EMRE KONGAR

TARİHİMİZLE YÜZLEŞMEK

Remzi Kitabevi

TARİHİMİZLE YÜZLEŞMEK
EMRE KONGAR

İçindekiler

Önsöz

Bu Önsöz'ü iki amaçla yazıyorum.

Birinci amacım bu kitabın hangi ortamda, hangi tarihsel, toplumsal ve siyasal koşullar altında yazıldığını -özellikle gelecek kuşaklar için- belirtmek.

İkinci amacım da nasıl bir çalışma yöntemi uyguladığımı açıklamak.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra dünya yeni bir döneme girdi: Küreselleşme denilen bu dönemin Birinci Aşaması da tamamlandı, dünya ve Türkiye, ikinci Aşama'yı yaşıyor.

Sovyetler'in çöküşüyle başlayan, 1991-2001 yılları arasındaki Birinci Aşama'da, dünyadaki savaşların bittiği, refahın artacağı ve adil paylaşımının yaygınlaşacağı, tarihin sonunun geldiği yanılsaması dünyaya egemendi.

11 Eylül 2001'de El Kaide'nin Amerika'ya saldırıları, bu aşamayı bitirdi, Küreselleşme, İkinci Aşama'ya geçti:

Bu aşamanın en önemli özelliği, terörün de küreselleşmesi oldu.

Ayrıca, savaşların sona ereceği ve artan refahın adil paylaşımının gerçekleşeceği hayalleri de suya düştü.

Bu aşamada Amerika, değişen yeni koşullarda, dünya egemenliğini sürdürmek için, çok daha aktif, çok daha saldırgan bir siyasal ve askeri rol üstlendi; Irak'ı da işgal ederek, Türkiye'ye komşu oldu.

Birinci Aşama'da önemini yitirdiği öne sürülen ulus-devlet kavramı, bu aşamada yeniden önem kazandı.

Yeniden önem kazanan bir başka kavram ise din ve "din savaşları" idi.

Amerikalı düşünürlerin "Uygarlıklar Çatışması" adı altında öncülüğünü yaptığı bu din savaşları, El Kaide gibi radikal siyasal İslamcı örgütlerin ve bazı totaliter İslamcı devletlerin desteğiyle bütün dünyayı pençesine aldı.

Bu çerçevede, dünyada din savaşları stratejisi pompalanırken, Türkiye'de de "dinci görüşler" siyasette önem kazandı, gündemi belirlemeye başladı.

Böylece iç ve dış dinamik öğelerinin ortak etkisiyle dünyayla birlikte Türkiye de, bir Ortaçağ

karanlığına doğru sürüklenmeye başladı.

Türkiye'nin Amerika ve Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinde, özellikle de karşı karşıya olduğu bölücü

etnik terör tehlikesi ve Kıbrıs sorunu gibi konularda uğradığı haksızlıklar, bir başka akımı daha, milliyetçiliği de güçlendirdi.

Bu eğilimin yükselişini, Turgut Özakman'nın İu Çılgın Türkler kitabının tirajında, ya da Kurtlar Vadisi-Irak filminin izleyici sayılarında somut olarak görmek olanaklı.

Dünya, bir değişim ve savaş çılgınlığı yaşıyor.

Bu değişim sürecini ve savaş çılgınlığını kendi ideolojilerine ve çıkarlarına göre yönlendirmek isteyen Amerika ile radikal siyasal İslam dünyanın hızla Ortaçağ'a gidişini destekliyor.

Türkiye Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar, Yakındoğu dörtgeninin içinde, çevresi ateş çemberiyle çevrilmiş bir bölgede yaşam savaşı veriyor.

İşte bu kitap bu koşullarda yazıldı.

Amacım, hangi ideolojik ya da siyasal çözümden yana tavır koymuş olurlarsa olsunlar, değerli okurlarımın bu tavırlarını doğru ve nesnel tarihsel gerçeklere dayamalarını sağlamaya yardımcı

olmaktır.

Unutmayalım ki, çözüm önerilerimiz, tarihe uygun olduğu ve gerçekleri yansıttığı oranda ikna edici ve başarılı olur.

İkinci olarak bu çalışmada kullandığım yöntemi açıklamak istiyorum: 9

Ben bir tarihçi değilim, bir toplumbilim öğrencisiyim.

Bu kitapta yazdıklarımı, bulduğum yeni belgeler veya kimsenin bilmediği özgün metinler üzerine de dayandırmadım.

Tam tersine, yazdıklarımı, başta İslam Ansiklopedisi ve Türk Ansiklopedisi olmak kaydıyla, herkesin bildiği, herkesin her an ulaşabileceği, güvenilir kaynaklara dayandırdım.

Pek çok bölümde, yararlandığım kaynaklan da belirttim.

Böylece meraklı okurların daha derinliğine bilgi edinmeleri için yol göstermeye de çalıştım.

Bu çalışmada ancak doğruluğu, gerçekliği kabul edilmiş bilgiler kullandım.

Çalışmamda özgün olan taraf bu bilgiler değil, bu bilgilerin birbirleriyle ilişkilerinin kurulması ve belli bir sistematik içinde yorumlanmasıdır.

Okurlarım, okuduklarıyla kendi görüşlerini karşılaştırdıklarında, birçok yerde belki şaşırarak, belki kızarak, belki de sevinerek, pek çok gerçeğin nasıl gözden kaçmış ya da kaçırılmış olduğunu fark edecektir.

"Resmi tarih" veya "gayri resmi tarih" açısından, bu her iki tarih anlayışını da yalanlamak ya da desteklemek için özel bir çaba harcamadım, sadece her ikisinin de yanlışlarını ve eksiklerini göstermeye ve gidermeye çalıştım.

Dilerim sizin için zevkli ve yararlı bir okuma serüveni olur.

Mart 2006, istanbul

İnsanlar Tarihe Neden Yanlış Bakar?

Son zamanlarda "Tarihimizleyüzleşmek"'adına pek çok saçma sapan iddia öne sürüldü, tarihsel gerçekler saptırıldı.

Bu kitabı, gerek "resmi tarih"in eksik bıraktıklarını tamamlamak ve hatalarını düzeltmek, gerekse ona karşı çıktığını öne süren ama

daha da büyük yanlışlar-saptırmalar yapan "gayri resmi tarih "tezleri karşısında gerçekleri anımsatmak için yazdım.

Tarihimizde gözden kaçan ya da yanlış ele alınan konulara girmeden önce bir başka sorunun yanıtını vermek gerekir.

İnsanlar tarihe neden yanlış bakar?

Bu sorunun yanıdarını vermeden, tarihe bakıştaki eksiklikleri, yanlışları saptamanın ve tabii doğru yaklaşımları da önermenin olanağı yoktur.

Bu nedenle ilk olarak, insanların tarihe neden yanlış baktıkları konusunu biraz irdelemek istiyorum.

Tarih, toplumsal bilimlerin laboratuarıdır.

Bana kalsa, her türlü toplumsal bilimler eğitimi için önce tarih okunmasını zorunlu kılardım.

Tabii bu kitabı eleştirel gözle okuyan okurlar soracaklar:

"Hangi tarih?"

"Hangi eğitim?"

Türkiye'de eğitim bir rezalet.

Tarih anlayışı ve tarih eğitimi ise bu rezaletin içinde ayrı bir fecaat.

Eğitim ve özellikle de tarih eğitimi doğru dürüst yapılmayınca, bunun yerini "medyatik çıkışlar"
alıyor.

İşin içine medya karışınca ekranlar, gazete sütunları ve kitaplar ya cahillerin ya üçkâğıtçı
politikacıların ya da garip ve eksantrik çıkışlar yaparak dikkat çekmek isteyen sözde biliminsanları-nın egemenliğine giriyor.

Birkaç düzgün biliminsanının kimi zaman medyada zorlukla yer bulan cılız açıklamaları ise bu kargaşa içinde güme gidiyor.

Böylece sadece gençlerimiz değil kamuoyumuz da, hem tarihimiz hem de dolayısıyla toplumumuz hakkında yalan yanlış ve çoğu zaman da kasıtlı olarak saptırılmış bilgilerle "biçimlendiriliyor".

Tarihe bakışımızda kimi zaman kasıtlı ve bilinçli, kimi zaman da cehaletten kaynaklanan sistematik üç
tane yanlış var:

1) İnsanlar tarihi, genellikle sahip oldukları ideolojilere göre saptırırlar.

Tarihe bakarken, genellikle kasıtlı yapılan yanlışların altında yatan bu "ideolojik saptırma", en çok dinci ve milliyetçi çizgide, Müslümanlığı ve Türklüğü yüceltmek veya tam tersine, haksız ve yanlış

suçlamalarla yermek ve küçültmek konularında görülür.

Her toplum, kendi dininin ve milletinin öteki dinlerden, mezheplerden, ırklardan ve milletlerden daha iyi veya daha üstün olduğunu düşünmek, buna inanmak eğilimindedir.

Bu eğilim, hem Tarım Devrimi'nden sonra ortaya çıkan din devletlerinin, hem de Endüstri Devrimi'nden sonra ortaya çıkan ulus devletlerin oluşumlarının bıraktığı bir mirastır.

Hemen hemen her ülkenin ordusu, kendisine göre tarihin en kahraman ordusu, milleti, yine kendisine göre insanlığın en yetenekli milletidir.

Her ülkenin dini, mezhebi yani inancı da, tabii kendisine göre insanlık tarihinin en güzel inancıdır.

Bu ideolojik inançlar, insanların devlet karşısında doğuştan eşitliğine dayalı bir demokrasi ve insan hakları anlayışıyla dengelenmezse, Hitler Faşizmi ya da El Kaide terörü gibi, kitlesel cinayeüere yol açan sapmalar ortaya çıkar.

Tabii bu dinci ve milliyetçi sapmalar, saptırmalar, tam ters bir yönde de görülebilir: 54

Birtakım insanlar, ülkelerinin sorunlarından, sahip oldukları dini ve milliyeti sorumlu tutarlar.

Bunların yanlış tezlerine göre "Türkler adam olmaz" veya "Müslümanlar geridir".

Bu tezlerin yansımalarını, Osmanlı tmparatorluğu'nun "Müslüman olduğu için" veya "Türkleri ezdiği için" çökmüş olduğu gibi yanlış iddialarda da görebiliriz. (Osmanlı'yla ilgili bölümlerde her iki tezin yanlışlığını da göstermeye çalıştım.)

Dinci ve milliyetçi çizgide, dinimizi ve milliyetimizi yüceltmek veya onları suçlamak amacıyla ortaya atılan bu "genel sapmalar", son zamanlarda ülkemizde görüldüğü gibi güncel siyaset aracı olarak da üretilebilir.

Herkesin bildiği klasik örnekler, Abdülhamit ve Vahdettin konularında ünlü politikacılarımızın ya bizzat başlattığı ya da başladıktan sonra katıldıkları polemiklerdir.

Türkiye'de "resmi tarih"in birtakım eksikleri ve yanlışları olduğu muhakkaktır.

Ne yazık ki, "resmi tarih"e bir seçenek olarak oluşturulan "gayri resmi tarih" de, kimi zaman tarihi gerçeklere tümüyle aykırı öyküler uydurmuştur.

İşin korkunç yanı, dinci politikacıların ağzından sık sık tekrarlanan bu yalanlar, geniş kitleler tarafından gerçek gibi algılanmaya başlamıştır.

işin ilginç yanı "resmi tarih tezi" de kaçınılmaz olarak dinci-milliyetçi çizgide oluşturulduğu için, zaman zaman Cumhuriyet karşıtı söylemlerle tarihi saptıran "gayri resmi tarih"le "resmi tarih" aynı

yönde eksik ya da yanlışlara düşme tuzağından kurtulamamışlardır.

Atatürk'ün Samsun'a gittiği derme çatma Bandırma adlı geminin kocaman bir şilep olduğu ya da istiklal Mahkemeleri'nde yüz binlerce Müslüman'ın inançlarından dolayı idam edildiği gibi kaba yalanları bir yana bıraksak bile, örneğin Osmanlı Imparatorluğu'nun kuruluşunda, IV. Haçlı Seferi gibi işlevsel bir olayın rolü bizim tarih eğitimimizde hiç yer almaz.

Tabii ideolojik saptırmaların en kötüsü, politikacıların ya da belli politik görüşlerin bayraktarlığını

yapan sözde biliminsanla-

rının, tarihi, güncel tezlerini ya da duruşlarını desteklemek için bilerek ve kasıtlı olarak saptırmalarıdır.

Ne yazık ki, bu tür güncel ideolojik saptırmalar ile dinci ve milliyetçi çizgideki olumlu ya da olumsuz görüşlere dayalı saptırmalar zaman zaman üst üste çakışmakta ve gerçek olaylara dayalı tarih tanınmaz, içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir.

2) İnsanlar kimi zaman ele alınan olay ya da olguları, genel tarih ve dünya bağlamı dışında, soyut biçimde, dünya konjonktüründen ve tarihsel süreçlerden yalıtarak irdeler.

Örneğin, Türkiye aleyhine kullanılan Ermeni sorunu, hukuksal ve toplumsal temeli 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na, tarihsel ve

dinsel temeli Birinci Haçlı Seferi'ne kadar dayanan bir siyasal süreç olarak görülmez.

Bu olayın, önce Anadolu'nun, sonra da Osmanlı'nın Batı tarafından paylaşılma sorunuyla ilişkisi kurulmaz.

Ermenilerle Osmanlılar arasındaki karşılıklı katliam, I. Dünya Savaşı'ndaki Osmanh-Rus Savaşı'ndan bağımsız ele alınır.

Ermeni Soykırımı savlarını ileri sürenler, bu dönemde, bir "soykırım" için gerekli olan "faşist milliyetçiliğin" bir ideoloji olarak Osmanlı'da gelişip gelişmediğini irdelemezler.

Ya da Cumhuriyet tarihi, özellikle de "çok partili demokrasiye geçiş süreci", 1945'te başlayan ve bütün dünyayı pençesine alan bir "Soğuk Savaş" dikkate alınmadan, Türkiye üzerindeki Sovyet talepleri irdelenmeden çözümlenmeye çalışılır.

Değerli okurlarımın göreceği gibi, bütün bu konuları ileriki sayfalarda, tarihsel boyutları ve o zamanki koşullar çerçevesinde soğukkanlı bir biçimde ele almaya, süreçleri, temel ilişkileri gözden kaçırmadan irdelemeye çalıştım. (Dilerim başarmışımdır.)

3) Tarih incelenirken yapılan en önemli yanlışlardan biri de, geçmişin, bugünkü kavramlar ve terimlerle irdelenmesi ve değerlendirilmesidir.

Bunun en tipik örneği, Osmanlı împaratorluğu'nun XIV. ile XVII. yüzyıllar arasındaki temel yapısının

"insan hakları" bağlamında değerlendirilmesi yanlışıdır.

İster Osmanlı'yı ve îslamı yüceltmek, isterse Osmanlı'yı ve Müslümanlığı yermek adına yapılsın, böyle bir irdeleme yanlıştır.

Sonuç ister olumlu olsun, isterse olumsuz, böyle bir değerlendirilme yapılamaz, çünkü "insan hakları"

dünyada XVIII. yüzyılda ortaya çıkmış olan bir kavramdır.

örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nun XV. ve XVI. yüzyıllarda ispanya'da kıyıma uğrayan ve sürgüne zorlanan Musevi cemaatine kollarını açmış olması, (bugün için övünülecek, insan haklarına uygun bir davranış olmakla birlikte) o gün için "insan hakları" konusuyla ilgili değil, o dönemin dünya konjonktürü çerçevesinde ele alınması gereken bir olaydır.

Nitekim Osmanlı'ya göç eden Museviler, Osmanlı uyruklu Müslümanlarla eşit haklara sahip vatandaşlar olarak değil, belli mahallelerde oturmaya mecbur bırakılarak, ancak kendi içlerinde iletişime izin verilen bir azınlık muamelesi görmüşlerdir.

Tabii bu durum Osmanlı'nın, Hıristiyan zulmünden kaçan Musevilere kucak açmasının önemini azaltmaz, çünkü o dönem "din-tarım imparatorlukları"dönemidirve bütün devletler, kendi topraklarında yaşayan insanlarla olan ilişkilerini din ve mezhep bağlamında değerlendirmektedir; Osmanlılar bu dönemde bile Hıristiyanların kıyıma uğrattığı ve sürdüğü Musevilere insanca yaşama olanakları sağlamışlardır.

Bu davranışın altında Müslüman Osmanlıların, Hıristiyan Batılılarla savaş halinde oluşunun stratejik sonuçlan da vardır:

O dönemde dünya güç dengelerini yakından izleyen Osmanlılar, Musevilere de, "Düşmanımın düşmanı dostumdur," anlayışıyla yaklaşmışlardır.

Ama tekrar edelim, bu gerçek, Osmanlıların Musevilere kollarını açmış olmalarının değerini azaltmaz.

Bana bu kitabı yazdıran nedenler, gerek politikacıların güncel gerçeklerle birlikte tarihi de saptırma çabaları, gerekse medyanın bu çabalara destek veren sorumsuz tutumudur.

Türkiye'de dincilik (şeriatçılık) ve ırkçılık (özellikle de ayrılıkçı ırkçılık) tehlikeleri ne yazık ki, insan haklarını ve demokrasiyi tehdit eden boyutlara ulaşmıştır.

Her iki totaliter eğilim de, bugünü biçimlendirmek ve kamuoyunu yönlendirmek için yukarda değindiğim, tarihe bakarken yapılan her üç yanlışı da kullanmaktadır.

İşin daha da kötüsü, üyesi olmak için büyük çaba gösterdiğimiz AB içindeki Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri de zaman zaman yukarıdaki bütün yanlışlara teslim olan bir anlayış içinde bakmaktadır Türkiye'ye.

Daha yalın bir anlatımla, bazı Batılı yazarlar ve politikacılar, Türkiye'ye tarih ya da güncel politika açısından bakarken, "Hıristiyan"

gözlüğü kullanmakta ve Türkiye'yi "düşman bir Müslüman toplum" olarak görmektedir.

Son zamanlarda bütün dünyaya egemen olan "Dinci bahş", en çok zararı, şimdilik başka bir örneği görülmeyen laik ve demokratik bir Müslüman ülke olan Türkiye'ye verecektir.

Ne yazık ki medyamız, kimi zaman içten ya da dıştan kaynaklanan bütün bu önyargıları, yanlışları ve bunlara dayalı eğilimleri temsil eden yazarlar ve politikacılarla işbirliği yaptığı için, kimi zaman da izlenme ya da okunma oranlan uğruna, tarihe bakıştaki "resmi tarih"e ya da "gayri resmi tarih"e dayalı

yanlışları pekiştirmektedir.

İarlatanların yazdığı kitapların en çok satanlar listelerine girdiği, tarihsel gerçekleri ve toplumsal süreçleri kendi saplantıları doğrultusunda eğip bükenler ile cahil ve sahtekâr politikacıların el ele verip bizi tarihten ve toplumsal gerçeklerden kopardığı bir dönem yaşıyoruz.

Tabii tüm îslam, Türk ve Türkiye tarihinin irdelenmesi, bırakınız benim gibi bir toplumbilim öğrencisini, herhangi bir tarih uzmanını da çok aşan bir iştir.

Bu nedenle seçici davrandım.

Bu kitapta yer verdiğim konular, genellikle ya dışlanmış ya da saptırılmış gerçeklere ilişkindir.

Tabii güncel tartışma konularını da kapsamasına özen gösterdim.

Dilerim okurlarım memnun kalır.

Türkler Müslümanlığı Kılıç Zoruyla Kabul Etmişlerdir

Türklerin Müslümanlığı kabul etmeleri, "resmi tarih"in taraflı olarak ele aldığı konulardan biridir.

Din ve milliyet çizgisinde oluşturulan "resmi tarih", genellikle "Türklük" ile "Müslümanlığı"

neredeyse eşanlamlı kavramlar olarak kullanır ve bu konularda hem "Türklüğü" hem de

"Müslümanlığı" sakınan bir tutum izler.

Bu nedenle de Müslümanlık öncesi Türk tarihi ile, Türklerin Müslümanlaşma süreci, ya üzerinde fazla durulmayan veya

saptırılmış biçimde ele alınan konular arasındadır.

Çünkü ne yazık ki batıya doğru göç eden Türkler ile kuzeye doğru çıkan Arapların karşılaşmaları çok kanlı geçmiştir.

"Resmi tarih"e bakarsanız, 751 yılındaki Talaş Savaşı'nda Türkler, Çinlilere karşı Araplara yardım etmişler, Araplar bu sayede savaşı kazanmışlar, sonra da Türkler zaten eski inançları olan İamanizm'e çok yakın ilkeler içeren Müslümanlığı gönüllü olarak kabul etmişlerdir.

Oysa Türklerle Araplar, Talaş Savaşı'ndan çok daha önc^kar-, şılaşmışlardır.

Bu karşılaşma ne yazık ki çok kanlı sayfalarla yazılmıştır.

Bu durum ne Türklerin ne de Arapların suçudur:

O dönemin tarihsel gerçekleri böyledir.

Talaş Savaşı'nı Çinliler kazansaydı tarih bu sefer de büyük bir olasılıkla, "Çinliler, Türklerin yardımı sayesinde savaşı kazandılar," diye yazacaktı.

Çünkü, Savaş sırasında hem Çin tarafında hem Arap tarafında çgşitli Türk boyları vardır.

Türkleri Katleden Arap Komutanlar

Aslında Türkler ile Araplar arasındaki temas 600'lü yılların sonunda, Dört Halife Dönemi'nin sonunda başlamıştır.

Türklerle Araplar Maveraünnehir'de, yani bugünkü Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve iran'a kadar yayılan bölgede karşılaşmışlardır.

Çatışmalar Horasan'da, Semerkant, Buhara gibi kentlerde odaklanmıştı.

• Kuteybe bin Müslim, Yezid bin Mühelleb, Said bin Haraşi, Eşres bin Abdullah, Nasr bin Seyyar gibi Horasan valileri, binlerce Türk'ü öldürmüş Arap komutanlardı.

700'lü yıllarda Horasan, çok şiddetli savaşlara ve aldatılarak teslim alınan Türklerin acımasızca kılıçtan geçirilmeleri gibi kanlı olaylara tanık olur.

Fakat bu savaşlara ve kanlı olaylara karşın, "resmi tarih", Türklerin kendi özgür iradeleriyle, gönüllü

olarak Müslümanlığa geçtikleri konusunda ısrarlıdır.
Oysa bütün dinlerin gelişmesinde olduğu gibi, Türklerin de büyük ölçüde yenilgiler sonunda Müslümanlığı kabul ettikleri tarihsel bir gerçektir.
Bu gerçek ne Türkleri ne de Islamı küçültür.
Ortaçağ, dinlerin siyasal parti işlevi gördüğü bir dönemdir ve tek tanrılı dinlerin, özellikle de Müslümanlığın en belirgin yayılma yöntemi savaş kazanmaktır.
Talaş Savaşı
Türklerin Müslümanlaşması VII. yüzyılda başlayıp X. yüzyıla kadar süren uzun bir süreci kapsar.
Bu süreç içinde, 751 yılındaki Talaş Savaşı'nın gerçekten de özel bir yeri vardır.
Yenilen Çinliler'in batıya doğru ilerlemeleri durmuş, onun yerini Araplar ve Müslüman Türkler almıştır.
Ne yazık ki, bu savaş da "resmi tarih" tarafından saptırılarak aktarılan olaylardan biridir.

"Resmi tarih"e göre Araplarla Çinliler arasındaki bu savaşta Türkler Arapların tarafını tutmuş ve böylece Araplar savaşı kazanmışlardır.
Oysa tarihsel gerçek farklıdır:
Yukarda da değindiğim gibi, Türkler her iki tarafın ordularında da vardır.
Sonunda savaşı, tabii kendilerine destek veren Türklerin de yardımıyla Araplar kazanır ve aralarında Araplara karşı savaşan Türkler de bulunan Çinliler'in Batı'ya ilerlemeleri durdurulur.
"Resmi tarih" görüşü bu olaydan sonra Türklerle Arapların arasının düzeldiğini ve Türklerin gönüllü
olarak Müslümanlığı kabul ettiğini iddia ederse de gerçek pek böyle değildir.
Türklerle Araplar arasındaki çatışmalar, çekişmeler, savaşlar daha sonra da devam etmiş, Araplar egemenliklerine aldıkları Türkleri, ordularında asker ve komutan olarak kullanmaya başlamış ve sonuç

olarak Türkler Müslüman olmuşlardır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için Erdoğan Aydın'ın Cumhuriyet Kitapları arasında yayınlanan Nasıl Müslüman Olduk adlı eserine bakılabilir.) İslam'da İlk Laiklik Tohumlarını Türkler Ekti

"Resmi tarih"in en taraflı baktığı alanların başında din ve milliyet konularının geldiğini belirtmiştim.

Nasıl, Türklerin Müslümanlığı kabul etme süreci "resmi tarih" bakımından saptırılmış ya da bastırılmışsa, Türk Müslümanlığının Arap Müslümanlığından farkları ve Türklerin İslama yaptığı

katkılar da aynı biçimde hemen hemen üzerinde hiç durulmamış konulardan biridir.

Çünkü bu konuda, din kisvesi altında toplumumuzu ve tarihimizi etkileyen Arap Emperyalizmi, Türk bilincini bile bastırmıştır.

Her semavi yani tek tanrılı din gibi, hatta onlardan daha ileri bir biçimde, Müslümanlık da siyasal olarak ortaya çıktı ve gelişti.

Sadece bir din olarak değil, aynı zamanda bir devlet düzeni olarak kuruldu.

Bu nedenle de tslam tarihi de bütün öteki dinlerin tarihleri gibi bir savaşlar tarihidir.

Tabii îslamın gelişmesi ve genişlemesi siyasal olarak pek çok kanlı olaya yol açmıştır.

O dönemde inanç ile siyaset arasında bir ayrım yapılmadığı için de bütün iktidar kavgaları din adına yapılmıştır.

Bizzat Hz. Muhammet'in komutasında yapılan savaşlar zaten okullarda okutulmaktadır.

îslamın gelişmesi ve genişlemesi Hz. Muhammet'in ölümünden sonra da din ve mezhep ayrımlarının belirlediği kanlı suikastlar ve savaşlarla devam etmiştir.

Çok kısaca anımsarsak, sadece Müslümanların peygamberi değil İslam Devleti'nin kurucusu da olan Hz. Muhammet öldükten sonra yerine geçen dört halifeden üçü kanlı bir biçimde öldürülmüştür.

Hz. Ali'nin öldürülmesi ise, Müslümanlığın günümüze kadar gelen mezheplere bölünmesine yol açmıştır.

Nitekim dikkat edilirse, Hz. Ali ile Muaviye arasındaki savaş da bir inanç ve din savaşı olmaktan çok "Kim halife olacak"

sorusuna yanıt arayan bir iktidar kavgasıdır.

Kerbela Olayı ve Mezhep Kavgaları

Aynı biçimde Hz. Muhammet'in torunu ve Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin ve arkadaşlarının, halifelik yolunda, Bağdat'ın yüz kilometre güneybatısında, Kerbela'da Hicri 61 yılının Aşure gününde (10
Muharrem-10 Ekim 680), Emevi Halifesi Yezid'in adamları tarafından katledilmeleri bugün bile İii ve Alevi inançlarını ve günlük yaşamlarını etkileyen bir olaydır.
Zaten Hz. Hüseyin'in başsız cesedinin türbesinin bulunduğu Kerbela hep bir inanç merkezi niteliği taşımış, bu nedenle pek çok çatışmanın konusu olmuş, örneğin, 1801'de, Vehhabiler tarafından 12.000
kişilik bir orduyla işgaKedilmiş ve 3000 kişi katledilmiştir.
Kerbela kenti bugün de Amerika'nın işgali altındaki Irak'ın en önemli siyasal merkezlerinden biri olma niteliğini korumaktadır.
(Kerbela olayının ayrıntıları için islam Ansiklopedisine bakılabilir.) Selçuklu Beyi Tuğrul, Halife'nin Koruyucusu Oluyor
Daha sonra, temelinde iktidar kavgası yatan bu mezhep çatışmaları, îslam halifelerine de büyük zulümlerin yapılmasına yol açmış, sonunda Abbasi Halifesi Kaaim Biemrillah, Selçuklu Türkleri'nin yardımına sığınmıştır.
Bu olayın ilginç öyküsü şöyledir:
Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, 1055 tarihinde güçlü bir orduyla 22
Büveyhiler'in (Büveyhoğulları'nm) elinde olan Bağdat önlerine gelir.
Büveyhoğulları'nm zulmünden bıkmış olan Halife Kaaim Biemrillah, bunu kendisi için bir kurtuluş
sayar ve henü7. kente girmemiş olan Tuğrul Bey adınahutbe okutur.
Bilindiği gibi adına hutbe okunması ve sikke kestirilmesi islam geleneğinde hükümdarlık, yani egemenlik simgeleridir.
Böylece, 15 Aralık 1055 tarihinde Halife'nin emri üzerine, Bağdat'taki cuma hutbesinde adı okunan Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, Bağdat'ın yeni hâkimi olur.

işte o gün, artık "dünyevi saltanat" Türklere geçiyor, halife sadece "uhrevi" temsilcilikle yetiniyordu.

Böylece Islamda, din işlerinin başkanı ile dünya işlerinin yani yönetimin başkanı ayrılmış oluyordu.

• Bu ayrılık, tabii ki bugünün kavramlarıyla bir laiklik değildi ama din işleri ile dünya işlerinin ayrılması bakımından laiklik açısından atılmış çok önemli bir adımdı; bir anlamda Islamda laikliğin geleneksel temeli sayılabilirdi.

Bu adımı ve bu adıma dayalı temeli Türkler atmıştı.

Gözleri Oyulan Halife

Abbasi Halifesi Kaaim Biemrillah, neden Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in dünyevi liderliğini kabul etmişti?

Bu sorunun yanıtı, Abbasiler'in son dönemindeki kanlı mezhep savaşlarında yatar.

Tabii mezhep savaşlarının temelinde de iktidar kavgası vardır.

Iran kökenli bir İii hanedanı olan Büveyhoğulları (Büveyhi-ler) 945 yılında Bağdat'ı fethetmişlerdi.

Bu fetih üzerine Halife Mustakfi, Büveyhoğulları'nın lideri, Bağdat Fatihi Ahmet'i emirülümera tayin etti.

Ama ne yazık ki bu tayin Mustakfi'nin korkunç sonunu değiştiremedi.

Emirülümera Ahmet, Bağdat'ın fethinden birkaç hafta sonra Halife Mustakfi'nin gözlerini oydurttu ve yerine, Abu Kasim al-Fazl'ı, al-Muti adıyla, halifelik tahtına geçirdi.

Bu tarihten sonra halifelik makamı artık İii Büveyhoğulla-rı'nın elinde oyuncak oldu.

Fakat bütün din-tarım imparatorluklarının yazgısı olan kardeş kavgası, Büveyhoğulları'nı da yıktı: Kardeşler arası taht kavgası, Tuğrul Bey'in Bağdat'a girdiği 1055 yılına kadar bölgeyi kana buladı ve hilafet makamı da, büyük zulüm görmüş bir biçimde bu olup bitenlerden nasibini almış olarak Türk Sultan'ı Tuğrul Bey'e sığındı.

Bu arada, Halifeye büyük zulüm yapmış olan Büveyhoğulla-rı'nın son temsilcisi olan Malik al-Rahim'in, Tuğrul Bey'in Bağdat'ı fethi üzerine hapse atıldığını ve burada öldüğünü belirtmeliyim.

(Burada çok kısa geçtiğim kanlı olaylar ve Halifeye yapılan zulüm hakkında ayrıntılı bilgi îslam Ansiklopedisinden alınabilir.)

Tuğrul Bey'in Bağdat hakimiyeti de çok uzun sürmemiş, onun kardeşiyle savaşmasını fırsat bilen İii Fatimiler 1058 yılında Bağdat'ı ele geçirerek, hilafet makamını egemenlikleri altına almış ve Sünni-İii çekişmesi çerçevesinde zulümlerine devam etmişlerdir.

Laiklik ve Müslümanlık

Laiklik, esas olarak hiçbir semavi diride yoktur.

Bütün semavi dinler, öteki dünya ile bitlikte bu dünyayı da düzenleyici kurallar içerir.

Bunların bir bölümü doğrudan doğruya kutsal kitaplardan çıkarılırken, bir bölümü de peygamberlerin yaptıklarından ve söylediklerinden doğar.

Zamanla, din bilginlerinin, din başkanı olan devlet yöneticilerinin uygulama ve kararları da "din adına", "Allah adına" fetvalar biçiminde, kamu yaşamını da, özel yaşamı da düzenlemeye devam eder.

Papalık, bir teokratik devlet biçimidir.

Şeriata dayalı devlet de bir teokratik devlettir.

Her ikisinde de iktidar, Allah'ın iktidarı, ona karşı çıkanlar ise şeytanın aldattığı sapıklar sayılır.

Bu durumda, iktidara "muhalefet" etmenin cezasının ne olduğu ya da ne olacağı bellidir: Dinsize, münkire, kâfire, engizisyon ne ceza biçmişse, o:

Yani işkence ve ölüm.

Yüzyıllar içinde papalığın egemenliğinden kurtulmaya çalışan imparatorların, kralların ve prenslerin mücadelesinde dökülen kanlar, insanlık tarihinin en utanç verici sayfalarını oluşturur.

Müslümanlıkta da, dört halifeden üçünün öldürülmesi ve özellikle Hz. Ali ile Muaviye arasındaki çatışmadan sonra ortaya çıkan hizipleşmeler ve dökülen kanlar, aslında bir siyasal kavganın, bir iktidar çekişmesinin, dine yansımasıdır.

İşte bu ortam içinde X. yüzyıldan itibaren Türklerin Müslümanlığı kabul etmesiyle islam tarihinde yepyeni bir sayfa açılmıştır.

(" Emevi ve Abbasi imparatorluklarının aksine, Selçuklular'da devlet başkanı, aynı zamanda halife yani dini lider değildir. » Devlet başkanının aynı zamanda dini lider olmayışı, din ve devlet işlerinin ayrımında, yani laiklik konusunda atılmış ilk adım, Türklerin tslam dinine getirdiği en önemli yenilik ve döneme göre ilk çağdaş değişikliktir.

Gerek Selçuklular, gerekse pek çok devlet kurumunu ve geleneğini Selçuklulardan devralan Osmanlılar, seri hukukun yanında bir de örfi hukuk alanı yaratmışlardır.

Örfi hukuk, seri hukukun yanında, çağın gereklerine uygun yönetim ilkelerini kapsar ve yine bugün kullandığımız anlamda olmasa bile laik alanın temellerini oluşturur.

Laiklik ve Türkler

Cumhuriyet'i kuran Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları, Müslüman bir toplumda, ilk kez laik düzene dayalı bir devlet yapısı kuruyorlardı.

Bir anlamda, Alman prenslerinin desteğiyle Hıristiyan toplumlarında gerçekleşen reformu, Atatürk ve arkadaşları Müslüman bir toplumda, aradan geçen beş yüzyılın deneyimlerinden de yararlanarak, daha net ve etkili bir biçimde yapıyordu.

Luthertn dinden gelerek haşlattığı rpform"r-Atat"rk, .«ysft-ten gelerek yapmıştı.

Üstelik, dinlerin kendi tarihleri bakımından, Müslümanlıktaki laiklik de, aynen Hıristiyanlıktaki tarihi andırıyor, Müslümanlığın kuruluşunun bin beş yüzüncü yıllarına rastlıyordu.

Böylece Tuğrul Bey ve Alparslan'la başlayan, Fatih Sultan Mehmet'le gelişen laikleşme süreci, Atatürk'le noktalanıyor ve Türklerin İslama evrensel katkısı olarak, dünya tarihindeki yerini alıyordu.

Tarihleri anımsayalım: Tuğrul Bey adına hutbenin okunması 1055, Malazgirt 1071, İstanbul'un fethi 1453, Cumhuriyet'in ilanı 1923'tür.

Yani Anadolu toprağında yaklaşık 1000 yıllık bir evrim süreci söz konusudur.

Hâlâ "Müslümanlık laikliğe uygun değildir" diyenler, sadece 1923'ten beri Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı deneyimi görmezden gelen ya da laik ve demokratik Cumhuriyeti reddedenler değil, Anadolu'nun bin yıllık tarihini de yadsıyanlardır.

Türkiye'de laiklikten geri dönüşün niçin olanaksız gö günü bilmem anlatabildim mi?

Bin yıllık bir gelişmeyi kim tersine çevirebilir ki?

Ama yine de biliyoruz ki, tarih boyunca, toplumları gidebileceklerinden daha geriye götürmeye çalışanlar hep var olmuştur.

Ne yazık ki tarihin sayfaları bu "geçmişi özleyenlerin" ve toplumları bu özlemleri doğrultusunda

"zorlayanların" yarattığı kanlı sayfalar ve facialarla doludur.

Türk Müslümanlığı Arap Müslümanlığından Farklıdır

Burada önemle üzerinde durulması gereken bir başka olay, Türklerin islam anlayışlarının Horasan'dan çok etkilenmiş olmasıdır.

Türkler Müslüman olduktan sonra, Ahmet Yesevi'nin, Hacı Bektaşi Veli'nin ve tabii Mevlâna'nın ve Yunus'un hümanist yaklaşımlarından büyük ölçüde etkilenmişlerdir.

Bu nedenle Anadolu Müslümanlığı, Arap Müslümanlığından büyük ölçüde değişik ve çok daha hoşgörülü tonlar taşır.

Bu farklar Osmanlı döneminde büe zaman zaman kanlı çatışmalara yol açmıştır.

Unutulmamalı ki Orta Çağ, dinlerin ve mezheplerin günümüzde siyasal partilerin işlevine sahip olduğu dönemdir:

Halk genellikle yöneticisinin dinini ve mezhebini kabul eder, yöneticinin dini ya da mezhebi ise kendisini yenen ya da yöneten ülkenin dini ya da mezhebidir.

Bu nedenle aslında, tarımsal üretim nedeniyle bir servet olan toprağın zaptedilmesi ve korunması

amacını taşıyan savaşlar, hep din ya da mezhep şemsiyesi altında yapılır.

Ama "resmi tarih" genellikle bunları da görmezden gelir.

Osmanlı Döneminde Alevi-Bektaşi Kültürü Sürekli Olarak Zulme Uğramıştır h Örneğin Osmanlı İmparatorluğu ile sürekli bir rekabet içinde bulunan İran'ın ünlü İmparatoru İah İsmail'in, Anadolu'ya yolladığı dervişlerle Aleviliği yaydığı ve bu mezhebin yayılmasını

27

siyasal açıdan sakıncalı gören Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran'a kadar Alevi kellesi keserek yürüdüğü

bilinir ama bu katliamı, müttefiki Kürt beyi îdris-i Bitlisi ile birlikte yaptığına değinilmez.

Celali Isyanları'nda mezhep kavgalarının önemi ve dolayısıyla Bektaşilerin rolü, ihmal edüen konulardan biridir.

Yine bu bağlamda, Kuyucu Murat Paşa'nın Celali îsyanları'nı bastırırken, kellelerini keserek kuyulara doldurduğu binlerce kişinin Alevi-Bektaşi olduğundan pek söz edilmez.

Mezhep savaşları Osmanlılar zamanında da kardeşi kardeşe kırdırarak imparatorluğun büyük ölçüde zayıflamasına yol açmıştır.

"Resmi tarih", Celali Isyanları'nın dinsel mezhepsel özellikleri üzerinde pek durmaz, bunları

Osmanlıların yönetim zayıflığına bağlamayı tercih eder.

Tekrar edelim, dönem, mezheplerin ve dinlerin siyasal parti işlevi gördüğü dönemdir ve yönetime karşı başkaldıranlar, bunu, yönetimin sahip olduğundan farklı bir inanç ekseninde yaparlar.

Bu ne Anadolu'ya ne Osmanlı'ya özgü bir durumdur:

Endüstri Devrimi'ne kadar geçen dönemde, dünyadaki iç ve dış savaşların hemen hemen hepsi ya din ya da mezhep ekseninde beliren kutuplaşmaları yansıtır.

Çünkü o dönemin "siyaseti" din ve mezhep çizgisinde yapıla maktadır.

/

Ne yazık ki bu olaylardan üç yüz-dört yüz yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde 1970'li yılların sonunda Kahramanmaraş, Malatya, Çorum gibi illerimizde halk yine mezhep ayrımcılığı ile kışkırtılmış, pek çok kişinin kanı akıtılmış, Sivas'ta 1993 yılında 33 aydın, dinciler tarafından "Allahsızlar" diye diri diri yakılmışlardır.

Üzülerek belirtmek gerekir ki, Orta Çağ'da ve Yeni Çağ'da siyasetin bir örgütlenme biçimi olan mezhepler ve dinler, günümüzde fanatik dincilerin elinde inanca dayalı politikanın aracı olmayı

sürdürmektedir.

Huntington gibi siyasal bilimciler günümüzdeki çatışmaları yeniden din eksenine oturtmak için çaba sarf ederken, küresel terör örgütü El-Kaide, eylemlerini radikal İslam adına yapmakta, 28

Avrupa Birliği Anayasası tartışılırken Vatikan ve destekçileri bu Anayasa'ya "Hıristiyan değerlerini"

sokmaya çalışmakta, Amerika Birleşik Devletleri dünyaya düzen verme projesinde "Ilımlı İslam" diye yine dine dayalı bir kavramı öne çıkarabilmektedir.

Zaten "tarihin çarpıtılmasına" yol açan en önemli öğelerden biri, günümüzde de geçerliliğini koruyan bu "dinci" ya. da "mez-hepçi" ideolojilerdir: Bu ideolojilerin Doğu'daki, Batı'daki ve Türkiye'deki destekçileri, kendi tarihlerini de dünya tarihini de din ve mezhep gözlüğüyle çarpıtma çabasını sürekli olarak sürdürmekte, böylece kendi politikalarına destek üretmeye çalışmaktadır.

Uzun sözün kısası, bu kitabı kaleme almama neden olan tarihi çarpıtma çabaları ne Türkiye'ye özgüdür, ne de Müslümanlara.

Ne yazık ki, dinci ve milliyetçi çizgide yapılan tarihi saptırma çabalan bütün ülkelerde ve bütün uygarlıklarda görülür.

Bu konuda önemli olan, bir ülkenin ya da bir uygarlığın, bu saptırma çabalarına karşı olabildiğince bilimsel ve nesnel yaklaşımları da üretip üretemediği, böyle yaklaşımları da tartışıp tartışmadığıdır.

Yeniçerilerin Bektaşiliği: Osmanlı'nın Dehası

Yine "resmi tarüY'in görmezden geldiği bir mezhep çatışması, 1826 yılında II. Mahmut'un yeniçerileri ortadan kaldırması sırasında yaşanır:

Katledilme korkusuyla Bektaşi tekkelerine sığınan yeniçeriler bu tekkeler basılarak öldürülür; tekkeler kapatılır, Bektaşi babaları sürülür.

Bu arada II. Mahmut, Hacı Bektaş'taki Bektaşi dedesini azleder ve yerine bir Nakşibendi şeyhini tayin eder; dergâhın içine de bir cami yaptırır.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu döneminde Alevi-Bektaşi cemaati bir kez daha zulme uğrar, ama

"resmi tarih" bunu da görmezden gelmiştir.

Aslında bu noktada bir an durarak, Bektaşilik ile yeniçerilik üzerinde düşünmek gerekir:

Bilindiği gibi Bektaşilik, İslam tarikatları arasında en hoşgörülü olanıdır.

Bektaşi fıkralarında Allah ve Peygamber bile zaman zaman eleştirilir.

Böylece Bektaşilik, Islamın hem hoşgörüsünü hem de eleştiriye dönük yüzünü yansıtır.

İşte Ortodoks tebaadan devşirilmiş çocuklardan oluşturulan yeniçerilerin Bektaşi olmaları, bu açıdan bence Osmanlı'nın dehasını yansıtan öğelerden biridir:

Sonradan îslamlaştırılan bu çocuklar, en eleştirel tarikatın üyeleri yapılıyor.

Ayrıca unutmamak gerekir ki, Bektaşi geleneğinde, Horasanlı Gazi Dervişler'in Anadolu'yu fethedişleri de vardır ve bu gelenek "diyarı Küffara" (yani Hıristiyan diyarlara) yapılan seferlerde aynı

ruhun Bektaşi dedelerince yansıtılması ve ordunun kahramanca savaşması sonucunu doğurur.

Bunun en güzel örneklerinden biri şu anda Budapeşte'de bulunan Gül Baba türbesidir.

Gül Baba, çeşitli seferlerde kahramanlıklar göstermiş, en sonunda Kanuni Sultan Süleyman ile Macaristan seferine katılmış ve Budin Kalesi önünde ölmüş bir Bektaşi dedesidir ve türbesi bugün Budapeşte'nin turistler tarafından en çok ziyaret edilen tarihsel anıtlarından biridir.

/

Ne yazıktır ki, Osmanlı'nın bu dahice uygulaması, yeniçerilerin yozlaşması sonunda ortadan kaldırılmalarıyla bir kez daha Bektaşilerin zulme uğramasına yol açmıştır.

XIX. Yüzyıldaki Vehhabi Ayaklanması

"Resmi tarih"te üzerinde yeterince durulmayan ve âdeta örtbas edilen bir olay da XIX. yüzyıldaki Vehhabi ayaklanmasıdır.

Aslında günümüzde sahip oldukları petrol zenginliği bakımından dünya politikasını önemli ölçüde etkileyen Arap Müslümanlığı ile

Anadolu Müslümanlığı arasındaki çatışma daha Osmanlı döneminde açık çatışmalara dönüşmüştü.

XIX. yüzyılda Osmanldara karşı ayaklanan Vehhabiler Mekke

ve Medine'yi ele geçirmiş ve Osmanlılara Hac yolunu kapatmışlardı.

Bu sırada çok zayıflamış olan Osmanlıların bu isyanla başa çıkacak güçleri yoktu.

Padişah II. Mahmut, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemişti.

Mehmet Ali Paşa'nın oğlu ibrahim Paşa, 1818'de Vehhabileri yenerek liderleri Abdullah bin Suud'u yakalamış ve istanbul'a yollamıştı.

Abdullah burada idam edildi ve Hac yolu yeniden açıldı. *«En sonunda ise Birinci Dünya Savaşı'nda Araplarca arkadan vurularak yenilen Osmanlılar, Hicaz'dan çeküince ingilizlerin yardımıyla yine Vehhabiler ve liderleri Suud Ailesi bölgeye egemen oldu, bugünkü Suudi Arabistan kuruldu.

Müslümanlık adına saptırılan "resmi tarih", bütün "Müslümanlar arası çatışmalar" gibi bu olayların da üzerinde fazla durmaz, hatta bunları örtbas etmeye çalışır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Halife'nin Cihat Çağrısı ve Araplar

Anadolu Müslümanlığı ya da Türk Müslümanlığı ile Arap Müslümanlığı arasındaki temel farkların siyasal kaynaklı olduğunu görmezden gelmek olanaksızdır.

örneğin, Osmanlı imparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'na girince, Padişah, yani Halife-Sultan Mehmet Reşat 11 Kasım 1914 tarihinde bir "Cihad-ı Ekber" (Büyük Cihad) ilan etmiştir.

Buna göre bütün Müslümanların Osmanlıların yanında savaşa girmeleri gerekmektedir.

Osmanlılar, Hıristiyan devletlere karşı savaştıkları için, dinin mantığı açısından da geçerli bir çağrıdır bu.

Fakat Arap dindaşlarımız bu çağrıya sadece ilgisiz kalmakla yetinmez, ingilizlerle bir olup Osmanlı'ya karşı savaşırlar da:

Bir kez daha tarih tekrarlanmış, siyaset dini belirlemiştir.

Dürrizade, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarını idama Mahkûm Ederken, Börekçizade Rıfat'la Alevi-Bektaşi Toplumu Kurtuluş Savaşı'nı Desteklemiştir

Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde, bağımsızlık ateşiyle birlikte sadece Sünni Müslüman halkın desteği değil, Anadolu Müslümanlığının temel taşlarından olan Alevi-Bektaşi kültürü de yatar.

Bu anlamda Cumhuriyet'in ilanı, Anadolu Müslümanlığı ile Arap Müslümanlığı arasındaki farkı

siyasal sisteme de taşımıştır diyebiliriz.

j(Laik Cumhuriyet'in temellerinde, toplumbilimsel olarak, sadece düşman işgaline karşı verilen savaş

değil, aynı zamanda Ha-life'nin yani Padişah'ın karşı çıkmasına karşın Sünni-Hanefi din adamlarının ve halkın katılımıyla birlikte nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturan Alevi-Bektaşi toplumunun da desteği vardır.

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nden sonra Ankara'ya giderken Hacı Bektaş'a da uğrar.

Burada Alevi Dedesi Cemalettin Çelebi ve Bektaşi Babası Niyazi Baba ile görüşür.

Bu görüşmede, kurtuluştan sonra kurulacak olan devletin rejiminin Cumhuriyet olacağı konusunda bir mutabakata varıldığı anılarda belirtilen hususlar arasındadır.

Daha sonra, Cemalettin Çelebi'nin ölümü üzerine liderliği üstlenen kardeşi Veliyyettin Çelebi tarafından Mustafa Kemal I 'aşa'ya destek veren ünlü bildiri yayınlanır. /""

^ Bir yerinde açıkça "Mensubin-i Tarikat-i Bektaşiyye, (Bektaşi Tarikatına mensup olanlar) Türk olmakla beraber, Tarikat-i Nazenin'e (Bektaşi Tarikatına) mensub aşair (aşiretler. Burada I'iirk olmayan aşiretler, yani Kürtler ve öteki etnik gruplar kastediliyor) dahi Dergâh'a merbut (bağlı) bulunduklarından sevgili Anadolu'muzun düşman istilasına maruz kalmasına katiyyen lahammül edemezler. Bu maksadla herkes canlarıyla mallarıyla vatanlarını, istiklallerini muhafazaya ahd ve misak etmişlerdir (yemin ve ant etmişlerdir)," denilen bu beyanname, İstiklal Savaşı'mızın sahip olduğu toplumsal desteği vurgulaması ba-32

kurundan da ilginçtir. (Bu konuda Hülya Küçük'ün Toplumsal Tarih, sayı 97, yıl 2002 ss. 46-47'deki çalışmasına bakılabilir.)

Unutulmamalıdır ki, Bağımsızlık Savaşı'mız sırasında Vahdettin'in İeyhülislam'ı Dürrizade Abdullah, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının öldürülmelerinin din açısından "meşru ve farz" olduğuna ilişkin fetva vermiştir.

Buna karşılık Mustafa Kemal de Ankara Müftüsü Börekçizade Rifat Efendi ve elli kadar din bilgininden Kurtuluş Savaşı'nın desteklenmesi gerektiği konusunda bir karşı fetva almıştır.

Günün koşullan çerçevesinde, dini inançlar da kamuoyunu oluşturma açısından devreye girmiş, Mustafa Kemal, Sünni Müslümanlar ile Alevi-Bektaşi Müslümanları bağımsızlık hedefinde birleştirme başarısını göstermiştir.

Bu husus da "resmi tarih" tarafından pek üzerinde durulmayan konulardan biridir, çünkü

Cumhuriyet'in ilanından sonra egemenliğin dinsel-geleneksel temelden, laik nitelikli halk egemenliği temeline kaydırılmış olması, Bağımsızlık Savaşı'mızda dinsel öğelerin oynadığı rolün derinliğine irdelenmesini engellemiştir.

Din ve Mezheplerle iktidar ilişkileri

Aslında herhangi bir dine ya da mezhebe haksızlık etmemek için son bir nokta olarak dinler ve mezhepler ile iktidar arasındaki ilişkilere de değinmek gerekmektedir.

Hangi din ya da mezhep daha baskıcı, hangisi daha demokratiktir?

Bu sorunun yanıtı, bir dinin ya da mezhebin genel ilkelerine göre verilemez.

Peki neye göre verilebilir?

O din ya da mezhep adına yapılan uygulamalara göre verir tarih hükmünü.

Bu uygulamaların ardında yatan temel belirleyici ise, Allah'ın emirleri, peygamberin yaptıkları ve söyledikleri ya da kurucu imamın koyduğu ilkeler değil, o dini ya da mezhebi, dönemin gereği olarak, siyasal iktidarının ideolojisi işleviyle kullananların yaptıklarıdır.

Tarihsel açıdan bakıldığında herhangi bir din ya da mezhep, iktidarın ideolojisi olduğunda, kaçınılmaz olarak baskı için kullanılıyor ve zulüm aracı haline geliyor.

Buna karşılık, bir din ya da mezhep muhalefette kaldığında, yine kaçınılmaz olarak direnisin, özgürlük ve bağımsızlık isteklerinin kaynağı oluyor.

Bu durum doğrudan doğruya, din-tarım imparatorluklarının siyasal işlevleriyle bağlantılıdır.

İT 3

Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethinde IV. Haçlı Seferi'nin Rolü

Sevgili okurlarım, tarih aslında çelişkilerle doludur:

Din ve mezhep kavgalarına dayalı eylemler, savaşlar, mücadeleler, kimi zaman amaçlarının tam tersine sonuçlar vermiştir.

Müslümanlar, kendi aralarındaki mezhep kavgalarıyla Hıristiyanların ekmeğine yağ sürmüşler, Hıristiyanlar ise yine kendi aralarındaki mezhep kavgalarından dolayı, Müslümanların gelişmesine yardımcı olmuşlardır.

Bu durumun en canlı örneği, Haçlı Seferleri'dir.

Bilindiği gibi Haçlı Seferleri, Hıristiyan Dünyası'nın, Müslümanların Batı'ya doğru ilerlemesini durdurmak için başlatılan bir savaş sürecidir.

I. Haçlı Seferi 1071'de Malazgirt zaferiyle Türklerin Anadolu kapısını açmasından 25 yıl sonra 1096

yılında yapılmıştır.

Bu 25 yıl içinde Müslüman Türkler Anadolu içinde büyük bir hızla ilerlemişler ve Iznik'i de zaptederek İstanbul kapılarına dayanmışlardır. (Aslında Iznik'i, Malazgirt'ten çok kısa bir süre sonra fethetmişlerdir. Müslüman Türklerin Anadolu içindeki ilerleme hızları baş döndürücüdür. Bu konuya ilerde döneceğim.)

İşte Hıristiyan Dünyası bu ilerleme karşısında Kilise'nin yani Papa'nın önderliğinde çok amaçlı bir savaş süreci başlatmıştır:

Görünen amaç, Müslümanların eline geçmiş olan Kudüs'ün yani Doğu Akdeniz'deki kutsal yerlerin kurtarılmasıdır.

Bu görünen amacın dışında iki tane de temel neden vardır:

Birinci temel neden, Doğu-Batı ticaret yollarının denetimini ele geçirmek ve ticari olarak zenginleşmek, ikinci temel

35

neden de Müslümanlar karşısında gerileyen Hıristiyan Bizans imparatorluğu'na yardımcı olmaktır.

Hıristiyan Dünyası'nın bu amaçlarına, Mısır'daki İii Fatimi Devleti, Anadolu'yu ele geçiren Sünni Müslüman Türklerle olan mezhep kavgalarından dolayı olumlu bakar.

Yani Müslümanlık içindeki mezhep kavgaları, devletleri, dindaşlarına karşı Hıristiyanlara yaklaştıracak kadar derindir.

Ama Hıristiyanlık içinde de durum farklı değildir.

1 Kudüs Yerine Konstantinopl'u Fetheden Haçlılar

$ Aslında Müslümanlara karşı oluşturulan Haçlı Seferleri'nin Dördüncüsü, Katolik Latin kökenli Batı

Avrupa'nın, mezhep farkından dolayı düşman olarak gördüğü Ortodoks Bizans'ı işgal etmiştir.

Papa III. Innocentus'un liderliğinde örgütlenen Haçlı orduları, Doğu Akdeniz'deki Kudüs yerine 1204

yılında, Bizans'a yönelir ve o zamanlar Konstantinopl denilen İstanbul'u fetheder.

Ele geçirdikleri büyük zenginlik karşısında gözü dönen ve za-ten Doğu'nun zenginliklerini yağmalamak için yola çıkmış olan I laçlılar kenti talan eder, din adamlarına, halka büyük zulüm yapar ve iktidara el koyar.

Bizans İmparatoru I. Theodoros Laskaris, Birinci Haçlı Se-Icri'yle Anadolu Selçuklu Beyi I. Kılıç

Arslan'ın elinden geri alınmış olan îznik'e kaçar.

Bizans'ta Katolik Latin imparatorluğu ilan edilir ve 1261 yılımı kadar hüküm sürer.

57 yıl boyunca Bizans işgal altındadır.

IV. Haçlı Seferi'nde yapılanları değerli tarihçi, gazeteci-yazar Murat Bardakçı, 25 Eylül 2005 tarihli Hürriyet gazetesinde şöyle ,ık tarıyor:

"Haçlı Seferleri başlayalı neredeyse bir asır olmuş, Ortadoğu'nun altı üstüne gelmiş ve Selahaddin-i Eyyubi'nin 1189'da Kudüs'ü fethetmesi üzerine Hıristiyan Dünyası şaşkın düşmüştü. I

,',00'lerin başında, zamanın Papa'sı III. Innocentus'un teşvikiyle Miıi bir Haçlı ordusu toplandı, IV. Haçlı
Seferi'ne girişildi ve as-
36

kerler Venedik gemileriyle İstanbul civarına taşındılar, önceden yapılan planlara göre burada fazla kalmayacak ve Kudüs'ü kurtarmak için hemen yola koyulacaklardı."

GİTMEYE ÜİENDİLER

"Ama, işler Papa'nın ve Hıristiyan Dünyası'nı galeyana getirenlerin beklediği şekilde olmadı; Bizans'ın yani İstanbul'un zenginliği o zamanın fakir Avrupası'nın dört bir yanından toparlanmış olan askerlerin gözlerini kamaştırdı ve Kudüs yerine Bizans'ı almayı tercih ettiler! Taht mücadeleleri yüzünden zaten bitkin düşmüş halde bulunan Bizans saldırılara dayanamadı, 1204'ün 12 Temmuz günü Haçlı

ordusunun eline geçti, İstanbul'da yarım asır boyunca devam edecek olan bir Latin hâkimiyeti kuruldu ve şehir, tarihin en büyük yağmalarından birine sahne oldu.

"Haçlılar, işe evleri yağmalamakla başladılar. Yağmaya şahit olan Villehardouinli Geoffrey isimli tarihçi, Askerler elbiselerinin üzerine işlenmiş olan haçın mânâsını unuttular, kasaplığa ve kundakçılığa giriştiler. Evler ateşe verildi, saraylarla resmi binalar tamamen soyuldu. Erkekler öldürüldü, kadınlar tecavüze uğradı, en kıymetsiz eşyalar, hatta köylülerin gömlekleri bile yağmalandı,' diye yazacaktı.

"Binaların soyulup soğana çevrilmesinden sonra, sıra zamanın en büyük mabedi olan Ayasofya'ya geldi ve Ayasofya sadece yağmalanmakla kalmadı, tam bir rezalete sahne oldu. Askerler kiliseye katırlarla ve Fransız bir fahişeyle girdiler. Katırlar yağmalanacak kutsal eşyalar, fahişe de içeride yapılacak âlem içindi."

SÜTUNLARI KIRDILAR

"Yağma, sadece birkaç dakika sürdü. İşe duvarlardaki kaplamalardan başlandı, Hazreti İsa'nın havarileriyle Hazreti Meryem'e ait olduğuna inanılan eşyalar, mesela isa'nın çarmıha gerilmesinde kullanıldığı söylenen kutsal çivilerden biri ile peygamberin başına takılan dikenli taç, altın ve gümüş

haçlar ve kıy-

metli madenlerden yapılmış ne varsa katırlara yüklendi. Kilisede bir taraflara saklanmış olan rahiplerin karınları deşilirken, rahibeler tecavüze uğradı. Talana yetişemeyen Katolik askerler ise Ayasofya'nın şifalı olduğu, böbrek ve göğüs ağrılarına iyi geldiği söylenen sütunlarından parçalar kopartmaya giriştiler. Yüklenen eşyaların ağırlığı altında hareket edemez hale gelip oldukları yere yıkılan katırlar da kılıçlarla parça parça edildi.

"Kilisede ne var ne yok götürüldükten sonra, sıra eğlenceye geldi ve Papa'nın askerlerinin beraberindeki Fransız fahişe, Ortodoks Patriği'nin birkaç gün öncesine kadar vaaz verdiği kürsüye çıkıp açık saçık şarkılar okumaya ve müstehcen bir raksa başladı. Askerler, o sırada fıçılar dolusu şarabı içmekle meşguldüler. Bizanslı tarihçiler yağmadan ziyade bu saygısızlığa içerleyecekler ve bu

tarihçilerden biri olan Niketas, daha sonra f Kudüs'teki Kutsal Mezar'in intikamını almak bahanesi ile harekete geçenler altın ve gümüş uğruna haçın üzerinde tepinmekten çekinmediler,' diye yazacaktı.

"İstanbul, bu yağmadan sonra Bizans'ın yerini alan Tatin İmparatorluğumun başkenti oldu ve şehrin üzerine çöken kâbus lam 57 sene devam etti. Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog, İstanbul'u 1261'de geri aldığı zaman baştan aşağı yağmalanmış bir şehirle karşılaştı. Haçlılar her şeyi toparlayıp götürmüş, İtalya'da ve Fransa'da fahiş fiyatlarla satmışlardı."

ÇOĞU VATİKAN'DA

"Yağmalanan eşyaların bir kısmı zaman içinde kaybolurken, bir kısmı da Vatikan'da ve diğer büyük dini merkezlerde koruma altına alındı. Hipodrom'daki heykeller, azizlerin kemikleri, I lazreti isa'ya ait olduğuna inanılan ve bugün Torino'da olan kelen ile Venedik'teki San Marko Meydam'ndaki kilisede muhafaza edilen dört adet at heykeli de gidenler arasındaydı. Bizanslılar, 1204'teki bu felaketi hiç

unutmayacaklar ve sonraki asırlardaki Türk ilerleyişi karşısında Katolik dünyasından yardım istemek yerine Ayasofya'da kardinal külahını görmektense, Müslüman '..trığını tercih ederiz,' diyeceklerdi."

işte tam bu noktada, Anadolu'yu denetleyen Bizans İmparatorluğu'nun güçsüzleşmesi ve bu güçsüzleşmenin Müslüman Türklerin işine yaraması gerçeği ortaya çıkar: Anadolu'daki Müslüman Türk ilerlemesini durdurmak ve kutsal yerleri yani Doğu Akdeniz'i düşmanlarının elinden almak için düzenlenen Haçlı Seferleri, IV. Sefer'de, Bizans Imparatorluğu'nu çökerterek, Anadolu üzerindeki merkezi Ortodoks Hıristiyan denetimini zayıflatır ve Müslüman Türklerin ilerlemesine yardımcı olur.

Böylece, Hıristiyanlık içindeki mezhep kavgaları, din adına yapılan bir savaşta tam tersi bir sonuç

vermiş ve Müslüman Türklerin gelişmesini desteklemiştir.

Dikkat edilirse XIII. yüzyıl, Osmanlı Beyliği'nin de kuruluş yüzyılıdır.

Resmi olarak kuruluş yılı 1299 kabul edilen Osmanlı Beyliği, Anadolu'da Katolik Latin ordularının düzenlediği IV. Haçlı Seferleri'yle güçsüzleştirilen Bizans topraklarındaki kazanımlarla tarih sahnesine çıkmıştır.

Ne yazık ki bu nokta, Anadolu'nun fethinde Horasanlı Gazi Dervişler'in kahramanlık menkıbeleri (ki bunlar tümüyle de doğrudur) üzerinde yoğunlaşan ve odaklasan tarihçilerimiz tarafından yeterince irdelenmemiş ve tarih öğretimimizde gerekli olan yerini alamamıştır.

Nitekim aynı mezhep kavgalarının istanbul'un fethinde de rol oynadığını ve Fatih Sultan Mehmet'in işini kolaylaştırdığını biraz ileride göreceğiz.

Ama daha önce, "resmi tarih"in genellikle görmezden geldiği bir başka gerçeğe, Osmanlı Beyliği ile Bizans Imparatorluğu'nun ilişkilerine yakından bakalım.

Osmanlı İmparatorluğu Bizans'ın Desteğiyle Kuruldu

Din ve milliyet odaklı tarih yazımının gözden kaçırdığı noktalardan biri de Osmanlı Beyliği'nin imparatorluk yolundaki gelişme çizgisinde Bizans'ın oynadığı roldür.

Yine tarihin garip çelişkilerinden biri olarak Bizans, kendisini tarih sahnesinden silecek olan Osmanlılara en büyük desteği veren devlettir.

Bunun nedeni de Bizans imparatorluğu içindeki taht kavgaları ve Orhan Bey'in bu kavgaları kendi Beyliği'nin çıkarları için akıllıca kullanmış olmasıdır.

Ama kendi dindaşlarının ve milletinin kahramanlıkları üzerinde odaklasan tarih anlayışı, bu noktanın yeterince vurgulanmasını ve tarih öğretimi içinde yer almasını engellemiştir.

Klasik tarih öğretimi içinde, neden öteki Müslüman Türk beyliklerinin değil de Osmanlı Beyliği'nin imparatorluğa dönüştüğünün açıklaması genellikle "Öteki beylikler kendi aralarında kavga ederlerken, Osmanlılar Bizans'la savaşarak büyüdüler," biçiminde yapılır.

Oysa bu yaklaşım doğru değildir.

Osmanlılar da öteki beyliklerle kıyasıya savaşmışlardır.

Ayrıca benim asıl belirtmek istediğim nokta, her ne kadar Osmanlı'nın toprak kazanından sonuç olarak Bizans'ın aleyhine de

olsa, beyliğin büyüme sürecinde Bizans'ın büyük desteğinin bulunduğu ve bu hususun "resmi tarih" anlayışı içinde yeterince vurgulanmamış olduğudur.

Bilindiği gibi Osmanlıların, öteki Müslüman Türk beyliklerine olan üstünlüğü, yani kendilerine imparatorluk yolunu açan

olay, Beyliğin Trakya'ya geçmesi, Rumeli'nin zenginliklerine ulaşmasıdır.

Osmanlı'nın Trakya'ya geçmesi ise doğrudan doğruya Bizans desteğiyle gerçekleşmiştir; bu anlamda Osmanlı Beyliği'ne imparatorluk yolunu açan devlet Bizans'tır.

Öykü çok ilginç:

Bizans, o sıralarda Yuannis Paleolog ve Yuannis Kantakuzen adlı iki imparator adayının rekabetini yaşamaktadır.

Taht kavgasında komşusu olan Osmanlı Beyliği'nin desteğini almak isteyen Kantakuzen, Orhan Bey'den yardım ister.

Orhan Bey de kızı Theodora ile evlenmek karşılığında Kantakuzen'in imparatorluğuna destek verir.

Zaten Orhan Bey'in birinci eşi de Yarhisar Tekfuru'nun kızı Holofira'dır, Müslüman olup Nilüfer Hatun adını almıştır.

Böylece Orhan Bey, Osmanlı Beyliği'nin imparatorluğa doğru olan yürüyüşünde "hanedanlar arası evlilik kurumunu" başarıyla kullanan bir devlet adamı kimliği kazanır.

Kazanır ama bizim "resmi tarih" bu olayı hemen hemen görmezden gelir. Oysa, bu "damatlık" ilişkisi, sonradan iyice gelişecek, evlilikler ve tahta çıkmalar yoluyla Orhan Bey, bir başka Bizans imparatorunun, rakibinin kızıyla evlenen Yuannis Paleolog'un da bacanağı olacaktır.

Kayınpederi Kantakuzen'e Sırplar ve Bulgarlara karşı da yardım edecek ve bunun karşılığında Gelibolu'daki Çimpe Kalesi'ni alarak burayı üs olarak kullanıp Trakya'da genişleyecektir.

Bu genişleme ise Osmanlı Beyliği'ne imparatorluk yolunu açan Rumeli'nin fethi sürecini başlatır.

Yıldırım Bayezit'i, Timur'un Filleri Değil, Türk Beylerinin İhaneti Mağlup Etmiştir

"Resmi tarih"in üzerinde yeterince durmadığı konulardan biri de ünlü Ankara Savaşı'dır.

Doğu Türklerinin hükümdarı Timur ile, gittikçe büyüyen ve liderliğe doğru yürüyen Osmanlı

Beyliği'nin, yani Batı Türklerinin hükümdarı Yıldırım Bayezit'i karşı karşıya getiren bu 41

•.avaş, sadece Anadolu'nun değil Bizans'ın yazgısını da çok yakından etkilemiştir.

Yıldırım Bayezit, Timur'la savaşmak için Bizans kuşatmasını kaldırmış, böylece istanbul'un fethi yarım yüzyıl gecikmiştir.

Ayrıca Anadolu çok uzun süre kargaşa içinde kalmış, Osmanlı I mparatorluğu'nun kuruluşu da yarım yüzyıl gecikmiştir.

Ne yazık ki Îslamcı-Türkçü "resmi tarih" anlayışı, Müslümanlar arası çatışmaları örtbas etme eğiliminde olduğu gibi, Türk beyleri arasındaki rekabeti de tarihin stratejik öğelerinden biri olarak ele alma eğiliminde değildir.

Oysa Türk-tslam tarihinin en önemli dönüm noktalarının bazıları Müslümanlar arasındaki mezhep ve devlet çatışmalarında ve Türk beyleri arasındaki kavgalarda yaşanmıştır.

Bu dönüm noktalarından biri de Ankara Savaşı'dır.

"Resmi tarih" görüşü, Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezit'in yenügisini çözümlerken, sisli hava, Yıldırım'ın ordusunun kü-vüklüğü ve yorgunluğu, Timur'un ordusundaki fillerin savaş aracı olarak kullanılması gibi öğelere yer verir.

Oysa asıl yenilgi nedeni, savaş sırasında, ordunun sol kanadında konuşlanmış olan Kara Tatarlar'in Osmanlı'ya arkadan ı >klarla saldırması, sağ kanadında ise Aydın, Germiyan, Saruhan ve Menteşe kuvvetlerinin Timur'un yanında yer alan beylerinin yanına geçmesidir.

Osmanlı Imparatorluğu'nun kuruluşunda Anadolu'daki Türk beylikleri arasındaki rekabet ve savaşlar da en az Bizans ve Avrupa ülkeleriyle olan savaşlar kadar önemlidir ve Ankara Savaşı da o /amanın koşullarına göre doğal olan bu Türk beylikleri arasındaki rekabet dolayısıyla yitirilmiştir.

Nitekim ileride göreceğimiz gibi, tarih bilgisi (ki o dönem Padişahları için tarih bilgisi, aile tarihi anlamını taşımaktadır) >, ok

kuvvetli olan Fatih Sultan Mehmet, hem bu olaydan hem de onu izleyen kardeşler arası taht kavgalarının belirlediği "Fetret I >evrinden" önemli dersler çıkarmış ve imparatorluğu bu derslerden öğrendikleri üzerine kurmuştur.

Bizans Hıristiyanlar Arasındaki
Mezhep Kavgalarından Dolayı
Daha Kolay Düşmüştür

"Resmi tarih", askeri zaferleri genellikle Türk-Islam ordularının kahramanlıklarına bağlar.

Kazanılan zaferlerin ardında ordunun kahramanlıklarının olduğu doğrudur da.

Ama Bizans'ın fethinde olduğu gibi bazı zaferlerde, karşı tarafın da kendi içindeki mezhep çatışmaları

ya da başka siyasal rekabet oyunlarının önemli rolleri vardır.

Bu zaferlerin başında istanbul'un fethi gelir.

Hıristiyan Dünyası, Osmanlı Beyliği'nin Bizans üzerindeki emellerini, Yıldırım Bayezit'in Anadolu Hisarı'nı inşa etmesi ve istanbul'u kuşatmasıyla hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde öğrenmiştir.

Dolayısıyla, 1400'lerin başında, yani fetihten yarım yüzyıl önce, Hıristiyan Dünyası, Müslüman Osmanlılara karşı önlem almaya başlar.

Tabii bu önlemlerin başında Bizans'ın, Batı Hıristiyan imparatorluklarından yardım istemesi gelir.

Dönem din-tarım imparatorlukları dönemidir.

Hemen hemen bütün siyasal olaylar din ve mezhep açısından değerlendirilmektedir.

Dolayısıyla, böyle bir yardımın muhatabı her şeyden önce Batı Hıristiyan Dünyası'nın lideri Papalıktır.

Oysa Bizans ile Vatikan arasında çok önemli bir mezhep sorunu vardı: Vatikan Katolik, Bizans ise Ortodoks idi.

43

Üstelik de 1400'lü yıllarda kiliseler arasındaki ayrım siyasetin çok önemli araçlarından biriydi ve aradaki farkları gidererek tek çatı altında toplanmak için pek çok çaba harcanıyordu.

İşte böyle bir ortamda Bizans'ın Osmanlılara karşı Batı'dan istediği yardım, derhal mevcut mezhep çatışmaları çerçevesinde değerlendirildi.

Batı Dünyası, Bizans'a yardıma hazırdı.

Ama boyardım içjnJçü^ük^OJ^JsD^ul^gsjirjüY^r^b:

Bizans, kiliseler arasındaki hiyerarşi bakımından Vatikan'ın

üsiiirih^njp^âleimdiyili.

Yani Ortodoks kilisesi, bağımsızlığından vazgeçip Katolik mezhebinin denetimine girmeliydi.

Unutulmamalı ki, dönem dinsel inançların siyaseti biçimlendirdiği bir dönemdi.

Hatta bu yüzden Osmanlılar Bizans'ı kuşatırken, din adamları hâlâ meleklerin cinsiyetini tartışıyorlardı.

işte Batı Dünyası'nın öne sürdüğü bu koşul, Bizans'ta büyük tartışmalara yol açtı.

Zaten kiliseler arası kavga sürmekteydi.

Bizans'da Din Adamları Nasıl İkiye Bölündüler

Bizans ikiye ayrılmıştı.

Bir bölüm Osmanlı tehdidine karşı Vatikan'ın üstünlüğünü ve koruyucu şemsiyesini kabul etmekten yanaydı.

Bir kısım din adamı ise ne olursa olsun inançlarından vazgeçmeyi, yani mezheplerini yadsımayı

reddediyorlardı.

Ünlü, "Konstantinopl'da kardinal şapkası görmektense Osmanlı sarığı görmeyi yeğ tutarım," sözü bu dönemde ve bu çerçevede söylenmişti.

^Sonunda kiliselerin kendi bağımsızlıklarına düşkünlüğünden dolayı mezhepler arasında uzlaşma sağlanamadı ve Bizans, Osmanlıların kuşatması sırasında Latin komutan Jüstinyen'in komutasındaki birkaç bin kişilik küçük ve pek de bir işe yaramayan bir yardımla yetinmek zorunda kaldı.

Böylece Fatih Sultan Mehmet'in işi kolaylaştı.

Bizans Ortodoks kilisesinin Vatikan karşısındaki bağımsızlığını savunanların önde gelenlerinden biri Georgios Scholarios isimli bir

papazdı.

Kilise içindeki Eflatunculara karşı sıkı bir Aristocu olan Georgios Scholarios, önceleri Vatikan ile Bizans arasındaki uzlaşmayı savunurken sonradan çok sert biçimde Bizans Ortodoks kilisesinin bağımsızlığından yana tavır koymuştu.

Bizans'ın Osmanlıların eline geçmesinden kısa bir süre önce 1448 yılında ünlü Pantokrator Manastırı'nda göreve başlamış ve Gennadius adını almıştı.

Bu isme mim koyun.

Fatih Sultan Mehmet'in Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran dahice atılımlarından birini irdelerken bu din adamı yeniden gündeme gelecek.

Batılılaşma Göçle Başlar

Alparslan'la Sürer

Fatih Sultan Mehmet'le Kurumlaşır

Türkiye'nin Batılılaşma serüveni pek çok düşünürün üzerinde durduğu önemli konulardan biridir: Batılılaşma nedir?

Ne zaman başlamıştır?

Ne kadar başarılıdır?

Batılılaşma aslında gerekli midir?

Batılılaşma Batı taklitçiliği midir?

Batılılaşma bir uygarlaşma mıdır yoksa Batı Emperyalizmine boyun eğiş midir?

Bu sorular ve benzerleri yıllardır Türkiye'de tartışılan, üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülen konuları

belirler.

Türkiye'deki yaygın "resmi tarih" görüşü, reformların III. Selim ile başladığı, Batılılaşma'nın ise 1839

Tanzimat Fermanı ile kurumlaştığı biçimindedir.

örneğin ünlü siyaset ve toplumbilimcimiz Niyazi Berkes de bu görüştedir.

Osmanlı tarihinin irdelenmesi açısından bu görüş, III. Selim'i bir başlangıç, Tanzimat'ı bir kırılma noktası olarak kabul etmesi bakımından doğrudur da.

Ama bu başlangıcın, Osmanlı'nın çöküşünü durdurmak için girişilen bir "taklitçilik" olduğu üzerinde pek fazla durulmaz.

Tanzimat ise, arkasında 1838 Osmanh-Ingiliz Ticaret Antlaşması yatan bir "Batı Emperyalizmi"
darbesinin öne çıktığı bir kırılma noktasıdır:
46

Osmanlı bu tarihten sonra sürekli olarak yokuş aşağı gitmiş ve sonunda çökerek Batılılar tarafından paylaşılmıştır. ** Oysa tarihi kesintisiz bir oluşum olarak kabul edersek, Türkler için Batılılaşma, Orta Asya'daki anayurtlarından çıkarak Batı yönünde göçe başladıkları anda etkisini göstermeye başlayan bir süreçtir.
Bunu sadece Batı'ya doğru hareket anlamında değil, işlevsel anlamda da söylüyorum.
İimdi bazı okurlarımı şaşırtacak bir ifadeyle ne demek istediğimi daha iyi anlatmaya çalışayım: Örneğin paradoksal bir biçimde, Türklerin Müslüman olmaları da, Batılılaşma serüvenlerinin bir parçasıdır.
Hemen "'Müslüman Dünyası' ile 'Batı Dünyası' birbirinin karşıtı değil mi, Türklerin Müslüman olmasını nasıl 'Batılılaşma' diye nitelersin," biçiminde bir sorunun aklınıza geldiğini biliyorum.
Oysa yukardaki bölümlerde anlattığım gibi, Türkler Anadolu'ya doğru hareket ederlerken, yani yolda,
"göç halindeyken" aşağıdan, güneyden gelen Araplarla karşılaşmışlar ve kılıç zoruyla dinlerini değiştirerek Müslüman olmuşlardır.
Semavi bir din olan Müslümanlığa geçiş, Batı'da egemen olan Musevilik ve Hıristiyanlık gibi tek tanrılı bir dine inanma açısından, Türklerin tarihinde, Batılılaşma yolundaki işlevsel bir değişmeyi de simgelemektedir.
İamanizm'den Müslümanlığa geçiş, Türklerin tarihi açısından, Tanzimat Fermanı'ndan çok daha önemli bir kırılma noktasını belirler.
Çünkü bu kırılma noktası, daha sonra Osmanlılar olarak Müslümanlığın en büyük imparatorluklarından biri olmasına yol açmış, onları doğudan batıya uzanan bir dünya devleti yapmış
ve bugünleri bile etkilemiştir.
Türkler Malazgirt'ten Iznik'e 9 Yılda Ulaştılar
Ben tarihi irdelerken somut tarihlerin vurgulanmasından pek hoşlanmam; zaten bu tarihleri aklımda da tutamam.

Ama bazı tarihler var ki, aralarında geçen zaman, ya çok kısa
tarihîmizle yüzleşmek 47

ya da çok uzun olduğu ve bir sürecin niteliğini belirlediği için .mımsanmaları gerekir.

Alparslan'ın Anadolu'nun kapısını açtığı Malazgirt Savaşı'nın larihi 1071'dir.

Batı Anadolu'nun en önemli kentlerinden biri olan îznik'in, Selçuklu Komutan Kutulmuşoglu Süleyman İah tarafından fethi ise 1080 yılında gerçekleşmiştir: Yani Selçuklular Doğu Anadolu'dan girip 9 yıl gibi bir süre içinde soluğu Batı Anadolu'da almışlardır.

Selçuklular, bu şehri başkentleri yapmıştır.

Ne yazık ki 17 yıl sonra, 1097'de Birinci Haçlı Seferi sırasında yeniden Bizanslıların eline geçmiştir; ama bizim konumuz bakımından bu geri alınış önemli değildir.

Zaten kent sık sık el değiştirmiştir.

Süleyman İah'ın oğlu I. Kılıç Arslan 1105'te yani Bizanslıların i'line geçmesinden 8 yıl sonra kenti yeniden almıştır.

Fakat bu fetih de sürekli olamamış, bir süre sonra Bizanslılar >ehri geri almışlardır.

Daha sonra, yukardaki bölümlerde belirttiğim gibi IV. Haçlı Seferi ile tahtından olan Bizans imparatoru Iznik'e gelmiş ve yak-I.ışık 57 yıl burada hüküm sürmüştür.

Sonunda, 1329'da Orhan Gazi tarafından yeniden fethedilmiş ve ondan sonra hep Müslümanların elinde kalmıştır.

Burada sadece kentin tarihsel öyküsünü merak edenler için uılattığım bu el değiştirmeler, yukarda da belirttiğim gibi, konumuz açısından hiç önemli değildir.

Konumuz açısından önemli olan husus, Müslüman Türklerin, v.ıni Selçuklular'ın 9 yıl gibi kısa bir sürede Malazgirt'ten Iznik'e celmiş olmalarıdır.

İimdi siz değerli okurlarımın aklına ve izanına sığınıp soruyorum: Bu 9 yıl içinde Selçuklular, kendilerinden önce Anadolu'da v.ışayan "Rum" dedikleri Bizanslılar'ın tümünü kesip yok edebilirler miydi? ("Diyarı Rum" sözü, o zamanlar Anadolu için Kullanılırdı.) Tabii ki "hayır".

Zaten XXI. yüzyılda bile Anadolu'da Müslüman Türk nüfusun yanında Hıristiyan köylerinin varlığı

böyle bir "yok etmenin" olmadığını açıkça gösterir.

Peki o zaman ne olmuş dersiniz?

Hiç kuşkusuz, toplumsal etkileşim devreye girmiş ve Anadolu'yu fetheden Türkler buradaki Hıristiyan nüfus ile karışmışlardır.

Zaten unutulmamalıdır ki, savaşı kazanan Müslüman Türkler, genellikle zaptettikleri kentin yöneticisinin kızını da kendilerine eş olarak almışlardır.

Ya da kimi zaman siyasal ve askeri ittifaklar, düşmandan alınan gelinlerle perçinlenmiştir.

"Yani ne demek istiyorsun?" diye sorarsanız, dediğim açık: ^Türkler Anadolu'ya girdikleri andan itibaren buradaki nüfusla kaynaşmış ve deyim yerindeyse, siyasal ve kültürel anlamda "Batılılaşma"

başlamıştır.

Çünkü bu kaynaşma sadece evlenme yoluyla değil, kültürel alanda geleneklerden göreneklerden etkilenme yoluyla da olmuştur.

Ayrıca artık Türkler Avrupa siyasetinin de ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir.

Bu söylediklerimin ne Türklüğe ne de Müslümanlığa aykırı bir tarafı vardır.

Dünyada birbirinden etkilenmemiş din, mezhep, ırk ve millet yoktur.

Zaten son genetik çalışmalar, Anadolu insanının genlerinin çevre ülke insanlarının genlerine çok benzediğini bilimsel olarak da ortaya koymuştur.

Osmanlı împaratorluğu'nun Kuruluşu ve Müslüman Türklerin Batılılaşması Fatih Sultan Mehmet'le Kurumlaşır

Fatih Sultan Mehmet dönemi, en iyi bilmemiz gereken, aslında en iyi de bildiğimiz, ama en çok saptırılan dönemlerden biridir.

Örneğin, "resmi tarih" tarafından, Fatih'in İstanbul'u fethet-likten sonra kenti yağmalattırmadığı, tümüyle koruduğu öne sürülür.

Kenti olanaklı olduğu ölçüde koruduğu doğrudur ama yağmalattırmadığı doğru değildir, zaten olamazdı da; çünkü bütün

clin-tarım imparatorluklarının fetihlerinde, galip gelenlerin zenginleşmesi, askerlerin canla başla dövüşmelerinin sağlanması ,ı maçıyla yağma yapılır.

Yenilenlerin canı, malı, ırzı, yenenlerindir.

Nitekim Fatih Sultan Mehmet de, İstanbul'u fethettikten sonra üç gün üç gece kente girmemiş, askerlerinin yağmalaması için beklemiştir.

Kenti fetheden Osmanlı askerleri, bütün değerli eşyayı yağmalamış, bu arada fidye verebilecek zenginlikte olanları özellikle seçerek Bizanslıları tutsak almıştır.

Hatta tarih kitapları, Bizanslılar kuşatma sırasında toplu halde kiliselerde toplandıkları için bu seçme ve tutsak alma işinin oldukça çabuk ve doğru seçimlere dayalı bir biçimde yapıldığını yazar.

Müslüman-Türk tarihçiler, kentin yağmalanmadığı biçiminde (, arpıtmalar yaparken, Batılı tarihçiler de Fatih Sultan Mehmet'in kardeş katlini yasalaştıran kanlı bir padişah olduğunu söyleyerek onu karalamaya çalışır.

Oysa biraz ilerde göreceğimiz gibi, bu konudaki Fatih Kanunnamesi, Osmanlıların XX. yüzyıla kadar parçalanmadan gelmekti ni sağlamıştır.

Yeri gelmişken belirteyim:

Bence Osmanlı-Türk tarihinde iki dâhi vardır: Fatih Sultan Mehmet ve Mustafa Kemal Atatürk.

Biri, tüm dünyayı ve tarihin akışını etkileyen bir imparatorluk kurmuş, öteki de tarihin akışını

değiştirerek yıkılmış, yenilmiş, işgal edilmiş bir din-tarım imparatorluğundan, çağdaş bir Türkiye t Cumhuriyeti yaratmıştır.

Bu konuya ilerde yine döneceğim.

İimdi Fatih Sultan Mehmet üzerinde duralım.

ı V 4

50

'/jf Fatih Sultan Mehmet Osmanlı'yı Bir Batı & imparatorluğu Olarak Kurarken Neler Yaptı?

Osmanlı Devleti'ni gerçek bir imparatorluk olarak kuran padişah Fatih Sultan Mehmet'tir.

Kendisine Roma İmparatoru diyen Fatih Sultan Mehmet'in istanbul'u fethettikten sonra imparatorluğu kurumlaştırmak için yaptığı işleri şöyle özetlemek olanaklıdır: 1) Osmanlı imparatorluğu içinde ve Anadolu'da, Osmanlı ailesine rakip olabilecek Müslüman-Türk kökenli ailelerin siyasal gücünü kısıtlamış ve sınırlamıştır.

Sadrazamı Müslüman-Türk kökenli Çandarh Halil Paşa'nın kellesini almış, yerine devşirme Mahmut Paşa'yı veziri azam yapmıştır.

Çandarh Halil Paşa'nın idam nedeni tartışmalıdır. Kimileri Bizans adına casusluk yaptığına ilişkin dedikoduların olduğunu söyler. Kimileri ise, Fatih Sultan Mehmet'in, ilk tahta çıkışında düşman saldırısı karşısında, kendi yerine babasını yeniden padişahlığa çağırmasını bağışlamadığını belirtir.

Nedeni ne olursa olsun, Fatih Sultan Mehmet'in, Osmanlı imparatorluğu içinde kendi ailesine yani Osmanlı ailesine rakip olabilecek Müslüman-Türk kökenlilerin gücüne son verdiği açıktır.

Unutulmamalıdır ki, o dönemde hâlâ Anadolu'da Karaman-oğulları, Isfendiyaroğulları, Akkoyunlular gibi başka Müslüman-Türk beylikleri vardır ve Fatih Sultan Mehmet yaptığı savaşlarla bunlara son vermiş ve Osmanlı imparatorluğu'nun rakipsiz egemenliğini sağlamıştır.

Imparatorluğu'nu güvence altına almak isteyen Fatih Sultan Mehmet ilk olarak, aile dışından gelecek rekabeti önlemiştir; bir yandan Osmanlı dışındaki Müslüman-Türk beyliklerini fethederken, öte yandan Osmanlı bürokrasisi içindeki Müslüman-Türk kökenli ailelerin yaratabilecekleri tehlikeyi durdurmuştur; devşirme kökenli sadrazamların Osmanlı ailesine rakip olamayacakları açıktır.

2) Fatih Sultan Mehmet'in istanbul'u fethettikten sonra yap-

tığı en önemli işlerden biri de Ortodoks Hıristiyanları koruması altına almak olmuştur.

Bizans'ın Batı Roma'dan yardım almasına karşılık, Vatikan'ın dayatması olan Katolik Kilisesi'nin üstünlüğünü kabul etmesini isteyenlere karşı büyük bir kampanya sürdüren ünlü Ortodoks din adamı

Georgios Scholarios, fetih sırasında tutsak edilmiş ve Edirne'ye yollanmıştır.

İşte Fatih Sultan Mehmet bu din adamını buldurur, İstanbul'a getirtir ve onu tüm Ortodoksların Patriği ilan ederek, koruması altına alır.

Georgios Scholarios, zaten daha önce de belirttiğim gibi, Gennadius adıyla Pantokrator Kilisesi'ne atanmış ünlü bir din •idamıdır.

Fatih Sultan Mehmet bu ünlü din adamını Patrik atayarak hem Ortodoks tebaanın gönlünü kazanır, hem de Hıristiyanların mezhep kavgalarından yararlanarak Katoliklere karşı, Ortodokslarla stratejik bir ittifak kurmayı amaçlar.

3) Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettikten sonra yap-hğı bir başka önemli iş, Doğu-Batı

ticaretini elinde bulunduran (Cenevizlilere ve Venediklilere, ticari etkinliklerini sürdürmelerini sağlayacak olan bazı imtiyazlar vermesidir.

Osmanlılar, kapitülasyon denilen bu ticari imtiyazları sadece ılost ülkelerin tüccarına tanırlardı.

Fatih Sultan Mehmet gibi, Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahlar bu kapitülasyonları, Hıristiyan Dünyası içinde ittifaklar oluşturmak için, sadece ticari amaçla değil, siyasal hesaplarla da kullanmışlardır.

Tabii, Osmanlıların güçlü dönemlerinde işe yarayan kapitülasyonlar, gerileme döneminde, özellikle adli kapitülasyonlara ila dönüşünce, imparatorluğun yıkılış nedenlerinden biri haline gelmiştir.

Bu konuya daha sonra döneceğim, şimdilik Fatih Sultan Mehmet döneminde kalalım.

4) Fatih Sultan Mehmet'in yaptığı en önemli işlerden biri, ı)smanlı ailesi içindeki taht kavgalarını

önlemek, bu yüzden im-

paratorluğun parçalanmasını engellemek için, öteki akrabaların öldürülmelerine yani şehzade katline izin vermesidir.

Bu yaptığı, gerek seri hukuk, gerekse örfi hukuk açısından doktrinde çok tartışmalıdır ama sonuç

olarak bu kanunnamenin örfi hukuk-şeri hukuk sentezine dayalı bir karar olduğu açıktır.

Fatih Sultan Mehmet'in çok iyi bir eğitim aldığı bilinir.

Tabii bu eğitimin bir parçası da tarih bilgisidir.

O dönem için tarih bilgisi esas olarak "Osmanlı ailesinin tarihidir".

Fatih Sultan Mehmet özellikle Yıldırım Bayezit'in Timur'a yenilgisinden sonra imparatorluğun içine düştüğü "kardeş savaşlarını" (yani Fetret Devrini) çok iyi bilir.

Bu nedenle de bütün din-tarım imparatorluklarını parçalayan kardeş kavgasını önlemek için bu kanunnameyi çıkarmıştır.

5) Fatih Sultan Mehmet, devlet yapısını kurumlaştırmıştır. Sadrazamı Osmanlı bürokrasisinin başı

yapmış, yeniçeriliği

güçlendirerek, merkezi yönetimin egemenliğini pekiştirmiştir.

Divanın idaresini sadrazamlara bırakarak, kendisi kafes arkasına çekilmiştir.

Sadrazamın yetkileriyle birlikte defterdarın, kazaskerlerin ve diğer üst düzey memurlarının görevlerini tanımlamış, böylece merkezi bürokrasiyi kurumlaştırmıştır.

6) Osmanlı tarihinin ilk devalüasyonunu yapmış, yani paranın değerini düşürmüştür.

Böylece merkezi yapıyı güçlendirmek ve genişletmek için gereken finansmanı sağlamıştır.

Bilindiği gibi Osmanlı'nın paranın değerini düşürme yöntemine tağşiş deniliyor: Mağşuş yani tağşiş edilmiş sikke, ya küçültülmüş ya da içine bakır karıştırılarak gümüş gramajı

düşürülmüş akçe.

Tabii herhangi bir tağşiş işlemi yapıldığında Galata bankerleri derhal bu durumu fark ediyor ve Osmanlı parasının Batı devletlerinin altınları karşısındaki değerini düşürüyorlar; böylece devalüasyon ortaya çıkıyor.

Tarih Vakfı'nm yayımladığı Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi adlı enfes bir kitabı da olan değerli biliminsanı

I'rof. İevket Pamuk, son bulgularını İstanbul ve Diğer Kentlerde tteşyüz Yıllık Fiyatlar ve Ücretler, 1469-1998 adıyla Devlet istatistik Enstitüsü tarafından yayımlanmış olan kitabında okurlarla paylaşmış.

İevket Pamuk diyor ki, "Tağşişi en çok sevenler, merkeziyetçi ve reformcu Padişahlar. Osmanlı'da ilk tağşiş, Fatih Sultan Mehmet çocukken birinci kez tahta çıktığında yapılıyor. Sonra Fatih, her on yılda bir tağşiş yapıyor. Bir başka büyük tağşiş 11. Mahmut zamanında yapılıyor örneğin.

"O zamanlar enflasyona karşı güvence sağlayan, faiz ve benze-ı i kurumlar yok. Bu nedenle sabit gelirliler yani esnaf ve yeniçeriler çok zarar görüyor. Bir tağşiş sırasında 1 duka altının değeri 18

akçeden 44 akçeye çıkartıldığında, yeniçerilerin maaşı günde ı akçe. Bunun üzerine yeniçeriler Edirne'de bir tepede toplanıp olayı protesto ediyorlar ve maaşları günde 3,5 akçeye yükseltiliyor.

Edirne'deki bu tepenin adı bugün de 'Buçuk Tepe'".

İevket Pamuk, verilerini zaman grafıkleriyle açıklıyor. Akçenin içindeki gümüş miktarının düşürülmesini de bir grafikle l'östermiş:

Buna göre, 1844'ten sonra artık tağşiş yok, istikrar var, çünkü Batı "Siz tağşiş yapmayın biz size borç

verelim" diyor ve Osmanlı I mparatorluğu, Kırım Savaşı için tağşiş yapmak yerine Batı'dan borç

alınca, iflas ediyor ve çöküyor.

Biliyorsunuz, imparatorluğun asıl çöküşü, Birinci Dünya Sa-v.ışı'ndan çok önce, iflas ettiği ve vergi gelirlerine Düyun-u Umumiye İdaresi aracılığıyla Batılılar tarafından el konulduğu 1881 vılında gerçekleşmiştir.

Osmanlı'nın iflası konusuna ilerde döneceğim.

7) Fatih Sultan Mehmet'in gerçekleştirdiği bir başka önemli < levrim, kendi portresini yaptırmasıdır.

Resmin ve heykelin putları anımsattığı için günah sayıldığı İslam kültüründe böyle bir davranış, başlı

başına bir kültürel • levrim niteliği taşır.

"Resmi tarih", genellikle Fatih'in İtalya'dan getirttiği ressam ı ılarak sadece Gentile BeHini'yi belirtir.

Oysa Fatih Sultan Mehmet, Bellini'den başka daha birçok

sanatçı, haritacı ve benzeri insanlar getirterek, İstanbul'da islam kültürü açısından gerçek bir Rönesans başlatmıştır.

örneğin, Constanza da Ferrara, Fatih'in resimlerini madalyonlar üzerine çizen bir başka ressamdır.

Sevgili okurlarım, bu satırları siz belki ilk kez okuyorsunuz ama ben yıllardır Osmanlı-Türk

"Batılılaşma" sürecinin kurumsal başlangıç noktası olarak Fatih Sultan Mehmet'i anlatırım.

1970'lerin sonunda birlikte katıldığımız bir açık oturumda değerli şair, denemeci ve düşünce insanı

Enis Batur sözlerine, "Ben de Osmanlı-Türk Batılılaşmasının 'ın öne sürdüğü gibi Fatih Sultan Mehmet'le başladığını düşünüyorum," diye başlamıştı.

Enis Batur'un, belki kendisinin bile şimdi pek anımsamadığı bu sözleri bana büyük güç vermişti; sonunda bu kitapta okuduğunuz düşüncelerim zaman içinde daha da berraklaştı ve gelişti.

Bu çalışmayı yaparken danıştığım değerli tarihçi Murat Bardakçı da, Batüüaşma'nın Fatih Sultan Mehmet ile kurumlaştığı kanısında olduğunu söyledi.

Fantezi ve edebiyat sevenler için bir de gönderme yapayım:

Fatih Sultan Mehmet döneminde geçen, ama zamanımızdaki-YÖK'ü ve 1980 öncesi öğrenci olaylarını

eleştiren bir de roman yazdım bu arada:

Hocaefendi'nin Sandukası, burada anlattığım konuları arka plan olarak kullanan, günümüzü eleştirmek için yazılmış bir fantezi tarih romanıdır; 1990 yılında yayınlandığında yılın en çok satan kitapları

arasına girmişti.

(Osmanlı konusunda pek çok çalışma var ama ünlü tarihçimiz Halil İnalcık bu konunun en önemli uzmanıdır. Mustafa Akdağ, Ömer Lütfı Barkan gibi biliminsanlarının yanında, Halil İnalcık'in çalışmalarından çok yararlandım. Osmanlı'yla ilgilenen okurlara, onun bütün kitaplarını ve özellikle de son çıkan Tarihçilerin Kutbu adlı, Emine Çaykara'nın kendisiyle yaptığı konuşmalardan oluşan çalışmayı öneririm.)

0248234853485348484853234890485353485353 4853

"Osmanlı Hiç Kimseyi İnanandan Dolayı Yakmamıştır" Yalanı

Değerli okurlarım, bana bu kitabı yazma kararını verdiren olaylardan biri de birkaç yıl önce bir televizyon programında dinlediğim bir tarih profesörünün söyledikleriydi: Adının önünde bir de profesör unvanı bulunan ama adını .ıumsamadığım bu zat, televizyonda, izleyenlerin gözünün içine luıka baka, "Hıristiyanlar, Engizisyon Mahkemeleri kararıyla çatır insanları yakarken, Osmanlılar kimseyi inançlarından dolayı yakmamıştır," diyordu.

Oysa, ne yazık ki Osmanlılar da inançlarından dolayı Huru-I ileri, üstelik de din adamlarından fetva alarak yakmışlardı.

Bu yanlış, tarihe dinci ve milliyetçi gözlüklerle bakan "resmi ı .ırih" anlayışının Müslümanlığı

korumak ve yüceltmek kaygısın-ı lan kaynaklanıyordu.

Oysa Müslümanlık da Türklük de, tarihi saptırarak korunmaz ve yüceltilmez.

Tam tersine, bu inançlar ya da ideolojiler adına tarihi saptırmanız, o inançlara, o ideolojilere zarar verir.

Üstelik daha önce de belirttiğim gibi, çağ, din-tarım impa-ı. (torlukları çağıdır ve dinler ile mezhepler siyasal parti işlevi i'.ördükleri için, "inanç alanında" gibi görülen pek çok karar ve ı-vlem, aslında

"siyasaldır", yönetime ilişkindir ve imparatorlukların güvenlikleriyle ilgili olarak alınmış ve yapılmıştır.

Hurufilerin yakılması da böyle "imparatorluğun selameti"yle ilgili bir karar ve eylemdir.

Bu eylemin altında, inanç sorunu değil, Hurufilerin saraya sızması sonunda ortaya çıkan bir siyasal sorun vardır.

"Huruf Arapça'da "harf" sözcüğünün çoğuludur.

Hurufilik, harflerin Allah'ın görüntüsü olduğu inancı üzerine kurulu bir mezheptir.

Hurufilere göre varlık sesle oluşur.

Ses, asıl yaratıcı âlemden, madde âlemine gelen ve madde biçimine bürünen her şeyde vardır.

Cansızlardaki ses, birbirine vurulduğu zaman açığa çıkar, can- j lılarda zaten vardır, insanda ise tam olgunluğa erişir.

Söz, sesin hem olgunlaşmış hali hem de amacıdır.
Söz ise harflerden meydana gelir.
Bu nedenle Hurufi inancı, harflerin mukaddes niteliğine dayanır.
Arap alfabesindeki 28 harf ile Fars alfabesindeki 32 harfi Allah'ın yeryüzündeki varlığı, işareti olarak kabul eder.
Fars alfabesindeki 32 harfin insanın yüzünde bulunduğuna inanır.
1339 yılında Horasan'ın Esterâbâd kasabasında doğan, kendini son peygamber olarak ilan eden İihabeddin Fazlullah tarafından 1386'da kurulmuştur. Genel olarak tasavvuf ve Bektaşilik inancı
çerçevesinde incelenen bir mezheptir.
Fazlullah, evrenin özünün ve gerçeğinin kendi kişiliğinde göründüğünü öne sürmüş ve son peygamber olduğu iddiasında bulunmuştur.
Hurufi inancına göre, evren ebedidir ve sürekli hareket halindedir; doğal olaylar da bu hareket sonucunda ortaya çıkar.
Bu inançları ile Hurufiler diyalektik düşünceye yakın bir yaklaşım sergiler.

Hurufilere göre madem ki Allah kendini peygamberler vasıtasıyla gösterir, her peygambere gelen harfler zamanla artar:
Hz. Adem'e 9, Hz. İbrahim'e 14, Hz. Musa'ya 22, Hz. İsa'ya 24, Hz. Muhammet'e 28 ve son peygamber Fazlullah'a 32 harf malum olmuştur.
Bu sayılar, her bir peygambere gönderilen ayetlerin yazılmış olduğu dilin alfabesindeki harflerin sayılarıdır:
/

îbranice'de 22, Yunanca'da 24, Arapça'da 28, Farsça'da 32'dir.
Kendisine en çok simge yollanan son peygamberin kendinden önce gelenlerin bütün bilgilerini çözmesi ve onların ötesine geçmesi doğaldır.
Hurufiler bu inançlarıyla insanın yüzünde de Allah yazıldığını düşünürler: Bu inanca göre, burun kemiği "elif, burnun iki tarafi "lam", gözler de "ha" harfi olarak, insanın yüzünde iki taraflı simetrik bir biçimde Allah yazar.
Zaten Allah bu âlemde insan biçimine bürünmüştür.

Fazlullah 1394 yılında İeyh İbrahim adlı bir din adamının fetvasıyla öldürülmüş, cesedi sokaklarda sürüklenmiştir.

Fazlullah'ın öldürülmesi Hurufiliğin yayılmasını durdurama-ınıştır.

XIV. yüzyılın ikinci yarısında Irak'ta, Azerbaycan'da ve Anadolu'da hızla yayılan Hurufilik, kurucusunun ölümünden sonra da kurucunun halifeleri tarafından yayılmaya devam etmiştir.

Ünlü şair Nesimi de Fazlullah'ın halifelerinden biri olarak bu yayılmada üstün sanatıyla önemli bir rol oynamıştır.

(Bu arada Nesimi'nin Mısır Çerkeş Kölemenleri Hükümdarı I'1-Müeyyed İeyh'in emriyle 1418 yılında Halep'te öldürüldüğünü ve derisi yüzülerek yedi gün teşhir edildiğini de bu bölüme eklemeliyim.

Unutmayalım ki, o dönemde her yeni mezhep, mevcut iktidarın ideolojisine bir siyasal muhalefet anlamını taşır ve ölümle cezalandırılırdı.)

Güçlenme Yakılmayla Sonuçlanıyor

Hurufiler, Müslümanlarla birlikte Hıristiyanları da etkileye-ıck geliştiler. Harflere dayalı yorumları, Hıristiyan inancını da kapsayan bir nitelik taşıyordu ve Fazlullah, Hz. isa'nın yeniden dünyaya döneceğine inananlar tarafından da bu dönüşü simgeleyen peygamber (yani Hz. isa'nın yeniden dünyaya dönüşü) olarak kabul görüyordu.

Hurufiler, kurdukları inanç sistemiyle iktidarı da ele geçirmek istiyorlardı.

58

Zaten o dönemde her yeni mezhebin mevcut iktidara karşı siyasal bir seçenek oluşturmak için ortaya çıktığını biliyoruz.

Fazlullah'ın öldürülmesinden sonra İran'da çeşitli isyanlar çıkardılar ve bu isyanların kanlı bir biçimde bastırılmasıyla yavaş yavaş Anadolu'ya kaymaya başladılar.

Yayılmaları ve etkileri gittikçe artan Hurufıler, sonunda Fatih Sultan Mehmet zamanında saraya da sızdılar.

Aüe üyelerini etkileyerek Padişah'a ulaşmaya çalışan Huru-filer, bu çabalarıyla büyük bir olasılıkla Hıristiyanların da imparatoru olmayı planlayan Fatih Sultan Mehmet'in ilgisini çekmiş olabilirler.

Fakat saraya sızmaları onları iktidara değil, alevlerin içine taşıyacaktı.

Durumun ciddiyetini Veziri Azam Mahmut Paşa'dan öğrenen, o zamanlar Edirne'de Üçşerefeli Cami'nde müderrislik yapan Müftü Fahreddin-i Acemi derhal harekete geçmiştir.

Hem Hurufilerin yakılmaları için fetva vermiş, hem de kendisi bizzat diri diri ateşte yakılmalarım gerçekleştirmiştir.

Daha sonra gerek II. Bayezit gerekse Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde de çeşitli baskı ve sürgün cezalarına uğramışlarsa da, Hurufiliğin yayılması engellenememiş, Hurufıler ve Hurufilik, Bektaşi-Alevi kültürü içinde yaşamaya devam etmiştir.

Hurufilerle ilgili bu tarihsel gerçekler "resmi tarih" tarafından görmezden gelinen konuların başında gelir.

Hatta bazı tarihçiler tarafından tümüyle inkâr edilir.

Oysa Osmanlı tarihi bir din-tarım imparatorluğu tarihidir ve bu tür imparatorluklarda egemenliğin dine ve geleneğe dayandığı bilindiğinden, bütün mezhep ve inanç kavgalarının kanlı bitmesi kimseyi şaşırtmamalıdır.

Tarihe ve bilime aykırı olan davranış, artık egemenliğin halka, millete dayalı olarak kullanıldığı

günümüzde, hâlâ din ve mezhep duygularını siyasal iktidar için sömürmektir.

Unutulmamalıdır ki, bu davranış çağımıza göre sadece gericilik değil, aynı zamanda Kahramanmaraş, Çorum ve Sivas olaylarında görüldüğü gibi sonucu kanlı gelen bir inanç tahrikçiliğidir de.

/

Hurufilerin Ataları: Karmatiler

Hurufılerden söz edince Karmatiler'i anımsamamak olmaz.

İslam tarihinin ne denli çapraşık, ne denli kanlı ve çatış-malı olduğunu vurgulayan, îsmailiye mezheplerinden biridir Karmatiler.

Karmatiler: IX. yüzyılda ortaya çıkmış olan ilk islam komüncüleridir. (Siz bunu "komünistleri" diye de okuyabilirsiniz.)

Yani Anadolu'da "Fetret Devri"nde önem kazanan İeyh Bedrettin hareketinin, Hurufilik gibi mezhep mensuplarının ataları.

Karmatilik, gizli bir örgüt: Tarihteki ve günümüzdeki bütün gizli örgütlerin anası; Hasan Sabbah'ın Haşşaşinler'ine de kaynaklık ediyorlar.

Fütüvve yani Ahilik de bunlardan geliyor.

Arap Yarımadası'nın güneyinde korsanlık yapıyorlar.

Zenginden alıp yoksula vermek, genel uygulamaları.

Bu açıdan Robin Hood'un da ataları.

930 yılında Mekke'yi fethedip Hacer-i Esved'i kaçırıyorlar.

Karmatiler'le başa çıkamayan Abbasiler, Selçuklu Sultanı Melikşah'tan yardım istemek zorunda kalıyor.

içki haram değil, şarap içiyorlar, güneş doğmadan iki rekat, güneş battıktan sonra da iki rekat namaz kılmanın, yılda iki gün oruç tutmanın yeterli olduğuna inanıyorlar.

Kıbleleri Mekke değil, Kudüs.

islam tarihinde daha nice garip ve anlaşılması zor mezhep var.

Devletin mezhebi tabii bütün bunlara kuşkuyla bakıyor ve eline fırsat geçer geçmez, derhal ortadan kaldırıyor, çünkü mezhep farkı o zaman için siyasal muhalefet anlamını taşıyor.

Osmanlı'nın Hurufileri yakmış olması, dönemin siyasal gerçekleri çerçevesinde son derece doğal bir eylemdir, asla imparatorluğun suçlanmasına yol açamaz.

(Bu konularda en güvenilir kaynak İslam Ansiklopedisi'dir. Ayrıca ismet Zeki Eyuboğlu'nun Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi adlı kitabına, Abdülbâkıy Gölpınarlı'nın İiilik adlı eserine ve Faik Bulut'un kitaplarına bakılabilir.)

/

Büyük Osmanlı Bilgini Takiyettin
ve (Top Ateşiyle) Yerle Bir Edilen
İlk Gözlemevi

Sevgili okurlarım, çökmüş, sözde bir laik eğitim sistemi ve onun yerine geçirilmek istenen dinci, sözde bir imam-hatip düzeni, çocuklarımızı hem kara cahil, hem de dogmatik düşünceye yatkın bir biçimde yetiştirdiği için, ne kendi tarihimizi ne de dünya tarihini biliyoruz.

Çocuklarımıza Galile'yi biraz öğretiriz; o da yalan yanlış.

Ama yine de hemen herkes Galile'yi tanır, ama kimsenin Takiyettin'den haberi yoktur.

Çünkü Takiyettin'den söz etmeyiz.

Galile'nin yargılanışından otuz yıl kadar önce, İeyhülislam bşkırtmasıyla III. Murat'ın, emrinde 15

kadar biliminsanı olan, çağının en ileri araç ve gereçlerini kullanarak gökyüzünün sırlarını çözmeye çalışan Takiyettin'in gözlemevini (rasathanesini), "uğursuzluk getirir" diye, Kaptanı Derya Kılıç Ali Paşa'ya (bir rivayete göre bombardıman ettirerek) yıktırdığını kimse ne anımsar, ne okutur.

Bir Osmanlı Âliminin Öyküsü

Takiyettin, 1526 yılında Mısır'da doğmuştur.

iyi bir eğitimden sonra Tennis kadılığına atanmıştır.

Kadı olduğu sırada 25 metre derinliğinde bir kuyu kazdırarak gözlemlerde bulunmuştur.

Daha sonra istanbul'a gelen Takiyettin, Mustafa Çelebi'nin ölümü üzerine 1571'de Müneccimbaşılığa atanmıştır.

Takiyettin, dönemin Padişah'ı III. Murat'a, ünlü Türk devlet adamı ve müneccimi Uluğ Bey'in yaptığı, kullanılan zid'm yani yıldız kümelerinin ve burçların durumunu gösteren horos-top'ların dayandığı

hesapların eskidiğini, yeni gözlemler yapılması gerektiğini bildiren bir rapor verir.

Tam bu noktada bir an durup tarih yazımındaki bir terim saptırmasından söz etmek istiyorum: Tarih anlatılırken, esas olarak görevi müneccimlik, yani bugünün terimleriyle astrologluk olanlara, yıldız falı bakarak gelecekten haber verenlere, genellikle astronom, yani gökbilimci denir.

Aradaki fark, astronomların gökbilimci, astrologların yani müneccimlerin ise kahin yani gelecekten haber veren kişiler olmasıdır. Tabii o dönemde bütün müneccimler (müneccim, "ilmi nücum"dan yani

"yıldızlar ilmi"nden gelen bir sözcüktür) aynı /amanda birer astronom'dur.

Bu açıdan, başta büyük Türk bilgini ve devlet adamı Uluğ Bey olmak kaydıyla, eski dönemlerin müneccimlerini "astronom", "gökbilimci" diye nitelemek hem doğru hem yanlıştır.

Doğrudur, çünkü bunlar zic, yahut zayiçe zic, cetvel, zayiçe, İm cetvellerden çıkan sonuçlara denir ama zamanla bu terimler birbiri yerine kullanılır olmuştur) denilen horoskopları düzenlemek için gökyüzünü incelemiş ve astronominin gelişmesine yardımcı olmuşlardır.

Yanlıştır, çünkü amaçları bilimin gelişmesi değil, gaipten (bi-11 nmeyenden) haber vermektir.

Evet, işte Padişaha bir rasathane kurulması için rapor veren Takiyettin zamanının en ünlü

matematikçisi ve müneccimidir.

III. Murat, Sadrazamı Sokollu Mehmet Paşa'yı ve ünlü bilgin Sadüddin Efendi'yi 1575'te bu .yeni gözlemevinin, yani rasathanenin inşası için görevlendirir.

İstanbul'da Tophane sırtlarında kurulan gözlemevi, Avrupa'da hayranlıkla anılan benzerlerinden hiç de aşağı kalmaz; içinde dönemin pek çok ölçü ve hesap araç-gereci vardır.

Takiyettin, pek çok araç ve gerecini kendi üretmiş, matematik ve astronomi alanında özgün gözlemler ve hesaplamalar yapmıştır. /

62

Kaptanı Derya Kılıç Ali Paşa Gözlemevini Topa Tutarak Yerle Bir Ediyor Emrinde 15 başka bilgin çalışan Takiyettin, Müneccimbaşı olarak saraydaki pek çok kişinin kıskançlığını üzerine çeker.

1577'de gökyüzünde görülen bir kuyrukluyıldız, uğursuzluk alameti sayılır.

Derken, 1578'de veba salgını başlar.

Bilindiği gibi veba .salgınları Avrupa'da Tanrı'nın bir cezası sanıldığı için, Engizisyon Mahkemeleri kararıyla pek çok kadın, "cadı" ve pek çok Yahudi, "dinsiz" diye yakılmıştır.

Ne yazık ki, Osmanlı'da da veba salgını Allah'ın bir cezası sayıldığı için pek çok sorumlu aranmış, bu arada, gökyüzünü gözlemleyen Takiyettin'in rasathanesi de bu sorumlular arasında görülmüştür.

Bu arada 1579 yılında Veziri Azam Sokollu Mehmet Paşa'nın ölümü, onu en büyük destekçisinden mahrum bırakır.

Sarayda büyük bilgin Sadüddin'i ve Takiyettin'i çekemeyenlerin gücü de artmıştır.

İeyhülislam Kadızade, onları çekemeyenlerin başında gelir. Padişah'a yolladığı mektupta, "Rasat icrasının, (gözlem yapmanın) eflakin (evrenin, Allah'ın) sırlarını öğrenmeğe teşebbüs mahiyetinde bir küstahlık olduğunu rasathane ihdas eden (gözlemevi kuran) devletlerin zeval bulduğunu (yıkıldığım)"

bildirir.

Sonunda 1580 yılında Padişah III. Murat, Kaptanı Derya Kılıç Ali Paşa'ya bir hattı hümayun göndererek gözlemevinin yıkılmasını emreder. Kılıç Ali Paşa gemileriyle bir gece Tophane önüne gelir ve rasathaneyi yerle bir eder.

Kılıç Ali Paşa, Aslen Luka Galanti Adında Bir italyan'dır

Bu arada, Osmanlı İmparatorluğu'nun 16 yıl boyunca kaptanı deryalığını (yani deniz kuvvetleri komutanlığını) yapan Kılıç Ali Paşa'nın Uluç Ali Reis adıyla tanınan bir korsan ve Luka Galanti adında bir italyan olduğunu belirtmeliyim.

63

Napoli'ye papaz olmaya giderken Cezayir korsanlarından Ali Ahmet Reis tarafından esir edilir, bir süre kadırgalarda forsalık yaptıktan sonra, yapılan savaşlarda cesareti ve kahramanlığıyla göze çarpar, reisi Ali'nin adını alarak Müslüman olur.

Daha sonra Turgut Reis'in donanmasına katılır.

Osmanlı donanmasının Haçlı donanması tarafından yenilgiye uğratıldığı 1571 Inebahtı (Lepanto) felaketinden kurtulup İstanbul'a gidişi, kaptanı deryalıkla ödüllendirildi; böylece Uluç Ali Reis, Kılıç

Ali Paşa oldu.

Osmanlı'nın devşirme politikası sadece sarayda ye karada değil, denizlerde de işe yarıyordu.

İşte toplarıyla Takiyettin'in gözlemevini yıkan Kaptanı Derya bu Kılıç Ali Paşa'dır.

Sevgili okurlarım, aman burada bir yanlış anlaşılma olmasın:

Kılıç Ali Paşa'nın öyküsünü sadece ilginç olduğu için anlat-ıım, yoksa maksadım, "Bakın Hıristiyan kökenli bir Kaptan, öz be öz Müslüman bir bilginin gözlemevini nasıl yıktı," demek değildi.

Zaten Takiyettin'in gözlemevinin öyküsünden anlaşılacağı gibi, yıkma kararı, başta İeyhülislam olmak üzere, dönemin öz be öz Müslüman devlet adamlarınca verilir.

Ayrıca unutulmamalıdır ki, ünlü Veziri Azam Sokollu Mehmet Paşa da bir "devşirmedir" ve rasathanenin yapımına destek vermiştir.

Bana kalsa, Osmanlı İmparatorluğu'nun "Duraklama Dönemini" devlet adamlarının ölümü veya savaşlar ya da antlaşma-l.ırla değil, rasathanenin topa tutularak yıkılmasıyla başlatırdım.

Çünkü bu olay, Osmanlı'nın yıkılışının ardındaki "zihniyeti" yansıtır.

(İmparatorluğun niçin geri kaldığını, Osmanlı'nın bilime b.ıkışı açısından irdelemek isteyenler, Erdal İnönü'nün "Bilimsel I »evrim ve Stratejik Anlamı" adıyla TUBA tarafından 2003 yılın-• la yayınlanan iki konferansın metnine bakabilirler.)

Osmanlıyı Çökerten Dış Borç Süreci Kırım Savaşı'yla Başlar

"Resmi tarih" anlayışımızın yanlış değerlendirdiği olaylardan biri de Kırım Savaşı'dır.

1853'te başlayıp 1856'da biten bu savaş, genellikle "resmi tarih" tarafından, Osmanlı'nın Ruslara karşı

kazandığı bir zafer ve imparatorluğu yeniden Avrupa'nın büyük devletleri arasına sokan bir olay olarak görülür.

Oysa durum bambaşkadır:

Kırım Savaşı, Osmanlı'nın mali, siyasi ve fiili çöküş sürecine yol açan mekanizmayı yani dış borç

batağını başlatan ve böylece sonuç olarak imparatorluğun tarih sahnesinden silinmesine yol açan savaştır.

Kırım Savaşı'nın Ardında Dönen Dolaplar

Savaş aslında hem bir Rus saldırısı hem de bir Ingiliz-Fransız kışkırtması sonunda başlamıştır.

1774'teki Küçük Kaynarca Antlaşması'yla, Rus Çarı'na Osmanlı'nın Ortodoks tebaasının koruyuculuğunun verilmesiyle doruk noktasına ulaşan Rus-Ingiliz rekabeti, araya Fransızların da girmesiyle, Kırım Savaşı'na yol açmıştır.

Anlaşmazlık konusu da çok ilginçtir:

Günümüzdeki "Küresel Terörün" kaynağı olan Ortadoğu Sorunu ve Kudüs'ün yönetimi yatar Kırım Savaşı'nın altında.

Osmanlı İmparatorluğu Kudüs'teki hizmetlerin görülmesinde Katolik Hıristiyanlarla Ortodoks Hıristiyanlar arasında bir denge gözetmektedir.

Rusya bu hizmetler konusunda Ortodokslara haksızlık edildiğini öne sürer ve belli ayrıcalıklar ister.

Fransa ise Kudüs'teki hizmetlerin Katolikler tarafından yerine getirilmesinde ısrarlıdır.

İki ateş arasında kalan Osmanlı İmparatorluğu, Hıristiyanlar bakımından kutsal olan yerlerin Müslümanlar için de mukaddes olduğunu belirtir ve hizmetlerin Müslümanlarca yerine getirilmesine karar verir.

İşte bu noktada Osmanlı'nın paylaşılması anlamını taşıyan "Doğu Sorunu" fiilen gündeme gelir; Rusya, ingiltere'ye Osmanlı Iınparatorluğu'nun paylaşılmasını önerir.

Bu öneride Osmanlı Imparatorluğu'nu bundan sonra betimleyecek olan "Hasta Adam" deyimi de kullanılmıştır.

Rusya'nın Güneye inmesinden çekinen ingiltere bu gizli öne-ı iyi Osmanlılara haber verir.

Sonunda Rusya, kutsal yerlerin yönetiminde Ortodokslara «incelik verilmesi isteğini bir ültimatom ile Osmanlı Impara-lorluğu'na bildirir.

Osmanlıların buna yanıtı, Ortodoksların konumlarının Fatih ve Kanuni dönemlerindeki fermanlarla belirlendiği ve bu fermanların dışına çıkılamayacağı biçiminde olur.

Bu karar Rus ültimatomunun reddi anlamına gelmektedir; Rus Çarı bu yanıta "Sultan'ın elini yanağımda hissediyorum," diyerek tepki verir ve savaş başlar.

Doğu Sorunu

Aslında olay temelde "Doğu Sorunu" adıyla bilinen, Osmanlı Iınparatorluğu'nun paylaşılma sorunudur.

İmparatorluk üzerindeki iddialarını, Osmanlıların Hıristiyan ııbaası üzerindeki ayrıcalıklar ve oyunlarla sürdürmek isteyen Hatılı ülkeler, kendi aralarında anlaşamadıkları için, Osmanlı'yı ı l.ı

birbirlerine karşı kışkırtmaktadırlar.

"Doğu Sorunu", Osmanlı üzerinde emelleri olan Fransa, İngiltere, Prusya (Almanya) ve Rusya arasında rekabete yol açmıştır.

Kırım Savaşı'nın çıktığı dönem Tanzimat Osmanlılarının

I , '¦

İngiliz nüfuzu altına girmesinden rahatsız olan Rusya'nın bu nüfuzu kırmak için büyük çabalar gösterdiği bir dönemdir.

1838 Osmanh-İngiliz Ticaret Antlaşması ve bunu izleyen 1839 Gülhane Hattı Hümayunu yani Tanzimat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nu büyük ölçüde İngiliz nüfuzu altına sokmuştur; Rusya bu durumdan çok rahatsızdır.

İşte Kırım Savaşı da böyle bir rekabete dayalıdır.

Savaş Rusya'nın, Ortodoks tebaanın hakları bahanesiyle Romanya'yı (Eflak-Buğdan) işgal ederek Osmanlı'ya saldırması sonucunda çıkmış, İngiltere ile Fransa'nın ve sonradan Sardunya Krallığı'nın (Piyemonte), İmparatorluğa destek vermesiyle devam etmiştir.

Yani her ne kadar süreç olarak İngiltere'nin Osmanlı'yı Rusya'ya karşı kışkırtması söz konusu ise de Ruslar da Osmanlı üzerindeki İngiliz etkisini kırmak ve kendi nüfuzlarını geliştirmek için kullandıkları

Ortodoks tebaayı bahane ederek, savaşı başlatan taraftır.

(İkinci Dünya Savaşı sonrasında Stalin'in Boğazlar'da ortak savunma ve üs, Kars ve Ardahan'dan toprak isteklerini ileri sürerek, Türkiye Cumhuriyeti'ni Batı'ya mahkûm ettiğini ilerde ele alacağım.

Öyle anlaşılıyor ki, Rus-Sovyet açgözlülüğü zaman zaman ortaya çıkmakta ve hem Osmanlıların hem de Türkiye'nin Batı'ya daha fazla yakınlaşmasına, hatta Batı ile bütünleşmesine yol açmaktadır. Siz isterseniz bu satırları "Batı emperyalizmine kurban etmektedir" diye de okuyabilirsiniz. Çünkü

Osmanlı İmparatorluğu'nun ya da Türkiye Cumhuriyeti'nin yardım istemek için Batı'ya başvurmasıyla başlayan, yani eşitlikçi olmayan bir ilişki, ne yazık ki sonuç olarak sömürülmeye yol açmaktadır.) Kırım Savaşı'nın Özellikleri

Kırım Savaşı özellikle İngilizlerin anılarıyla tarihe geçmiş pek çok olayın kaynağı olur.

Örneğin ünlü "Lambalı Kadın" Florance Nightingale, bu savaşta hemşireliğin simgesi haline gelir.

67

Fotoğraf makinesinin ilk kez kullanıldığı savaş da Kırım Savaşı'dır.

Florance Nightingale'in bu denli ünlü olması, savaş sırasında çekilen fotoğraflarına da bağlanabilir.

Komutanlar arasındaki rekabet, ünlü Hafif Süvari Alayı efsanesi hep İngiliz kaynaklarının tarihe mal ettiği malzemelerdir.

Bu savaş Osmanlıları da çok etkilemiştir:

Örneğin Namık Kemal'in ünlü Vatan yahut Silistre oyunu, Silistre Kalesi'ni savunan 10.000 Osmanlı

askerinin, 80.000 kişilik Rus ordusunu perişan eden efsanevi zaferi üzerinedir.

Kırım Savaşı'nın ilginç yönlerinden biri de, daha Fransız ve İngilizler savaşa girmeden önce, Rusların Sinop'taki 12 gemilik Osmanlı filosunu basıp gemileri batırması, kenti yakıp yıkması-dır. Bu baskında 6 tane de ticari gemi batırılmış, 2000'den fazla Osmanlı askeri şehit olmuş, Sinop'ta 2500 ev oturulamayacak hale gelmiş, sivil halktan da ölenler olmuştur.

Bu baskın Avrupa basınında büyük yankılar uyandırmış, Fransa ve İngiltere'nin savaşa girmesi kolaylaşmıştır.

Mustafa Reşit Paşa'nın bilhassa eski gemilerden oluşan bir donanmayı Sinop'a yolladığı, bunun, Fransa ve ingiltere'yi savaşa sokmak için bir oyun olduğu rivayet edilir; aynen Amerikalıların Pearl Harbour baskınını bilmelerine karşın, bu baskını önleme-yerek, ikinci Dünya Savaşı'na girmek için kamuoyunu etkilemekte kullandıklarına ilişkin rivayetler gibi.

Her savaş kendi oyunlarını efsanelerini ve rivayetlerini de birlikte getirmektedir.

Kırım Savaşı da böyle bir savaştır.

Örneğin, İngilizlerin Osmanlıları Rus savaşıyla meşgul ederken Hindistan'daki Müslüman Gürganiye (Babürler) Devleti'ni ortadan kaldırdıkları ve Hindistan'a tümüyle el koydukları da öne sürülen yorumlardan biridir.

Kırım Savaşı'nın hiç üzerinde durulmayan bir sonucu da bu savaş dolayısıyla Ege adalarına ve Anadolu'ya gelen ingilizlerin arkeolojik yağmayı hızlandırmış olmalarıdır..

Tarih bilinci gelişmemiş Osmanlı yönetimini ikna eden İngilizler pek çok arkeolojik eseri İngiltere'ye götürmüşlerdir.

68

Borçlanma Başlıyor

Kırım Savaşı'ndan çok önce İngiltere, Osmanlı Imparator-luğu'na borç verme girişiminde bulunmuş, bunun için özel çabalar göstermiş ama yetkilileri ikna edememişti.

İimdi bu tarih derlememizde bir başka tarihi belgeden alıntı yapalım: 2002'de seçimleri kazanan AKP tarafından kurulmuş olan 58. hükümette Kültür Bakanı olan, bir süre sonra yine AKP tarafından kurulan 59. hükümette Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilen Doç. Hüseyin Çelik, 1999 yılında DYP Van milletvekilidir.

O zamanlar, bugün bir üyesi olduğu AKP hükümetinin tümüyle bağımlı bulunduğu IMF'in programlarına çok karşıdır.

2000 yılı bütçesi üzerinde, 1999 yılında, mensup olduğu DYP grubu adına Meclis'te yaptığı

konuşmada o zamanki hükümetin dış borç politikasını eleştirir ve "ibret olsun" diye Osmanlı'nın dış

borç sürecinin nasıl başladığını anlatır.

Bu belge hem Osmanlı imparatorluğu'nun dış borç serüveninin nasıl başladığını anlatması hem de güncel bir politikacının parti değiştirdiği zaman düşüncelerinin de nasıl değiştiğini göstermesi bakımından çok ilginçtir:

"Osmanlı Devleti, 19. asrın başına kadar kesinlikle dış borç almadan devam etmiştir. İlk defa, 1828'deki Osmanh-Rus Savaşı'ndan sonra yapılan anlaşma gereği, Osmanlı Devleti, Rusya'ya çok ciddi bir maddi tazminat ödemek zorunda kalmıştır; bundan dolayı da para bulması gerekmektedir.

Bunu fırsat bilen İngiliz ve Fransız sermayedarlar hemen devreye girerek, Osmanlı Devleti'ni borçlandırmak için özel bir gayret içerisine girmişlerdir.

"Osmanlı Devleti'nin borçlanma serüvenini anlatan İngiliz diplomat David Urquhart der ki: Osmanlı

Devleti'ni borçlandırma görevi bana verildi, ingiliz sermayedarlarının ve ingiliz hükümetinin bana verdiği talimat şu şekildeydi: MuÜak surette git istanbul'a ve sana teklif ettiğimiz borçları, Osmanlı

Devleti'ne, yöneticilerine kabul ettir, istanbul'a geldim. O gün, maliyeden sorumlu olan nazır Akif Paşa'ydı. Ben, çok ısrar ettim; Osmanlı Devleti'nin büyük bir tazminat ödemek zorunda kaldığını ve
69

kendilerine dış borç vermek istediğimizi söyledim. Akif Paşa bana dedi ki: Ben, böyle tarihi ve milli bir felaket karşısında, sizin uzattığınız borcu almayacağım. Ben, halkıma müracaat edeceğim, halkımdan fedakârlık isteyeceğim; ama, size borçlanmayacağım. Ben, halkımın etiyle, dişiyle, tırnağıyla kazandığı paraları size faiz olarak ödeyemem. Benim dinim, benden sonraki nesilleri borçlandırmayı men etmiştir, dedi ve kesin bir dille reddetti.

"David Urquhart daha sonra, Osmanlıları, Türkleri tanıdıktan sonra, çok ciddi ve gerçekten samimi bir Türk dostu olmuştur, ingiltere'de Türkofiller denilen bir grup vardır; bunların başını çeker ve kendisi Foreign Affairs Committee adı altında, İngiltere'de 21 şubesi olan Türk dostu komiteler kurar ve David Urquhart Sultan Abdülmecit'ten başlamak üzere, Sultan Abdülaziz'e ve Sultan Abdülhamit'e mektuplar yazarak Osmanlı Devletinin dış borçlanmasının ne tür mahzurlar içerdiğini uzun uzadıya anlatır.

"Sultan Abdülaziz'e gönderdiği 46 sayfalık bir mektupta, majesteleri, işte, ilk defa dış borcu ben getirdim, teklif ettim ve bu şekilde reddedildi; ama, daha sonraki sizin vezirleriniz, bu uzatılan dışborcu âdeta ulufe zannettiler ve borç aldılar; borcu ödemek için yine borç aldılar; borç faizlerini ödemek için yine borç aldılar ve Osmanlı Devleti'nin borçlarından dolayı, majesteleri, sizin şu anda Avrupa'daki pazarlık gücünüz sıfıra inmiştir. Avrupa ülkeleri karşısında başınız dik bir şekilde dünya sahnesinde kalmak

istiyorsanız, kendinizi bu dış borç belasından kurtarın diye, özellikle uzun uzadıya ısrar eder." (kaynak: www.huseyincelik.net)

Borç Sarmalı

3 Temmuz 1853'te Rusya'nın 35.000 asker ve 72 topla Osmanlı topraklarına (Eflak-Buğdan/bugünkü Romanya) saldırmasıyla Kırım Savaşı fiilen başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu bir süre Rusya ile tek başına savaşır. Fakat mali kaynakları böyle bir savaşı sürdürmeye yeterli değildir.

1854'te Fransa ve İngiltere son derece karmaşık ilişkiler

sonunda Osmanlıların yanında Rusya'ya karşı savaşa girer ve Osmanlı Devleti tarihinin ilk dış borcunu alır.

Tabii, savaşmak için mali kaynak gereksinmesi içinde olan Osmanlı'ya "dostlar" yardım etmeyecek de kim edecektir?

îlk borç 1854 yılında alınır, miktarı 2,57 milyon Osmanlı Lirasıdır.

Bu borç yetersiz kalınca 1855 yılında 5,64 milyon Osmanlı Lirası daha borç alınır.

Artık "dış borç sarmalı" başlamıştır. Bu sarmal imparatorluğun iflasına yani yok oluşuna kadar sürecektir.

Bu tarihten sonra alınan borçlar ya eski borçların ödenmesi ya da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı gibi savaşların ve yenilgilerin finansmanı için kullanılır.

Sadece 1870 yılındaki 10,5 milyonluk borç Rumeli Demir-yolu'nun inşası için alınmıştır ama bu miktar iflasın gerçekleştiği 1881 yılında 237 milyon Osmanlı Lirasına ulaşan borç miktarı içinde "devede kulaktır".

Yani, endüstri üretimi yetersiz olan, yabancı ülkelerin sömürüsü altında gelişemeyen Osmanlı ekonomisi, aldığı dış borçları ödemek için yeni dış borçlar almış, bu süreç onun tarih sahnesinden silinmesine yol açmıştır.

Dış borçlar Osmanlı İmparatorluğu'nu batırmıştır ama, Tür- i kiye Cumhuriyeti 1954 yılına kadar bu borçları ödemeye devam etmiştir.

Demek ki 1854 yılında başlayan bu süreç, tam yüz yıl boyunca Anadolu'nun dış borç boyunduruğu altına girmesine yol açmıştır.

Osmanlı împaratorluğu'nun Yıkılışı 20 Aralık 1881'de Gerçekleşir Sevgili okurlarım, sizce Osmanlı İmparatorluğu ne zaman son bulmuştur?

Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşke-si'yle mi?

Yoksa Sevr Antlaşmasının imzalandığı gün müdür Osmanlı'nın yok oluş tarihi?

Belki de kimilerimiz TBMM'nin açılış tarihini olan 23 Nisan 1920'yi Osmanlı'nın sonu olarak kabul edebilir.

Olaya devletler açısından bakıldığında, "29 Ekim 1923" Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Osmanlı'nın kesin ortadan kalkış gününü simgeler.

Tabii bütün bu olasılıklar hem tarih hem de siyaset açısından anlamlı ve geçerli. Ama bana sorarsanız, imparatorluğun yıkılış tarihi, Borçlar Yönetimi'ni (Düyun-u Umumiye idaresi) kuran Muharrem Kararnamesi'nin ilan edildiği gündür:

20 Aralık 1881.

Büyük bir tarihsel rastlantı olarak Osmanlı împaratorluğu'nun yok oluş sürecinden yepyeni bir Cumhuriyet yaratacak olan lider, Mustafa Kemal Atatürk de aynı yıl doğmuştur.

Öyle anlaşılıyor ki hızlı değişim dönemlerinde Tarih Ana, sadece o günü belirlemekle kalmıyor, pek çok gelecek olayın tohumlarını da karnında taşıyor.

Düyunu-u Umumiye Idaresi'nin Kuruluşu

Düyun-u Umumiye Idaresi'nin kuruluşunu, imparatorluğun yıkılış tarihi olarak kabul etmemin simgesel bir anlamı da var:

Biliyorsunuz, Türk-îslam devlet geleneğinde bir hükümdarın egemenliğinin ilanında iki simgesel olay vardır:

Hükümdarın adına hutbe okunur ve sikke kestirilir, yani para bastırılır.

Hükümdar, egemenliğini Allah adına ve ekonomik bağımsız- 1 lığa sahip olarak ilan eder.

işte Düyun-u Umumiye'nin kuruluşu bu simgesel anlamda da, Osmanlı împaratorluğu'nun ekonomik bağımsızlığını yitir-mesi anlamında da devletin sona erişini vurgular.

Aslında artık ekonomik olarak bütünüyle çökmüş olan Os-manii İmparatorluğu daha 1865'te borçlarının faizlerini ödeyemez duruma düşmüştü.

Bir yandan ekonomik olanaksızlıklar, öte yandan yeni borç gereksinmesi, Osmanlıları tümüyle yabancı finans kaynaklarının denetimine sokmuştu.

Sonunda devlet iflas etti.

İmparatorluğun alacaklıları, devletin en sağlam gelirlerine el koydu.

Batılı ülkelerin alacaklıları tarafından kurulan Düyun-u Umu-miye-i Osmaniye Meclisi, İngiliz, Hollandalı, Fransız, Alman, italyan, Osmanlı ve öncelikli alacaklılar temsilcilerinden oluşan yedi kişilik bir kuruldu.

Yönetim bugünkü İstanbul Lisesi binasında çalışıyordu.

Bütçenin üçte birinden fazlasını oluşturan tütün, tuz, ipek, içki, pul ve av vergilerine el konmuştu.

Bu vergiler toplanması en kolay ve güvence altında olan vergilerdi.

Düyun-u Umumiye memurları, yanlarında jandarmalar, köylünün tarlasındaki ürüne el koyarak gerekli tahsilatı yaparlardı.

Zaten mültezim zulmünden bıkmış olan çilekeş Anadolu köylüsünün başına yeni bir dert daha açılmıştı.

Ege dolaylarında hâlâ Düyun-u Umumiye memurlarının jandarma ile birlikte yaptığı vergi tahsilatına ilişkin zulüm öyküleri anlatılır.

Düyun-u Umumiye Meclis'i üyeleri, yılda 2000 ingiliz Lirası

maaş alırlardı, istanbul'da oturanların maaşı 1200 İngiliz Lirasıydı.

Osmanlı Devleti kendi memurlarına para ödeyemezken, Düyun-u Umumiye'de çalışanlar, maaşlarını

muntazaman alırlardı, çünkü borç ödemeleri, yapılan tahsilattan masraflar düştükten sonra yapılırdı.

Rivayet edilir ki, aileler Osmanlı Devleti'nde katip olanlara kız vermekte nazlanır, ama damat adayı

Düyun-u Umumiye'de çalışıyorsa, evlenmeye derhal izin verilirdi.

Muharrem Kararnamesi'nin yayınlanma tarihi olan 1881'den Birinci Dünya Savaşı'nın sonu olan 1918'e kadar geçen 37 yıl boyunca Osmanlı'nın yaşamasının nedeni İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya arasında "Doğu Sorunu'nun" nasıl çözüleceği, yani imparatorluğun nasıl bölüneceği konusunda bir anlaşmaya varılamamış olmasıdır.

imparatorluk Kırım Savaşı sırasında ilk borcun alınmasından 27 yıl sonra iflas etmiş ve çökmüş, ekonomik olarak işgal edilmiş, bu çöküşten 37 yıl sonra da Birinci Dünya Savaşı sonrasında askeri olarak işgal edilmiştir.

Demek ki Osmanlı Devleti ilk borçlarını aldıktan 64 yıl sonra çökmüş, yani can çekişmesi 64 yıl sürmüştür.

Zaten bu 64 yıl boyunca yaşamış olmasını da yukarda belirttiğim gibi kendisini paylaşmak isteyen Avrupalı devletlerin aralarında anlaşamamalarına borçludur.

Osmanlı'nın ünlü "denge politikası" işte kendisini paylaşmak isteyen bu devletleri birbirine karşı

kullanma politikasıdır ve yeni kuşaklara "başarılı" politika diye anlatılır.

(Sevgili okurlarım, bu konuya ilgi duyanlar mutlaka Emine Kıray'ın yazdığı, iletişim Yayınları

tarafından 1993 yılında yayınlanan Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar adlı kitabı okumalılar.) Osmanlı Borçlarını Yalnız Türkiye Cumhuriyeti Ödemedi

Sevgili okurlarım, yakın tarihimizin çok iyi bilinmeyen bölümlerinden biri de Osmanlı borçlarının Lozan'dan sonraki durumudur.

Önce Lozan'ı kısaca anımsayalım:

Lozan'da Osmanlı borçları konusunda İsmet Paşa'nın iki büyük başarısı vardır.

Birinci olarak bu borçlar, Lozan'la kurulan Türkiye Cum- 1 huriyeti'nin dışında kalan ve eski Osmanlı

Imparatorluğu'nun 1 toprakları üzerinde bulunan ülkeler arasında da paylaştırılmıştır. I İkinci olarak bu paylaşma, sadece faizleri değil, ana parayı da I kapsayacak biçimde hesaplanmıştır.

Türk Ansiklopedisinden aldığım aşağıdaki liste, Osmanlı borç- 1 larının her devlete düşen hissesini göstermektedir:

Türkiye 84.597.495

Suriye-Lübnan 11.108.858

Yunanistan

11.054.534

Irak

6.772.142

Yugoslavya

5.435.597

Filistin 3.284.429

Bulgaristan

1.776.354

Arnavutluk

1.633.233

Hicaz (S. Arabistan)

1.499.518

Yemen 1.182.104

Ürdün 733.610

İtalya 243.200

75

Necit (S. Arabistan) 129.150

Maan (Güney Ürdün) 128.728

Asir (S. Arabistan) 26.138

Lozan'dan sonra Düyun-u Umumiye idaresi kaldırıldı ve yerine Paris'te bir yönetim kuruldu, Düyun-u Umumiye'nin bütün malları ve kadroları Türkiye'ye devredildi.

Daha sonra 1933'te Osmanlı borçlan yeniden gözden geçirildi ve bu tarihten sonra yapılan muntazam ödemelerle, konulan süreden 29 yıl önce, 1954 yılında genç Cumhuriyet kendi payına düşen bütün borçları ödedi.

İtalya 1926'da, Filistin 1928'de, Suriye ve Lübnan 1933'te Irak 1934'te, Ürdün ve Maan 1945'te, Bulgaristan 1955'te, Yugoslavya 1960'da borçlarını ödemişlerdir.

Bunlara karşılık, Yunanistan, Suudi Arabistan, (Hicaz, Necit, Asir) Arnavutluk ve Yemen hiçbir borç

ödemesinde bulunmamışlardır.

Görüldüğü gibi, Batılı alacaklılar, borçlar konusunda bile ülkeler arasında ayrımcılık yapmışlar ve aralarında Yunanistan'ın da bulunduğu bazı ülkeler hiçbir ödeme yapmadan bu yükümlülüklerinden kurtulmuşlardır.

Bu da tarihin tatsız (ve ülkemizdeki "resmi tarih" anlayışının üzerinde pek de durmadığı) olaylarından biridir.

!

Osmanlı İmparatorluğu Neden Çöktü?

Sevgili okurlarım, "resmi tarih"in de "gayri resmi tarih"in de bir türlü akılcı ve bilimsel bir biçimde açıklayamadığı olgu Osmanlı İmparatorluğu'nun neden çökmüş olduğudur.

Belki şöyle sorarsak, konunun önemi daha iyi anlaşılabilir:

Fatih döneminde, dünyanın en güçlü teknolojik ve ideolojik devleti olan Osmanlı, nasıl olmuş da, bir süre sonra duraklama, sonra da gerileme dönemine girmiş ve sonunda çökmüştür?

Yani bir dönem dünyanın en güçlü imparatorluğu, ne olmuştur da duraklama ve gerileme dönemine girmiş, bu süreçten kurtulamayıp çökmüştür?

Resmi tarihin bu soruya verdiği yanıt "İmparatorluğun doğal sınırlarına ulaşmış olması" gibi bilime ve akla uymayan gerekçelerle doludur.

Örneğin bu gerekçenin sahipleri, "imparatorluğun doğal sınırlarının" niçin Viyana'dan geçtiğini, Berlin'den geçmediğini nasıl açıklayacaklardır doğrusu merak ediyorum.

Bir başka açıklama islam dinin tutucu niteliğinden dolayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun, matbaa gibi dünyadaki yenilikleri almakta geciktiğidir.

Bu açıklamayı yapanlar, değişim dönemlerinde bütün dinlerin tutucu işlev gördüğü gerçeğini ve Hıristiyanlığın, Müslümanlıktan çok daha reaksiyoner nitelikler taşıdığını unutmuşlardır.

Onlara tek bir soru sormak gerekir:

Galile'yi kim yargılamıştır?

Bir İeriat mahkemesi mi?

Bildiğiniz gibi Galile'yi yargılayan mahkeme bir Engizisyon mahkemesidir.

Hem de yargılama gerekçesi, dünyanın güneşin etrafında dönmediği konusundaki kilise dogmasına karşı çıkmasıdır.

Üstelik yargılama tarihi 1600'lerin başıdır.

Daha önce belirttiğim gibi Osmanlıların Tophane'deki gözlemevini topa tutarak yok ettiği tarihten 30

yıl kadar sonra.

Yani nasıl oluyor da, dünya ve evren hakkında bu denli baskıcı ve yanlış kavramlara sahip olan Hıristiyanlık gelişmeyi ve ilerlemeyi engellemiyor da, Müslümanlık engelliyor?

Bu sorunun yanıtı yoktur.

Müslümanlık, değişim döneminde yeniliklere karşı tutucu bir görev üstlenmiş, bütün gerici eylemler şeriat adına yapılmıştır ama, Hıristiyanlık da bu konuda Müslümanlıktan farklı değildir.

Hıristiyanlığın Reform hareketiyle nitelik değiştirmesi de bu sorunun yanıtı olamaz, çünkü o zaman soru, "Neden Hıristiyanlığın egemen olduğu toplumsal yapı bu değişime izin veriyor da, Müslümanlığın egemen olduğu toplumda böyle bir değişim görülmüyor?" biçimini alır.

Yani imparatorluğun çöküş nedenini dinden başka bir yerde aramak gerekir!

"Gayri resmi tarih"in öne sürdüğü çöküş nedenlerinin bazıları da, en az yukarda belirtilen "resmi tarih"

görüşünün bazı gerekçeleri kadar anlamsızdır:

Güya Osmanlı padişahlarının, Bizanslı, Ukraynalı, Venedikli gibi Hıristiyan kökenli kadınlarla evlenmeleri, Osmanlı soyunu yozlaştırmış, imparatorluk da bu yüzden çökmüştür. Bu iddianın genetik bilimi açısından yanlışlığı çoktan kanıtlanmıştır:

Melezleşme, insanların daha sağlıklı olmasına yol açmakta, buna karşılık akraba evlilikleri, benzer genlerin hastalıkları daha belirgin hale getirmesinden dolayı kuşaklan yozlaştırmaktadır.

Avrupa hanedanları kendi aralarında evlenerek yozlaşmış, buna karşılık melezleşen Osmanlı

Hanedan'ı (birçok delilik vakasına karşın) bu hanedanlardan daha sağlıklı olarak varlığını

sürdürmüştür.

Ayrıca yabancı kökenli kadınların Osmanlı politikasını etkileyerek imparatorluğu batırdıkları iddiası

da geçerli değildir, çünkü unutmamak gerekir ki güçleri, mevcut devlet yapısı içindeki 78

konumları ve saray içindeki ilişkilerle sınırlıdır. Bir başka deyişle imparatorluk içindeki entrikalar ve oyunlar, ancak mevcut yapının ve ilişkilerin izin verdiği ölçüde etkili olabilmiştir. Mevcut yapı ve ilişkilerin nitelikleri ise bu yabancı kadınların güçlerinin çok ötesindeki değişkenler tarafından belirlenmiştir.

Sevgili okurlarım, yukarda sadece birkaç örnek verdim: Osmanlı Imparatorluğu'nun çöküş nedenleri ne "doğal sınırlardır" ne "Müslümanlık" ne de "Yabancı padişah eşleri ve anaları".

Aşağıda bu nedenleri çok daha makro açıdan irdelemeye çalışacağım.

Tarihsel Diyalektik

Tarihteki her olay, çeşitli tepkiler doğurur, bu arada karşıtlarını da yaratır ve güçlendirir.

Bu diyalektik, tarihin kaçınılmaz mantığıdır.

Osmanlı'yı çökerten biri iç, öteki dış, iki temel süreç vardır. Bu iki süreç de aslında imparatorluğun güçlü yanlarından kaynaklanmıştır ama, kaçınılmaz olarak onun yıkılmasına kadar giden diyalektik olayları da yaratmıştır.

Osmanlı'nın yıkılış süreci, kuruluşla başlar.

"Her insan doğduğu andan itibaren ölmeye başlar," diye düşünürseniz, bu yargımın hiç de haksız olmadığını göreceksiniz.

Ama burada kastettiğim süreç, sadece imparatorluğun "doğmuş ve doğduğu andan itibaren ölmeye başlamış olması" değildir; imparatorluğun doğuş süreci, onu yok edecek mekanizmaları da tetiklemiştir.

İstanbul'un Fethi Amerika'nın Keşfine, Amerika'nın Keşfi Dünyanın Değişmesine, Dünyanın Değişmesi Osmanlı'nın Yıkılışına Yol Açıyor

Sevgili okurlarım, daha önce Osmanlı Imparatorluğu'nun Fatih Sultan Mehmet döneminde kurulduğunu belirtmeye çalışmıştım.

79

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi, sadece burada yaşayan bilim ve sanat insanlarının Batı'ya kaçmasına ve oralarda yenilikçi hareketlerin başlamasına yol açmadı.

Aynı zamanda Hıristiyan Dünyası'nı Osmanlı'ya karşı birleştirdi ve uzun yıllar sürecek olan yeni bir haçlı seferi dalgası başlattı.

Ama asıl etki başka bir yerdeydi:

Osmanlılar, İstanbul'u fethederek bilinen dünyanın, yani Avrasya'nın kalbine el koymuşlardı; Doğu-Batı ticaret yollarının denetimi artık onların elindeydi.

O dönem dünyasının tüm işleyiş mekanizması ise bu ticaret yollarına dayalıydı.

Hem Kırım üzerinden Rusya'yı, hem Karadeniz'i, hem Anadolu'yu, hem de Akdeniz'i denetimlerine alan Osmanlılar, Batılı ülkelerin ticaret yollarının tümünü kesmişlerdi.

Kan damarları kesilen Batı, yeni ticaret yollan aramaya başladı.

Bu arama süreci, hem Osmanlı'nın denetiminde olanların dışındaki yolların bulunmasına yol açtı, hem de daha önemlisi, Amerika'nın keşfedilmesiyle dünyanın sınırlarını değiştirdi, yeni bir dünya yarattı ve bu sürecin dışında kalan Osmanlı, yeni dünyaya uyum sağlayamayıp çöktü.

Osmanlı, o zamanki dünyanın tümü demek olan Avrasya'nın egemeni idi.

Amerika'nın keşfiyle bu dünyanın değişmesi onu yıktı.

Tabii burada hemen iki soru akla geliyor:

1) Amerika'yı niçin Osmanlılar keşfedemedi de, Avrupalılar keşfetti ve sömürgeleştirdi?

2) Amerika'nın keşfinden sonra oluşan yeni dünyaya Osmanlı niçin entegre olamadı?

Birinci sorunun iki yanıtı vardır:

Birinci olarak, Osmanlılar, bilinen dünyanın (Avrasya'nın) denetimini ellerine geçirmişlerdi, yeni arayışlar içinde değillerdi.

Kendi egemeni oldukları dünyanın sınırlarını ya da işleyişini değiştirmek gibi bir hedefleri yoktu.

Sıkıntıda olanlar Avrupalılardı, yeni yolları da onlar aradılar.

İkinci olarak, Avrupalıların coğrafi konumları, yani Atlantik kıyısında olmaları, Osmanlılara göre bu keşifler için daha uygundu.

İkinci sorunun yanıtına gelince, Amerika'nın keşfinden sonra, bu ülkeden Avrupa'ya aktarılan değerli madenler ve öteki zenginlikler doğrudan doğruya bu kıtanın toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısını

etkiledi, zenginleştirdi, canlandırdı, kapitalistleşme sürecini hızlandırdı. Osmanlılar ise bu sürecin dışındaydılar.

Bir başka deyişle, Batı'nın Aydınlanma ve Endüstrileşme süreçlerini başlatan büyük ivme, Amerika'nın keşfiyle başladı. Osmanlı'nın bu sürecin dışında kalması onun nihai olarak çöküşünü

hazırladı.

Osmanlı'nın Değişmezliğe Dönük Yapısı, Onun, Yeniliklere Uyum Sağlamak Yerine Yozlaşmasına, Sistemin Çökmesine Yol Açtı

Osmanlı'nın çöküşünün ikinci temel nedeni, iç yapısından kaynaklanır: Osmanlı devlet yapısı, ekonomisi ve siyaseti "değişmezlik" üzerine kuruludur.

Toprak mülkiyeti Padişah'indir (devletindir).

Bireylerin iktidara ortak olmalarını güçlendirecek özel toprak mülkiyeti yoktur, derebeylik, ancak gerileme döneminde ortaya çıkmıştır. Bu da bir değişimi değil, bir yozlaşmayı yansıtır.

İktidara ortak olmaya giden bir başka yol olan ticaret, Müslümanların değil, Hıristiyanların denetimindedir; zenginlik yoluyla iktidara ortak olma ve değişmeyi sağlama kanalları Müslümanlara kapalıdır.

Merkezdeki vurucu güç olan ve iktidara ortak olabilecek nitelik taşıyan ordu, Hıristiyan çocuklarından devşirme sistemiyle oluşturulan yeniçerilere dayandırılmış, bu niteliğiyle dinsel-geleneksel bir toplumda iktidara katılmasının yolları tıkanmıştır.

Yeniçeriler, sadece iktidar içi saray entrikalarında rol oynamışlar, bu da iktidarın değişime ayak uydurmasından çok, yozlaşmasına yol açmıştır.

İktidara ortak olmanın bir başka yolunu kullanabilme olanağına sahip bulunan Müslüman ordu, Sipahiler, tımar sistemiyle mülkiyetten yoksun bırakılmış, ayrıca Anadolu'da dağınık biçimde tutularak bir değişim odağı olması önlenmiştir.

Bu nedenle Anadolu'daki her türlü ayaklanma değişmeye değil, yozlaşmaya yol açmıştır.

Sonuç olarak Fatih Sultan Mehmet'in değişmezlik ilkesi üzerine kurmuş olduğu Osmanlı yapısı, değişme baskıları karşısında bu baskıları akılcı bir biçimde karşılayamamış, değişen dünyaya ayak uyduramamış, sistem olumlu yönde değişmek yerine, yozlaşmıştır.

Çöküşü Hızlandıran Öğeler: Kapitülasyonlar ve Milliyetçilik Akımları

Sevgili okurlarım, "resmi tarih"in çok irdelediği ama en azından bir açıdan yetersiz kaldığı

kapitülasyonlar tarihimizin en önemli öğelerinden biridir.

"Resmi tarih" esas olarak kapitülasyonların, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Hıristiyan Dünyası'nı

bölmek için, Almanlara karşı, Fransızlara verilen ticaret ayrıcalıkları olduğunu söyler.

Oysa kapitülasyonlar daha önce başlamıştır.

Tarihle biraz daha ilgilenenler, Fatih Sultan Mehmet'in, istanbul'u fethettikten sonra, Venedikliler'in ve Cenevizliler'in ticaret ayrıcalıklarını kabul ettiğini ve kapitülasyonların bu tarihte başladığını görür.

Oysa kapitülasyonlar çok daha eskidir; tarihleri Haçlı Seferleri'ne dayanır.

Fernand Braudel'in ünlü //. Filip Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası adlı çalışmasını

inceleyenler, kapitülasyonların, Haçlı Seferleri'nin kalıntısı olduğunu açıkça görürler.

Haçlı Seferleri'nin kalıntılarının Doğu Akdeniz'de oluşturdukları yerleşim birimleri, Batı Avrupa'daki akrabaları ve tanıdıkları vasıtasıyla, Doğu-Batı ticaret yolu üzerinde önemli bir ilişki hattı oluşturur.

TY6

Ticaretin en önemli öğesi olan güvenli ilişki, ancak Avrupalının Akdeniz'deki bu Haçlı kalıntılarının sayesinde kurulur.

Dolayısıyla kapitülasyonlar, Haçlı Seferleri'nden beri Doğu Akdeniz'in bir parçasıdır.

Osmanlılar, Doğu Akdeniz'i denetlemeye başlayınca, bölgenin ayrılmaz bir parçası olan kapitülasyonları da devralmışlardır.

İşte bu kapitülasyonlar, güçlü zamanlarında Osmanlıların lehine işlev görürken, gerileme ve çöküş

döneminde imparatorluğun yarı sömürge olmasına kadar giden bir dış sömürünün aracı olmuşlardır.

Yabancı devletler çeşitli baskılarla, Osmanlı ekonomisini bütünüyle denetim altına almışlar, bu da ülkenin ekonomik gelişmesini engellemiştir.

Daha sonra alınan dış borçlar, yukardaki bölümlerde de anlatıldığı gibi imparatorluğun iflasına neden olmuş, bu iflas ise onun tarih sahnesinden silinmesine yol açmıştır.

Daha sonra, ekonomi alanındaki bu kapitülasyonların adalet alanına da yaygmlaştınlması, Osmanlı

Devleti'nin çökmesine hızlandıran olayların başında gelir.

Çünkü adli kapitülasyonlar, devletin hukuksal bütünlüğünü zedelemiş, yönetim ve adalet mekanizmalarına Batı ülkelerinin doğrudan müdahalelerine yol açmıştır.

Osmanlı adalet sisteminin şeriata dayalı olması, kapitülasyonların adalet mekanizmasına da yaygınlaştırılmasının altında yatan ana nedendir (tabii asıl nedenin Osmanlı'nın güçsüzleşmesi olduğu unutulmamalıdır.)

Batılı devletler, kendi dindaşlarının İslam hukukuna göre yargılanmalarının haksızlık olduğu gerekçesiyle, imparatorluğun adalet düzenini ve egemenliğini önemli ölçüde zedelemişlerdir.

Lozan'daki en önemli pürüzlerden birini oluşturan kapitülasyonlar, ancak bu antlaşmanın imzasıyla kaldırılabilmiş, sonunda 1926'da Medeni Kanun'un kabulüyle de ülkede laik ve demokratik bir hukuk sisteminin kurulması sağlanmıştır.

Kapitülasyonların adli alana da yaygınlaştırılması, (Osmanlıyı denetlemek amacının yanında) hiç

kuşkusuz Avrupa'da gelişen "birey hukuku" anlayışının bir sonucu olarak da görülebilir.

Birey hukukunun gelişmesi ise Endüstri Devrimi'nden sonra filizlenen Milliyetçilik Akımları'nın da ortaya çıkmasına yol açan değişmelerin sonuçlarından biridir.

Milliyetçilik Akımları'nın gelişmesi ise Osmanlı imparatorluğunun çöküşünü hızlandıran en önemli öğelerden biridir.

Osmanlı İmparatorluğu çeşitli din, dil millet ve kültürlerden oluşan bir din-tarım imparatorluğu idi.

Sevgili okurlarım, siz, televizyon ekranlarına kadar yansıyan "Osmanlı emperyalist değildi"

söylemlerine bakmayın, bütün din-tarım imparatorlukları gibi Osmanlı da fethettiği yerleri sömürmek üzerine kuruluydu.

Savaşlardan sonra yapılan antlaşmalardaki yıllık ödemeler, Hıristiyanlardan adam başına alınan cizye adlı vergi hep bu emperyalizmin göstergeleridir.

Ama Osmanlı, İngiliz ve Fransız emperyalizmlerine göre en yumuşak, yerel halka ve yönetimlere en az müdahale eden bir yöntem uyguluyordu.

Alacağı haraç azalmasın diye, üretime ve yönetime hiç müdahale etmiyor, yerel yöneticilerden birini halkın başına geçiriyor, cizye'den dolayı da, kitleler halinde Müslüman olunmasını istemiyordu.

(Yoksa şimdi tüm Balkanlar Müslüman olacaktı.)

Dolayısıyla, Milliyetçilik Akımları gelişince, ilk ve en çok etkilenen ve hemen dağılan imparatorluk da Osmanlı oldu.

İngiliz ve Fransız sömürgeciliklerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar sürdüğünü, 1950'lere 1960'lara kadar sarktığını anımsatırsam, Osmanlı ile bu ülkeler arasındaki fark belirgin bir biçimde ortaya çıkar.

Osmanlı İmparatorluğu, Endüstri Devrimi'ni kaçırdığı için Milliyetçilik Akımları dışardan, Avrupa'dan geldi.

Bu nedenle zaten Osmanlı'yı paylaşma planları yapan Avrupalı devletlerin elinde büyük bir ideolojik silah haline dönüştü.

Klasik model, yerel Hıristiyan halkın ayaklanması, onu bastırmak isteyen Osmanlı'ya Avrupalı

devletlerin müdahalesi ve bir uluslararası antlaşmayla bu yerel halka siyasal haklar verilmesi biçiminde işledi.

84

Yunan, Bulgar, Arnavut, Sırp milliyetçilikleri Balkanları çok kısa sürede Osmanlı İmparatorluğumdan kopardı ve çöküşü gerçekleştirdi.

Tabii Milliyetçilik Akımları Ermenileri de etkiledi ve bu etkileme, Birinci Dünya Savaşı'nda Ermenilerin Ruslar ve Fransızlarla birlikte Türklere ve Kürtlere saldırmasıyla tam bir boğazlaşma sonucunu doğurdu; aslında Kurtuluş Savaşı sırasındaki muharebelerle sonuçlanan bu boğazlaşma ne yazık ki, Ermenilerin çabalarıyla daha sonra hesaplaşmaya dönerek bugün de sürmektedir.

Bu arada Türk milliyetçiliğinin de gelişmesi kaçınılmazdı.

Fakat ne yazık ki Türk milliyetçiliği, Osmanlı İmparatorluğumda öncülük alamadı, Batı'da olduğu gibi bir din-tarım imparatorluğunu kendi içinden gelen dinamikle çağdaş bir endüstri toplumuna dönüştüremedi.

Bu nedenle Türk milliyetçiliği, Kırım kökenli Gaspırah İsmail, Azerbaycan kökenli Ahmet Agayef (sonradan Ağaoğlu) gibi Batı'da yetişmiş, Batı düşüncesinden ve uygulamalarından etkilenmiş

düşünürlerce, geç bir milliyetçilik olarak gelişti.

Bir anlamda, Türk milliyetçiliği, Batı'dan gelen ve Hıristiyanların imparatorluktan ayrılmasına yol açan Milliyetçilik Akımları Osmanlı'yı parçaladıktan sonra gelişmiştir diyebiliriz.

Nitekim Osmanlı'nın, bütün öteki milliyetçiliklerle birlikte Türk milliyetçiliğini de bastırmasının nedeni, farklı milliyetleri Osmanlı kimliği altında birleştirmek istemiş olmasından kaynaklanır.

Osmanlı'daki Türk milliyetçiliği imparatorluk çöküp dağılmaya başladıktan sonra, 1900'lerin birinci çeyreğinde Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında filizlenmeye başlar, ancak Cumhuriyet'in kuruluşuyla resmen tanınır.

Bu süreç içinde, tarihin diyalektik mantığı açısından, Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında imparatorluktan ayrılan Hıristiyanların Milliyetçilik Akımları'nın ve savaş sırasında büyük trajediler yaşanmasına yol açan Ermeni milliyetçiliğinin de rolü olduğu muhakkaktır.

Sonuç olarak özetlersek, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı

ne Müslüman oluşundandır, ne de doğal sınırlarına ulaşmış bulunmasından.

Osmanlı İmparatorluğu Endüstrileşme Devrimi'ni kaçırmış olduğu için çöktü.

Endüstrileşme Devrimi'ni kaçırmış olmasının nedeni ise Amerika'nın keşfiyle Avrupa'da başlayan değişim sürecinin dışında kalmış olmasıydı.

Amerika'nın keşfi ise, yine diyalektik olarak Fatih Sultan Mehmet'in istanbul'u fethetmesiyle Osmanlı

İmparatorluğu' nun Doğu-Batı ticaret yollarına hâkim olması ve Batı'nın yeni yollar aramasının bir sonucudur.

Endüstri Devrimi'ni kaçıran Osmanlı, güçsüzleşmeye başlayınca, değişmeye kapalı olan toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısıyla bu sürece uyum sağlayamamış, gerileme, çöküşe dönüşmüştür.

(Din burada işin içine girmiş, bütün toplumlardaki değişim dönemlerinde yaptığı gibi, değişime karşı

çıkmıştır; ama bu İslama özgü bir işlev değildir, onun için belirleyici sayılamaz.) Kapitülasyonlar ve Milliyetçilik Akımları bu çöküşü hızlandıran öğelerdir.

Sonuç olarak, Osmanlı'nın çöküşünü ne İslam dinine, ne İslamdan sapmaya ne de padişahların yozlaşmasına bağlamak olanaklıdır. Osmanlı, tarihin acımasız diyalektiği çerçevesinde, egemen olduğu dünyanın sınırlarının ve işleyiş mekanizmalarının değişmesi ve bu değişmeye ayak uyduramaması sonucunda çökmüştür.

(Konumuzla doğrudan ilgili değil ama, Amerika Birleşik Devletleri'nin Bilişim Devrimi'ni yaşayan ve hızla yayılan -ama Amerika'nın keşfinin etkisine oranla etkileri çok daha küçük olan- bugünkü

değişim karşısında, dünyadaki liderliğini yitirmemek için kullandığı çözümleme yöntemlerine, kullandığı araçlara ve yaptıklarına bakarsanız, Osmanlı'nın çaresizliğini daha iyi anlarsınız.) Ermeni Sorunu Nedir?

Sevgili okurlarım, gerek "resmi tarih" anlayışının gerekse ona karşı çıktığı savı taşıyan "gayri resmi tarih" tezinin bir türlü doğru dürüst tartışmayı başaramadığı konuların başında "Ermeni Sorunu" gelir.

Sanıyorum bu başarısızlığın temelinde, konunun iyi anlatılamaması, daha doğrusu sorunun iyi belirlenememiş olması yatar.

"Ermeni Sorunu" konusundaki anahtar sözcük "soykırım" terimidir.

"Soykırım" terimi, Faşist Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilere uyguladığı katliamın özel adıdır.

Uluslararası bir antlaşmayla, uluslararası bir suç olarak tarif ve kabul edilmiştir.

Türkiye de bu antlaşmaya imza koymuştur.

"Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi", Birleşmiş

Milletler Genel Kurulunun 9 Aralık 1948 tarihli ve 260 A (III) sayılı kararıyla onaylanarak imzaya açılmıştır.

Türkiye bu sözleşmeyi 23.3.1950 tarih ve 5630 sayılı kanunla (hiçbir çekince koymaksızın) onaylamıştır.

Sözleşmeye göre, bu suçun işlenmesi için "bir insan grubunu imha niyeti" esastır.

Bu öznel öğeye ek olarak, bu suçun işlenmesi için nesnel açıdan "bir planın icrası" söz konusu olmalıdır.

Kısaca belirtmek gerekirse, asıl sorun, Türklerin ve Kürtlerin Ermenileri katledip katletmedikleri değil, bu katliamın bir "soykırım" niteliği taşıyıp taşımadığıdır.

Ne yazık ki, bizim halkımız da dahil, dünya kamuoyu "katliam"

ile "soykırım" arasındaki farka dikkat etmemekte, "Canım, soykırımı neden inkâr ediyorsunuz, ister savaşırken olsun, isterse onlar da Türkleri ve Kürtleri öldürmüş olsunlar, Osmanlılar, Ermenileri öldürmüş işte," diyerek, kendi kafalarında Türkiye'yi mahkûm etmektedir.

Oysa kimse tarihte Ermeniler, Türkler ve Kürtler arasındaki katliamı yadsımamaktadır.

Sorun bu katliamın "soykırım" tanıma girip girmediğidir.

1

Soykırım Nedir?

Yukarda adını andığım Birleşmiş Milletler kararında açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte bu kararın genel yorumuna göre, bir katliamın "soykırım" olarak tanımlanması için şu üç temel koşulun bir arada bulunması gereklidir:

1. Katliamın (bir etnik veya dini gruba karşı) resmi devlet politikası olarak yapılması.

2. Bu katliamın tek bir yerde değil, tüm ülkede uygulanması.

3. Katliamın bir defa değil, sürekli olarak yapılması. Görüldüğü gibi, yabancı dilde Genocide terimiyle ifade edilen

"soykırım" suçu, özel olarak tanımlanmış bir eylemdir.

Soykırım terimi, bir suç olarak Rafael Lempkin'nin 1944 yılında, Axis Rule in Occupied Europe adlı

kitabında yaptığı bir öneriyle belirlenmiştir.

ikinci Dünya Savaşı sonrasında Nazi savaş suçlularının yargılanması için kurulan uluslararası

Nürnberg Mahkemesi'nde ilk kez ceza hukuku kuralı olarak uygulanmıştır.

Soykırım, insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edilir.

Soykırım karşılığı olan Genocide terimi Latince ve Yunanca iki kelimenin birleşmesiyle ortaya çıkan bir kelimedir.

Yunanca "soy" demek olan "genos" ve Latince "kesmek, öldürmek" anlamına gelen "caedere"

sözcüklerinden oluşan bir birleşik kelimedir.

Naziler'in 1933-1945 yılları arasında, İkinci Dünya Savaşı sırasında hızlanan bir biçimde Almanya'da, altı milyon kadar Museviyi sistematik bir biçimde kamplarda toplayıp genellikle 88

gaz odalarında öldürerek ve fırınlarda yakarak yok ettiklerini belirtmek için kullanılan bir hukuki terimdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaş suçlularının yargılandığı Nürnberg Mahkemesi'nde ortaya çıkan dehşet verici gerçeklerin ışığında, Jenosit, 1946'da Birleşmiş Milletler tarafından uluslararası bir suç

olarak kabul edilmiş, 1948'de yine Birleşmiş Milletler tarafından bir uluslararası sözleşmeyle hukukileştirilmiş ve bu sözleşme Türkiye tarafından da 23 Mart 1950 yılında imzalanmıştır.

Soykırım suçu, daha sonra Ruanda ve Eski Yugoslavya için kurulan Uluslararası Ceza Mahkemeleri'nde de kullanılmıştır.

Örneğin Lahey Uluslararası Ceza Mahkemesi, eski Yugoslavya'nın Sırp ve Hırvat kökenli yöneticilerinin ve komutanlarının bir bölümünü "soykırım" suçu kapsamında yargılamaktadır.

Ermeni Tehciri Nedir?

"Tehcir" Arapça, "göç" anlamını taşıyan "hicret" sözcüğünden gelir, "göç ettirme" demektir.

Belki de bugünkü Türkçe'yle "sürgün", bu kavramı karşılayan sözcüktür.

"Ermeni Tehciri" ile kastedilen olay, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı împaratorluğu'nun savaş

halinde olduğu Çarlık Rusya'sıyla işbirliği halinde isyana ve savaşa başlayan, Türklere ve Kürtlere karşı katliama girişen Ermenilerin, Doğu Cephesi'nde savaşan orduyu arkadan vurmalarını önlemek için, güneye, Suriye'ye sürülmeleri harekâtıdır.

Hem Milliyetçilik Akımları'nın hem de Avrupa'nın Osmanlı'yı paylaşma çabalarının etkisiyle Ermeniler, uzun bir süredir isyan ve bağımsızlık hazırlığı içindeyken Birinci Dünya Savaşı patladı.

Taşnak liderliği altında hem örgütlenme hem de silahlanma açısından çok güçlenen Ermeniler, Kasım 1914'te Rusya ile savaş başlayınca, Ruslarla işbirliği halinde Osmanlı topraklarında eyleme geçtiler, Türkleri ve Kürtleri öldürmeye başladılar.

Bu arada Rus ordusu içinde Ermeni alayları da kurulmuştu. Ermeniler, Osmanlı topraklannda yürüttükleri çete harbine ilave

olarak, Rus üniforması altında, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı resmen savaşmaya da başlamışlardı.

Ne yazık ki, Doğu Cephesi'ndeki savaş, 1914 yılının sonundaki Sarıkamış felaketiyle Rusların ve Ermenilerin lehine gelişiyordu.

Muhteris ama yeteneksiz Başkomutan Enver Paşa'nın bizzat üstlendiği savaşta, komutasındaki on binlerce asker, düşmanla bile

savaşamadan Allahuekber Dağları'nda, soğuktan ve tifüsten ölmüş, cephe çökmüştü.

Bu arada Bitlis, Halep, Dörtyol ve Kayseri'de Ermeni ayaklanmaları başlamıştı.

İttihatçılar 1915 yılı başında, ordunun çeşitli kademelerindeki Ermenilerin görevlerinden uzaklaştırılmaları için bir karar yayınladı

Van, Bitlis, Diyarbakır gibi yerlerdeki Ermeni nüfusu da Osmanlı ordusunu arkadan vuracak bir örgütlenme ve ayaklanma içindeydi.

Sadece Ruslar değil, ingilizler ve Fransızlar da Ermeni nüfusun örgütlenmesini ve ayaklanmasını

destekliyordu.

Yabancı kaynaklar bu hareketlerin Ermenilerin Osmanlılar tarafından ezilmelerine bağlamakta, yıllardır süren Ermeni komitacılığının ayrılıkçı isyanlara yönelik etkilerini yok saymaktadır.

Ruslarla savaşta olan Osmanlılar, artık cephe gerisindeki Ermeni isyanıyla da boğuşmak zorunda kalmıştır.

Tabii bu ortamda her iki taraf da, yani hem Ermeniler, hem de Türkler ve Kürtler karşılıklı bir katliama (mukatele) girişmişlerdir.

Nisan 1915'te Ermeni Komitacılar Van'ı ele geçirirler.

Binlerce Türk'ü ve Kürt'ü öldürürler.

Sonunda Rus birlikleri kente girer ve katliam devam eder.

Ermeni isyanları da artık yaygınlaşmış, Bayburt, Erzurum ve Diyarbakır'ı da etkisi altına almıştır.

İşte Ermenilerin artık her yıl andıkları 24 Nisan 1915 tarihindeki tehcir (sürgün) kararı, bu ortam içinde alınır:

16-55 yaş arasındaki Ermeni nüfusun Bağdat Demiryolu'ndan uzağa, Suriye'ye sürülmesi başlar.

Her ne kadar hükümet bildirilerinde sürülen Ermeni nüfusun

can ve mal güvenliğinin sağlanması için pek çok ayrıntılı emir ve kural yayınlanmışsa da, sürgün bir katliama dönüşür.

Zaten savaş koşulları içinde olan yoksul ülkede kimi zaman ekmek ve su bulmak bile bir sorun olmaktadır.

Dönemin koşulları sürgünün tam bir denetim ve eşgüdüm içinde olmasına izin vermediği gibi, doğa koşulları, hastalık gibi öğeler bu

katliamın sonuçlarını daha da vahim hale getirir.

Türk ve Kürt çeteler, asker kaçakları da bu katliama katılır.

Binlerce Ermeni yaşamını yitirir:

Sürgün edilen yaklaşık bir milyon Ermeni nüfusun hemen hemen yarısı bu trajedi sırasında ölmüş ya da öldürülmüştür.

işte başta Fransa olmak üzere, Batı'daki pek çok ülkenin, Ermenilerin etkisiyle "yasa çıkararak tarihi düzenleme" çabası sonucu, dünya kamuoyunca öne sürülen ve bazı ülkelerde "Ermeni Soykırımı

yoktur" denmesinin bile yasaklanmasına yol açan, "Ermeni Soykırımı" iddialarına temel oluşturan olay budur.

İşin ilginç yanı, Osmanlılar, Birinci Dünya Savaşı'nda yenildikten sonra, sürgünden (tehcirden) sorumlu 1400'e yakın memurun, İngilizlerin ve Fransızların baskısıyla kurulan Savaş Mahkemeleri'nde (Divanı Harp'te) yargılanmış olması ve pek çok kişinin hapis cezası alması yanında, kırk kişinin de idam edilmiş olmasıdır.

Yani hesaplaşma hemen başlamış, suçlu bulunanlar hemen cezalandırılmıştır.

Müttefikler bununla da yetinmez, Ermeni katliamından sorumlu tuttukları, aralarında birçok gazeteci ve aydın bulunan pek çok üst düzey asker ve sivil yöneticiyi Malta'ya sürerler, ama bunlar da, haklarında somut deliller bulunamadığı için sonradan serbest kalırlar.

Olayın Tarihsel Boyutu: Eski Tarih

Uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde Müslüman nüfusla uyumlu ve mutlu bir biçimde yaşayan Ermeniler, Alparslan'ın Anadolu kapılarını açtığı 1071 yılından önce de bu topraklarda varolmuşlardı.

Bu çerçevede, nasıl ki Yunanlı dostlarımızın içlerindeki bazı kör inançlılar (fanatikler) hâlâ, 1000 yıl öncesine dönerek Türkiye Cumhuriyeti'ni haritadan silmek ve Büyük Bizans îm-paratorluğu'nu ihya etmek gibi bir hayalin peşinde koşuyorlarsa, Karadeniz kıyılarındaki Pontus Rum imparatorluğu konusunu, yine garip bir

"soykırım" (genocide) iddiasıyla gündeme getiri-yorlarsa, bazı kör inançlı

Ermeniler de, Anadolu toprakları üzerindeki 1000 yıllık tarihi yok saymakta, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını bile sorgulayarak, kendilerine Sevr Antlaşması ile verilen toprakları ve hakları

istemektedirler.

"Soykırım" iddialarının altında (belki "bilinçaltında" bile denebilir) "Bizim bu topraklardaki tarihsel varlığımız sizden eskidir ve hâlâ haklarımız vardır," anlayışı yatmaktadır.

Bırakınız Ermeni kaynaklarını, Türk Ansiklopedisi gibi kaynaklar bile Ermenilerin tarihlerinin M.ö.

IV. yüzyıla kadar uzandığını belirtmektedir.

M.ö. II. yüzyılda Roma Imparatorluğu'na tabi olarak kurdukları iki krallığın birinin merkezi Erivan, ötekinin merkezi Harput idi.

Çok kısaca bugün sürdürülen "soykırım" iddialarının altında bu temel tarihsel özlem ve Batı

dünyasının Hıristiyan eğilimli kör inançlılarının bu özleme verdiği destek yatmaktadır.

Eski tarih, Roma ve Bizans imparatorlukları, Araplar ve Iran ile Ermeniler arasındaki savaşların tarihidir.

Bu arada ilginç bir nokta, daha 681 yılında Ermenilerin, anlaştıkları Araplar ile, Hazar Türkleri'ne karşı savaşmış olmalarıdır.

Alparslan, 1071 Malazgirt zaferinden önce, Kars'taki Ermeni krallığına son vermiştir.

(Ama biraz aşağıda işaret edileceği gibi, Ermeniler hemen bunun ardından Güney Anadolu'da yeni krallıklarını kuracaklardır. Zaten Anadolu'da Ermeni kökenli pek çok aile-hanedan ve krallık vardır.

Unutulmamalıdır ki, dönem feodal beylikler-krallıklar dönemidir.) Bizanslılar'ın, kendi mezheplerinden olmayanlara (Gregor-yenlere) yaptığı baskı, Ermenilerin Anadolu'da sürekli baskı ve huzursuzluk içinde yaşamalarına yol açmıştır.

Ermeniler bu arada Müslümanlara karşı oluşturulan Haçlı Seferleri'ne, doğal olarak tam destek vermişlerdir.

Böylece, Birinci Haçlı Seferi sonunda işgal edilen Anadolu'daki kargaşadan yararlanan Ermeniler, Haçlıların desteğiyle Ki-likya'da (Adana, Mersin'in batısı, Antalya'nın doğusu, Konya'nın güneyi) bir Ermeni krallığı kurmuşlardır.

Daha sonra bu krallık Kıbrıs'a bağlanmış, en sonunda da kuruluşundan yaklaşık üç yüzyıl sonra, 1375'te Memluklar tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'ya egemen olmasından sonra, bu imparatorluk içinde uyumlu ve mutlu bir yaşam süren Ermeniler, mezhep farklılıklarından dolayı, Batı ülkelerinden değil, Ruslardan büyük yakınlık görmeye başlamışlardı. (Gerek Ermeni tarihi gerekse Ermeni-Osmanlı ilişkilerinin oldukça ayrıntılı bir dökümü, Remzi Kitabevi'nin 2005 tarihinde bastığı, Kâmuran Gürün'ün Ermeni Dosyası adlı kitabında bulunabilir.)

Olayın Tarihsel Boyutu: Osmanlı Dönemi

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra, Rumlar'a tanıdığı haklan Ermenilere de tanımıştı.

Bursa'daki bir Ermeni piskoposunu Ermeni cemaatinin patriği tayin etmişti.

Din farklılıklarından dolayı Müslüman Osmanlılar ile pek de kaynaşmayan Ermeniler, mezhep farklılıklarından dolayı, Katolik ve Protestan Batı ülkelerinden pek fazla bir destek ve yardım görmediler.

1669'da Kiev Prensi Alexandr'ın Polonyalılarla, (Lehliler) yaptığı savaşta Rusların yanında yer alan Ermeniler, böylece Ermeni-Rus işbirliğinin de temellerini attılar.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması, Osmanlı-Ermeni ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır.

Bu nedenle olaya yakından bakmakta yarar var:

Namık Kemal'in ünlü Vatan yahut Silistre oyununun ünlendirdiği, bugün Bulgaristan sınırları içinde yer alan Silistre kentinin 24 kilometre güneydoğusunda, Dobruca hududunda yer alan

Küçük Kaynarca köyünde Rus Çariçesi II. Katerina ile yapılan antlaşma, tarih içindeki Ermeni sorunu açısından yepyeni bir dönem başlatır.

Osmanlılar, Rus Çariçesi II. Katerina'nın, Lehistan (Polonya) üzerindeki nüfuzunu sürekli müdahalelerle pekiştirdikten sonra kendilerine saldıracağını düşünüyorlardı.

Rusların düşmanları olan Fransızlar ve Avusturyalılar da, sürekli olarak Osmanlıları Rusya'ya karşı

savaşa teşvik ediyorlardı.

Tam bu sırada Rusya, güneyden Lehistan'a girmek için Aksu Nehri'nin doğusunda, Kırım hanlarına ait olan Yalta kasabasına hücum etti.

Rus ordusu kasabayı yakıp yıktı ve Müslüman halkı katletti.

Bunun üzerine Osmanlı imparatorluğu, eski Sadrazam Muhsinzade Mehmet Paşa'nın, savaş

hazırlıklarının yetersiz olduğu ve hudutların yeterince korunamadığı uyarılarını dikkate almaksızın, Rusya'ya savaş ilan etti.

Muhsinzade Mehmet Paşa haklıydı: Osmanlı ordusu hazırlıksız ve hudutlar korumasızdı.

Rusya, Tuna Nehri boyunda kazandığı zaferlerle karadan ilerlerken, denizden de (bu noktaya dikkat) ingilizlerin yardımıyla Baltık donanmasını Akdeniz'e getirmiş ve Osmanlı donanmasına Çeşme'de büyük bir darbe indirmişti.

Rusya'nın ilerlemesinin kendi aleyhine olacağından korkan Avusturya, bir yandan Osmanlılarla gizli müzakereler yürütüyor, öte yandan Prusya'ya yaklaşıyordu.

Sonunda, Prusya ile Avusturya, Rusya'ya karşı birleştiler ve Prusya, Polonya'nın paylaşılması

konusunda, Rusya ile (Avusturya'ya da bir pay veren) bir anlaşma yaptı.

Bütün bu gelişmeleri anlatıyorum ki, bugünkü Avrupa'nın tarihinde neler olduğu, Ermeni meselesini sürekli kurcalayan Avrupa devletlerinin, bir yandan Osmanlı'ya karşı savaşırken, öte yandan birbirleriyle nasıl ittifak ettikleri ve ayrıca birbirlerinin kuyularını nasıl kazdıkları iyi anlaşılsın.

Bu arada Osmanlı, her cephede uğradığı bozgunlar sonunda Avusturya'nın ve Prusya'nın da aracılıklarını kabul ederek, Rusya ile Küçük Kaynarca Antlaşması' nı imzaladı.

Bu antlaşmanın çok önemli üç hükmü vardı:

Birinci olarak Kırım, Osmanlı'dan bağımsızlaştırılıyor ve böylece Rusya tarafından ilhak edilmesinin yolu hazırlanıyordu.

ikinci olarak Karadeniz ve Akdeniz, Rus gemilerine açılıyor, Karadeniz'deki Osmanlı egemenliği son buluyordu.

Üçüncü olarak ise bugüne "Ermeni Sorunu" olarak yansıyan bir sürecin hukuksal ve siyasal temelleri atılıyordu:

Antlaşmanın 7'inci maddesi uyarınca da Rusya, Osmanlı topraklarındaki Hıristiyan tebaanın koruyuculuğunu yükleniyordu.

Bu maddeye göre, Rusya, Osmanlılardaki Hıristiyan tebaanın din işleri, kiliseleri ve bu kiliselerin hizmetlileri hakkında söz sahibi oluyor, Osmanlı Devleti, bu konularda Rus Elçisi'nin "mutemet adamı" vasıtasıyla yapacağı bildirileri kabul etme güvencesi veriyordu.

Bu son husus o denli önemliydi ve Rusya tarafından, Osmanlı imparatorluğu üzerindeki nüfuzunu artırmak yolunda o denli etkili olarak kullanıldı ki, sonunda, öteki Avrupalı devletler Rusya'ya karşı

müdahale etmek zorunda kaldılar ve Kırım Savaşı'nı çıkartıp Osmanlı'ya destek vererek, 1856 Paris Antlaşmasıyla Rusya'nın bu imtiyazını kaldırdılar:

Böylece Ermeni tebaa bütün Avrupa'nın koruması altına (ve kışkırtma alanına) alındı: Kırım Savaşı'nın, Osmanlı'yı büyük Avrupa devletleri arasına sokan bir zafer olduğu saçmalığını

yazan okul kitapları, bu savaşın Osmanlı üzerindeki Rus nüfuzunun öteki Avrupa Devletleri lehine kırılmasına yönelik olduğunu ve savaş nedeniyle yapılan borçlanmanın Osmanlı'nın iflasına yol açarak 1881'de Düyun-u Umumiye'nin ilan edilmesine,

yani imparatorluğun yıkılışına neden olduğu gerçeğini yazarak çocuklarımıza ne zaman öğretecekler acaba?

Olayın Tarihsel Boyutu: Erivan'ın Serüveni

Ben, Türkiye'yi uluslararası arenada kuşatma altına almış görünen "Ermeni Sorunu"nun çözümünde, Erivan'la yapılacak

görüşmelerin ve anlaşmaların önemli bir rol oynayacağına inanıyorum.

Bu nedenle de "Ermeni Sorunu" için bir tarihsel çerçeve oluşturma çabam sırasında Erivan tarihine bir göz atmaya çalıştım.

Bakın, Türkiye sınırından sadece 23 kilometre uzakta olan bu kent için tarih neler anlatıyor: Kuruluşu çok eskilere dayanan kent, XV. yüzyıldan itibaren Safeviler'in egemenliğine geçiyor. İah İsmail'in emriyle imar ediliyor, surlarla çevrilerek korunuyor ve böylece artık önemli bir yerleşim merkezi halini alıyor.

Bundan sonra kentin tarihi, İran'la Osmanlılar arasındaki savaşların tarihine koşut olarak gelişiyor.

1549 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın ikinci İran seferinde Osmanlıların egemenliğine geçmiş, fakat tam denetim altına alınamadığı için, 1554'te Kanuni tarafından, 1579'da da Osmanlı üzerine akınlar düzenleyen Erivan Hâkimi Ustaçlu Tokmak Han'ı cezalandırmak için Lala Mustafa Paşa tarafından vurulmuştur.

Erivan 1583 tarihinde, III. Murat devrinde, tamamen Osmanlı egemenliğine geçmiştir.

Kent alındıktan sonra, Ferhat Paşa, Tokmak Han'ın Zengi suyuna bakan köşkünü ortaya alıp etrafını hisarla çevirdi. İç kale adı verilen bu hisarda 8 kule ve 725 mazgal ve içeriye bir cami yaptırdı. Ayrıca 43 kule ve 1725 mazgaldan oluşan ve 53 topla donatılmış bir dış kale inşa etti.

1585'teki Osmanlı-îran savaşı sırasında Erivan paşaları iran'a yenilmiş olmakla birlikte, daha sonra yapılan barış antlaşmasıyla Tebriz ve Azerbaycan'ın bir bölümüyle birlikte Erivan da Osmanlılara bırakıldı.

1591 tarihli Revan eyaleti tahrir defterine göre, eyaletin merkezi olan Erivan'ın, kente bağlı olarak 90'dan fazla Türk kasaba ve köyü ve ayrıca 6 mahallesi vardı.

Daha sonra İah Abbas, Tebriz'le birlikte Erivan'ı da zaptet-miş, fakat Osmanlı kuvvetlerinin gelmesi üzerine, kenti yakıp yıkarak kaçmıştır.

Kent daha sonra yeniden Safeviler'in eline geçer.

IV. Murat 1634'te, bizim Revan Seferi diye bildiğimiz ve anısı-96

na Topkapı Sarayı'nda Revan Köşkü'nün yapıldığı savaş ile kenti tekrar alır.

Fakat IV. Murat geri dönünce, kent yeniden Safeviler'in eline geçer ve 1639'da yapılan antlaşmayla artık İran'a bırakılır.

Bu sırada kenti ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre, kentin dışında han, cami çarşı-pazar, kentin içinde ise 2000 kadar ev, han şarap ve darphane vardır.

Birkaç kez hanlar hanlığı olan Erivan'ın, kadısı, mollası, şeyhi şerifi, darugası, münşisi, yasavul ağası, koruyucu basısı, eşik ağası, diz çöken ağası, 7 mihmandar ve şehbenderi vardır.

1722'de Afganlılar'ın iran'ı işgal etmeleri üzerine Safeviler zayıflamış, İirvan ile Dağıstan bağımsızlıklarını ilan ederek, Osmanlı'dan yardım istemişlerdir.

Bu arada Rusya'nın Kafkaslar yoluyla İran'a ve Osmanlı'ya doğru yayılmasından korkan Osmanlılar, Tiflis, Gence, Tebriz, Hemedan ve Kirmanşah ile birlikte Erivan'ı da zaptetmişlerdir.

Nadir İah'ın kenti tekrar Safeviler adına geri almasından sonra çıkan savaşlardan sonra, 1746'da yapılan antlaşmayla Erivan yeniden iran'a geçmiştir.

Nadir İah'ın ölümünden sonra bağımsızlıklarını ilan eden öteki Azerbaycan hanhklarıyla birlikte Erivan da bağımsız bir Türk beyliğinin merkezi olmuştur.

iran'da egemenlik Kaçarlar'a geçtikten sonra zaman zaman tam, zaman zaman da yarı bağımsız yaşayan bu hanlık, XIX. yüzyıldan itibaren Gürcistan'ı zaptetmiş olan Ruslar tarafından tehdit edilmeye başlandı.

Ruslar, 1804'te Eçmiyadzin Manastırı'nı yağmaladıktan sonra geri çekildiler.

1813'te iran'ı yenen Rusya, bütün Azerbaycan hanlıklarını ele geçirdiği halde Erivan ve Nahcivan bağımsızlıklarını korudu.

Rusya, pek çok saldırı ve savaştan sonra, Abbas Mirza'yı yenerek, 1827'de Erivan'ı zaptetti.

Bakın 1827'den sonra neler neler oluyor:

1828 Mart ayında Erivan Hanlığı, Nahcivan ile birlikte, Rus Çarı'nın özel bir fermanıyla, Ermeni eyaleti olarak ilan ediliyor.

97

1829 yılı Eylül ayında geçici olarak kurulan Rus askeri yönetiminin merkezi yapılıyor.

1850'de Ruslar, merkezi Erivan olmak üzere, Erivan, Nahcı-van, Gümrü, Yeni-Bayezid ve Ordubad kazalarından, yeni Erivan Vilayeti'ni oluşturuyorlar.

Erivan Vilayetinin başında bir askeri vali bulunuyordu.

Vali yardımcısı ve öteki yüksek Rus memurlarından oluşan bir vilayet meclisinin yanında, yine yüksek Rus memurlarından oluşan bir vilayet mahkemesi ve bunların yanında Müslümanlar için yerel şeyhülislamın başkanlığında bir şer'i meclisi vardı.

1868'de Erivan Vilayeti, Erivan, Gümrü, Nahcıvan, Yeni-Bayezid, Sürmeli, Daralagez ve Eçmiyadzin olarak yedi kazaya ayrıldı.

Erivan Vilayeti'nin yüzölçümü 27.366 kilometrekare, çoğunluğu Müslüman olan nüfusu ise 667.000

kişiydi.

Erivan Kazası'mn ise, yüzölçümü 3.116 kilometrekare, nüfusu 112.922 kişiydi.

Kaza merkezi olan Erivan Kenti'nin nüfusu da 15.000 kişiydi.

1897 yılı nüfus sayımına göre Erivan Kazası'mn nüfusu 127.072 kişiydi.

Ermenilerin oranı % 37'ydi. Süryaniler % 1, Ruslar ise onbin-de 5 oranındaydılar.

Erivan Kenti'nin nüfusu 1897 yılında 29.000 kişiye ulaşmıştı.

Bu nüfusun % 52'si Türk'tü.

Bu oran 1905 yılından itibaren, Ermeni terörü sonunda sürekli olarak azalmış, bu nedenle kentin nüfusu da Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ciddi bir artış göstermemiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki muharebeler, çete savaşları ve Sovyet Devrimi sırasında Rus kuvvetlerinin boşalttıkları yerleri işgal

etmeye çalışan Ermeni kuvvetlerinin saldırılan sonunda, bölgedeki Türk nüfusu sürekli olarak eri(til) mistir.

1918 yılı Nisan ayında Rusya'dan ayrılan Güney Kafkasya, bir ay sonra, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşan 3 bağımsız cumhuriyete dönüştü.

Erivan, bu süreçte Ermenistan'a dahil oldu.

Rusya'daki devrim karışıklıkları sırasında Osmanlı orduları

TY7

1

98

bir süre Erivan Vilayeti'ni de işgal etmişler, fakat 1918'de Mondros Ateşkesi'yle buraları

boşaltmışlardı.

Erivan Vilayeti'ndeki Türkler bir süre, merkezi Nahcivan'da bulunan Aras-Türk Cumhuriyeti ve Güneybatı Kafkasya Türk Cumhuriyeti'yle birlikte direnmişler, fakat sonunda Ermeni saldırılarına dayanamayarak bulundukları bölgelerden kaçmışlardır.

1920'de Kâzım Karabekir komutasındaki Büyük Millet Meclisi Orduları, Kars ve Gümrü'yü almış, Ermenilerle 3 Aralık'ta Gümrü Antlaşması imzalanınca da, Erivan Türklerinin mübadele yoluyla Türkiye'ye gitmelerine izin verilmiştir.

Bu antlaşmanın onuncu maddesiyle Ermenistan, Sevr Antlaşmasıyla Doğu Anadolu'da kendisine verilen topraklardan da vazgeçiyordu.

18'inci maddeye göre Gümrü Antlaşması TBMM ve Ermenistan Taşnak hükümetlerince onaylanacaktı.

Ama antlaşmanın imzasından bir gün sonra Ermenistan, Kızılordu'nun denetimine girdi.

Sonunda 16 Mart 1921'de imzalanan Sovyet-Türk Moskova Antlaşması'yla Ermenistan ile Türkiye arasındaki bugünkü sınır saptanarak, Erivan Vilayeti'nin Sürmeli Kazası Türkiye'ye, Nahcivan, Ordubad (bütünüyle), İarur ve Daralgez (kısmen) Azerbaycan'a verildi ve Erivan Kenti, Ermenistan'ın başkenti oldu.

Bu durum 13 Ekim 1921'de Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sovyet hükümetleriyle imzalanan Kars Antlaşması'yla da onaylandı.

Bütün bu olaylardan sonra 1932 yılında Erivan Kenti'nin 100.000'i aşan nüfusu içinde Türkler % 6.3'e düştüler.

Sevgili okurlarım, gördüğünüz gibi, tarihte hem Türk-Ermeni ilişkileri hem de bu ilişkilerin sahnesi olan topraklar inanılmaz serüvenler yaşadı; ne yazık ki bu serüvenler, günümüzde ancak uluslararası

bir soykırım iddiasını doğurdu.

İimdi olayları irdeleme ve bir genel çerçeveye oturtma çabasını sürdürelim.

Osmanlı'nın Yıkılış Döneminde Ermeni Örgütlenmeleri

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı nasıl imparatorluğun Aydınlanma'yı ve Endüstri Devrimi'ni kaçırmış olmasından kaynaklanıyorsa, sürecin hızlanması ve sonuçlanması da aynı biçimde, Avrupa'da gelişen ve Balkanlar üzerinden imparatorluğu etkisi altına alan Milliyetçilik Akımları'yla ortaya çıkar.

Bir başka deyişle Osmanlı imparatorluğu'nu sona erdiren siyasal sürecin Milliyetçilik Akımları

olduğunu söylemek çok da abartılı olmaz.

Aydınlanma'nın ve Endüstrileşme Süreci'nin doğal sonucu olan Milliyetçilik Akımları Avrupa'da ortaya çıktığı için, ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'yla yakın ilişkide bulunan öğelerini, Rumlar, Bulgarlar, Arnavutlar, Ermeniler gibi "cemaatleri" etkilemiştir.

Bu etkileme, Osmanlı imparatorluğu'nu paylaşmak isteyen İngiltere, Rusya, Almanya, Fransa gibi büyük güçlerin de desteğiyle bir süre sonra imparatorluk içindeki ayrılıkçı akımları doğuran son derece hızlı bir "Uluslaşma Süreci"ne dönüşmüş ve bu süreç imparatorluğun sonunu getirmiştir.

Bu "etkileme süreci" bir yandan misyonerlik etkinlikleriyle sürdürülürken, öte yandan siyasal baskılarla da desteklenmiş, bütün Hıristiyan öğeler yavaş yavaş, önce özerk yapılara dönüştürülerek, sonra da bağımsızlıkları sağlanarak imparatorluktan koparılmıştır.

Tabii bu dönem içinde, imparatorluğu paylaşmak isteyen Avrupalı devletlerin birbirleriyle rekabeti olayı hızlandırmış, bir süre sonra bunlara Amerika Birleşik Devletleri'nin katılmasıyla ve bu ülkeden kaynaklanan misyonerlik etkinliklerinin de sahneye

çıkmasıyla, "Hıristiyan cemaatlerin" uluslaşma ve imparatorluktan bağımsızlaşma süreci doruk noktasına çıkmıştır.

işte imparatorluğu sarsan Ermeni ayaklanmalarını da Yunan, Bulgar, Arnavut ve benzeri uluslaşma süreçlerinin bir parçası, bir uzantısı olarak görmek ve ele almak zorunludur.

Pek doğal olarak, Batılı devletlerin hem misyonerlik etkinlik-

/

leriyle, hem de siyasal baskılarla desteklediği bu sürecin başaktö-rü de Ermeni Patrikliği idi.

Ermeni Patrikliği doğal olarak, imparatorluğun parçalanmasına yol açan Hıristiyan öğelerin uluslaşma süreçlerinde kimi zaman önder, kimi zaman destekleyici bir rol üstleniyordu.

Gerek Rum gerekse Ermeni patriklerinin bu tür eylemleri, kendi inançları ve cemaatleri açısından son derece doğal bir nitelik taşıyordu.

Ayrıca dönemin Milliyetçilik Akımları ve büyük Avrupalı devletlerin destekleri bu tür eylemleri daha da olanaklı ve işlevsel kılıyordu.

Böylece özellikle XIX. yüzyılda patrikler, arkalarındaki büyük Avrupa devletlerinin desteğiyle, kendi cemaatlerinin uluslaşmalarına ve Osmanlı'dan bağımsızlaşmalarına büyük katkılarda bulunmuşlardır.

Örneğin Rum Patriği Grigorius, Eflak-Buğdan ve Mora isyanlarını planladığı için, 1821 yılında II.

Mahmut tarafından patrikhanenin kapısı önünde asılmıştır.

Patrik Grigorius'un bu isyandaki rolü, Rus Sefiri Ignatiyef in anılarında yayınladığı, Çar'a yazmış

olduğu mektupla da belgelenmiştir.

örneğin Atatürk de Nutuk'dz, Rum silahlı örgütü Mavri Mira Cemiyeti'ne Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin destek verdiğini belirtir.

Patriklerin rollerinin etkinleşmesiyle Ermeni milliyetçiliğine dayalı olarak her türlü yöntemi, bu arada özellikle şiddeti ve terörü kullanan Ermeni örgütlerinin ortaya çıkması XIX. yüzyılın sonunda, birbirini destekleyen iki süreç niteliği kazanır.

Bu örgütlerin en önemlilerinden biri 1887 yılında İsviçre'de kurulan Hınçak Komitesi'dir.

Rusya kökenli Ermeni gençlerinin kurduğu bu örgüt, Mancist bir yaklaşıma sahipti.

Amaçları "Ermenistan'ın, Osmanlılardan bağımsızlaşmasını" sağlamaktı.

Bir başka önemli Ermeni örgütü 1890 yılında Tiflis'te kurulan Ermeni İhtilalci Federasyonu (Taşnaksütyun) idi

101

Bir. anlamda ihtilalci komiteler arasındaki bir federasyon niteliği taşıyorlardı. (Taşnaksütyun, zaten Ermenice'de federasyon anlamına gelmektedir.)

Türkçe'de kısaca Taşnaklar denilen bu örgüt mensupları İstanbul'daki Osmanlı Bankası baskınını, 1904 Sasun isyanını ve Abdülhamit'e karşı girişilen bombalı suikastı düzenlemişlerdi. (Ermeni örgütleri için, Bilal İimşir'in 2005 yılında Bilgi Yayınevi tarafında basılan Ermeni Meselesi, 1774-2005 adlı kitabına bakılabilir.)

1890 yılından itibaren Ermeni Komitacılar'ı Osmanlı topraklarında sayısız isyan çıkartmışlar, pek çok Türk ve Kürt öldürmüşler, kendileri de bu isyanların bastırılması sırasında pek çok kurban vermişlerdir. (Kâmuran Gürün, Ermeni Dosyası adlı kitabında bu sırada ölen Ermenilerin sayısının 20

bine bile ulaşmadığını, Batılıların ise bu sayıyı 300 bine kadar abarttıklarını belirtir. Aynı dönemde öldürülen Türk ve Kürtlerin sayısının ise 25 bine ulaştığını söyler, s. 242) Tabii dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün başladığı, Yunan ve Bulgar milliyetçiliği gibi hareketlerin Batılılar ve Ruslar tarafından sürekli desteklendiği, Ermenilere yönelik etkinliklerde Amerikalı misyonerlerin de devreye girdiği bir dönem olduğu için Ermeniler, bu eylemlerine büyük bir ısrarla ve umutla devam etmişlerdir.

Olayın ne denli yaygın ve etkin olduğunu belirtmek için tek bir veriye bakmak yeterlidir: Kâmuran Gürün, sadece 1895 yılı Eylül ve Aralık ayları arasında Osmanlı topraklarında, bazılarının doğrudan doğruya misyoner rahiplerce yönetildiği belirlenen 24 isyan olayı meydana geldiğini belirtir.

(Ermeni Dosyası, s. 224)

Dört ayda imparatorluğun çeşitli yerlerinde 24 ayaklanma.

Ermeni isyanlarının yoğunluğunu bundan iyi anlatan başka bir bulguya gereksinme yok sanırım.

Bu arada bütün bu isyanların ve cinayetlerin sonunda, Osmanlı'ya Batılı devletlerin bastırmasıyla isyanların yoğun olduğu altı vilayette birtakım ıslahat önlemleri alınmasına karar verildi.

Her valiye Ermeni bir yardımcının atanması, polislerin etnik

nüfus oranına göre atanması gibi önlemleri içeren bu ıslahat programı, 1909 Adana ayaklanması

üzerine uygulanamadı, ama Avrupalı devletlerin Osmanlı üzerindeki nüfuzunun önemli bir belgesi olarak tarihe mal oldu. (Gürün bu çalışmaları ve ardındaki baskıları ayrıntılı olarak anlatır: s. 243-277.)

Bu arada Ermeni teröristlerin 1896'da Galata'da Osmanlı Bankası'nı bastıklarını, pek çok kişiyi katlettiklerini ve 1905 yılında Abdülhamit'e karşı 26 kişiyi öldüren ve 58 kişiyi yaralayan 80 kiloluk bir bombayla bir suikast düzenlediklerini ve Padişah'ın bu suikasttan birkaç dakikalık bir gecikme dolayısıyla kıl payı kurtulduğunu belirtmek gerekir.

Birinci Dünya Savaşı ve Ermeni Tehciri

Ermeni olayları, 24 Temmuz 1908'de ilan edilen İkinci Meş-rutiyet'le topluma yayılan göreli özgürlük ortamında ve çöküşün hızlandığı bir süreçte yoğunlaşır:

5 Ekim 1908'de Avusturya, Bosna-Hersek'i işgal etmiş, aynı gün Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, 6 Ekim'de Yunanistan, Girit'i ilhak etmişti.

Pek doğal olarak bütün bu oluşumlar, Ermeni bağımsızlık hareketlerini kışkırtıcı etkiler yapıyordu.

31 Mart'taki (13 Nisan 1909) gerici askerlerin ayaklanmasının ertesi günü Ermeniler, 1895 olaylarının intikamını almak için Adana isyanı'nı başlattılar.

Bu olayların sonunda da 2 bine yakın Türk ve Kürt, 17 bin kadar da Ermeni öldü.

Ermenilerin en büyük umudu, Osmanlı tmparatorluğu'nun bir savaşa girmesiydi.

Kasım 1914'te Osmanlı imparatorluğu Birinci Dünya Sava-şı'na girince, Ermeniler bekledikleri fırsatın ortaya çıktığını düşündüler, haklıydılar da.

Osmanlı imparatorluğu, üç koldan ateş altındaydı:

Batıda ingiliz ve Fransızların Çanakkale, doğuda Rusların Doğu Anadolu, güneyde ingilizlerin Süveyş

harekâtı başlamıştı.

Ruslar Doğu Cephesinde ilerlerken, Osmanlı tebaası olan

103

Rumlar'ı ve Ermenileri silahlandırıp Türk ve Kürtler'e karşı hem cephe hem de çete savaşına girmelerini sağlıyorlardı.

15 Nisan'da Ermenilerin Van İsyanı başladı.

Artık Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı çerçevesinde hem dışta hem de içte savaşmak durumunda kalmıştı.

24 Nisan'da bu isyanı İstanbul'dan yönlendirenler tutuklanır. (Ermenilerin "soykırım" iddiasıyla gündeme getirdikleri anma günü bu tarihtir.)

27 Mayıs 1915 günü "Vakti seferde icraatı Hükümete karşı gelenler için ciheti askeriyece ittihaz olunacak tedabir (tedbirler) hakkında Kanunu muvakkat" çıkarıldı ve Rus cephesindeki Ermenilerin güneye göç ettirilmesi kararı alındı.

Tabii bu durum, Ermeni sorununa yeni bir boyut kazandırdı.

Bir yandan savaş koşulları içindeki yokluk ve düzensizlik ortamında göç ettirilen Ermenilerin büyük bir bölümü yolda, hem açlık ve hastalıktan hem de eşkıya çetelerinin saldırıları sonunda hayatlarını

kaybettiler, öte yandan yer yer çıkan isyanlarla, Ermeni sorunu yaygınlaştı ve göç ettirmenin kapsamı

da genişletildi.

Bu arada İstanbul'dan vilayetlere yollanan pek çok genelgede, tehcir edilen Ermenilerin can güvenliklerinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınması gereği belirtiliyordu.

Ama, zaten büyük devletlerle her cephede savaşan bir imparatorlukta, bu önlemlerin ne denli yeterli olabileceği tartışma konusudur. , , Fakat olayın ilginç bir yönü, Mondros Ateşkesi üzerine

İstanbul'u işgal eden müttefiklerin tutukladıkları Osmanlı İmparatorluğu'nun ileri gelenlerini Malta'ya sürmeleri ve Ermeni katliamı iddiasıyla bunları yargılamak istemeleri konusunda ortaya çıktı: İngiliz Başsavcılığı katliam hakkında resmi belge isteyince, iç ve dış bütün arşivlerde yapılan aramalara karşın böyle belgeler bulunamadı ve Malta Sürgünleri için Ermeni Katliamı konusunda dava açılamadı. (Malta Sürgünleri konusunda Bilal İmşir'in aynı adla, 1976 yılında Milliyet Yayınları tarafından basılmış olan kitabına bakılabilir.)

104

Buna karşılık, Padişah Vahdettin'in Sadrazamı Damat Ferit Paşa tarafından kurulan Nemrut Mustafa Paşa Divanı Harbi, ittihatçı liderleri idama mahkûm etti.

Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey de aynı mahkeme tarafından Ermeni Tehciri konusunda ihmali görüldüğü için idama mahkûm edilmiş ve idam cezası trajik bir biçimde infaz edilmiştir.

Tehcir olayının sonunda, Ermenileri destekleyen Batı kaynakları abartılmış sayılarla 1,5 milyon Ermeni'nin öldüğünü öne sürmektedirler.

1,5 milyon iddiası, ciddi Batılı araştırmacıların Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ermenilerin toplam nüfusu için verdikleri sayıdan kaynaklandığı açıktır.

Bu nüfus, bütün ciddi araştırmacıların yapıtlarında ve Encyclopedia Britannka'nm 1910 baskısında 1,5 milyon olarak gösterilir.

Daha sonra Encyclopedia Britannka'nm 1953 baskısında bu sayı 2,5 milyona yükseltilir.

1910 baskısındaki maddeyi yazan bir İngiliz, 1953'teki maddeyi yazan bir Ermeni'dir. (Gürün, s. 135. Nüfus sorunu için s. 124-151)

Bu iddialara karşılık, 11 Aralık 1918'de (Sevr Antlaşması müzakerelerinde Ermeni heyetinin başkanlığını yapmış olan) Boğos Nubar Paşa, Fransız Dışişleri Bakanlığı'na verdiği bir raporda tehcir edilen Ermenilerin sayısının 600-700 bin olduğunu ve bunların 390 bin kadarının da yardıma muhtaç durumda olduğunu belirtir. (İmşir, s. 89)

Savaşın sona ermesiyle Ermeniler amaçlarına vardıklarını sandılar: 10 Ağustos 1920'de, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Osmanlı împaratorluğu'nun imzaladığı Sevr Antlaşması ile Anadolu'da bir Ermeni Devleti kuruluyordu.

Oysa varılan bir amaç yoktu; tam tersine Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki halk, Anadolu'nun tarihini yeniden biçimlendirmeye başlamıştı.

105

Olaylar bundan sonra artık Türkiye'nin Bağımsızlık Savaşı serüveni çerçevesinde gelişecekti.

Bu arada, iyi örgütlenmiş ve Batılı ülkelerin desteğini de almış olan Ermeni komitacılar, 15 Mart 1921'de eski Sadrazam Talat Paşa'yı Berlin'de, 6 Aralık 1921'de eski Sadrazam Sait Halim Paşa'yı

Roma'da ve 22 Temmuz 1922'de eski Bahriye Nazın Cemal Paşa ve yaverlerini Tiflis'te öldürdüler.

Türkiye'nin Bağımsızlık Savaşı'nda Ermeni Sorunu

Türkiye'nin, eski deyimle "istiklal Harbi", yeni söyleyişle "Bağımsızlık Savaşı", gerçek bir destandır: Düşünün, zaten Endüstri Devrimi'ni kaçırdığı için gittikçe güçsüzleşen bir imparatorluk.

Bu güçsüzlüğü sonunda, girişilen savaşlarda yitirilen insanlar ve topraklar.

En sonunda da Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı yenilgilerinin getirdiği açlık, sefalet ve moral bozukluğu ve daha da önemlisi, düşmanın ülkeyi fiilen işgali.

Sanki ingilizler, Fransızlar ve italyanlar tarafından gerçekleştirilen bu işgal yetmiyormuş gibi, bir de batıdan taze Yunan ordularının ve doğudan Ermeni güçlerinin saldırısı.

Amerika'nın da desteğiyle imparatorluğa dayatılan bir Sevr Antlaşması ve sadece askeri değil, ekonomik ve siyasal olarak da el konmuş bir Anadolu.

Halk yorgun, bezgin, aç, hasta ve güçsüz; tarım çökmüş, endüstriyel üretim zaten yok, para yok, ordular yenile yenile küçülmüş ve bezgin.

Düşmana karşı yapılan savaşa Padişah Vahdettin ve onun İeyhülislamı Dürrizade karşı; bunu da fetvalarla halka duyuruyorlar.

Bu koşullarda yapılan bir Bağımsızlık Savaşı, tarihin akışını Anadolu'da değiştiren bir destandır.

işte Doğu Anadolu'da Ermeni ordularıyla yapılan savaşlar bu destanın sadece bir parçasını oluşturur.

106

Aslında Ermeni olaylarının bir soykırım olmadığının en güzel kanıtlarından biri de bu savaşlardır: Hangi ülkede, soykırıma uğradığını öne süren bir azınlık, düzenli ordularla içinde yaşadığı devlete karşı bir savaş sürdürebilmiştir?

Düzenli ordular kurabilecek bir güce sahip, ardında tüm Batı dünyasının desteği olan bir cemaati soykırıma uğratmak olanaklı mıdır?

Her neyse, şimdi biz Bağımsızlık Savaşı tarihi içindeki Ermeni savaşlarına kısaca bir göz atalım: Doğu cephesi komutanı Kâzım Karabekir Paşa'dır.

3 Mayıs 1919'da Erzurum'da görevine başlamıştır.

Mondros koşullarının yerine getirilmesi için ise İngiliz Albay A. Rawlinson görevlendirilmiştir.

Amerika'nın bölgedeki temsilcisi Robert Dunn'dır.

Her üçü de anılarını yazmış olduğundan bu bölgede olup bitenler hayli gerçekçi bir biçimde günümüze aktarılmıştır.

Rusya'da Sovyet İhtilali başlamış, fakat henüz Bolşevikler tüm ülkede denetimi bütünüyle ele geçirememişlerdir, Çarlık yanlılarıyla muharebeler sürmektedir; Karabekir, Rusların, İngilizlerin varlığından rahatsız olduğunu fark etmiş ve bunun milli dava için iyi bir işaret olduğunu kaydetmiştir.

Mondros Ateşkes'i koşullarında konuşulan konu, Rusya ile Irak arasında bir tampon bölge kurulsun diye, İngilizlerin Amerikan mandası altında bağımsız bir Ermenistan'ı desteklemeleridir.

Bu arada Ermeni ordularının Müslüman yerleşimlere saldırılan, kimi zaman başarısız da olsa, sürekli olarak sürmektedir.

Aynı zamanda Ermeni çetecileri de Türklere ve Kürtler'e karşı savaşı aralıksız olarak devam ettirmektedir.

Trabzon'da Pontus'cu Rumlar da önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Karabekir'in gözlemlerine göre Ermeniler, İngiliz desteğiyle yerli Müslüman halkı katlederek, bölgede nüfus çoğunluğunu oluşturmaya

çalışmaktadır.

Sarıkamış ve Kars üzerindeki Ermeni baskısı ve saldırıları

107

arttıkça Karabekir Paşa artık harekete geçmek zorunluluğu hissetmektedir.

Tam bu sırada 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edilir.

Daha sonra Malta'ya sürgün edilecek olan ve aralarında eski Sadrazam Sait Halim Paşa, Fethi Okyar, Ahmet Emin Yalman, Ziya Gökalp, Rauf Orbay gibi isimlerin bulunduğu pek çok üst düzey asker ve sivil Osmanlı tevkif edilir.

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın telgraf emriyle, Karabekir Paşa da Albay Rawlinson'u gözaltına aldırır^ (Sonradan Malta Sürgünleri'yle değiş tokuş edilecektir.)

Ermeni saldırılarının ve zulmünün daha da artması, Karabekir'in 1920 yılının bahar aylarında bir harekât önermesine yol açıyor, fakat Ankara'nın, başarıları artan Bolşevikler'le aradığı ittifak bu harekâtın bir süre geciktirilmesine neden oluyor.

Sevgili okurlarım, bu noktaya çok dikkat etmek gerek:

Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da, yeni Sovyet Hükümeti'yle anlaşmadan Doğu Harekâtı'nın başlamasına izin vermiyor; Atatürk sadece büyük bir komutan değil, büyük bir politikacıydı da.

Bu arada Ermeni saldırıları ve işgalleri artıyor.

Nihayet Ankara'dan izin geliyor ve Karabekir Paşa 28 Eylül 1920'de sabah saat 3'te harekâta başlanması emrini veriyor.

Sonuç olarak Karabekir Paşa'nın birlikleri Sarıkamış'ı ve 30 Ekim'de Kars'ı Ermenilerden geri alıyorlar.

7 Kasım'da Gümrü teslim alınıyor ve 8 Kasım'da Ermenilerin isteği üzerine ateşkes koşulları

görüşülmeye başlanıyor.

10 Kasım'da Ermeniler ateşkes koşullarını reddediyorlar ve savaş tekrar başlıyor. Ermeniler yine yenilince ateşkes yeniden görüşülüyor ve Aralık'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ilk uluslararası antlaşmasını, Ermenilerle imzalıyor.

Gümrü Antlaşması'nın imzalanmasından bir gün sonra, Ermenistan, Bolşevikler tarafından işgal ediliyor ve Erivan'da Sovyet Ermenistan Cumhuriyeti kuruluyor.

Sovyet Ermenistan Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Gümrü Antlaşması'nın onaylanması askıya alınıyor, sonunda, 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ve daha sonra 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması'yla Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınır belirleniyor.

108

Bu arada güneyde, Kilikya bölgesinde, Maraş, Antep, Urfa ve Mersin'de, Fransız işgali altındaki topraklarda, Fransızların desteğiyle Ermeni gerilla hareketleri başlıyor.

Müslüman halk son derece yetersiz çete savaşlarıyla bunlara karşı koyuyor.

Nihayet Fransızlarla 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması'yla Güney Cephesi'ndeki Ermeni olayları da sonlandırılıyor.

Fakat bu arada, Avrupa'da sürekli olarak Türklerin Ermenileri katlettikleri propagandası yayılıyor ve her muharebeden sonra Ermeni kayıpları son derece abartılı olarak veriliyor.

Böylece acımasız savaşların abartılmış bilançosu, bugün önümüze bir "soykırım" iddiası olarak çıkıyor.

Türkiye'nin Bağımsızlık Savaşı, sadece Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan Batılı devletlere karşı

değil, aynı zamanda içerde Padişah'ın kışkırtmasıyla ayaklanan asilere, Ege'yi işgal eden Yunanlılar'a ve Doğu Anadolu ile Güney Doğu Anadolu'yu kana bulayan Ermenilere karşı da kazanılıyor.

Bugün soykırım iddiaları olarak karşımıza çıkan olay, işte Anadolu'nun paylaşılmasına ilişkin bu tarihsel hesaplaşmanın, günümüzde de sürdürülmek istenmesinden başka bir şey değildir.

XX. Yüzyılın ikinci Yarısındaki Ermeni Saldırılan ve Cinayetler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında, Lozan'da, İsmet Paşa'ya suikast yapmak isteyen ve daha sonra Mustafa Kemal'e suikast girişimini planlama aşamasında yakalanan Ermeni eylemcileri, 1945

yılına kadar göreli bir sessizlik dönemine girdiler.

1945'teki bireysel bir-iki girişimin dışında, örgütsel olarak 1960'ların ortasına kadar devam eden bu göreli sükûnet, Ermenilerin, "Soykırımın ellinci yılı" dedikleri 1965 öncesinde yeniden tırmanmaya başladı.

Uluslararası düzeyde, özellikle Amerika'da ve Fransa'da tırmanan bu örgütlü etkinlikler, 1970'li yılların başından itibaren doğrudan cinayetlere dönüştü.

109

Ermeniler dünyanın her yerinde Türk diplomatlarına ve Türk Hava Yollan gibi Türk kuruluşlarına pek çok saldırı düzenlemeye başladılar.

Bütün dünyanın ilgisiz ya da Ermenileri destekleyen gözleri önünde gerçekleştirilen bu saldırıların önemini ve genişliğini belirtmek için sadece ölümle sonuçlanan yani cinayet niteliği taşıyan olayların listesini aşağıda veriyorum:

1) 27 Ocak 1973. Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve Muavin Konsolos Bahadır Demir, Santa Barbara aa öldürüldü.

2) 22 Ekim 1975. Avusturya Büyükelçisi Daniş Tunalıgil, Viyana'da öldürüldü.

'

3) 24 Ekim 1975. Fransa Büyükelçisi İsmail Erez ile şoförü Talip Yener, Paris'te öldürüldü.

4) 16 İubat 1976. Beyrut Büyükelçiliği Başkatibi Oktar Cirit, Lübnan'da öldürüldü.

5) 9 Haziran 1977. Vatikan Büyükelçisi Taha Carım, Roma'da öldürüldü.

6) 2 Haziran 1978. İspanya Büyükelçimizin eşi Necla Kuneralp ile emekli büyükelçi Beşir Balcıoğlu, Madrid'de öldürüldü.

7) 12 Ekim 1979. Hollanda Büyükelçimizin oğlu Ahmet Benler, Lahey'de öldürüldü.

8) 22 Aralık 1979. Fransa Büyükelçiliği Turizm ve Tanıtma Müşaviri Yılmaz Çolpan, Paris'te öldürüldü.

9) 31 Temmuz 1980. Yunanistan Büyükelçiliği İdari Ataşesi Galip özmen ile kızı Neslihan özmen, Atina'da öldürüldü.

10) 17 Aralık 1980. Sydney Başkonsolosu İarık Arıyak ile koruma görevlisi Engin Sever, Sydney'de öldürüldü.

11) 4 Mart 1981. Fransa Büyükelçiliği Çalışma Müşaviri Reşat Morali ile Din Görevlisi Tecelli Arı, Paris'te öldürüldü.

12) 9 Haziran 1981. Cenevre Başkonsolosluğu Sözleşmeli Sekreteri Mehmet Savaş Yergüz, Cenevre'de öldürüldü.

13) 24 Eylül 1981. Paris'te Başkonsolosluk basıldı, Başkonsolos Kaya İnal yaralandı ve Koruma Görevlisi Cemal Özen, öldürüldü.

110

14) 28 Ocak 1982. Los Angeles Başkonsolosu Kemal Arıkan, Lo Angeles'te öldürüldü.

15) 4 Mayıs 1982. Boston Fahri Başkonsolosu Orhan Gündüz Boston'da öldürüldü.

16) 7 Haziran 1982. Portekiz Büyükelçiliği İdari Ataşesi Erku Akbay ile eşi Nadide Akbay, Lizbon'da öldürüldü.

17) 27 Ağustos 1982. Kanada Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Kurmay Albay Atilla Altıkat, Ottowa'da öldürüldü.

18) 9 Eylül 1982. Burgaz Başkonsolosluğu İdari Ataşesi Bora Süelkan, Bulgaristan'ın Burgaz kentinde öldürüldü.

19) 9 Mart 1983. Yugoslavya Büyükelçisi Galip Balkar, Belgrad'da öldürüldü.

20) 14 Temmuz 1983. Belçika Büyükelçiliği idari Ataşesi Dursun Aksoy, Brüksel'de öldürüldü.

21) 27 Temmuz 1983. Lizbon'da Portekiz Büyükelçiliği konutu basıldı, Maslahatgüzar Yurtsev Mıhçıoğlu ve oğlu Atasay Mıhçıoğlu yaralandı, Maslahatgüzarın eşi Cahide Mıhçıoğlu ve bir Portekiz polisi öldürüldü.

22) 28 Nisan 1984. İran Büyükelçiliği'ne düzenlenen bir dizi saldırı sonunda sekreter İadiye Yönder'in eşi Işık Yönder, Tahran'da öldürüldü.

23) 20 Haziran 1984. Avusturya Büyükelçiliği Çalışma Müşaviri Vekili Erdoğan Özen, Viyana'da öldürüldü.

24) 19 Kasım 1984. Birleşmiş Milletler Viyana Bürosundaki Türk Direktör Evner Ergun, Viyana'da öldürüldü.

Sevgili okurlarım değerli araştırmacı-yazar, eski Büyükelçi Bilal N. İimşir'in Bilgi Yayınevi'nce 2000

yılında basılan iki ciltlik İehit Diplomatlarımız adlı kitabından derlediğim bu listede, Ermenilerin taşeronu olarak çalışan Yunan terör örgütlerinin öldürdüğü ya da dünyanın başka yerlerinde Türkiye düşmanlannca öldürülen öteki dışişleri mensuplarının adları yok.

Ayrıca cinayetle sonuçlanmayan, sadece baskın niteliğinde olan veya yaralamayla sonuçlanan suikast olaylarını da liste dışı bıraktım.

Bu dönemde Ermeniler tarafından 4 kıtada 20'den fazla ül-

111

kede 200'den fazla saldırı gerçekleştirilmiştir. Doğrudan Ermeni teröristler tarafından öldürülenlerin sayısı 30'u geçmiştir.

Sanıyorum bu cinayet listesi, gerek soykırım iddialarını öne sürenlerin, gerekse onlara destek veren Batı devletlerinin dayandıkları insani ya da hukuki gerekçelere yeterli karşı kanıt oluşturmaktadır!

Ermeni Soykırımı İddiasını Yasalar Aracılığıyla Dayatma Girişimi Ermeni Soykırımı iddialarını öne sürenlerin işledikleri insanlık dışı cinayetlere ek olarak, bir uluslararası dayatma da çeşitli ülkelerin parlamentolarının kabul ettikleri "Ermeni Soykırımı Yasaları"

aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Bir tarihsel olay hakkında meclislerden yasa çıkararak "Bu olay olmuştur. Aksini savunmak yasaktır"

anlayışını egemen kılmanın ne denli hukuksal, bilimsel ya da nesnel bir yaklaşım olduğu çok tartışmalıdır. Yasalarla tarih yazmak, tarihin doğrudan doğruya saptırılması anlamını taşımaz mı?

Fakat demokratik rejimin bazı cilveleri vardır:

Birçok ülkedeki Ermeni nüfus, seçim bölgelerindeki politikacılar üzerinde baskı kurarak bu tür kararların alınmasını sağlamaktadır.

Bugüne kadar Almanya, Arjantin, Belçika, Fransa, Hollanda, isveç, İsviçre, italya, Kanada, Lübnan, Polonya, Rusya Federasyonu, Slovakya, Uruguay, Yunanistan, Kıbrıs Rum Yönetimi, Ermeni Soykırımıyla ilgili yasama kararları almıştır.

Avrupa Parlamentosu'nda da aynı biçimde kararlar alınmıştır.

Her ne kadar bugün Avrupa Parlamentosu'nun kararları "icrai" bir nitelik taşımıyor gibi görünüyorsa da Türkiye'ye dayatılan "Müzakere Çerçevesi Belgesi"nde Avrupa Birliği'nin bütün organlarının kararları geçerli sayıldığından, daha şimdiden Tür-kiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde bir pürüz ortaya çıkmıştır.

Bütün bunlara ek olarak ABD'de pek çok eyalette ve Kanada, Arjantin, Avustralya, isviçre gibi ülkelerin bazı yerel meclislerinde de bu konuda kararlar geçirilmiştir.

112

Hemen hemen her yıl, ABD parlamentosuna Ermeni Soykırımı iddialarının resmen tanınması için önerilerde bulunulmaktadır.

İimdiye kadar kimi zaman ABD Başkanı'nın doğrudan müdahalesini gerektirecek kadar ciddi boyutlara ulaşan bu girişimler henüz bir sonuç vermemiştir ama bu durum, ilerde de bir sonuç

alınamayacağı anlamına gelememektedir.

Ermeni Soykırımı için yasa çıkaran bazı ülkelerin nedenlerini akılcı biçimde kabul etmekte zorlanıyorum ama en azından görebiliyorum:

Fransa'da Ermeni seçmenlerin oluşturduğu büyük baskı, Almanya'da Yahudi Soykırımı konusunda yalnız kalmama duygusu ve benzeri nedenler, "yasa çıkartılarak tarihin yeniden yazılması" gibi bir yanlışlığı kabul edilebilir kılmasa bile bu yanlışın ardındaki öğeleri açıklıyor.

Beni büyük bir düş kırıklığına uğratan davranış Polonya'dan geldi; soykırım yasasını çıkaran ülkeler listesine son günlerde katılan Polonya ile tarihsel dayanışma bağlarımız vardı: Polonya, Avusturya tarafından işgal edilip bağımsızlığını yitirdiğinde Osmanlı Devleti bunu kabul etmemiş, hatta Saray'daki büyükelçi kabullerinde, "Lehistan sefiri" çağrısı yapılıp "Yolda. .."

denilerek, bağımsızlığın yitirilmesine karşı tavır alınmıştı; ünlü şair Adam Mickiewicz ile birlikte Adam Czartoryski, T. T. Jez, Sobozovvski, Adam Michalowski gibi Polonyalı özgürlük ve bağımsızlık savaşçılarına, şair ve yazarlarına sığınma hakkı tanımış ve onlara saygı göstermişti.

öyle sanıyorum ki Polonya'nın toplumsal ve siyasal yapısına egemen olan yoğun Katolik kültürü ve Yahudi soykırımı konusunda Almanlar'la işbirliği yapanların tarihsel ağırlığı onları da bu yanlış kararı

almaya yöneltti.

Peki bütün bu çabaların anlamı nedir?

Başka ülkelerin meclislerinin Türkiye'nin tarihiyle ilgili kararlar almaları Türkiye'yi ne derece bağlar, ne gibi somut sonuçlar doğurur?

Aslında bu kararlar, güncel siyaset ve uluslararası hukuk anla-

mında Türkiye'yle ilgili doğrudan ve somut bir sonuç doğurmuyor gibi görünüyor.

Ama sorunun temeline inildiğinde durumun hiç de öyle basit olmadığı anlaşılacaktır.

örneğin Avrupa Birliği Parlamentosu'nun aldığı karar, tam üyelik zamanında Türkiye'nin önüne konulacak bir koşul niteliği kazanabilir.

Ayrıca Türkiye'ye karşı uygulanan modelin "önce soykırımı tanı, sonra tazminat öde, sonra toprak ver"

biçiminde olduğuna ilişkin pek çok ipucu vardır.

Örneğin bu satırların yazıldığı günlerde, 28 Ocak 2006'da ajanslardan geçen şu habere bakınız:

"Aşırı milliyetçi Ermeni partisi Taşnaksütyun'un sözcüsü, Ermenistan olarak ileride Türkiye'den toprak isteyebileceklerini söyledi. Sözcü Giro Manoyan, 'Türkiye'den toprak talebi şu an dış politika gündeminde bulunmuyor ancak bu ileride de bulunmayacağı anlamına gelmiyor,' dedi.

"Giro Manoyan sözlerine, 'Bizim de bir parçası olduğumuz mevcut hükümet, desteklediğimiz ve desteğimizi sürdüreceğimiz Devlet Başkanı da bizim Anavatan taleplerimizi terk etmeyecek,' diye devam etti.

"Erivan'da bir yuvarlak masa toplantısında konuşan Giro Manoyan, hiçbir Ermeni hükümetinin, Türkiye'den asla toprak talep etmeyeceklerini söyleyemeyeceğini söyledi ve 'Hiçbir Ermeni hükümeti bunu yapamaz çünkü bana göre Ermeni halkı böyle bir Hükümetin iktidarda kalmasına asla izin vermez,' diye konuştu.

"Milliyetçi Taşnaksütyun sözcüsü, Ermenistan yönetiminin şu anda böyle bir talepleri olmamasına karşın, 'Bugün böyle taleplerimizin olmaması, yarın da olmayacağı anlamına gelmiyor,' dedi.

"Ermeni basını, Taşnaksütyun'un bu açıklamasının ardından, 'Ermeni Devrim Federasyonu'na (Taşnaksütyun) göre, Ermenistan, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanımıyor,' yorumu yaptı. Ermeni basınında çıkan haberlerde, Ermenistan'ın ge-

lecekte Türkiye'den 1915 öncesinde Ermenilerin yoğun biçimde yaşadığı Türkiye topraklarını

isteyebileceği belirtildi."

Çeşitli ülkelerdeki bu Ermeni Soykırımı Yasaları'nın bir başka işlevi de kamuoyu oluşturmak, özellikle de gençleri bu "bilgi"yle yetiştirmektir.

Örneğin Fransa, İsviçre gibi ülkelerde, Ermeni Soykırımı'nın olup olmadığını tartışmak olanaklı

değildir.

Daha doğrusu bu ülkelerde "Ermeni Soykırımı yoktur" demek yasaktır; diyen cezalandırılır.

Sevgili okurlarım sakın bu yazdıklarımın bir abartma olduğunu sanmasınlar. (Gerçekler, Türklere karşı bu konudaki önyargılar ve uygulamalar o denli inanılmazdır ki, okuyanların bunların gerçek olduğuna inanmalarının zor olduğunu düşünüyorum.)

Ünlü tarihçi Prof. Bernard Lewis, "Ermeni Soykırımı yoktur," dediği için Fransa'da yargılanmış ve cezaya çarptırılmıştır.

Türkiye'de bir siyasal partinin genel başkanı olan Doğu Perinçek'in, aynı nedenle isviçre'de savcılık tarafından ifadesi alınmıştır.

Amerika Birleşik DevleÜeri'nde Ermeni Soykırımı Yasaları'nı kabul eden eyaletlerde, okullarda Türklerin Ermenileri soykırıma uğrattıkları, resmi bir tarih konusu olarak okutulmaktadır.

Bu eğitimin sonunda, yakın bir tarihte dünyayı yönetecek kişilerin beyinleri bu konuda yıkanmış

olacak, tarihin çok tartışmalı bir konusu dogmatik bir inanç olarak dünyaya egemen kılınacaktır.

Ermeni Soykırımı İddialarının İki Kaynağı Hakkında

Sevgili okurlarım, neredeyse yüzyıllar öncesinde başlayan Anadolu'nun paylaşım kavgasından kaynaklanan, yüzyıllar öncesinin din savaşlarına oturtulmuş bulunan ve ne yazık ki günümüzde de, tarihsel bir kin, intikam ve toprak kazanma duygusuyla desteklenerek sürdürülen "Ermeni Diasporası

ile Ermenistan arasındaki ilişkileri canlı tutmayı hedefleyen' Ermeni Soykırım iddialarının günümüzde tarihsel olarak kullanılan iki temel kaynağı var.

Birincisi 1913-1916 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun anıları, öteki James Bryce ile Arnold Toynbee'nin yazdıkları ünlü

Mavi Kitap.

Önce Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'a adanmış olan Morgenthau'nun kitabı hakkındaki gölgelere bakalım: (Bu arada Amerikan Kongresi'nin Lozan Antlaşması'nı hiçbir zaman onaylamamış

olduğunu da anımsatmalıyım.)

Kitap hakkındaki önemli bir iddia, Morgenthau'nun kendisi tarafından değil, Ermeni sekreterleri tarafından kaleme alındığıdır.

Bu iddianın ne kadar doğru olduğu belli değil.

Ama belli olan bir şey var ki, o da dönemin Amerikan Başkanı VVilson'un Irak ile Bolşevikler'in denetimine geçen Rusya arasında, Amerikan nüfuzu altında, tampon bir Ermeni devleti kurmak yanlısı

olduğu ve Hıristiyan misyonerlerinin (dinsel ve siyasal) desteği bir yana, bu politikanın, Anadolu üzerinde oynanan oyunlar çerçevesinde Sevr'e kadar uzanan ciddi sonuçlar doğurduğu. (Aralarında Halide Edip Adıvar'ın da bulunduğu bir grup aydının, Kurtuluş Savaşı sırasında, Türkiye için de

"Amerikan Mandası" istediği anımsanmalıdır.)

Kitap hakkında, Morgenthau'nun Hikâyesinin Arkasındaki Hikâye adıyla Heath W. Lowry'nin araştırması, bu kitabın ne denli güvenilir (daha doğru bir deyişle, ne denli güvenilmez) olduğunu ortaya koymaktadır.

Morgenthau'nun kitabındaki bilgilerle aynı dönemdeki Amerikan konsoloslarının raporları bile birbirini tutmamakta, ayrıca verdiği sayılar, son derece abartılı görünmektedir.

Ermeni Soykırımı iddiaları konusundaki ikinci kaynak kitap, Bryce ve Toynbee tarafından kaleme alınan ve Mavi Kitap adıyla bilinen kitaptır.

Kitabı yazdıran, İngiltere'nin Wellington House adıyla bilinen propaganda bürosudur.

İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'ni de kendi yanında Birinci Dünya Savaşı'na sokmak istemekte, bu nedenle Welling-116

ton House'da Almanlar ve Osmanlılar aleyhine propaganda kitapları hazırlatmaktadır.

Sonunda olumlu sonuç da alınır, Amerika 1917'de savaşa girer.

Savaştan sonra 1925 yılında, Almanya'nın isteği üzerine İngiliz Dışişleri Bakanı Chamberlain, Lordlar Kamarası'nda Almanlarla ilgili Mavi Kitap'm düzmece olduğunu açıklamıştır.

Amerikalı araştırmacı lustin McCarthy, yaptığı çalışmalarla kitaptaki kaynakların güvenilmezliğini saptamıştır.

Ayrıca kitap, ünlü BBC yöneticisi, araştırmacı yazar Andrew Mango tarafından da, "Mavi Kitap bir propaganda derlemesi. Tümü uydurma değil. Ama iki mesele var. Tek taraflıdır. Bunlar Ermenilerin kurban olduğu mezalimden bahsediyor. Türklerin uğradığı mezalimden bahsetmiyor. İkincisi, belge hakiki olabilir ama gerçeği yansıtmayabilir," biçiminde değerlendirilmiştir.

Bu konuda buraya kadar belirttiğim kaynaklar dışında Prof. Stanford Shaw'un, Türkçe'ye çevrilmiş

olan Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye kitabına bakılabilir.

Soykırım İddialarının Siyasal ve İdeolojik Temelleri Var mıydı?

İddialar, belgeler, kaynaklar, abartmalar, önyargılar ve benzerleri, gelip bir noktada düğümleniyor: Osmanlılar Ermenilere soykırım uyguladı mı?

Daha doğrusu, tarihte yaşandığını bildiğimiz bu trajedi, bir katliam mıydı, bir karşılıklı katliam yani mukatele miydi, yoksa bir soykırım mı?

Bu sorunun yanıtı, önce Yahudi Soykırımı sırasında Almanya'daki siyasal-ideolojik yapıya bakılarak, daha sonra da bu yapı çerçevesinde Osmanlı'nın koşulları irdelenerek verilebilir.

önce Almanya'yı anımsayalım:

Hitler, Cermen ırkının üstünlüğüne dayalı Nasyonal Sosyalizmi, NAZİ ideolojisini üreterek iktidara gelmişti.

Yani Almanya'da Yahudi Soykırımı öncesi "Irkçı bir ideolo-jik-siyasal yapı" topluma egemen olmuştu.

Almanlar, önce ırkçı bir yaklaşımla Cermen ırkının üstünlüğüne dayalı bir inanç sistemi geliştirmişler, sonra da bu ırkçı ideoloji-siyaset çizgisine dayalı olarak Yahudi ırkına karşı bir soykırım uygulamışlardı.

Osmanlı'ya baktığımızda ise Birinci Dünya Savaşı öncesinde, topluma ne milliyetçi ne de ırkçı bir yaklaşımın siyasal bir ideoloji olarak egemen olduğunu görüyoruz.

Daha doğru bir saptamayla Osmanlı'nın en gecikmiş milliyetçilik ideolojisi olan Türkçülük, o yıllarda henüz filizlenme aşamasındadır.

Türkçülük ideolojisine destek verdikleri ileri sürülen İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 İkinci Meşrutiyet darbesinden sonra, "kurtarıcı ideoloji" olarak, uzun süre, milliyetçiliğin, yani Türkçülüğün tam tersi olan "İttihadı Anasır" (Ögelerin-Un-surların Birliği) ideolojisine sarılmıştır; çünkü amaç, imparatorluğun bütünlüğünü Hıristiyan ögeleriyle birlikte korumaktır.

Nitekim İkinci Meşrutiyet'ten sonra oluşturulan Meclis'te çok sayıda Hıristiyan mebusa, bu amacı

gerçekleştirmek için yer verilmiştir.

Ziya Gökalp'ın öncülük yaptığı "Türkçülük" veya "Türk Milliyetçiliği" akımı henüz filizlenmektedir ve anılardan öğrendiğimize göre başta Talat Paşa olmak kaydıyla, İttihatçılar, Ziya Gökalp'ı biraz müsamaha biraz da ilgisizlikle dinlemektedirler.

Gökalp'ın, ilk eserlerini 1910'lu yıllarda yayınladığı düşünülürse, o zamanki iletişim olanaklarıyla bu fikirlerin bırakın toplumu, yönetici kadro tarafından bile birkaç yıl içinde benimsenmesi ve bir

"ırkçılık bilincinin" gelişmesi olanaklı değildir, zaten de böyle bir şey olmamıştır.

O kadar olmamıştır ki, "Türk Milliyetçiliği" ancak Cumhu-riyet'in ilanından sonra (Cumhuriyet Halk Partisi'nin 6 oku çerçevesinde) gündeme gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında devleti yöneten İttihatçıların "tutarlı ve bilinçli bir Irkçı ya da Milliyetçi Türkçülük ideolojileri" yoktu ki, bu ideolojiye dayalı olarak "Ermeni ırkını yok etme"

çabasında bulunsunlar.

Olaylar, Osmanlı'dan ayrılarak bağımsız bir devlet kurmak is-

teyen Ermenilere, Birinci Dünya Savaşı çerçevesinde Rusların (ve öteki Batılı devletlerin) verdiği fiili destek sonunda ortaya çıkan bir "savaş trajedisidir".

özet ve Sonuç: Mukatele Soykırım Değildir Ama İimdi Ne Yapılabilir?

Bütün dünyada ortaya çıkan "Ermeni Soykırımı iddialarına" karşı tek yapabildiğimiz, haber bültenlerimizde, "Ermeni Soykırımı iddiaları" tamlamasının başına "sözde" kelimesini eklemek oldu.

Sevgili okurlar, konuyu bitirirken Ermeni sorunuyla ilgili olarak kısa bir özeti dikkatinize sunmak istiyorum:

1) Ermeni sorunu, kökü Haçlı Seferleri'ne kadar dayanan, Anadolu'nun paylaşılması mücadelesinin (ne yazık ki) günümüzdeki bir uzantısıdır.

2) Günümüze yansıyan Ermeni sorunu, esas itibarıyla bir din-tarım imparatorluğu olan Osmanlıların içindeki dinsel grupların (milletlerin), farklı dinler üzerine kurulmuş olan öteki düşman imparatorluklar tarafından kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır.

3) Olayın temelinde hem dinsel, hem de ulusal kimlik sorunları yattığı için sorunun kökleri, hem dinsel kimliklerin önem taşıdığı ortaçağa, hem de Milliyetçilik Akımları'nın ortaya çıktığı Fransız devrimine kadar uzanmaktadır.

4) Ortaçağ ve Yeniçağ, uluslararası siyasetin de, imparatorlukların iç işleyiş mekanizmalarının da büyük ölçüde dinsel kimliklerden etkilendiği bir dönemdir.

5) Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanı olan öbür tarım-din imparatorlukları, sürekli olarak Osmanlı'nın Hıristiyan tebaası üzerine yatırım yapmışlar, Osmanlı'nın Hıristiyan nüfusunu, kendi nüfuzları için kullanmak istemişlerdir.

6) Bu konuda en erken ve hızlı davranan Rusya'dır. Daha 1774 yılında Küçük Kaynarca Anlaşması'yla Osmanlılara, Rus Çarının, Osmanlı'nın Hıristiyan tebaasının "koruyucusu" olduğunu kabul ettirmiş ve böylece Osmanlı Ermenilerinin Rusya tarafından kışkırtılması resmen başlamıştır.

7) XVIII. yüzyılda Osmanlı'nın çöküş döneminin başlaması sonunda ortaya çıkan "Doğu Sorunu"(İark Meselesi-Eastern

Question), yani Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl paylaşılacağı
konusu, derhal Ermeni ve Rum "milletlerinin" Fransa, ingiltere, Almanya ve Rusya arasındaki rekabet çerçevesinde, siyasal olarak kışkırtılmalarını ve kullanılmalarını dünya stratejisi gündeminin en başına oturtmuştur.

8) Birinci Dünya Savaşı, hem Almanya'nın hem de Rusya'nın aradan çekilmesine yol açınca Osmanlı
İmparatorluğu, ingilizler, Fransızlar ve italyanlar arasında taksim edilmiş, Rum milleti doğrudan Yunanistan ile, Ermeni milleti de doğrudan Ermenistan ile ilişkilendirilerek, Amerika Birleşik Devletleri'nin de desteğiyle Sevr Antlaşması yürürlüğe konmuştur.

9) Bu arada Rusya, Birinci Dünya Savaşı'nda savaşmakta olduğu Osmanlı Imparatorluğu'na karşı
Ermeni taburlarını örgütlemiş, Osmanlı Ermenileri, doğuda ve güneydoğuda pek çok yerde, "uyruğu oldukları" Osmanlı'ya karşı silahlı savaşa girişmiş, kurdukları çetelerle de Türkleri ve Kürtler'i öldürmeye başlamışlardır; tabii Osmanlılar da bunlara karşı hem nizami savaşı hem de çete savaşını
sürdürmüşlerdir.

10) Osmanlı Ermenileri üzerinde yatırım yapan güçlerden Fransızlar da Sevr Anlaşması'ndan sonra güneydeki ve güneydoğudaki işgallerinde Fransız üniforması giydirilmiş Ermenileri kullanmışlardır.

11) 1900'lü yılların başlarında Amerika Birleşik Devletleri de konunun önemini kavramış, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Boston merkezli olmak üzere "misyoner" faaliyetlerini ve misyoner okullarını
başlatmıştır.

12) Birinci Dünya Savaşı sonrasında yeni siyasal düzenin temellerini oluşturan YVilson'un 14 ilkesi, esas olarak Anadolu'nun paylaşılmasını da düzenlemektedir.

13) Türkiye Cumhuriyeti, işgalci kuvvetler ve Ermenilerle yapılan nizami savaşlar sonunda, bu savaşların kazanılmasıyla imzalanan anlaşmaların ortaya çıkardığı bir devlettir.

14) Osmanlı imparatorluğu, kendisi milliyetçi ideolojiyi (Türkçülüğü) geliştirememiş
(geliştirmemiş) ve Milliyetçilik

Akımları'nın güçlenmesi sonunda parçalanmış bir imparatorluktur. Bu açıdan imparatorluğun yöneticilerinin bir başka ulusa "soykırım" uygulaması ne siyasal ne de ideolojik olarak olanaklıdır.

Çünkü kendi "ulusal bilinçleri" bile henüz gelişmemiştir.

Günümüzdeki Ermeni Soykırımı iddialarının ardında Ermeni Diasporası vardır.

Yunanca "dağılma" demek olan Diaspora teriminin iki anlamı var: Birinci olarak, tarihin eski dönemlerinde, Babil sürgünüyle ülkelerinden kovulmuş olan Musevilerin dünyaya yayılma olayını belirtiyor.

İkinci olarak da yabancı ülkelerde yaşayan Musevilerin oluşturduğu cemaatlerin toplamı anlamına geliyor.

Musevi diasporası, dinsel-geleneksel olarak Musevilerin, tek tanrılı dinlerini tüm insanlığa yaymak için Allah tarafından bütün dünyaya dağıtıldığına ve bir gün kendilerine Allah tarafından "Vaat Edilmiş Topraklar" olan İsrail'e döneceklerine inanır.

Bu inanç sonunda, İkinci Dünya Savaşı'ndaki soykırımın bedeli olarak, israil Devleti kurulabilmiştir.

Diaspora sözcüğünün temelinde "topraksızlık" anlayışı yatar.

İşte Ermeniler, Ermenistan dışında yaşayan ve çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarından göç etmiş soydaşlarını Diaspora diye tanımlarlar.

Katliam, Arapça kökenli, "öldürmek" anlamına gelen "kati" ile yine Arapça, "umum"dan gelen ve

"genel" demek olan "âmm" sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan, tarihsel olarak zaptolunan bir yerin tüm halkını kılıçtan geçirerek öldürme anlamını taşıyan bir kelimedir.

Mukatele, Arapça kökenli "kati" sözcüğünden türetilmiş, "karşılıklı öldürme" anlamına gelen bir kelimedir.

İimdi tarih felsefesi açısından bu sözcükleri kullanarak bir çözümleme yapalım: İlk ve orta çağlarda tüm imparatorluklar, yani devletler din esasına göre örgütlenmiş olduklarından, bunlar arasındaki bütün savaşlar ve kendi tebaaları olan farklı dinden ve mezhepten insan-

lara uyguladıkları yok etme yöntemleri, çağdaş bir kavram olan soykırım tanımına ancak çok büyük bir zorlama ile sokulabilir.

Ama böyle bir teşhis, tarih felsefesi açısından tarihi saptıran bir teşhis olacaktır.

Bu nedenle de tarihin doğru bir yorumu olarak kabul edilemez.

Çünkü o zaman, Haçlı seferleri, II. Ferdinando'nun, Ispan-ya'daki Museviler ve Müslümanlar politikası sonucu onları öldürmesi ve göçe zorlaması, önce Portekizlilerin ve İspanyolların, sonra da Amerikalıların Güney ve Kuzey Amerika kıtalarının yerlilerini (Inkalar, Aztekler, Kızılderililer) yok etme çabaları, Fransa'daki San Bartelemiy katliamı da, çağdaş bir kavram olduğu için o dönemler açısından geçerli olmayan, soykırım diye tanımlanabilir.

Ama bu tanımlama da yanlış olacaktır.

Çünkü o dönemdeki tüm devletlerarası ilişkiler ve savaşlar, ülkelerin farklı din ve mezheplerdeki tebaalarına uyguladıkları baskılar, ya din ya da milliyet esasına göre yapıldığından, bu tanıma girmeyen hiçbir savaş ve toprak işgali hemen hemen yoktur.

Aynı mantık, yani tarihin aynı yorumu, Osmanlı imparatorluğunun katıldığı ve yenilerek yok olduğu Birinci Dünya Savaşı sırasında, imparatorluğun savaştığı devletler arasında bulunan Ruslara yardım etmek için ayaklanan ve Rus orduları ile birlikte çevrelerindeki Türkleri ve Kürtler'i katleden Ermenilere karşı imparatorluğun uyguladığı tedbirler için de geçerlidir.

Ermenilerin, Rusların desteğiyle Türklere ve Kürtlere uyguladıkları katliam, bu çerçevede Kürtlerin ve Türklerin, Ermenilere karşılık vermeleri ve imparatorluğun da bu durumda Ermenilere karşı aldığı

önlemler, bir "soykırım" değil, Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan trajik bir "mukatele" olayıdır.

Bu "mukateleyi" bir "soykırım" gibi anlamak ve dünya kamuoyuna böyle sunmak, tarihin yanlış

yorumlanması ve bu nedenle de saptırılması anlamını taşır.

Ermenilerin, hem "soykırım" iddialarının temelinde hem Ermenistan dışındaki Ermenileri, Musevi Diasporası'na koşut bir biçimde "Ermeni Diasporası" diye nitelemelerinin ve bu diaspo-

rayı Türk düşmanlığıyla ayakta tutmaya çalışmalarının altında, Musevilerin İsrail Devleti modeline yol açan oluşumların taklidi ve bu devlete giden aynı yolun, aynı amaçla izlenmesi uygulaması

yatmaktadır.

"Türk düşmanlığı" bu çerçevede, sadece siyasal amaçlı değil, kimliğini yitirmekte olan Ermeni Diasporası'nı canlı tutmak için kültürel bir araç olarak da kullanılmaktadır.

Bilindiği gibi bir grubu bir arada tutmanın en iyi yolu, onları "ortak bir düşmana karşı birleştirmektir".

Ermeni Diasporası'nm mali, ekonomik ve siyasal gücüne muhtaç olan Ermenistan, bu soydaşlarının bulundukları ülkelerde asimile olmalarını engellemek için de "soykırım" iddialarını sürekli olarak gündemde tutmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki pek çok eyalette ve daha önce listesini verdiğim ülkelerde kabul edilen "Ermeni Soykırımı" yasalarının temelinde işte bu öge de önemli bir rol oynamıştır.

Bu durumda, Türkiye'nin yapacağı iki ayrı şey vardır:

Birinci olarak, bugüne kadar, Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" anlayışı çerçevesinde üzerinde pek durulmayan "Ermeni sorunu" bütün boyutlarıyla ele alınmalı, hem ulusal eğitim programlarında hem de uluslararası platformlarda tarih, bütün çıplaklığıyla öğretilmeli ve tartışmaya açılmalıdır.

İkinci olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konudaki muhatapları iyi belirlenmeli ve onlarla derhal,

"Ermeni sorunu"nu çözecek adımlar atmak için yakın ilişkilere girilmelidir.

Muhataplarımız, hiç kuşkusuz önce Ermenistan Cumhuriyeti, sonra İstanbul Patriği başta olmak kaydıyla Ermeni Kilisesi ve şimdiye kadar pek kimsenin gündeme getirmediği Gülbenkyan Vakfı

birinci sırada olmak kaydıyla, Ermeni vakıfları ve sivil toplum örgütleridir.

Türkiye, tarihsel gerçekleri tüm çıplaklığıyla irdelemeye başlar ve bunu hem içte hem de dışta yaparsa, sadece haklılığı ortaya çıkacak ve hiç kuşkusuz, uluslararası platformlarda güçlenecektir: Tabii bu arada, yukarda belirttiğim üç muhatap ile yakın ilişkiler

geliştirilerek, tarihin siyasal amaçla saptırılmasının önlenmesi de şarttır.

123

İnanıyorum ki Ermeniler, tarihin karanlık labirentlerinde dolaşarak günümüz Türkiyesi'nin aleyhine gerçekleşmesi olanaksız olan "ham hayaller" peşinde koşmak yerine, daha gerçekçi politikalar izlemenin kendileri açısından da çok daha yararlı olduğunu mutlaka göreceklerdir.

Abdülhamit Ulu Hakan mıydı Kızıl Sultan mı?

Sevgili okurlarım, çok partili demokrasiye geçtiğimizden beri tarih alanındaki tartışma gündemimizi işgal eden başlıca konulardan biri de kısaca Abdülhamit dediğimiz II. Abdülhamit'in tarihimizde sahip olduğu roldür.

Resmi tarih Abdülhamit'i "Despot" bir hükümdar olarak tanımlar; onun için kullanılan sıfat, Arapça'da

"keyfî yönetim, baskıcı yönetim" anlamına gelen "istibdat" sözcüğünden türetilmiş "müstebit"tir: Yani "ülkede keyfi ve baskıcı bir yönetim" uygulayan bir diktatör.

Bu nitelemenin altında yatan temel yaklaşım, Abdülhamit'in, Mithat Paşa ve arkadaşları tarafından, meşrutiyeti ilan etmesi koşuluyla (1876'da ilan edilen Birinci Meşrutiyet) tahta geçirilmiş olması ama sonradan, Mithat Paşa'yı sürgüne yollayıp Anayasa'yı da rafa kaldırarak ülkeyi otuz yıl tek başına yönetmesi ve bu arada Namık Kemal gibi, hürriyet ve anayasa yani meşrutiyet için çalışanları satın almaya çalışmış, satın alamadıklarını baskı altına almış, hapse atmış, sürgüne yollamış olmasıdır.

Tabii düşünsel ve siyasal köklerini Yeni Osmanlılardan, (Genç Osmanlılar) ve Genç Türklerden alan Cumhuriyet kadroları, XIX. yüzyıl boyunca süren özgürlük ve anayasal haklar mücadelesine karşı

çıkan Abdülhamit'i sadece bu yönüyle değerlendirmekle yetinmişler ve hiç de haksız olmayarak,

"müOstebit" yaftasını vurmakta tereddüt etmemişlerdir.

"Resmi tarih"in bu yaklaşımı, ona "Kızıl Sultan" diyenleri destekler.

125

Ama Abdülhamit'in Batı kaynaklı özgürlük ve anayasa mücadelesine karşı çıkmış olmasının yanında, 30 yıllık iktidarı sırasında yaptıkları pek gündeme gelmemiştir.

Tabii bu yaptıklarının arasında, imparatorluğu telgraf telleri ile donatmak ve pek çok eğitim kurumu açmak gibi işler olduğu gibi, dostları Rum bankacı Zarifi ve Ermeni borsacı Assani ile işbirliği yaparak borsada oynamak ve çok para kazanmak gibi eylemler de vardır; bu yönleri üzerinde yeterince durulmamış olması, tarihimiz açısından önemli bir eksikliktir. (Banker Zarifi için Murat Hulkiender'in, Bir Galata Bankerinin Portresi: George Zarifi adlı kitabına bakılabilir.) Bu eksiklikten yararlanan özellikle Cumhuriyet karşıtı, Osmanlıcı "gayri resmi tarih" yazıcıları

Abdülhamit'i neredeyse imparatorluğu kurtaran "Ulu Hakan" yapmışlar, "Zamanında tek bir karış

Osmanlı toprağı kaybedilmemiştir," gibi, gerçeklere bütünüyle aykırı yalanları televizyon ekranlarından bile dile getirmekte sakınca görmemişlerdir.

Bugünkü siyasal ve ideolojik karşıtlıklardan en çok etkilenen, bu nedenle de en çok saptırılan dönem, II. Abdülhamit dönemidir diyebiliriz.

Bu nedenle önce, Abdülhamit ve dönemi hakkında nesnel bir tarih anımsatması yapmak gerekmektedir.

Ancak bu dönemdeki olayları nesnel olarak anımsadıktan sonra gerçekçi bir Abdülhamit portresi oluşturmak olanaklıdır.

II. Abdülhamit ve Döneminin Nesnel Tarihi

II. Abdülhamit 21 Eylül 1842 tarihinde doğdu. Babası I. Ab-dülmecit, annesi Tür-i Müjgan Kadın Efendi'dir. Annesi Çer-kezdir.

Annesini küçük yaşta kaybettiği için üvey annesi, Abdül-mecit'in çocuksuz kadınlarından Piristu Hanım tarafından yetiştirildi; zayıf ve hastalıklı bir bünyesi vardı. Kültür ve müzik dersleri aldı, piyano çalmayı öğrendi, marangozluğa merak sardı. Boş vakitlerini marangozhanede geçirirdi. Polis romanlarını sevdiği bilinir.

126

Abdülhamit, ülkeye meşrutiyet yani anayasal rejim getirmek isteyen Yeni Osmanlılar (Genç

Osmanlılar) tarafından, Meşrutiyet'i ilan edeceği sözünü vermesi üzerine, 34 yaşında 31 Ağustos 1876'da tahta çıkarılmıştır.

imparatorluğun elden gittiğini gören ve bu çöküşün meşruti rejimle durdurulabileceğine inanan Genç

Osmanlılar Balkanlar'da art arda çıkan isyanlar ve giderek çoğalan ülke sorunları karşısında Abdülaziz'i tahttan indirip yerine V. Murat'ı padişah yapmışlardı. Kısa bir süre sonra V. Murat'ın akıl hastası olduğunun anlaşılması üzerine yerine meşrutiyeti ilan edeceğine söz veren II. Abdülhamit getirildi.

Abdülhamit 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'yi (Anayasa'yı)

ilan etti.

Fakat kısa bir süre sonra Mithat Paşa'yı sadrazamlıktan azletti ve sürgüne yolladı.

Ardından, tarihimize 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'm gerekçe göstererek Meclisi dağıttı ve böylece Birinci Meşrutiyet dönemi son buldu.

XIX. yüzyıldaki Milliyetçilik Akımları, Abdülhamit döneminde artık çöküş dönemine girmiş olan imparatorluğun siyasal sorunlarının temelini oluşturur.

Zaten son derece zayıflamış olan Osmanlılar artık çöküş sürecine girmiştir ve yaşaması artık büyük devletlerin arasında imparatorluğun nasıl paylaşılacağı konusundaki anlaşmazlıklara bağlıdır.

Rusların desteklediği Panslavizm, bütün Balkanları etkisine almış, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ

ve Bulgaristan'da ayaklanmalar çıkmıştır.

Bir yandan Osmanlı'yı paylaşmak isteyen, ama öte yandan imparatorluk üzerindeki Rus nüfuzundan çekinen Avrupalılar, Sırbistan ve Karadağ savaşları üzerine istanbul'da bir konferans düzenlediler.

Konferans devam ederken Osmanlı Devleti, Birinci Meşrutiyet'i ilan etti ve istanbul Konferansı'nda alınan kararları kabul etmedi. Çünkü Konferansta Bosna'ya, Hersek'e ve Bulgaristan'a özerklik verilmesi, Sırbistan ve Karadağ'dan Osmanlı kuvvetlerinin çekilmesi istenmişti.

Bunun üzerine Batılılar, Londra'da yeni bir konferans topladılar ama Rus-Osmanlı Savaşı'na engel olunamadı.

Ruslar hem doğudan hem batıdan saldırıya geçtiler. Balkanlar'da Tuna'yı, doğuda ise Arpaçay'ı

geçerek Kars ve Ardahan'ı aldılar. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Rusları Erzurum'da durdurdu.

Batıda, Gazi Osman Paşa, Plevne'de efsane haline gelen savunmasını yaptı ama sonunda yenildi, Ruslar, Plevne ve Sapka'yı geçtiler ve Edirne yolu kendilerine açıldı.

Sonunda Rus ordusunun Yeşilköy'e (o zamanki adı Ayastafanos) kadar gelmesi üzerine Osmanlı

Devleti barış istedi.

3 Mart 1878'de yapılan Ayastafanos Antlaşması'yla Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlıkları tanınmış, Tuna'dan Ege'ye kadar uzanan ve Makedonya'yı da içeren bölgede bir Bulgaristan kurulmuştu. Girit Adası'na ve halkı arasında fazlaca Ermeni bulunan illere imtiyazlar veriliyor, Ardahan, Kars, Batum ve Bayezit, Rusya'ya bırakılıyor, ayrıca savaş tazminatı verilmesi kabul ediliyordu.

Bu arada Abdülhamit, savaşı bahane ederek, Meclis-i Mebusan'ı 13 İubat 1878 tarihinde, bir daha toplanmamak üzere dağıtmıştı.

(Bu kargaşalık arasında, 20 Mayıs 1878'de Ali Suavi, V. Murat'ı kapatılmış olduğu Çırağan Sarayı'ndan zorla kaçırıp tahta oturtmak için bir girişimde bulunur ama başarılı olamaz ve kendisiyle birlikte seksen kişi ölür.)

Batılı ülkeler Rusya'nın bu kazanımlarından rahatsız oldular, daha sonra Berlin'de Alman Başbakanı

Bismarck'ın başkanlığında, Osmanlı ve Rus delegelerine ilave olarak, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya delegelerinin de katılmasıyla bir konferans topladılar ve 13 Temmuz 1878

tarihinde Berlin Antlaşması'nı imzaladılar.

Bu antlaşmayla Makedonya ve Batı Trakya ıslahat yapmak koşuluyla Osmanlı'ya geri verilmiş, Rusya, Bayezit'ten vazgeçirilmişti.

Fakat Berlin Antlaşması'yla Girit'e verilen imtiyazlar genişletilmiş, halkı arasında Ermenilerin bulunduğu illerde ıslahat koşulu getirilmiş, Avusturya, Bosna-Hersek'i işgal hakkını kazanmış,
128
Yunanistan, Tesalya'mn büyük bir bölümünü, hatta İran bile sınırda birtakım arazileri ele geçirmişti.

Bu arada konferans başlamadan birkaç gün önce İngiltere, Kıbrıs'ı işgal hakkını, Ruslara karşı verdiği desteğin bedeli olarak Osmanlı'ya kabul ettirmişti.

Osmanlı-Rus Savaşı'nın yani 93 Harbi'nin sonuçları imparatorluk için ölümcül oldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun II. Abdülhamit zamanında çöktüğünü söylemek pek de abartılı olmaz.

Bırakın daha önce irdelediğimiz "Düyun-u Umumiye"nin kurularak, imparatorluğun mali bağımsızlığını yitirmesi bir yana, sadece toprak kayıpları bile, imparatorluğun yok oluşunu belirledi.

Bu dönemdeki toprak kayıpları kabaca şöyle özetlenebilir:

1) Rusya'nın Akdeniz'e inmesi tehdidini ileri süren ingilizler Kıbrıs'ı işgal etti. Osmanlı Devleti adanın yönetimini (güya) geçici olarak ingiltere'ye devretti.

2) Cezayir'e yerleşmiş olan Fransa, Tunus'u da istiyordu. 1881'de Tunus'u işgal etti.

3) Akdeniz'de gelişen Ingiliz-Fransız rekabeti dolayısıyla, Fransızların Tunus'u işgali üzerine, İngilizler de (Süveyş Ka-nalı'nın açılmasıyla jeopolitik önemi çok artan) Mısır'ı işgal etti (1882).

4) Yunanistan'ın bağımsızlık kazanmasından sonra Yunanistan'a bağlanmak için Giritli Rumlar isyan etti. isyan bastırıldı ama Yunanistan, Girit'e asker çıkardı. Osmanlılar, Yunanistan'a savaş açtı.

Teselya'da yapılan savaşta, Gazi Ethem Paşa, Yunan-lılar'ı bozguna uğrattı (1897). Fakat Yunanistan'a destek veren Avrupalı devletlerin araya girmesiyle bir antlaşma imzalandı ve Girit'e özerklik tanındı.

1908 yılında Yunanistan, adayı yeniden işgal etti.

5) Bosna-Hersek'in idaresi Berlin Antlaşması'yla geçici olarak Avusturya'ya verilmişti. Abdülhamit'in ikinci Meşrutiyet'i ilan

etmesinden sonra yaşanan karışıklıklar sırasında Avusturya burayı resmen topraklarına kattı.

6) Berlin Antlaşması'yla üç bölgeye ayrılan Bulgaristan Prens-
129

lik haline gelmiş, Doğu Rumeli ve Makedonya ıslahat yapılmak şartıyla Osmanlılarda kalmıştı.

Milliyetçilik Akımları çerçevesinde Doğu Rumeli'de isyanlar çıkması üzerine Bulgaristan 1885'de burayı kendisine bağladığını ilan etti. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Bulgaristan 1908'de bağımsızlığına kavuştu.

Tabii bütün bu toprak kayıplarının ortaya çıkışlarını sadece Abdülhamit'in kişisel yönetim dönemine ve yönetim beceriksizliğine bağlamak ne haklıdır, ne de doğru.

Bu toprak kayıpları, esas olarak Endüstri Devrimi'ni kaçırmış bir imparatorluğun güçsüzleşmesinin ve bu devrimin ürettiği Milliyetçilik Akımları karşısındaki çözülmesinin bir sonucudur.

Ama en azından, Abdülhamit, bir çöküşü engelleyen veya durduran bir "Ulu Hakan" olarak da görülemez.

Tam tersine, uluslararası siyasetin oyuncağı olmuş, çaresizliğe düşmüş, imparatorluğun iflasını kabul ederek, Düyun-u Umumiye'nin ilanıyla tüm mali yetkileri, alacaklıların eline vererek, imparatorluğun sonunu belirlemiş bir padişahtır.

Abdülhamit Devrinin öteki Olayları

Mithat Paşa'yı sürgüne yollamadan önce, Yıldız Sarayı'nda bir mahkeme kurdurmuş ve Abdülaziz'in ölümünün intihar değil, cinayet olduğu ve bu cinayeti Mithat, Damat Mahmut ve Nuri paşaların düzenledikleri konusunda bir karar aldırmıştır.

Daha sonra Mithat Paşa ve Mahmut Paşa'yı sürgünde oldukları Taif te boğdurtarak öldürtmüştür.

Almanlara, Bağdat demiryolu imtiyazını vermiş, (bunun karşılığında Ruslara da Karadeniz bölgesinde öncelik tanımak zorunda kalmış) bir yandan ekonomide yabancıların etkisinin artmasına yol açarken, öte yandan yabancı sermayenin yardımıyla ülkede birtakım demiryollarının yapımını

gerçekleştirmiştir.

Teknik olarak yaptığı yatırımlarla ülkede telgraf hizmetini de yaygınlaştırmıştır. (Sonradan bu telgraf bağlantıları, Makedonya'daki İttihatçı isyancıların, İstanbul'da, Saray üzerinde baskı kurmalarına ve İkinci Meşrutiyet'i ilan etmesine hizmet edecektir.)

TY9

130

Hindistan, Singapur, Cava gibi uzak ülkelerdeki Müslümanlar üzerinde halifelik nüfuzunu anımsatmak amacıyla Ertuğrul savaş gemisini, Japonya'ya yollamış fakat gemi Japon sularında fırtınaya yakalanıp batınca, 600'e yakın asker ve gemici şehit olmuştur.

Darülfünun'u (üniversiteyi) yeniden açmış, bazı okullar ve İişli Etfal Hastahanesi ile Darülaceze'yi kurmuştur.

Tabii Abdülhamit döneminin en önemli olaylarından biri "Düyun-u Umumiye Idaresi"nin kurulmasıdır.

Böylece imparatorluğun mali bağımsızlığı sona ermiştir.

Bu sırada inşa edilen Düyun-u Umumiye binası, içinde bugün İstanbul Lisesi'nin hizmet verdiği tarihsel bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir.

Günümüze kadar gelen başka birçok binayla birlikte Haydarpaşa Garı ile Sirkeci Garı da Abdülhamit döneminde yapılmıştır.

Abdülhamit'in yaptığı işlerden biri de, Doğu Anadolu'daki Ermeni ayaklanmalarına karşı, buralardaki Kürt aşiretlerinden, Hamidiye Alayları adıyla bilinen birlikleri kurmuş olmasıdır.

Ayrıca yine Kürt aşiretlerinin çocukları için, 1892 yılında İstanbul'da Aşiret Mektebi'ni kurmuştur.

Ermenilerin 1896 Osmanlı Bankası baskını ve 1905 yılında cuma selamlığında kendisine karşı

düzenledikleri (ve tesadüfen kurtulduğu) bombalı suikast, dönemin önemli olayları arasındadır.

Fransız Devrimi'nin etkisiyle Osmanlılar arasında da yaygınlaşan anayasa hareketlerine (meşrutiyete) karşı geniş bir hafiye ağı kurmuştur.

özgürlükçü, anayasal hareketlerin öncülüğünü yapan aydınları, yazar ve çizerleri baskı altına almış, hapse atmış veya sürmüştür.

Basını sıkı bir denetim altına almış, yaşadığı saray ve büyükçe olan burnuyla ilgili haberleri engellemek için "yıldı£' ve "burun" sözcüklerini bile sansür etmiştir.

Bu arada muhalifleriyle sürekli olarak anlaşma yolları aramış, onlara makam, para teklif ederek uzlaşmaya da çalışmıştır.

131

ikinci Meşrutiyet'in ilanı

Fransız Devrimi'nden sonra Avrupa'da egemen olan milliyetçilik ve anayasacılık akımları, Osmanlı

aydınlarını ve kendilerini imparatorluğu kurtarmakla görevli sayan genç subayları etkilemiş, yurtiçi ve yurtdışı örgütlenmelerle güçlenen ittihat ve Terakki örgütü, Makedonya'da isyan ederek dağa çıkan subayların baskısıyla, sonunda Abdülhamit'i, anayasayı yeniden yürürlüğe koymaya mecbur etmiştir.

Burada ilginç olan nokta, Abdülhamit'in kendi geliştirdiği telgraf hadarıyla baskı altına alınmış

olmasıdır.

isyancılar (Resneli Niyazi, Enver ve diğerleri) isyan hareketini başlattıktan sonra, Abdülhamit bu hareketi bastırmak üzere, disiplini ve sertliğiyle bilinen Arnavut İemsi Paşa'yı Makedonya'ya gönderir.

İemsi Paşa'nın otoritesinden korkan ittihatçılar hemen önlem alırlar; Arnavut İemsi Paşa, bölgeye gelir gelmez genç bir mülazım (teğmen) olan Atıf (Kamçıl) tarafından, korumalarının arasında, tabancayla vurulup öldürülür.

Ardından Abdülhamit tarafından isyanı bastırmakla görevlendirilen Müşir (Mareşal) Tatar Osman Paşa'yı da Kolağası Eyüp Sabri Bey ve adamları dağa kaldırırlar.

Böylece Makedonya'daki askeri denetimi elinden kaçıran Abdülhamit'e, Selanik ve Manastır merkezlerinden anayasayı ilan etmesi için tehdit telgrafları çekilmeye başlanır.

Başka çıkar yol göremeyen Abdülhamit, Anayasa'yı 23 Temmuz 1908'de yeniden yürürlüğe koyar; o dönemin en çağdaş iletişim kanalı olan telgraf, isyancıların Abdülhamit üzerindeki baskılarını

gerçekleştirmekte işlevsel olmuştur.

Böylece tarihin âdeta bir şakası ortaya çıkar; Abdülhamit kendi modernleşme çabalarının kurbanı

olmuştur bir anlamda.

31 Mart Ayaklanması ve Abdülhamit'in Sonu

ikinci Meşrutiyet'in ilanı, dinci çevreleri rahatsız etmişti. Birçok yayının yanında, Volkan gazetesinde de Derviş Vahdeti,

132

Said Nursi gibi yazarlar, İngilizleri destekliyor, şeriat özlemlerini dile getiriyordu.

Bu ortam içinde İstanbul'da Taksim kışlasındaki avcı taburları, medrese öğrencilerinin ve din adamlarının da katılmasıyla 31 Mart'ta (13 Nisan 1909) "İeriat isteri£' sloganıyla ikinci Meşrutiyet'e karşı ayaklandılar:

Gerici askerlerin isyanı başlamıştı.

Bu isyanı, Kurmay Başkanlığını Mustafa Kemal'in yaptığı Selanik'ten yollanan Hareket Ordusu bastırdı.

İsyanda İngilizlerin de parmağı vardı ama bunun üzerine gidilmedi.

Bu arada, tabii Abdülhamit'in Birinci Meşrutiyet sırasında yaptığı da unutulmamıştı.

Yine aynı şeyi yapar ve ikinci kez ilan edilen Meşrutiyet'i de rafa kaldırır korkusuyla, Meclis-i Mebusan ve Ayan Meclisi, verdikleri kararla 27 Nisan 1909'da Abdülhamit'i tahttan indirdiler, yerine Mehmet Reşat Efendi, V. Mehmet olarak tahta çıktı.

Sonuç

Üzerine pek çok araştırma, anı ve benzeri kitaplar yayınlanmış olan II. Abdülhamit, ittihat Terakki ve İkinci Meşrutiyet'in tarihi çok kısaca ve çok kaba hatlarıyla böyledir. (Tarık Zafer Tunaya'nın, Orhan Koloğlu'nun, İerif Mardin'in ve Alpay Kabacalı'nın kitapları hemen aklıma gelenler arasında. Ayrıca ben de 21. Yüzyılda Türkiye adlı kitabımda bu dönemle ilgili daha genel ve daha ayrıntılı

çözümlemeler yapmaya çalışmıştım; merak edenler bakabilir.)

Sonuç olarak Abdülhamit'in "Ulu Hakan" olmadığı açıktır.

Ama doğrusu "Kızıl Sultan" denmesi için de ne tür bir gerekçe kullanıldığını çok iyi anlayabilmiş

değilim.

Ayrıca o dönem çok karmaşık bir dönemdir.

ittihatçılar ile Ermeniler, Abdülhamit'in istibdadına karşı birleşme eğilimi içindedir.

Milliyetçilik Akımları almış başını yürümüş, Avrupalı ülkelerin de desteğiyle imparatorluğu kemirmektedir.

133

Yeni Osmanlılar ve ittihatçılar (Genç Osmanlılar ve Genç Türkler), ideolojik yaklaşımlarında pek de tutarlı değillerdir; anayasacılık yaklaşımlarının altında net bir toplumsal ya da ekonomik model yoktur.

Belki de bu tartışmayı "Ne Ulu Hakandı, ne de Kızıl Sultan, çöken bir imparatorluğu yönetmeye çalışan ve dönemin koşulları çerçevesinde başarısız kalmaya mahkûm olan bir Padişahtı," demek daha doğru olacak.

Zaten dönemin koşulları çerçevesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün başvurduğu toptancı bir Bağımsızlık Savaşı'ndan ve yepyeni bir devlet kurmaktan başka çıkar bir yol da görünmemektedir; bu yol ise o sıralarda olanaksız görünmektedir.

Unutmayalım ki Abdülhamit'i tahttan indiren ve ikinci Meşrutiyet'i ilan eden ittihatçılar, sonunda imparatorluğun bütünüyle çökmesine ve yok olmasına yol açmışlardır.

Bu noktada, gelecek bölümlerde ele alacağım Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet konusuna giriş

olmak üzere şu gerçeğe dikkatinizi çekmek isterim:

Osmanlı'nın kurtuluşunu, Abdülhamit-Ittihat Terakki ikilemi çerçevesindeki karşıtlıklarda aramanın dışında bir seçenek, bir düşünce yoktur o sıralarda; Mustafa Kemal Atatürk'ün dehası işte tam bu noktada ortaya çıkmaktadır:

O, mevcut yapının olanaklı kıldığı seçeneklerin ötesinde bir çözümü gerçekleştirmiştir.

-

Vahdettin Hain miydi?

Sevgili okurlarım, ihanet, göreli bir kavram, insanın nereden baktığına göre değişen bir yargıdır.

Çıkarlarına aykırı davrandığı bir ulusa veya devlete göre hain olan bir kişi, aynı anda çıkarlarına hizmet ettiği bir başka ulusa veya devlete göre kahraman olabilir.

Son zamanlarda kamuoyunu işgal eden, Bülent Ecevit'in başlattığı "Vahdettin hain miydi, değil miydi"

tartışması da ancak Türkiye'de son yıllarda ortaya çıkan ideolojik ve siyasal kamplaşmalar ışığında geriye bakıldığında anlam kazanır.
Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ve demokratik yapısını eleştiren, bu yapıyı kuran Atatürk Devrimleri'ni
"tepeden inmeci, Jakoben" olarak reddeden, Osmanlı împaratorluğu'nun mirasını özleyen ve uluslararası konjonktürdeki siyasal islam hareketine sempati duyan kişiler, elbette Vahdettin için
"Hain değil, vatansever," diyeceklerdir.
Hiç kuşkusuz, istanbul'dan savaş gemilerine binerek kaçtığı İngilizler için de "hain" değil, bir
"müttefiktir".
Buna karşılık Kurtuluş Savaşı'nı yapanlar ve bu savaşı destekleyenler için, bu savaşa karşı çıkması
nedeniyle "hain" olarak damgalanabilir.
Vahdettin'in, kendi atalarından miras olarak devraldığı ve yöneticisi olduğu ülkeye "ihanet etmesi" hiç
kuşkusuz trajik bir olaydır ve kendisinin istemediği bir "son" olduğu da muhakkaktır.
Padişah'ın, halifesi olduğu bir ülkeye "ihanet eden" duruma düşmesi ne yazık ki dönemin tarihsel, siyasal, ekonomik ve en önemlisi dış koşulların bir sonucudur.

Unutulmamalıdır ki, dönemin koşulları bir Kurtuluş Savaşı için o denli uygunsuzdur ki, böyle bir savaşın başarıya ulaşacağına inanamayan Halide Edip Adıvar gibi İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle Sultanahmet Mitingi'nde halkı ateşlemiş savaşçı bir hatip, Mustafa Kemal'in "onbaşısı"
olarak Kurtuluş Savaşı'na katılmış bir entelektüel, değerli bir romancı bile "Amerikan Mandacısı"
olmuştur.
Bu koşulların umutsuzluğunu iyi anlayabilmek için, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşta yenilmiş, yakılmış, yıkılmış, yoksul-laşmış, zaten üretimi olmayan, üstelik de galip devletlerin orduları
tarafından işgal edilmiş bir ülke olduğunu anımsamak gerekmektedir.

Sonradan Mustafa Kemal Atatürk de yaptıkları işin, yani Kurtuluş Savaşı'nın "mucizevi" niteliğini vurgulamış, bu savaşın başarıya ulaşacağına pek az arkadaşının inandığını belirtmiştir.

Üstelik Vahdettin'in ataları yani ondan önce gelen padişahlar çok uzun zamandan beri, Osmanlı'yı

ayakta tutabilmek için imparatorluğu paylaşmak isteyen yabancı güçlerin arasındaki dengelere sığınmışlar, bir anlamda ülkeyi Batı'nın "yarı sömürgesi" haline düşürmüşlerdir.

Bütün bu gerekçeler, Vahdettin'in, neden Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olarak ülkeyi işgal eden devletlerin lideri durumunda olan ingiltere'den medet umduğunu açıklıyor; ama onun İngilizlere tümüyle boyun eğmesini ve bu boyun eğişe dayalı olarak ülkeyi ve kendi tahtını korumak için Kurtuluş Savaşı'na karşı büyük bir mücadeleye girmesini bağışlatmıyor.

Vahdettin'in bulduğu çıkış yolu ingilizlerin merhametine sığınmaktır.

Çıkışın ancak ingiltere üzerinden olacağına bütün iyi niyetiyle inanmaktadır.

Bu inancı onu, Kurtuluş Savaşı'na karşı düşmanca davranma ve bu savaşla mücadele etme noktasına sürüklemiştir.

Ama tarih, "hainler" ile "kahramanlar" arasıdaki ayrımı öznel koşullara, yani iyi niyete veya cehalete göre değil de, nesnel koşullara, yani elde edilen sonuçlara göre yapmaz mı?

Kurtuluş Savaşı Sırasındaki Vahdettin Kronolojisi

Sevgili okurlarım, Vahdettin'i "hain mi yoksa vatansever mi" olarak niteleyeceğimize karar verirken, nesnel tarihin verilerine bakmak gerekir.

Pek çok ayrıntıyı atlayarak, bazı önemli olay ve belgelere bakalım. (Her ikisi de Tarih Kurumu tarafından yayınlanmış olan Gotthard Jaeschke'nin Kurtuluş Savaşı Kronolojisi ile Zeki Sarıhan'ın Kurtuluş Savaşı Günlüğü adlı çalışmalarından yararlandım.)

Bakın tarih ne söylüyor:

30 Ekim 1918.

Mondros Ateşkesi imzalandı.

24 Kasım 1918.

Vahdettin'in, İngiliz The Daily Mail gazetesi muhabiri G. Ward Price'a yaptığı açıklama, 24 Kasım 1918 tarihli gazetelerde yer aldı:

"İngiliz milletine karşı beslediğim sevgi ve hayranlığı babam Abdülmecit'ten miras aldım."

16 Aralık 1918.

Dr. Sami, Padişah Vahdettin ve Hariciye Vekili adına, İngiliz Karadeniz Orduları Komutanı Milne'yi ziyaret etti.

General Milne, hükümetine gönderdiği raporda, "Padişah, İngilizlerin Türkiye'nin idaresini mümkün olduğu kadar çabuk ellerine alması için istirhamda bulundu... İç kısımlara (Anadolu'ya) İngiliz subaylarının gönderilmesini ve idareye yardımcı olmalarını rica etti. Buna karşılık Kafkasya'daki Türk askerini, İngilizlerin buyruğuna vermeye, istenmeyen subayları görevlerinden almaya ve birlikleri İngiliz subaylarının komutası altına vermeye hazır," diye yazıyordu.

10 Ocak 1919.

İngiliz Yüksek Komiseri, Calthorpe, Londra'ya gönderdiği gizli mesajında şunları söylüyordu:

"Padişah, bütün umudunu İngiltere'ye bağladı. Her istediğimiz kimsenin tutuklanıp cezalandırılmasına razı. ingiliz hükümetinin, halifelik makamında kalması için kendisine yardım edip etmeyeceğini soruyor."

19 Ocak 1919.

İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb, Londra'da Ronald Graham'a gönderdiği mesajda: "Vali atamalarının, basının, demiryollarının sıkıca ellerinde bulunduğunu, hapishanelerden istedikleri Rum ve Ermenileri serbest bıraktıklarını" bildiriyor ve "istediğimiz her şeye el koyuyoruz. Politikamız süngünün keskin ucuna dayanıyor. Padişah bizi buraya yerleştirmek istiyor," diyordu.

9 Mart 1919.

Daha sonra Malta'ya sürülecek olan, yüksek düzeydeki Itti-hatçılar'ın ikinci bölümü tutuklandı.

Hükümeti kurmasından 5 gün sonra Sadrazam Damat Ferit, ingiliz Yüksek Komiserliği'ni resmen ziyaret etti. Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb, bu ziyareti Londra'da Dışişleri Bakam'na şöyle bildiriyor: "Daha önce özel olarak bana iletmiş olduğu, kendisi ve efendisi Padişah'ın, Allah'tan sonra İngiltere'ye umut bağladıkları

yolundaki güvencesini birçok kez tekrarladı. Bu mesajı size iletmemi arzuladı. Savaş tutsaklarına, gaddarlıktan ve Ermeni kırımından sorumlu olan kişileri tutuklamak istediğimizi bildiğini, ancak listelerin arşivden kaybolduğunu söyledi. Bu kişilerin yakalanacaklarına ve cezalandırılacaklarına söz verdi."

11 Mart 1919.

İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb, Londra'ya gönderdiği iletisinde şöyle yazıyordu: "Yeni hükümet, övünülecek bir çabayla yeniden tutuklamalara başladı, itaatli bir ata fazla antrenman yaptırıyoruz. Daha fazla adam tutuklarsak bu hükümet istifa eder. Daha iyisini de bulamayız.

Başbakan her bir valiye bir ingiliz danışman atamak istiyor. Bizi mahcup ediyor."

30 Mart 1919.

Sadrazam Damat Ferit, Padişahla birlikte hazırladığı ingiliz mandası isteyen öneriyi resmen ingilizlere sundu. Webb, Londra'ya gönderdiği şifreli belgede, Vahdettin adına Sadrazamın yaptığı bu ziyarette,

"ingilizlerin istedikleri yerleri işgal etmesi, 15 yıl Osmanlıları koruması, Ermenistan'ın bağımsız olacağı, ingilizlerin maliyeyi kontrol etmesi, gibi maddelerin yer al-138

dığını; Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye tamamen boyun eğdiğini (VVebb'in kullandığı deyim: Total submission)," belirtiyordu.

15 Mayıs 1919. İzmir işgal edildi.

16 Mayıs 1919.

Mustafa Kemal, Samsun'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. 16 Mart 1920. istanbul işgal edildi.

23 Nisan 1920. Büyük Millet Meclis'i Ankara'da açıldı.

13 Mayıs 1920.

Vahdettin, Anzavur isyanına katılanları ödüllendirdi. 10 Nisan 1920. İeyhülislam Dürrizade'nin Mustafa Kemal ve arkadaşlarının

öldürülmelerini isteyen fetvası yayınlandı.

24 Mayıs 1920.

Vahdettin, istanbul Divanı Harbi'nin Mustafa Kemal, Ali Fuat Cebesoy, Halide Edip ve arkadaşları

hakkında verdiği idam kararını onayladı.

27 Mayıs 1920.
Vahdettin, Fevzi Çakmak için verilen idam kararını onayladı.
15 Haziran 1920.
Vahdettin, ismet inönü, Fehmi Gerçeker, Refet Bele, Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi, Dışişleri Bakanı
Bekir Sami, Celalettin Arif, Yusuf Kemal Tengirşenk, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Fahrettin Altay hakkında verilen idam kararlarını onayladı.
14 Temmuz 1920.
Vahdettin, Kuvayı Milliye'ye katılan subayların ölüme mahkûm edilmesini onayladı.
28 Temmuz 1920.
Sadrazam Damat Ferit, ingiliz Yüksek Komiseri Roberck'e "Kürtleri Mustafa Kemal'e karşı
kullanalım," önerisini yaptı.
10 Ağustos 1920.
Sevr Antlaşması imzalandı, Vahdettin bu antlaşmanın hükümet tarafından imzalanmasını onayladı.

6 Mart 1922.
Londra Konferansı'na hazırlanan heyetin belgelerinin İngilizlere iletilmesi.
Londra Konferansı'na gitmek üzere hazırlık için İstanbul'a gelen Yusuf Kemal Tengirşenk başkanlığındaki heyet, temaslarına başlar. Heyetteki altı kişiden biri olan katip Kemal Bey, eşinin babasının evinde kalmaktadır. Heyetin beraberinde getirdiği, içinde önemli evrakların bulunduğu valiz de Kemal Bey'in kayınpederinin evindedir. Katip iki gün kayınpederinin evine uğramaz, başka evlerde kalır. Bu arada durumdan bir şekilde haberdar olan Vahdettin'in hafiyeleri bir gece gizlice eve girer, valizi alıp çıkar. İçindeki altı adet gizli belgenin fotoğraflarını çekip daha sonra fark ettirmeden eve geri bırakırlar. Bu kopyalar daha sonra, Vahdettin'in emektar bir mabeyincisiyle İngiltere Yüksek Komiserliği baş tercümanına gönderilir.
İngiltere'nin İstanbul'daki diplomatik temsilcisi olan Yüksek Komiser Sir Horace Rumbold, bu belgeleri İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a 7 Mart 1922 tarihinde gönderdiği 232 sayılı, "gizli"

belgeyle iletir.
İngilizler, "Padişah, Yusuf Kemal'in valizinden çalınan belgelerin suretlerini bize göndermekle, aralarındaki ilişkilerin durumunu en iyi biçimde gösteriyor," diye not düşmüşlerdir.
16 Mart 1922 tarihinde, başkanlığını Yusuf Kemal Bey'in yaptığı Ankara Hükümeti'ni temsil eden heyet ile İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Londra'da yaptıkları müzakereler hiçbir sonuç
vermeden biter... (Salahi R. Sonyel'in Tarih Kurumu tarafından yayınlanan kitapları ve sonradan Orhan Çekiç'in araştırması.)
26 Mart 1922.
Vahdettin'in İngiltere ile özel ve gizli anlaşma isteği.
ingiltere'nin istanbul Yüksek Komiseri Rumbold'dan, ingiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen gizli yazıda Vahdettin'in ingilizlerle anlaşmak istediği bildiriliyor:
"Sadrazam Tevfik Paşa dün bana bir bildirim yaptı.. Sadrazam, Padişahın İngiltere ile ayrı bir anlaşma yapmak istediğini bildirdi.

Padişah adına şu önerilerde bulundu, 'Türkiye ile İngiltere arasında yeni bir anlaşma yapılacak.
Boğazlar'ın serbestisini sağlama işi İngiltere'ye bırakılacak. Doğu Trakya'nın ve Edirne'nin Türkiye'ye geri verilmesine karşı itirazlara neden kalmayacak. Böyle bir anlaşma, İngiltere'nin halifeliğe düşman olduğu yolundaki düşüncelerini de yok edecek...' Sadrazam, bu konunun bütün nazırlardan ve İzzet Paşa'dan da gizlendiğini söyledi. İngiltere böyle bir anlaşmayı kabul ederse Padişahın bunu hemen onaylayacağını bildirdi. Sadrazamı dikkatle dinledim. Bunun müttefiklerde kıskançlık yaratacağını
söyledim. Padişah, İngiltere ile sıkı ilişki kurmayı içtenlikle arzuluyor. Mustafa Kemal'e karşı bir koruyucu arıyor ve gözlerini İngiltere'ye çeviriyor. Padişaha verilecek cevabın -ret bile olsa- elden geldiğince okşayıcı olacağını umarım."
30 Ağustos 1922.
Büyük taarruz zaferle sonuçlandı.

1 Kasım 1922.
Saltanat kaldırıldı.

17 Kasım 1922.

Vahdettin, General Harrington'a başvurarak yardım istedi ve aynı gün Malaya adlı bir İngiliz savaş

gemisi ile ülkeden kaçtı; önce Malta'ya, oradan, İslam Dünyası'na Saltanat ile Hilafetin ayrılmasının yanlış olduğuna ilişkin bir beyanname yayınladığı Mekke'ye gitti, bir sonuç alamaması üzerine San Remo'ya geçti ve 1926'da orada öldü.

Evet sevgili okurlarım, sadece çok çok kısa bir özet olarak bazı olaylara değindim.

Vahdettin tabii ki, düşman tarafından yetiştirilmiş, onlardan para alan ve vatanını satan bir "casus" bir

"hain" değildi ama İngilizler ve Mustafa Kemal'in önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'nı yapanlar arasındaki tercihini İngilizlerden yana kullandığı da açıktır; zaten ülkeden bir İngiliz savaş gemisiyle kaçışı da bunun bir sonucudur.

Sevgili okurlarım, "Vahdettin bir hain miydi, değil miydi?" karar sizin.

Vahdettin'in Mustafa Kemal'le İlişkisi Hakkındaki Rivayetler ve Gerçekler Hiç kuşku yok ki, Kurtuluş Savaşı ve Türkiye Cumhuriye-ti'nin kuruluşu doğrudan "resmi tarih"

tarafından yazılmış, çok belgeli ve tarihsel gerçeklere en uygun tarihtir.

Bu tarihin gerçeklere uygunluğunu sağlayan en önemli öge, sadece Atatürk'ün Nutuk adlı yapıtında anlattıkları değil, bu olayları yaşayanların, bu tarih yazılırken hayatta olmaları ve pek çoğunun (Mustafa Kemal'e karşı olanlar dahil) anılarını yayınlamış da olmalarıdır.

Daha sonra, İngiliz gizli belgelerinin yayınlanmış olması da bu tarihin yabancı kaynaklardan da denetlenmesi olanağını yaratmıştır.

Elimizde bu konuda çok sayıda belge vardır ve bu belgelerin nitelikleri, hangisinin güvenilir olduğu, hangisinin tartışmalı özellik taşıdığı bilinmektedir.

Bunlara karşın, Cumhuriyet ideolojisine karşı olanlar, radikal siyasal İslamcılar çeşitli rivayetler yaratarak, "gayri resmi tarih" adı altında ve "resmi tarih"in güvenilmezliği iddiasıyla bunları

gerçekmiş gibi topluma sunmaktadır.

İimdi bu iddialara (ki görüleceği gibi bir bölümü bir ölçüde gerçeklik payına da sahiptir) kısaca bir göz atalım.

1) Vahdettin ile Mustafa Kemal yakın arkadaştılar.

Bu iddianın önemli bir bölümü gerçektir ama sonradan aralarındaki köprüler atılmıştır.

Vahdettin, veliaht iken Almanya'ya bir seyahat yapar ve bu seyahatte yaveri Mustafa Kemal'dir.

Bu gezi sırasında Mustafa Kemal, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtuluşu için kafasındaki siyasal çözümleri Vahdettin'e anlatır.

Enver Paşa'nın Başkomutanlıktan alınması, kendisinin Başkomutan ve Harbiye Nazırı olarak atanması

bu çözümlerin başında gelmektedir.

Bu konuşmada, Saraya yani Padişah'a damat olmasının da gündeme geldiği söylenmektedir.

Sonradan olaylar bu sıcak ilişkinin devamına izin vermemiş,

bu konuşmadaki konuların hiçbiri gerçekleşmemiş, tam tersine bu iki insan, düşman cephelerin liderleri olarak karşı karşıya gelmiştir.

2) Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nı Vahdettin'i kurtarmak için başlattı, sonradan ona sırt çevirdi.

Belki de "gayri resmi tarih"in gerçeğe en uygun iddiası budur.

Kurtuluş Savaşı'nın başında, Padişah'm, işgal edilmiş olan istanbul'da Müttefiklerin baskısı altında bulunduğu, verdiği kararların bu nedenle geçersiz olduğu, savaşın Padişah'ı da kurtaracağı açıkça söylenmiştir.

Fakat sonradan Vahdettin açıkça İngilizlerden yana ve Kuvayı Milliyecilere karşı tavır koyunca bu iddianın hiçbir geçerliliği kalmamıştır.

3) Vahdettin, Mustafa Kemal'i Samsun'a, Kurtuluş Savaşı'nı başlatması için yollamıştır.

Mustafa Kemal Paşa'yı Samsun'a Padişah'ın yolladığı doğrudur.

Ama Kurtuluş Savaşı'nı başlatması için değil, tam tersine Samsun ve çevresinde başlayan direniş

hareketlerini bastırması için.

İngilizler, Anadolu'daki direniş hareketlerinden rahatsızdır. Padişah'a ve hükümete bu hareketleri önlemeleri için baskı yapmakta, yoksa ingiliz işgalini daha yaygın hale getireceklerini söylemektedir.

Vahdettin bu durumda, çözümü ingilizlerin isteklerine uymakta bulur. Böylece ingiliz işgalinin yaygınlaşmasını engelleyeceği umudundadır.

işte eskiden tanıdığı ve güvendiği, zaten Anafartalar kahramanı olarak halkın da gönlünde yer almış

olan Mustafa Kemal Paşa'yı Karadeniz bölgesindeki ayaklanmaları önlemesi için görevlendirir.

Bu görevlendirme aslında Mustafa Kemal'e inanan ve güvenen arkadaşları tarafından ayarlanmıştır.

Mustafa Kemal'in veda ziyareti sırasında Vahdettin'in, elini tarih kitabı üzerine koyarak söylediği belirtilen "Paşa, paşa şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin, bunların hepsi artık bu kita-tarihimizle yüzleşmek

143

ba girmiştir. Tarihe geçmiştir. Bunları unutun, asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir.

Paşa, devleti kurtarabilirsin," sözleri, Kurtuluş Savaşı'nı başlatması için değil, tam tersine İngilizleri rahatsız eden direniş hareketlerinin engellemesi amacıyla söylenmiştir.

4) Vahdettin'in Mustafa Kemal'e, Samsun'a giderken 40.000 altın verdiği iddiası.

Bugün elimizde bulunan bilgiler ve belgeler açısından böyle bir iddianın hiçbir gerçeklik yanı

görülmemektedir.

Sonuç

Vahdettin talihsiz bir Padişahtır.

Osmanlı'nın yıkılış ve yok oluş döneminde iktidara gelmesi onun bu büyük talihsizliğinin en önemli nedenidir.

Ama ne yazık ki, eğitimi, ufku, geleceğe bakışı onu bu kısıldığı kapandan çıkarmaya yetecek düzeyde değildir.

Tarih acımasızdır, Vahdettin hakkındaki hükmünü de acımasızca vermiştir.

"Gayri resmi tarih" adına, bu hükmü değiştirecek bir veri yoktur elimizde.

(Vahdettin hakkındaki resmi tarihin değerlendirmesi için en iyi kaynak Nutuk'tur. Farklı görüşler için Yılmaz Çetiner'in Son Padişah Vahdettin ve Murat Bardakçı'nın İah Baba adlı kitaplarına bakılabilir.)

Amerika Birleşik Devletleri Hangi Lozan'ı, Neden İmzalamadı?

Sevgili okurlarım, "resmi tarüY'in pek üzerinde durmadığı konulardan biri de Amerika Birleşik Devletleri'nin Lozan Antlaşmasını hiçbir zaman imzalamamış olduğudur.

Ama hemen eklemeliyim ki, sözü edilen Lozan Antlaşması, bildiğimiz Lozan Antlaşması değildir.

Ne yazık ki kamuoyu bu noktayı da pek bilmez.

Türkiye ile ABD Arasında Lozan'da İmzalanan Dostluk ve Ticaret Antlaşması

Değerli araştırmacı Bilal N. İimşir konuyu şöyle açıklıyor:

Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu ile savaşmamış, bu nedenle Sevr Antlaşması' na taraf olmamıştı.

Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında 24 Temmuz 1923 günü Lozan'da imzalanan barış antlaşmasında da taraf değildi.

ABD ile Türkiye arasında, yine Lozan'da, 6 Ağustos günü ayrı bir Dostluk ve Ticaret Antlaşması

imzalandı. Bu antlaşmayla iki ülke arasında dostluk ilişkilerin kurulması, normal diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin yeniden başlatılması da öngörüldü.

işte Amerikan Senatosu'nun imzalamayı reddettiği antlaşma bu Türk-Amerikan Lozan Dostluk ve Ticaret Antlaşması'dır, asıl Lozan Barış Antlaşması değildir.

Asıl Lozan Barış Antlaşması, çok taraflı bir antlaşmadır, bunun altında sekiz devletin imzaları vardır.

Amerika ile Lozan'da imzalanan Dostluk ve Ticaret Antlaşması ise ikili bir antlaşmadır, bunu yalnız Türkiye ile Amerika imzalamışlardır.

Buna karşın, bu ikili antlaşma da Lozan barış sisteminin bir parçası sayılmakta idi. Amerika'daki Ermeni Iobisi, Türk-Ame-rikan

Lozan Antlaşmasına saldırırken aynı zamanda Lozan barış sistemini de hedef almıştı.

Bu olayın öyküsü oldukça ilginçtir:

ABD, XIX. yüzyılın sonundan itibaren misyonerler aracılığıyla Anadolu'daki Ermenilere doğrudan destek veren ve Ermeni milliyetçiliğini destekleyen bir politika izliyordu.

Fakat Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri birbirlerine karşı savaş ilan etmediler.

ABD, 1917 yılında Almanya'ya karşı savaş açmıştı. Osmanlı Devleti, müttefikine karşı savaş açan Amerika'ya 20 Nisan 1917'de bir nota verdi ve diplomatik ilişkilerini kesti, ama savaş ilan etmedi.

ABD de Osmanlı împaratorluğu'na karşı savaş ilan etmedi.

Osmanlı Devleti'ndeki Amerikan haklarını isveç gözetecekti. Amerika'daki Osmanlı haklarını ispanya koruyacaktı.

Başkan Wilson'un Birinci Dünya Savaşı sonrasında ilan ettiği ve "Kendi kendini yönetme hakkını" da içeren 14 ilke, Sevr Antlaşması'nın esasını oluşturduğu gibi, doğrudan doğruya Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulmasını öngörüyordu.

Amerika'nın Anadolu'daki etkisi o denli yaygındı ki, Halide Edip (Adıvar) gibi özgürlük savaşçıları

bile Mustafa Kemal hareketinin ancak Amerikan Mandası'nın kabulüyle başarıya ulaşabileceğini düşünüyordu.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra, ABD, Lozan barış görüşmelerine de gözlemci sıfatıyla katılmıştı.

Çünkü Anadolu'nun paylaşım kavgasında, gerek bölgenin petrol alanlarına yakınlığı açısından, gerekse bölgedeki Ermenilerin koruyuculuğunu yüklenmiş olduğundan, doğrudan rol almıştı.

Türkiye'nin galip devletlere vermiş olduğu ekonomik ve mali imtiyazların kaldırılması konusundaki önerilerini kendi ekonomik çıkarlarına uygun gören ABD, bu konuda Türk tezini desteklemişti.

Lozan'da Patrikhane'nin istanbul'da sadece dini işlerle meş-

gul olacağı ve siyasi, idari hiçbir faaliyette bulunmayacağı koşuluyla kalması kabul edilince bu anlaşmayı, gözlemci sıfatıyla, "uygun bulunmuştur" diye yazarak ABD temsilcisi F. L. Belin imzalamıştı.

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra ABD ile Türkiye arasında, yine Lozan'da, 6 Ağustos 1923 günü ayrı bir Dostluk ve Ticaret Antlaşması imzalandı. (Aslında aynı gün bir de suçluların iadesine ilişkin bir antlaşma daha imzalanmıştı ama konumuzla doğrudan ilgisi olmadığı için, bunun üzerinde durmayacağız.)

Bu antlaşmanın 1. maddesi, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasını öngörüyordu.

2. maddesi, tüm kapitülasyonların kaldırıldığını belirtiyordu.

3-8. maddeler Türk ve Amerikan vatandaşlarının karşılıklı yerleşme, oturma, çalışma haklarıyla şirketlerin durumlarını düzenliyordu.

9. maddeyle taraflar birbirlerine "en çok gözetilen ülke" statüsünü tanıyorlardı.

Ondan sonraki yedi madde vergiler, ithalat, ihracat resimleri ve Amerikan gemilerinin Boğazlar bölgesindeki hakları gibi konulara ilişkindi.

17-27. maddeler konsolosluk görevlilerinin haklarıyla görevlerini düzenliyordu.

Türk-Amerikan Lozan Antlaşması nispeten kısa, 32 maddelik bir antlaşmaydı. Asıl Lozan Barış

Antlaşması'nda yer alan devlet sınırları, toprak sorunları, askerlik işleri vb. gibi birçok önemli konuyu kapsamıyordu. Bu gibi konular Amerika'yı doğrudan il-gilendirmemişti.

Lozan'da Amerika'nın önemle üzerinde durduğu, kapitülasyonlar, Türkiye'deki Amerikan eğitim, öğretim ve yardım kurumlarının çıkarları, Boğazlar'dan geçiş ve ticaret özgürlüğü gibi konulardı.

İmzalanan antlaşmayla Amerikan isteklerinin çoğu kabul edilmişti. Türkiye'de Amerika'ya tanınan haklar, öteki devletlere tanınan haklardan daha az değildi. Fransa, İngiltere, İtalya gi- 147

bi ülkelere tüm kapitülasyonların kaldırılması kabul ettirilmişti. Amerika için kapitülasyon rejiminin yürürlükte kalması söz konusu olamazdı. Kapitülasyonların toptan kaldırılmasını Amerika da kabul etmişti. Türk kanunlarına uymak şartıyla Amerikalılar, Türkiye ile ticareüerini sürdürebileceklerdi.

Amerika'ya, en çok gözetilen ülke statüsü tanınıyordu.

Türkiye'deki Amerikan okulları, yardım kurumları, hastaneleri, misyonları, misyonerleri Türk kanunları çerçevesinde çalışmalarını yürütebileceklerdi. Yine Türk kanunlarına uymak koşuluyla, Amerikan vatandaşlarına Türkiye'ye gelip yerleşme ve burada iş tutma hakları tanınmıştı...

"Lozan'a Hayır" Kampanyası

Bu antlaşmanın imzalanması ile Amerika'daki Ermeni lobisi ayaklandı ve "Lozan'a hayıı' kampanyası

başlattı.

Amerikan sistemine göre, bir antlaşmanın geçerli olması için Amerikan Kongresi'nin de onayı

gereklidir. Lozan Antlaşması çeşitli engellemelerle 1927'ye kadar Senato'ya gelememiştir.

Değerli araştırmacı Bilal İimşir'in belirttiğine göre, mütareke yıllarında Türk düşmanlığı

kampanyasına öncülük eden "Ermenistan Bağımsızlığı için Amerikan Komitesi (American Committee for the Independence of Armenia)" adlı örgüt, bu kez, "Lozan Antlaşması'na Karşı Amerikan Komitesi (The American Committee Opposed to the Lausanne Treaty)" adını aldı.

Bu örgüt, bütün olanaklarıyla Lozan Antlaşması'na savaş açtı. Kampanyaya, başka örgütler, gazeteler ve Amerikan iç politikasına oynayan muhalefetteki Demokrat Parti ileri gelenleri de katılınca, Amerikan kamuoyu ve Kongre tümüyle baskı altına alındı.

Bu kampanyanın liderlerinden James W. Gerard için 1927 yılında T.C. Washington Büyükelçiliğine atanan Ahmet Muhtar Bey, şu bilgileri veriyor:

"New York'un ileri gelen avukatlarından ve muhalefetteki Demokrat Parti liderlerindendir. Ermeni örgütlerince satın alınmış bir kişidir. Büyük Savaşta Amerika'nın Berlin Büyük-148

elçisiydi. Türkiye'yi hiç tanımamaktadır. Aşırı İngiliz yanlısıdır. Berlin'deki Elçiliği sırasında, Amerika'yı İngiltere yanında, Almanya'ya karşı savaşa sokmak için hayli çaba harcamıştır. İngiltere'ye yaptığı bu hizmetine karşılık İngiliz Hükümeti kendisine nişan vermiştir. Amerika'daki Ermeni örgütleri de Türkiye'ye karşı

kampanyalarında İngilizlerce kışkırtılmakta ve paraca beslenmektedirler."

Komitenin liderlerinden biri de Vahan Kardaşyan (Cardas-hian) adlı bir Ermeni avukattı. Kardaşyan, 1910-1915 yıllarında Washington'daki Osmanlı Elçiliğinde tercümanlık yapmış bir görevliydi. İşine son verilince Osmanlı Hükümetinden alacağı bulunduğunu ileri sürmüştü.

Amerika'da Türk düşmanlığı kampanyasının liderlerinden biri de Amerika'nın eski İstanbul Büyükelçisi Henry Morgenthau idi. (Değerli ve dikkatli okurlarım bu ismi, Ermeni sorununu irdelediğim bölümden anımsayacaklardır.)

New York'un tanınmış ailelerinden ve muhalefetteki Demokrat Parti'nin ileri gelenlerinden olan Morgenthau, Mütareke yıllarında Türklere karşı yazılar yazmıştı. Lozan Barış Konferansı tarihlerinde Türklere karşı silah kullanılmasını savunuyor ve 1923'ün 10 Ocak günü The New York Times gazetesinde şunları yazıyordu:

"400 yıldır Türkleri, Avrupa'dan kovmak için çaba harcayan Avrupalılar için Lozan, çok acı bir ders olmuştur. Türklerin Avrupa'dan kovulmaları şöyle dursun, Avrupalıların Türkiye'den koyulacakları

anlaşılmaktadır... Türkleri yola getirmenin tek yolu onlara karşı silaha başvurmaktır..."

Morgenthau, Lozan Antlaşmasından sonra da "Eli kanlı despotizmle yapılan antlaşma" başlıklı yazılar yazıyor, bu yazılarını Amerikan Kongresi'ne yolluyor ve antlaşmanın reddedilmesini istiyordu.

Her ne kadar Amerika'daki misyonerlerin çoğu (biraz ilerde göreceğimiz gibi) Lozan'ın imzalanmasından yana tavır koymuş-lardıysa da, ABD Anglikan Kilisesi'nden 110 kişilik bir din adamları grubu da "Lozan Antlaşmasına Hayır!" kampanyasına katıldılar ve bir bildiri imzaladılar.

Lozan'ın Kabulünden Yana Olanlar

New York'taki "Türk Teavün Cemiyeti" (Turkish Welfare Association) bu aleyhteki kampanyaya karşı 1924 yılında ilk tepkiyi gösterdi. "Özgür İnsanlar Ülkesinin Liderlerine" başlıklı İngilizce küçük bir broşür yayımladı.

Amerikan Kongresi üyelerine dağıtılan bu broşürde "Yeni Türk demokrasisiyle antlaşması bulunmayan tek ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bu durum, Türkiye'deki Amerikan çıkarlarına da ters düşer. Türk düşmanları kapitülasyonların kaldırılmasına karşı çıkıyorlar. Oysa kapitülasyonlar, yalnız Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını kösteklemekle kalmamış, aynı zamanda çeşitli ırklar arasında ayrılıklar ve çatışmalar yaratmıştır. Lozan'da, öteki bütün ülkeler kapitülasyonların kaldırılmasını kabul etmişlerdir. Amerika'daki Türkler, 'açık kapı' ve herkese fırsat eşiüiği politikasını benimsemiş olan Amerika'nın da kapitülasyonların kaldırılmasını onaylayacağına inanmaktadırlar.

Türkiye'deki Amerikan okullarıyla misyonlarının kapitü-lasyonsuz çalışamayacakları iddiası yanlıştır.

Bunun yanlışlığını istanbul'daki Robert Koleji Müdürü gibi çeşitli yetkililer de belirtmişlerdir.

Bugünkü Türkiye, en demokratik temeller üzerine kurulmuş bir Cumhuriyettir. Bütün Türkiye'de yepyeni bir hayat, yepyeni bir enerji ve gayret görülür; dirlik, düzenlik egemendir..." deniyordu.

Bu arada "Antlaşmaya evef diyen Amerikalılar da örgüdendiler. Merkezi New York'ta bulunan "Türkiye ile Antlaşmanın Onaylanmasından Yana Olan Amerikan Kurumlarıyla Derneklerinin Genel Komitesi" (General Committee of American Insti-tutions and Associations in Favor of Ratifıcation of the Treaty with Turkey) adlı bir örgüt kurdular.

On dört kurum ve dernek bu örgüte katıldı. Bazı ticaret odaları, misyoner dernekleri ve Türkiye'deki tüm Amerikan kulüpleriyle dernekleri Komitenin üyeleri arasındaydı. Uluslararası ilişkiler ve devletler hukuku alanlarında uzmanlaşmış "Dış Politika Derneği" ile

"Chicago Dış İlişkiler Derneği" de Antlaşmaya "evet" diyenler arasında yer alıyorlardı.

150

Bu örgütün yayınladığı belgelerin çoğu 1926 yılı sonunda, kalınca bir kitapta toplandı. "Türkiye ile Antlaşma-Lozan Antlaşması'nın Onaylanmasından Yana Demeçler, Kararlar ve Raporlar" adını

taşıyan ve büyük boy 220 sayfa tutan bu kitapta Lozan Antlaşması kısaca şöyle savunuluyordu:

"1) Türkiye'deki bütün Amerikalılar antlaşmanın onaylanmasından yanadırlar. Andaşma çerçevesinde işlerini sürdürebileceklerine, yoksa ciddi güçlüklerle karşılaşacaklarına inanmaktadırlar. 2) Antlaşma, Türkiye'deki Amerikalılara, öteki yabancılarla eşit haklar sağlamaktadır. İimdiye kadar 27 ülke Türkiye ile benzer antlaşmalar imzalamış ve onların vatandaşları, tanınan haklardan yararlanmaktadırlar. 3) Türkiye ile Amerika arasındaki eski antlaşmalar artık öne sürülemez, bunlar eksikti ve artık ömürlerini tamamlamışlardır. Türkiye'de çalışan her Amerikalı da bu kanıdadır. 4) Türkiye ile andaşma yapan her Devlet, kapitülasyonların kaldırılmasını kabul etmiştir. Amerika, Türkiye ile savaşa girmedikçe kapitülasyonları yaşatamaz. 5) Antiaşmanın onaylanmaması

Türkiye'deki Rumlara ve Ermenilere herhangi bir yarar sağlamayacaktır. Tersine, Amerika'nın Türkiye'deki etkisini sıfıra indirecek ve dolayısıyla bu azınlıkları Amerika'nın moral desteğinden de mahrum bırakacaktır. Ermeniler için Türkiye'den toprak koparma olanağı yoktur. Amerika, Ermenilere karşı hukukî veya manevî herhangi bir sorumluluk yüklenmiş değildir."

Bütün bu kampanyalar sırasında Amerikalı misyonerlerde de önemli bir dönüş ortaya çıkar: XIX. yüzyıldan beri sürekli olarak Türk aleyhtarlığı yapmış, Ermenileri Türkiye aleyhine kışkırtmış

olan ve Amerika'da bir "Korkunç Türk" imajının yaratılmasında birinci derece sorumluluğu bulunan Amerikan Protestan misyonerleri bu defa yüz seksen derecelik bir dönüş yapmışlardır. İimdi bütün bu misyonerler oybirliği ile Lozan Antlaşması'nı savunmaktadır. Bu tavrın arkasında, antlaşma Amerika tarafından onaylanmazsa Amerikan misyonerlerinin Türkiye'den büsbütün ayaklarının kesileceği kaygısı vardır.

Misyonerler aynı zamanda Atatürk Türkiyesi'ne hayranlık duymaya başlamışlardır. Türkiye'deki devrimci atılımları dikkat-

le izlerler. Türkiye'yi tanımayan Amerikalılara bunları anlatmaya çalışırlar ve "Lozan Antlaşması tıa ever" kampanyasının öncülüğünü yaparlar.

İstanbul Robert Koleji Müdürü Dr. Galeb Frank Gates de Lozan Antlaşması'nın onaylanması
gerektiğini savunanlar arasındadır.

Otuz dokuz yıldır Türkiye'de oturan ve otuz beş yıldan beri de izmir Amerikan Koleji Müdürü olan Alexander MacLachlan da, "Son üç yılda Türkiye'de gerçekleşen köklü değişimi gözle görmeyince insan bu ülkenin şimdiki durumunu kavrayamaz.., VVashington'daki Senato, Ankara Hükümetinin yeni atılımcı ruhunu ve sosyal, dini ve ekonomik alanlarda şimdiye kadar gerçekleştirdiği şaşırtıcı
başarıları kavrayabilirse, Lozan Antlaşması'nı hemen, oybirliğiyle onaylar," demektedir.

Türkiye ile iş yapan Amerikan Ticaret Odaları da Lozan Antlaşması'nı yüksek sesle savunanlar arasında, hatta başında yer alıyorlardı.

Birinci Modus Vivendi

2 Ocak 1926'da Türk Gümrük yasası değiştirildi.

Yeni yasa, Türkiye ile ticaret antlaşması olmayan ülkelerden yapılacak ithalatın gümrük tarifelerini yükseltmeyi öngörüyordu.

Yasa uygulanınca Amerika, en çok gözetilen ülke statüsünden yararlanamayacaktı ve dolayısıyla Amerikan mallarından daha çok gümrük alınacaktı.

Bunu önlemek için 18 İubat 1926'da Amerikan Mümessili Amiral Bristol ile Türkiye Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü (Araş) arasında bir Modus Vivendi yapıldı. (Modus Vivendi, geçici antlaşma anlamına gelen teknik bir uluslararası politika terimdir.)

Bu antlaşma altı ay süreliydi, 20 Temmuz'da altı ay daha uzatıldı. Bu son uzatmaydı. Türk Hariciye Vekilinin ancak bir defa uzatma yetkisi vardı. Bu süre içinde Türk-Amerikan Dostluk ve Ticaret Antlaşması onaylanmazsa, Amerika artık en çok gö-

zetilen ülke statüsünden yararlanamayacaktı. Bu tehdit karşısında Amerikan ticaret çevreleri, Lozan'da imzalanmış olan Türk-Amerikan antlaşmasını Senatodan geçirebilmek için çabalarını arttırdılar.

Amerikan Basınının Tutumu

Lozan'ın imzalanması için çaba gösteren bütün bu gruplara ek olarak, Amerikan basınının bir bölümü

de Lozan Antlaşması'nın onaylanmasından yanaydı. Eskiden Türklere karşı sürekli yayın yapmış ve Ermenilerin avukatı kesilmiş olan The New York Herald Tribüne gazetesi, bu defa Türk yanlısı

görünüyor ve Lozan Antlaşması'nı savunuyordu:

The New York World gazetesi, "1916'ların Enver (Paşa) Türkiye'si değil, 1926'ların (Mustafa) Kemal Türkiye'si söz konusudur," diyordu.

Gazetedeki yazı "(Mustafa) Kemal Hükümeti ve Lozan Antlaşmaları, ülkenin eski, aşağı ve çökmüş

durumuna karşı güçlü bir başkaldırıyı simgeler. Aynı başkaldırı, 1890'larda kapitülasyonları

kaldırırken Japonya'da da görüldü. Lozan'da, güçlü milliyetçi rejim, Türkiye'nin dünya milletleri arasında eşit olarak yerini alacağını açıkladı. Avrupa bunu kabullendi. Tek başına Amerika mı karşı

duracak? Aşırı milliyetçiliğin yalnız tatsız yanını düşünüp (Mustafa) Kemal Hükümetinin sivil, siyasal ve sosyal başarılarını görmezlikten mi geleceğiz?" diye devam ediyordu.

The Boston Herald gazetesi, Lozan Antlaşması'nı engellemeye çalışanlara sert tepki gösteren gazetelerden biriydi.

The Washington Post, The New York Times, The Chicago Daily News, The Boston Transcript, The Baltimore Sun gibi başka bazı gazeteler de Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından yana tavır koymuşlardı.

Profesörlerin Raporu

Bu kampanya savaşları sırasında, Amerikan Dış Politika Derneği, Lozan Antlaşması'nı incelemek üzere, Columbia Üni- 153

versitesi Tarih Profesörü Edward Mead Earle'in başkanlığında, tarih, devletler hukuku, uluslararası

politika profesörlerinden oluşan özel bir komite kurmuş ve bu komiteye uzun bir rapor hazırlatmıştır.

Bu ilginç rapor, Lozan Antlaşması'nın en güçlü savunmalarından biridir.

Bu rapora göre: Türk-Amerikan Antlaşması, Lozan barışının bölünmez bir parçası olarak görülmeli idi... Lozan barışı (da) son yüz elli yıldan beri yapılmış en iyi Yakındoğu barışı idi.

Profesörler raporunda Ermeniler konusunda da özede şunlar söyleniyordu: t

"Amerika, hiçbir zaman Ermenilere ahdî bir vaatte bulunmamış; 1856 Paris ve 1878 Berlin antlaşmalarına taraf olmamıştır. İmdi Ermenileri Lozan Antlaşması'na karşı kışkırtmak cinayet olacaktır. Çünkü Amerika, Ermenileri, gerektiğinde silahla destekleyebilecek durumda değildir. Lozan Barış Antlaşması'nda azınlıklara ilişkin hükümler vardır. Türk Hükümeti azınlıklara güvenceler veriyor. Amerikalılar, Ermenileri kışkırtmakla onlara iyilik etmiş olmayacaklardır; tersine, ihanet etmiş olacaklardır. Bu kışkırtmalar sonunda Ermeniler gene ayaklanır ve gene ezilir-lerse suç, Ermenilerin ya da Türklerin değil, Amerikalılar'ın olacaktır. Ermenilere karşı gerçek dosduk, onları

Türklere yaklaştırmak olacaktır. Bu da barış içinde gerçekleştirilebilir. Yapılacak iş, Türk-Amerikan Antlaşması'nı onaylayarak Lozan barışına moral, güç kazandırmak olmalıdır. Amerika'nın Yakın Doğu'ya en büyük hizmeti, eski yaraları sarmak, ırk ve din çatışmalarını yatıştırmak olabilir; yoksa insanları suçlamak ve çatışmaları körüklemek değil."

Sonunda Amerikan Senatosu, Lozan Antlaşması'nı Reddediyor

Amerika'da, 1923 yılında başlayan Lozan Antlaşması tartışmaları 1926 sonuna kadar devam etti.

İktidardaki Cumhuriyetçi Parti, Hükümet, Dışişleri Bakanlığı, Ticaret odaları, Türkiye'deki Amerikan misyonerleri antlaşmanın onaylanmasını, Türkiye ile normal ilişkiler kurulmasını savunuyorlardı.

Muhalefetteki Demokrat parti, Kilisenin bir bölümü, Ermeniler, Rumlar ise antlaşmanın reddedilmesini, Türkiye ile ilişki

kurulmamasını istiyorlar ve büyük gürültü koparıyorlardı. Lozan Antlaşması, Amerika'da iç politika malzemesi yapılmıştı. Kavga sürerken, Başkan Calvin Coolidge yönetimi Antlaşmanın Senatoya sunulmasını geciktirdi ve bekledi.

Sonunda Amerikan Senatosu, 18 Ocak 1927 günü Lozan Antlaşmasını reddetti. Başkonsolos Celâl Bey, bu haberi Ankara'ya tellerken, "Muahedemizin tasdik olunmadığı kemal-i teessürle arz olunur,"

diyor ve ekliyordu: "Verilen 84 reyden 50 rey lehimizde ve 34 aleyhimizde olarak, yani sülüsân (üçte iki) reyden altı rey noksan ile muahedemiz reddolundu."

Senatonun çoğunluğu olumlu oy vermişti. Ama antlaşmanın onaylanması için gerekli olan üçte iki çoğunluk tutturulamamış, altı oy eksik kalmıştı. Lozan Antlaşması, oy azınlığıyla Amerikan Senatosu'nca reddedilmişti.

Antlaşmanın Reddedilmesine Basının Tepkisi

Senatonun bu kararı Amerika'da çok geniş yankı yarattı. Lozan Antlaşması'nın Onaylanmasından Yana olan Amerikan Komitesi, Amerikan basınındaki yankıları, tepkileri, yorumları bir broşürde topladı.

Bu broşüre göre, 17 Amerikan gazetesi Senato kararını alkışlamıştı. Buna karşılık 75 gazete kararı

tepkiyle karşılamıştı.

Amerikan kamuoyu çoğunlukla Senatoyu ve özellikle Demokrat senatörleri eleştiriyor, suçluyor ve antlaşmanın reddedilmesine üzülüyordu.

Senato kararını alkışlayan gazetelerden biri, "Antlaşmanın onaylanması, (Mustafa) Kemal'in emperyalist planına teslim olmak anlamına gelecekti," diyor; bir diğeri, "Diktatör Kemal'e Amerika'nın alçakça teslim olması demek olacaktı," diye yazıyor, bir üçüncü gazete, "Türkiye reddedildi," diye başlık atmıştı. Bir taşra gazetesi, "Lozan Antlaşması çöp sepetine atıldı; yeri orasıydı," diye seviniyordu.

Buna karşılık, Amerikan gazetelerinin çoğu Senato kararını

"aptallık", "dar görüşlülük", "partizanlık", "büyük hata", "gaf olarak görüyor ve eleştiriyorlardı.

Washington Star, "Kaybeden Türkiye değil, Amerika'dır," diyordu (19.1.1927).

Huston Chronide, "Antlaşmayı reddetmekle ne kazanacağımızı anlamak zordur, ama ne kadar çok şey kaybedeceğimizi görmek kolaydır," diye ekliyordu (30.1.1927).

The New York Herald Tribüne, "Senato azınlığı, sağduyu diplomasisini eski önyargılara feda etti,"

diye yazıyordu (19.1.1927).

The New York Times, pek suya sabuna dokunmayan bir tutum içinde görünüyor, Türkiye'ye olgunluk öğütlüyor, "İimdi gerçek soru, Türkiye bundan sonra ne yapacak? sorusudur," diyordu (20.1.1927).

Türkiye'nin Tepkisi

Bu arada Amerikalılar, Türkiye'nin sert tepki göstermesinden, misilleme yapmasından kaygı

duyuyorlardı.

Mademki Amerikan Senatosu Lozan Antlaşması'nı reddetmişti, mademki iki ülke arasında normal diplomatik ilişkiler kurulmasının önünü kesmişti; öyleyse Türkiye, haklı olarak, Amerika'ya sert tepki gösterebilir, Türkiye'deki Amerikalılar'a karşı bazı önlemler alabilirdi.

Fakat Türk Hükümeti bu yola gitmedi. Türkiye'deki Amerikan okullarını kapatmaya, Amerika'yı en çok gözetilen ülke hakkından yoksun bırakmaya kalkışmadı. İaşılacak bir ağırbaşlılık ve soğukkanlılık sergiledi. Türk basınının da Amerika'ya tepkisi yumuşak oldu ve kısa sürdü.

İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Sir George R. Clerk'e göre, Türkiye'nin Amerika'ya sert tepki göstermemesinin başlıca nedenleri şunlardı:

Türkler, Amerikan Hükümetinin Lozan Antlaşması'mn onaylanmasından yana olduğunu biliyorlardı

ve Senato'nun kararını Amerikan iç politika çekişmelerine bağlıyorlardı. Amerika'nın iç politikası ise Türklerden çok Amerikalılar'ı ilgilendirirdi. Türk Hükümeti ayrıca, Lozan Antlaşması'nı reddetmekle 156

Amerika'nın Türkiye'ye ciddi bir zarar veremeyeceğini görüyordu. Pek rahatsızlık duyulmadan, Amerika'da duyguların değişmesi beklenebilirdi.

İkinci Modus Vivendi

Senato kararı üzerine, Türkiye'nin tepkisini önlemek, Türk Hükümetini yatıştırmak amacıyla Amiral Bristol hemen İstanbul'dan Ankara'ya gönderildi.

Amiral Bristol, kararın, Amerikan iç politika çekişmelerinin bir sonucu olduğunu, Amerikan kamuoyunun ve Hükümetinin görüşlerini yansıtmadığını Türk yetkililerine anlattı.

Türk yetkililer, kaygıya kapılmamışlar, Amerika'ya karşı önlemler alma yoluna gitmemişlerdi ama, Amerika'da azınlığın çoğunluğa egemen olmasına biraz şaşırdıklarını de gizlememişler-di.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) de Amiral Bristol'ün önünde Ankara'da yaptığı bir konuşmasında bu noktaya değinmiş, "Kültürlü ve uygar bir ülkede, bağnaz bir azınlığın, nasıl olup da aydın çoğunluğa istediğini empoze edebildiğini anlayamadığını," söylemişti.

Gerek Türkiye'de gerekse Amerika'da antlaşmanın yeniden Senatoya sunulmasını isteyenler ve bekleyenler vardı. Amiral Bristol de bunların arasındaydı.

Ama, Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Lozan Andaşması'nı Senatodan geçirmek için yeni bir denemeye kalkışmadı; buna karşılık, Türk-Amerikan ilişkilerinin düzenlenmesi amacıyla bir Modus Vivendi yapılması için Amiral Bristol'e yetki verdi.

Bristol, Amerika'nın artık kapitülasyonlardan vazgeçtiğini Türk Hükümetine resmen bildirecekti. Türk Hükümeti de Lozan Antlaşması'nın Amerikan Senatosu'ndan geçirilmesini beklemek yerine, yeni bir antlaşma yapılmasını tercih ediyordu.

Amiral Bristol, yapılacak yeni antlaşmanın da Senatodan geçmemesi kaygısını belirtince, nota değiş-tokuşu yoluyla bir Modus Vivendi yapılması daha uygun görüldü.

Bunun Senatoya sunulmasına gerek yoktu.

Türkiye Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü (Araş) ile Amiral Bristol arasında, Ankara'da üç hafta kadar süren görüşmeler yapıldı. Sonunda, 17 İubat 1927 günü, notalar imzalanıp değiş-to-kuş edildi.

İmzalandığı gün, yani 17 İubat 1927 günü yürürlüğe giren bu Modus Vivendi ile on yıllık bir aradan sonra Türk-Amerikan ilişkilerinin yeniden kurulması sağlandı.

Oyunları bozulmuş olan Amerika'daki Ermeni lobisi bu defa, yapılan Modus Vivendi'ye karşı protesto seslerini yükseltti.

Ermeni komitesinin lideri Gerard-Kardaşyan grubu ve diğer Türk düşmanları antlaşmaya sert tepki gösterdiler.

Hele Türk-Amerikan ilişkilerinin Büyükelçilik düzeyinde yeniden kurulacağı ve yakında Türk Büyükelçisinin Washington'da göreve başlayacağı haberi, Ermeni lobisini büsbütün çileden çıkardı.

Ermeni Avukat Vahan Kardaşyan, Amerikan Başkanı Cool-idge'e, Dışişleri Bakanı Kellog'a, küstahlık derecesine varan mektuplar gönderdi. Türk-Amerikan Modus Vivendi Antlaşmasının Amerikan Anayasası'na aykırı olarak yapıldığını, Dışişleri Bakanlığının Senatoyu atlayarak Türkiye ile ilişki kuramayacağını ileri sürdü.

Ermeni lobisi, Amerika'nın çeşitli yerlerinde mitingler de düzenledi. Mitinglerden de Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na protesto telgrafları çekildi. Dışişleri Bakanlığı biraz rahatsız olmakla birlikte, protestoları duymazlıktan geldi.

Modus Vivendi Antlaşması'nın yapılmasından kısa bir süre sonra Türk-Amerikan diplomatik ilişkilerinin yeniden kurulmasına gidildi.

24 Mayıs 1927 tarihinde Joseph C. Grew, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ankara Büyükelçiliğine atandı. Büyükelçi Grew, Lozan'da Türk-Amerikan Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nı imzalamış olan kişiydi.

Grew, 21 Eylül 1927 günü İstanbul'a, iki gün sonra da Ankara'ya geldi ve 12 Ekim'de Cumhurbaşkanı

Gazi Mustafa Kemal'e güven mektubunu sundu. Üç gün sonra Ankara'da, TBMM salonunda, Cumhuriyet Halk Partisi'nin büyük kongresi açıldı.

Bu kongrede Atatürk, tarihi eseri Büyük NutuKu kürsüden okurken, Büyükelçi Grew, Cumhurbaşkanlığı locasından onu dinliyordu. Atatürk, bir dostluk jesti olarak, kendi locasını yeni Amerikan Büyükelçisine vermişti.

İlk Türk Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey, Amerika'da

Grew Türkiye'ye atanırken, Türkiye de Ahmet Muhtar Bey'i Washington Büyükelçiliğine atadı. 25

Mayıs 1927 günü Amerika'dan agreman istendi. Amerikan Hükümeti bu seçimi hemen kabul etti.

Ancak, Ahmet Muhtar Bey'in VVashington'a gidişi epeyce gecikti. Amerikan Büyükelçisi Grew, Türkiye'de göreve başladığı halde Ahmet Muhtar Bey hâlâ Türkiye'deydi. Oysa o yıllarda, ikili diplomatik ilişkiler kurulurken iki ülke elçilerinin aynı günlerde, hatta aynı gün göreve başlamalarına özen gösteriliyordu.

Böyle olduğu halde Amerika'ya atanan büyükelçimiz göreve başlamayı neden geciktirmişti?

Bu gecikmenin, siyasi bir nedeni vardı. Türkiye, Amerika'daki kışkırtmaları, kaynaşmaları kolluyordu.

Türk-Amerikan ilişkilerinin yeniden kurulmasına karşı Amerika'da yürütülen protesto kampanyasının yatışmasını bekliyordu.

Ermeni Komitesinin ve Lozan Antlaşması'na hayır diyen komitenin başı James W. Gerard, Türk Büyükelçisinin Amerika'ya varışı öncesinde yeniden işe koyulmuştu.

New York'un Ermeni komitecilerini, Rum bağnazlarını ayağa kaldırmıştı. Amerikan basınını da durmadan körüklüyor, kin kusuyordu:

"Türkiye ile diplomatik ilişki kurulamaz, Senato Lozan Antlaşmasını reddetti," diyordu. İubat'ta yapılan Modus Vivendi'yi Senato iradesine meydan okumak olarak gösteriyor, Anayasa'ya aykırı

buluyordu.

Amerika'daki Ermeni lobisinin lideri James W. Gerard, Ahmet Muhtar Bey'in VVashington'a varışından sonra da saldırılarını ve kışkırtmalarını sürdürdü.

1 Aralık 1927 günlü Amerikan gazeteleri Gerard'ın yeni demeçlerini yayınladılar. Bunlarda da Türk Büyükelçisi ve Türkiye ağır biçimde suçlanıyordu.

Türkiye'nin temsilcisinin ve Türkiye'nin, Amerika'da uğradığı ağır hakaret karşısında Türk basınının da aynı ölçüde patlayacağı umulurdu. Fakat öyle olmadı, tik günlerde Türk gazetelerinde hiçbir yorum görülmedi. Daha sonraları çıkmaya başlayan başyazılar da pek yumuşaktı. Sadece Gerard ile Ermeniler ve Rumlar hedef alınıyor, Amerikalılar'a sitem bile edilmiyordu.

Türk gazetelerin bu tutumu Amerikan Büyükelçisini bile şaşırtmıştı. Grew, "Türk basınının tutumu şaşılacak kadar ılımlı," diyor ve 6 Aralık gününe kadar Türk gazetelerinde hiçbir yorum görülmediğini ekliyordu.

Gazetelerin Türkiye'de bile pek çekingen ve cılız kalan yayınları Atlantik ötesinde hemen hiç ses getirmemiştir.

Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey, yedi yıl VVashington'da kaldı. Bu yıllar Türk-Amerikan yakınlaşmasının gitgide dostluğa dönüştüğü yıllar oldu.

Atatürk Türkiye'si, bütün dünyada olduğu gibi, Amerika'da da saygınlık kazandı.

Amerikan Başkanı Franklin D. Roosevelt, Türkiye Cumhuri-yeti'nin onuncu yıldönümü dolayısıyla 1933'te yayınladığı mesajında, "Bu nispeten kısa müddet zarfında Türk milleti hayatında ve müesseselerinde husule getirdiği ve derin akisler yapan yenilikler ve değişiklikler sayesinde terakki yoluna büyük bir emniyetle girmiş ve bütün dünyanın dikkat ve hayranlığını üzerine celbetmeye muvaffak olmuştur," diyordu.

Amerika'da Türkiye'nin prestiji yükseldikçe Ermeni Iobisinin düşmanca sesi kısılıyor gibiydi.

(Sevgili okurlarım, bu konudaki bilgileri değerli araştırmacı Bilal N. İmşir'in, "Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927)" adlı, Belleten'in, CiltXLI, Sayı 162'de, 1977 yılında yayınlanan makalesinden aktardım. Daha ayrıntılı

bilgiler için bu makaleye bakılabilir.)

Atatürk'ün Yalnızlığı -I:

Kurtuluş Savaşı Kahramanları

Hilafetçiydi

Sevgili okurlarım, "resmi tarih" ne yazık ki, Kurtuluş Savaşı ile Türkiye Cumhuriyet'in kuruluşunu birbirine o denli sıkı bağlarla bağlamıştır ki, bu iki olay çerçevesinde, bireylerin çelişkili davranışları

ve toplumsal yapının özellikleri pek irdelenmemiştir. Cumhuriyet'in ilanı, Kurtuluş Savaşı'nın doğal sonucu olarak ele alınmış ve genç kuşaklara da öyle aktarılmıştır.

Kurtuluş Savaşı'na başlamadan çok önce büe Mustafa Kemal Atatürk'ün kafasında yeni bir toplum modeli bulunduğu ve Cumhuriyet düşüncesinin, bu modelin temelini oluşturduğu kuşkusuzdur.

Ama ne yazık ki toplumsal, siyasal ve ekonomik yapı açısından Kurtuluş Savaşı ile Cumhuriyet arasında tam bir nedensellik bağı yoktur; bu bağı, olayları yönlendiren büyük dehasıyla Mustafa Kemal Atatürk kurmuştur.

Cumhuriyet dönemi "resmi tarih" anlayışı genellikle Kurtuluş Savaşı'na katılan herkesin ve tabii hem halkın hem de bütün komutanların Cumhuriyetçi oldukları gibi bir izlenim yaratmıştır.

Oysa bu izlenim doğru değildir.

Halkın Cumhuriyet gibi bir tercihi yoktur; daha doğrusu varsa bile çok cılızdır, çünkü toplum altı

yüzyıl boyunca Hilafete koşullandırılmıştır ve toplumsal yapı da dinciliğe dayalı ağalık ve köylülük yapısıdır, yani tarımsaldır ve feodal niteliklidir.

Kurtuluş Savaşı ise, Padişah'a yani Halife-Sultan'a karşı yapılan bir Cumhuriyetçi başkaldırı değil, tamamiyle düşmana karşı verilen bir bağımsızlık savaşıdır ve başlangıçta, Padişah'a 161

karşı olmak bir yana, tam tersine, Halife'yi de kurtarmak amacına dönüktür.

Kurtuluş Savaşı ile Cumhuriyet arasındaki nedensellik bağını oluşturan süreç, Vahdettin'in ülkenin kurtuluşunu, Anadolu'daki Kuvayı Milliye hareketinde değü, ingilizlerin merhametinde aramış

olmasıyla güçlenir.

Bu yaklaşımı onu Kurtuluş Savaşı'na karşı tavır almaya itmiş, bu tavrı ise, sonunda ülkeden bile kaçmasına yol açmıştır.

Hiç kuşkusuz, önce saltanatın ve sonra da Hilafetin kaldırılması için ortamı hazırlayan en önemli öğelerden biri, Vahdettin'in bu yanlış tercihidir.

Tabii Kurtuluş Savaşı'nı Cumhuriyet'e bağlayan sürecin çok önemli bir öğesi de Mustafa Kemal Atatürk'ün, askeri dehasını aratmayan siyasal dehasıyla hareketin en başından beri oluşturduğu "ulusal temsil" politikası, Samsun'a çıktığı andan itibaren bu politikayı uygulaması ve Kurtuluş Savaşı'nı
sürekli olarak Büyük Millet Meclisi ile götürmüş olmasıdır.

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkan hem iç hem de dış çevrelere karşı, sürekli olarak bu savaşın bir "isyan" bir "bireysel iktidar savaşı" olmadığını vurgulamış, arkasında bir meclisin bulunduğunu, komutasındaki orduların Meclis'in orduları olduğunu sürekli anımsatmıştır.

Hiç kuşkusuz, bütün Kurtuluş Savaşı'nı, her türlü muhalefete karşın, sürekli olarak Meclis iradesine dayalı olarak götürmesinde, en bunalımlı anlarda, Meclis'in Başkomutanlık yetkilerini uzatmadığı
durumda bile Meclis'i feshetmeyi düşünmemiş olmasında, ilerde kuracağı "Milli iradeye dayalı
yönetim biçiminin" temellerini atmak düşüncesi ana rolü oynamıştır.

Tabii Kurtuluş Savaşı'nı meclise dayalı olarak götürmesi, sadece bu savaşın meşruiyeti bakımından değil, Meclis "Milli iradeyi" temsil ettiği için, Saltanat'a karşı siyasal bir seçenek oluşturması
bakımından da önemlidir.

Bir başka deyişle, İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'dan kaçanlarla, Anadolu'dan yeni seçilenler tarafından oluşturulan Büyük Millet Meclisi, zaten yeni bir devletin yasama meclisini oluşturmuştur.

Nitekim Lozan sırasında, Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin, İstanbul Hükümeti'nin temsilcilerini de davet etme eğilimleri üzerine, Büyük Millet Meclisi, Saltanat'ı kaldırmış ve yeni devletin hukuken de sadece kendisi tarafından temsil edildiğini bütün dünyaya göstermiştir.

İşte bütün bu süreç içinde, Mustafa Kemal'in çevresindeki silah arkadaşları, yani Kurtuluş Savaşı'nm kahraman komutanları, onun Cumhuriyetçi eğilimlerini sezdikçe, Hilafetten yana koydukları

tavırlarını belirginleştirmişler, liderliğine karşı çıkmışlar, ama sonunda hepsi kazanılan büyük zafer karşısında Cumhuriyet'e istemeyerek de olsa boyun eğmişlerdir.

"Resmi tarih", Atatürk'ün Nutuk'ta bu arkadaşlarından açıkça yakınmasına karşın, olayın bu yönünü

âdeta örtbas etmiştir.

"Resmi tarih"in bu yaklaşımında, Atatürk'ün ölümünden sonra iktidara geçen İsmet İnönü'nün, çoğu küskün ve unutulmuş olan bu eski silah arkadaşlarını çevresine toplayarak onlara görev vermesinin önemli bir rolü vardır.

Aslında, başta Rauf Orbay, Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy olmak kaydıyla, Kurtuluş

Savaşı'nm kahraman komutanlarının halifeci olmaları ne ayıptır ne de şaşırtıcı.

Bu komutanlar, yıllar boyunca Halife-Sultan'm yönettiği bir devlette görev yapmışlar, temel yapısı din kurallarına göre biçimlenmiş olan bir toplumsal ve kültürel yapının içinde büyümüş ve savaşmışlardır.

Rauf Orbay'in bir konuşmasında belirttiği gibi, onların anlayışına göre, "Boğazlarından halifenin lokması geçmiştir", bu lokmaya "nankörlük" edemezler.

Ne yazık ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün çevresi Cumhuriyet düşüncesine uzak, bu rejim içinde koşullanmış oldukları için, Hilafet rejimini destekleyen komutanlardan oluşur.

Tekrar edelim, bu onlar için tarihsel bir ayıp değildir.

Hepsi kahraman ve vatansever komutanlardır, ama siyasal ve tarihsel görüşleri ancak mevcut koşullarla sınırlıdır.

Zaten Mustafa Kemal'i de "dahi" yapan, onu, arkadaşlarından ayıran özellik, onların göremediklerini öngörebilmiş olması değil midir?

Kendisine kayıtsız koşulsuz inanan ve güvenen bir tek ismet inönü vardır.

Ama o da, Mustafa Kemal'in ne eşididir, ne de rakibi olacak bir güce sahiptir.

Yani Mustafa Kemal Paşa, kendi çevresinde bulunan eşidi ve arkadaşı olan komutanlar arasında, Cumhuriyetçilik açısından yalnız adamdır.

Bu noktayı bilhassa vurgulamak istiyorum, çünkü hem "resmi tarih" hem de "gayri resmi tarih" bu konuda gerçekleri önemli ölçüde farklı yansıtmaktadır.

"Resmi tarih", bütün komutanlar sanki Cumhuriyetçiymiş gibi bir izlenim vermekte, buna karşılık özellikle dinci yaklaşımların etkisiyle "gayri resmi tarih", hem Osmanlı'nın geleneksel dinci-feodal yapısını daha fazla yansıtan Birinci Büyük Millet Meclisi'ni (bilindiği gibi Atatürk, Cumhuriyet'i yeniden seçim yaptırarak topladığı İkinci Büyük Millet Meclisi'nde ilan ettirmiştir) hem de Hilafetçi komutanların tutum ve davranışlarını yeni kuşaklara abartarak ve Mustafa Kemal Atatürk'ü eleştirmek için kullanarak aktarma eğilimindedir.

Bu konuda Atatürk'e yöneltilen eleştiri, etrafını, arkadaşlarını dinlememek ve halkın isteklerine karşı

Cumhuriyeti ve Cumhuriyet devrimleri gerçekleştirmektir:

Kısacası Atatürk, "gayri resmi tarih" açısından "tepeden inmeci", "Jakoben"ve "diktatör" olarak eleştirilmektedir.

Bu eleştirileri yapanlar, feodal bir yapıda, yani endüstrileşme-miş, aydınlanmamış bir din-tarım toplumunda demokratik bir devlet kurmanın sanki bir başka yolu varmış gibi tarihsel ve toplumbilimsel bir yanılgı içindedirler.

Mustafa Kemal'in bağımsızlık ve Cumhuriyet hedefleri o denli inanılmazdır ki, daha önce de belirttiğim gibi Halide Edip (Adıvar) gibi bir özgürlük savaşçısı bile, bunlara inanmayarak, Amerikan mandası taraftarlığı yapmıştır.

Komutanların en kıdemlisi olan Mareşal Fevzi Çakmak bile, Lozan dönüşünde ismet inönü'ye, (Mustafa Kemal'e muhalif

olan) komutanların arasmda bir fikir birliği oluşturulması yoluyla işlerin yürütülmesi önerisinde bulunmuş, inönü'nün bu öneriyi "devletin resmi örgütlenmesi dışında olduğu" gerekçesiyle reddetmesi üzerine sessiz kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra bu muhalif komutanlar, "Dine saygılı olacak" ilkesiyle 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırka'smı kurmuşlar fakat bu fırka İeyh Sait Isya-nı'ndan sonra kapatılmıştır.

Bu fırkada (partide) Kâzım Karabekir başkan, Ali Fuat Cebesoy genel sekreter, Rauf Orbay ile Adnan Adıvar, ikinci başkan olmuşlardı. Atatürk'e suikast girişimiyle ilgili görülen ve bu nedenle asılan ismail Canbulat, da kurucular arasındaydı.

Mustafa Kemal Atatürk, gençliğinden beri imparatorluğu kurtarmak için yeni bir devlet modeli peşindedir:

Eski din-tarım imparatorluğunun yerini alacak çağdaş-de-mokratik bir devlet modeli.

Birinci Dünya Savaşı yenilgisi ve Kurtuluş Savaşı, Vahdettin'in Kurtuluş Savaşı'na karşı tavır takınması ve sonunda ingilizlere sığınışı, ona bu modelini uygulamaya aktarmak açısından yardımcı olmuştur.

Hiç kuşkusuz bu yoldaki en büyük yardımcısı, Kurtuluş Savaşı'nın muzaffer Başkomutanı kimliğidir.

Kurtuluş Savaşı'nın öteki komutanlarının Hilafetçi olmaları, onların kahramanlıklarını azaltmaz, sadece siyasal bilinç bakımdan Mustafa Kemal'in gerisinde kaldıklarını ve onun devrimci liderlikteki yalnızlığını gösterir.

Atatürk'ün Yalnızlığı -II: Cumhuriyefin İlanı ve Devrimler

Sevgili okurlarım, Cumhuriyet tarihi ve Atatürk dönemi irdelenirken (belki de bilinçli olarak) yapılan en önemli hatalardan biri de o günün koşullarını düşünmemek, bugünün değer yargıları ve koşullarıyla o günleri eleştirmektir.

İimdi soğukkanlı bir biçimde Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'i ilan ederken önündeki öteki seçeneklere kısaca bir göz atalım; böylece onun devrimci yalnızlığı daha iyi anlaşılacaktır.

Hilafet Seçeneği

1) Mustafa Kemal'in önündeki ilk seçenek Hilafetin devam ettirilmesidir.

Aralarında Kurtuluş Savaşı komutanlarının da bulunduğu büyük bir kesim bu seçeneği savunmaktadır.

Bunlara göre Hilafet, sadece Osmanlı İmparatorluğu döneminde toplumun alışageldiği bir yönetim biçimi olmakla kalmayıp aynı zamanda Türkiye'nin bütün İslam coğrafyasındaki liderliğinin de güvencesi olacaktır.

Yani hem toplumda kabul görmesi daha kolaydır, hem de Türkiye'ye, dünyadaki İslam ülkelerinin liderliğini sağlayacaktır.

Bu model, aslında Mustafa Kemal Atatürk'ün halifelik görevini yüklenebilmesine de olanak vermektedir:

Büyük Mület Meclisi, halkın ve milletin temsilcisi olarak Hilafetin de temsilcisidir, Büyük Millet Meclisi Başkanı da, bu kimliğiyle Büyük Millet Meclisi adına temsil görevini yerine ge-166

tirebilir; kısacası, Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisi Başkanı kimliği ile devlet başkanı ve halife olabilir.

Mustafa Kemal bu öneriyi doğru bulmaz, çünkü onun anlayışına göre, artık din-tarım imparatorluklarının dönemi kapanmış, iktidarın meşruiyet kaynağını halktan, milletten alan çağdaş

ulus devletler dönemi başlamıştır.

Tabii İslam ülkelerinin liderliği açısından da bu önerinin ne denli anlamsız olduğunu bilir; Osmanlı

Padişah'ı V. Mehmet Reşat'ın Birinci Dünya Savaşı'na girerken ilan ettiği "cihad" karşısında Müslüman Arapların, İngilizlerle işbirliği yaparak Halife'nin ordularına karşı savaştığı gerçeğini unutmamıştır.

Komünizm Seçeneği

2) Mustafa Kemal'in önündeki ikinci seçenek, o sırada yükselişte olan ve Kurtuluş Savaşı'na da destek veren Rusya'nın da kabul ettiği rejim olan Komünizm'in (Bolşevikliğin) kabulüdür.

Bu modele göre Türkiye Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilir, kendisi de Yoldaş Kemal olarak bu devletin başına geçer.

Bu model, hem o dönemde emperyalist güçlerle savaşan Kuvayı Milliyeciler için ideolojik açıdan uygundur, hem "yükselen deneyim" olarak dünyanın gündemindedir, hem de Kurtuluş Savaşı'na para ve silah desteği veren Rusya'nın yeni rejimi olarak, oradan alınacak yardımla, kolayca uygulanabilir.

Üstelik Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle Türkiye Komünist Partisi de kurulmuştur.

Mustafa Kemal'in, Komünist modeli derinliğine incelediği ve son derece bilinçli bir biçimde yeni devlet yapısı olarak tercih etmediği bilinmektedir.

O sıralarda Lenin'in Türk Kurtuluş Savaşı da anti-emperyalist nitelikle olduğu için Mustafa Kemal'e yardım amacıyla yolladığı Büyükelçi Aralov, Atatürk'ün bu konudaki görüşlerini kendisine açıkça anlattığını, anılarında yazar.

Bu anılara göre, Mustafa Kemal, cepheyi göstermek için Aralov ile birlikte gittiği bir tetkik gezisinde ona, Sovyetler Birliği'ndeki rejimin işçilere dayandığını, oysa kendi elinde sade- 167

ce köylülerin bulunduğunu, köylülerle ise Bolşevizm'in kurulamayacağını açıkça söylemiştir.

Böylece 1917'de dünyanın gündemine bomba gibi düşen "Komünizm" de bir seçenek olarak elenmiş

olmaktadır.

Faşizm Seçeneği

3) Dönem, ırkçı kuramların moda olduğu, Almanya'da Hit-ler'in örgütlenmeye başladığı dönemdir.

Mustafa Kemal ise bir Orta Çağ imparatorluğundan, Türklük bilincinin geliştirildiği bir ulus devlet yaratmaya çalışacaktır:

Bu amaca en uygun model Türk ırkçılığına ve milliyetçiliğine dayalı faşist model gibi görünebilir: Bu modele göre Milliyetçi Sosyalist Türk Devleti kurulur, Mustafa Kemal, Führer olur, sorun çözülür.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun en ihmal edilmiş milleti olan Türklük de ön plana çıkarılmış ve yeni devletin ideolojik ve kültürel temeli yapılmış olur.

Mustafa Kemal Atatürk, pek çok sorununu çözecek olan bu modele de itibar etmemiştir.

Üstelik onu sadece kuruluş döneminde kullanmamakla kalmaz, yıllar sonra Tek Parti Dönemi'nde, îtalya'daki faşist modeli irdeleyen ve bir öneri olarak önüne getirenlere de, onları azarlayarak, karşı

çıkar.

Cumhuriyet Seçeneği

4) Dördüncü, son ve feodal bir toplumda uygulanması en zor olan seçenek Cumhuriyettir.

İlk üç model, feodal bir toplumda çok daha kolay uygulanabilir seçeneklerdir, çünkü biri din, öteki sınıf, sonuncusu da ırk diktatörlüğüne dayalı olduğundan, din-tanm toplumlarının ilkel ve otoriter yapısına çok daha uygundur.

Ama Mustafa Kemal Atatürk, en zor olanını, Endüstrileşme ve Aydınlanma olmadan uygulanamayacak bir modeli, laik ve demokratik modeli, yani Cumhuriyet rejimini seçer.

168

Çünkü amacı, toplumu dönüştürmek, bir diktatörlük değil, çağdaş bir laik ve demokratik toplum kurmaktır.

Bu amaca varmaktaki çabalarında yalnız bir liderdir. Kurtuluş Savaşı'nın komutanları Hilafet yanlısı

olduklarından, yanında sadece İsmet Paşa vardır.

Cumhuriyet'in kurulması ve toplumun laik ve demokratik ilkeler temelinde dönüştürülmesi son derece zor ve uzun bir süreçtir:

Altı yüzyıldır "kul" olarak yaşamış insanlara "vatandaş" bilincinin aşılanması, üstelik de bu dönüşümün Endüstrileşmeyi ve Aydınlanmayı yaşayamamış bir toplumda gerçekleştirilmesi, XX.

yüzyılda eşi olmayan bir deneyimin yaşanmasına yol açar.

Bu dönüşümün temelinde kısaca Atatürk Devrimleri denen reformlar yatmaktadır: Eğitim devrimi, Kıyafet devrimi, Yazı devrimi, Dil devrimi, Tarih Devrimi, Medeni yasanın kabulü

gibi devrimler, dinci-ge-lenekçi bir Tarım toplumundan, çağdaş bir topluma geçişin, kısaca,

"kulluktan' "vatandaşlığa" dönüşümün alt yapısını kuran devrimlerdir.

Batı'da bu dönüşümü sağlayan (ve çok kanlı olan) Reform, Aydınlanma, Endüstrileşme, Kentleşme ve bunların sonucu olan Demokratikleşme gibi süreçler Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanmamış olduğu için, toplumun dönüştürülmesi, hukuk ve eğitim reformlarıyla gerçekleştirilmeye çalışılır; Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme, bu devrimler sayesinde eşzamanlı yaşanır.

işin en zor tarafı, Batı'da "aşağıdan yukarı", geniş halk kitlelerinin desteğiyle (ve çok kanlı olarak) yaşanmış olan bu sürecin, Türkiye'de "yukardan aşağı" devrimlerle gerçekleştirilmek zorunda kalmışıdır.

Laik ve demokratik rejimi kuran, toprak ağalığı ve köylülükle mücadele veren çağdaş sermaye ve işçi sınıfları henüz Türkiye'de gelişmemiş olduğu için bu savaşım, ancak sivil ve asker bir avuç bürokratın desteğiyle verilir.

Tabii bu dönüşümün en önemli öğesi ve desteği, Mustafa

Kemal Atatürk'ün büyük bir özenle kurduğu ve varlığını sakınarak sürdürdüğü Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin varlığı, rejimin meşruiyet temellerini, dinci-gelenekçi yapıdan, (halife-sultan geleneğinden, yani padişahlıktan) ulusal temele (halk temeline), "demokratik temsil sistemine" aktarmayı olanaklı kılar.

Zaten Meşrutiyet'ler ile Cumhuriyet arasındaki en önemli fark da burada yatar: Meşrutiyet rejimleri, Padişahlığın, "meşruti bir monarşi" çerçevesinde devamını öngörürken, Cumhuriyet, rejimi doğrudan "Milli Egemenlik" (Ulusal Egemenlik) anlayışı üzerine oturtmuştur; Mustafa Kemal Atatürk'e, toplumu dönüştüren devrimlerini yapma olanağı veren siyasal, yasal ve meşru güç de budur.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü Bölmek Olanaklı mıdır?

Türkiye'nin kurtuluş ve Cumhuriyet'in kuruluş tarihi, aslında birbirini izleyen ve birbirine bağlı olan iki farklı süreçten oluşur:

Birinci süreç Kurtuluş Savaşı'dır.

İkinci süreç Atatürk Devrimleri'dir.

Birbirini izleyen ve birbirine sıkı sıkıya bağlı olan bu iki sürecin birbirinden en önemli farkı, birincisinin (Vahdettin yanlısı isyanlar hariç) topyekûn bir destekle götürülmüş olması, ikincisinin ise, Mustafa Kemal Atatürk'ün çevresinde oluşan, sivil ve asker, öncü bir takım ile "yukardan aşağıya"
gerçekleştirilmiş bulunmasıdır.

tşte, Kurtuluş Savaşı'nı kabul eden ama Atatürk Devrimleri'ne karşı çıkan "gayri resmi tarih" görüşü, genellikle bu iki süreci birbirinden farklılaştırarak, (kendi ayrımcılıkları içerisinde) Kurtuluş Savaşı'nı
kazanan Gazi Mustafa Kemal'i, devrimleri gerçekleştiren Atatürk'ten ayırmaya çalışır:

"Gayri resmi tarih" görüşüne göre, Kurtuluş Savaşı'nı yapan Gazi Mustafa Kemal Paşa, makbuldür, olumlu olarak değerlendirilir; Cumhuriyet'i ilan eden ve devrimler yoluyla toplumu laik ve demokratik bir yapı çizgisinde dönüştüren Atatürk makbul değildir, dinden ve gelenekten saptığı ve toplumu da saptırdığı iddiasıyla, olumsuz değerlendirilir.

Oysa Gazi Mustafa Kemal Atatürk bir bütündür, çünkü bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde, hem Kurtuluş Savaşı hem de Atatürk Devrimleri, birbirinden ayrılmaz iki süreç olarak yatar; bu nedenle bazı düşünürler, bu iki sürece birden Atatürk Devrimi demeyi yeğler.

Üstelik, Mustafa Kemal Atatürk, direnişin ilk adımlarını oluşturduğu Samsun'a çıkış anından itibaren, yeni Türkiye'nin siyasal yapısına esas teşkil eden "temsilpolitikasını" başlatmış, hemen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri örgütlenmesini kurmuş ve bunların üzerine inşa ettiği Kurtuluş Savaşı'nı, meşru egemenlik kaynağı olarak gördüğü Büyük Millet Meclisi'yle götürmüştür; yani bir anlamda yeni toplumu oluşturacak devrimler ile Kurtuluş Savaşı sürecini birbirinden ayrılmaz bir biçimde Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında bütünleştirmiştir.

Anti-Emperyalist Savaş ve Aydınlanma Devrimleri

Kurtuluş Savaşı, Anadolu'yu işgal eden emperyalist güçlere karşı doğrudan doğruya bir direniş
savaşıdır, bu niteliğiyle an-ti-emperyalisttir.

Bu konudaki "gayri resmi tarih" anlayışının oluşmasına katkıda bulunan Kemal Tahir gibi bazı
Osmanlıcı yazarlar, Kurtuluş Savaşı'nın basit bir Türk-Yunan savaşı olduğunu ileri sürerler; bu sav doğru değildir, Kurtuluş Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan tüm büyük devletlere karşı
yapılmıştır; zaten gerek Sevr'de gerekse Lozan'da muhatabımız bu devletlerdir.

Anti-emperyalist nitelikli Kurtuluş Savaşı önce yeni Türkiye'nin bağımsızlığını sağlamış, onu sömürgeleşmekten kurtarmış, daha sonra da bu bağımsız yapı üzerinde laik ve demokratik bir yapı
oluşturmuştur.

Bu açıdan bağımsızlık ile Aydınlanma Devrimleri (Atatürk Devrimleri) yeni bir toplumun oluşturulmasında birbirinden ayrılmaz iki süreç niteliği taşır.

Osmanlı toprakları üzerinde sonradan kurulan bağımsız Arap devletlerinin hiçbiri bu laikleşme ve demokratikleşme süreçlerini gerçekleştirememiş, bugün bile feodal toplumsal ve baskıcı siyasal yapılarından kurtulamamışlardır. (Bunun en trajik örneği bugünkü Irak'ta yaşanmaktadır.) Kurtuluş Savaşı sırasında, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'n-den ve feshedilen İstanbul Meclis-i Mebusanı'ndan kaynaklanan

Büyük Millet Meclisi'nin kurulmuş olması, yeni devletin siyasal meşruiyet kaynağını ve alt yapısını

oluşturmuştur.

Bağımsızlığını kazanan ülkede, Aydınlanma, Endüstrileşme ve kentleşme süreçleri yaşanmamış

olduğu için, laik ve demokratik bir yapının kurulması, çok, ama çok zor bir süreçtir.

İşte kısaca Atatürk Devrimleri ya da Aydınlanma Devrimleri dediğimiz reformlar, Saltanat ve Hilafet'in kaldırılması, eğitim ve öğretim birliğinin sağlanması, yazı, dil, tarih ve kıyafet devrimleri, en önemlisi de Medeni Kanun'un kabulü, Batı'nın yüzyıllarca süren, çok kanlı olan, ardında Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme yatan, laikleşme ve demokratikleşme süreçlerini, yeni Türkiye'de birkaç

on yıla sığdırmıştır.

Bu dönüşüm, Kurtuluş Savaşı başarısı kadar inanılmaz, büyük ve henüz başka bir toplumda eşi yaşanmamış bir XX. yüzyıl mucizesidir.

Mustafa Kemal Atatürk bu büyük devrimci gücünü arkasındaki Kurtuluş Savaşı zaferinden almıştır; bu devrimleri, Kurtuluş Savaşı'nın muzaffer komutanı kimliği gerçekleştirebilmiştir; bu açıdan da Kurtuluş Savaşı ile Aydınlama Devrimleri süreci birbirlerinden ayrılamaz.

Bütün Batı demokrasileri Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme süreçleri sonunda kurulmuştur.

Laikleşme ve demokratikleşme oluşumlarının ardında bu üç süreç vardır.

Bu süreçler, din-tarım imparatorluklarını laik ve demokratik ulus-devletlere dönüştürmüş, ama bu dönüşüm birkaç yüzyıl kadar çok uzun süre aldığı gibi, sermaye ve işçi sınıflarının ortaya çıkması ve iktidara ortak olması mücadelesinde son derecede de kanlı geçmiştir.

Laik ve demokratik devlet yapısını işletmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti ise Batı demokrasilerinin tersine, bir Kurtuluş Savaşı ile kurulmuştur; temelinde Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme değil, sivil ve asker bürokrasinin öncülüğünde, halkla birlikte kazanılan bir bağımsızlık savaşı vardır.

Çünkü genç Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş yıllarında, Batı'da

173

laik ve demokratik rejimi kurmuş olan çağdaş sınıflardan, yani sermaye ve işçi sınıflarından yoksundur.

Din-tarım imparatorlukları üzerinde laik ve demokratik rejimi kuran sınıflar, sermaye ve işçi sınıflarıdır ve bu sınıflar yukarda da işaret edildiği gibi Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme süreçleri sonunda ortaya çıkmış, gelişmiş ve iktidara el koymuşlardır.

Feodal toplumsal yapıyı yıkan, Endüstri toplumunu yaratan sınıflar, sermaye ve işçi sınıflarıdır ve Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme süreçlerini yaşamamış olan Osmanlı İmparatorluğumda bu sınıflar gelişmemiştir.

işte Osmanlı Imparatorluğu'nun kalıntıları üzerinde çağdaş bir toplum yaratmak isteyen Mustafa Kemal Atatürk'ün önündeki en büyük engel de budur:

Toplum, Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme süreçlerini yaşamadığı için sermaye ve işçi sınıfları gelişmemiştir.

Bu süreçler ve bu sınıflar olmadan da bir toplumda laik ve demokratik yapı kurulamaz.

işte, bana bu kitapta "Türkiye Cumhuriyeti XX. yüzyılın en büyük kültürel ve siyasal mucizesidir"

dedirten olay budur:

Batının Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme süreçlerine dayalı olarak, sermaye ve işçi sınıflarının desteğiyle kurduğu laik ve

demokratik rejimi, bu süreçleri yaşamadan ve bu sınıfların desteği olmadan kurmayı başarmıştır Mustafa Kemal Atatürk.

Tabii bu "yukardan aşağı" devrimlerle, yani Atatürk Devrimleri'yle kurulan laik ve demokratik rejimin, ancak bu süreçler yaşandıktan ve bu sınıflar geliştikten sonra tam işler hale geleceği açıktır.

İşte Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana ülkemizin içinde yaşadığı çalkantılar, demokrasimizin karşılaştığı sivil ve askeri engeller, hep bu süreçlerin ve bu sınıfların eksikliğinden kaynaklanmakta, bu süreçler geliştikçe, bu sınıflar güçlendikçe, sorunlar çözülmektedir.

Batı'da feodal toplum yapısı endüstriyel toplum yapısına dönüştükten sonra laik ve demokratik düzen kurulmuş, Türkiye'de ise önce laik ve demokratik Cumhuriyet kurularak bu dönüşüm, yani feodal toplumdan endüstriyel topluma geçiş gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Altı okla ifade edilen, Cumhuriyet'in kuruluş dönemindeki ideolojik hedefleri, Halkçılık, Milliyetçilik, Cumhuriyetçilik, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik, aslında Batı'da Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme sonunda ortaya çıkmış olan değerlerdir; Cumhuriyet, bu değerleri ilke edinerek, Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşmeyi, yani laik ve demokratik düzeni yaratmak istemektedir.

Bu anlamda Türkiye, Batı'da yaşanmış olan laikleşme ve demokratikleşme süreçlerini tersine çevirip bu süreçleri üreten temel belirleyicileri, yani Aydınlanma, Endüstrileşme ve Kentleşme ile, sermaye ve işçi sınıflarını, laik ve demokratik Cumhuriyet'i ilan ederek üretmeye çalışmaktadır.

Ben bu deneyimin her şeye karşın hâlâ başarıyla devam etmesinden dolayı Türkiye Cumhuriyeti'ne XX. yüzyılın mucizesi diyorum; düşünün ki bu yüzyılda, bütün tarihi ve dünyayı değiştirmek savıyla kurulan bir Sovyetler Birliği bile çökmüş, tarihin karanlıklarına karışmıştır ama Türkiye Cumhuriyeti, varlığını, laik ve demokratik bir düzen içinde sürdürmektedir.

Daha önce de belirttiğim gibi, Mustafa Kemal Atatürk ve Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı-Türk tarihinin iki büyük dâhisidir.

Hatta Mustafa Kemal Atatürk'ün başarısı, kendi zamanlarındaki dünya koşulları düşünüldüğünde, belki Fatih Sultan Mehmet'inkinden bile daha büyük ve inanılmazdır.

İşte XX. yüzyılda "yukardan aşağı" devrimlerle gerçekleştirilmiş olan bu tek ve biricik laik ve demokratik deneyimin temelinde hem Kurtuluş Savaşı hem de Atatürk Devrimleri yattığı için, ben

"Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü Kurtuluş Savaşı'nı yapan Gazi Mustafa Kemal ve Aydınlanma Devrimlerini gerçekleştiren Atatürk diye bölmek, hem kuramsal hem de uygulamalı olarak yanlıştır,"

diyorum.

Böyle bir bölme çabası ancak, Türkiye'nin laik ve demokratik rejiminden rahatsız olan, onu, dinci-gelenekçi feodal düzene geri götürmek isteyen bir niyeti yansıtır kanısındayım.

Soğuk Savaş'ın Anlamı ve Etkisi

Sevgili okurlarım, Türkiye'de "resmi tarih" ile "gayri resmi tarihin üzerinde anlaştıkları ve tek yönlü

yansıttıkları ender konulardan biri Soğuk Savaş'tır.

Osmanlı'dan gelen geleneksel Rusya düşmanlığı, Soğuk Savaş döneminde toplumun âdeta genlerine kazılan Komünist (veya komünizm) düşmanlığıyla birleşince, "resmi tarih" anlayışı ile "gayri resmi tarih" anlayışı, elbirliğiyle bu olgunun dünya ve Türkiye üzerindeki etkilerinin soğukkanlı bir biçimde ve derinliğine tartışılmasını engellemiştir.

Bana kalırsa Türkiye Cumhuriyeti tarihi, üç bölümde incelenmelidir: Birinci dönem: Kuruluş. 1923-1945.

İkinci dönem: Soğuk Savaş. 1945-1991.

Üçüncü dönem: Soğuk Savaş sonrası ya da Küreselleşme dönemi.

Bu bölümü, Türkiye'ye etkileri açısından üzerinde pek de durulmamış olan Soğuk Savaş döneminin önemini vurgulamak ve bu dönemin Türkiye'yi nasıl biçimlendirdiğini irdelemek için yazdım.

Sevgili okurlarım, anti-komünizme dayalı Soğuk Savaş, Türkiye için "doğal bir olgu" sayılmış, ne bunun eleştirisine girişilmiş, ne de

Türkiye'nin toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısı üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

Çünkü Soğuk Savaş, anti-komünizm demektir, anti-komünizme karşı çıkmak ise komünistlik anlamına gelir ve neredeyse "vatan hainliği" ile eşittir.

176

ikinci Dünya Savaşı'nm bitiminde, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarıyla başlayan Soğuk Savaş, bütün dünyayla birlikte Türkiye'deki ana belirleyici öge olmuştur.

Savaşı bitirmek için atıldığı öne sürülen atom bombaları, aslında Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bölüşülen dünyada yeni başlayan Soğuk Savaş'ın habercisiydi: Dünya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki ayrı kampa bölünmüştü: Amerika'nın önderliğindeki Batı Bloğu ve Sovyetler Birliği' nin önderliğindeki Doğu Bloğu.

Bu iki blok arasındaki Soğuk Savaş, her iki bloktaki ülkelerin toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel yapılarını derinden etkilemiştir.

Türkiye'nin Soğuk Savaş'ta taraf olmasının, hatta Batı Bloğunun ileri karakolu işlevini yüklenmesinin sorumluğu önemli ölçüde Sovyetler Birliği'ne aittir.

ikinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız kalan, bu nedenle de savaşan büyük devlederarasındaki ilişkiler açısından yalnızlaşan Türkiye, savaş sonrasında biçimlenen ve Amerika ile Sovyetler Birliği arasında paylaşılan dünyadaki yeri için kaygılıydı.

Daha savaş bitmeden, savaş sonrası dünyanın paylaşılması başlamıştı: Franklin D. Roosevelt, Winston Churchill ve Joseph Stalin 4-11 İubat 1945 tarihinde Yalta'da buluşmuşlar, hem savaşın sonunu nasıl getireceklerini hem de savaş sonrası dünyayı nasıl düzenleyeceklerini, Polonya ve Berlin'in durumunu konuşmuşlar, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluşunu kararlaştırmışlardı.

Bu konferansta Sovyetler Birliği'nin Boğazlar üzerindeki isteklerine karşı ingiltere ve Amerika'nın yumuşak bir tepki verdiği Montrö'nün, Sovyetler'in istediği biçimde yeniden düzenlenmesine ses çıkarmayacakları izlenimi edinilmiştir.

Gözlemciler daha Almanya teslim olmadan düzenlenen bu konferansta, Doğu Avrupa'nın büyük bir kısmını işgal etmiş ve henüz

Japonya'ya karşı savaşa girmemiş olan Stalin'in hemen he-791
177
men her istediğini aldığını belirtirler. (Bu tarihte Amerika, atom bombasının denemelerini henüz bitirememiştir.)
îşte daha savaş sona ermeden, Avrupa üzerindeki egemenliğini kurmaya çalışan Stalin, 19 Mart 1945
günü, 1925 yılından beri Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki saldırmazlık antlaşmasını tek taraflı
olarak feshettiğini bildirmiştir.

Ankara, 4 Nisan 1945 tarihinde verdiği yanıtta, Moskova'm önerilerinin iki taraf için de yararlı olacak bir biçimde incelenebileceğini belirtmiştir.
Bunun üzerine Sovyetler, 7 Haziran 1945 tarihinde yeni bir anüaşma için iki şart öne sürmüştür: Kars ve Ardahan'ın Ermeni toprağı olduğu ve vaktiyle Türkiye'ye haksız olarak verildiği gerekçesiyle Sovyetler Birliği'ne iade edilmesi ve Boğazlar'da üs.
17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Truman, Stalin, Churchill (daha sonra, iktidardan düşen Churchill'in yerine Atdee) arasında yapılan Potsdam Konferansı'nda Sovyetler Birliği bu isteklerini yinelemiştir.
ABD ve İngiltere, Sovyet gemilerinin Boğazlar'dan tam geçiş serbestisine sahip olmalarını kabul etmiş, buna karşılık toprak taleplerini ve Boğazlar'in ortak savunulması önerisini reddetmişlerdir.
Sonunda her ülkenin görüşlerini Ankara'ya ayrı ayrı iletmeleri hususunda anlaşmaya varılmıştır.
ABD ve İngiltere 2 Kasım ve 21 Kasım 1945 tarihlerinde verdikleri notalarla konferans sırasındaki tutumlarını bildirmişlerdir.
Sovyetler Birliği ise Ankara'ya 7 Ağustos 1946 tarihli notasıyla şu önerilerde bulunmuştur:
"Boğazlar, bütün devletlerin ticaret gemilerine açık olacaktır.
"Buna karşılık sadece Karadeniz'e sahili olan ülkelerin savaş gemileri Boğazlar'dan tam geçiş
serbestisinden yararlanabilecektir.
"Boğazlar, Karadeniz'e sahili olmayan ülkelerin savaş gemilerine özel haller haricinde kapalı
tutulacaktır.

"Boğazlar'dan geçiş rejimini saptama sorumluluğu Karadeniz'e sahili olan devletlere ait olacaktır.

TY12

178

"Boğazlar'm savunulması Türkiye ve Sovyetler tarafından ortaklaşa yerine getirilecektir."

22 Ağustos 1946 tarihinde, Türkiye, yanıt olarak egemenlik hakkı ve güvenliğiyle bağdaşmayan Sovyet önerilerini reddetmiş, buna karşılık, Montrö Sözleşmesi'nin gözden geçirilebileceğini, ama konunun sözleşmeye taraf ülkelerin katılacağı yeni bir konferansta ele alınabileceği bildirilmiştir.

Sovyeder 24 Eylül 1946 tarihli notasında önceki isteklerini yinelemiş, Türkiye de 18 Ekim 1946 tarihli notasında önceki yanıtları vermiştir.

Sovyetler bu arada, isteklerini desteklemek amacıyla 1946 yılının sonbahar aylarında bir yandan Bulgaristan'da ve Kafkaslar'da ordu yığınağı yaparken, öte yandan da basın-yayın organları

aracılığıyla Türkiye'ye karşı bir medya savaşı başlatmıştır. Tabii bu arada toprak istekleri de devam etmektedir. (Sovyetler toprak isteklerinden, Stalin'in ölümünden sonra, Sovyetler Birliği ile Batı

arasında yumuşamanın başladığı dönemde, 30 Mayıs 1953 tarihinde Türk Büyükelçiliği'ne yaptıkları

bir açıklamayla vazgeçtiklerini bildirmişlerdir. Fakat bu açıklamada bile, Boğazlar açısından güvenliğinin, iki ülke için de kabul edilebilir koşullarda sağlanmasının olanaklı olduğu belirtilerek Boğazlar konusu gündemde tutulmuştur.)

Sevgili okurlarım, bu ayrıntıları özellikle yazdım ki, o dönemde, Türkiye'nin nasıl bir yalnızlık içinde, hangi koşullarda Sovyet tehdidiyle karşı karşıya kaldığı iyice anlaşılabilsin.

Öykünün bundan sonrası da çok iyi bilinmemektedir: Türkiye, Sovyet tehditleri karşısında, kendini güvenceye almak için Batı ile ittifak arar; çünkü bu arada Sovyetler bütün Doğu Avrupa'yı, Balkanlar'ı

ve Kafkasya'yı işgal ederek denetimleri altına almışlardır.

Batı önce Türkiye'nin bu arayışına duyarsız kalır. Sonradan, Avrupa'daki Sovyet nüfuzundan rahatsız olan Amerika, Soğuk Savaş

bağlamında, önce Truman Doktrini'ni ilan eder: 12 Mart 1947 tarihinde, ABD başkanı Harry S. Truman, Kong-tarihimizle yüzleşmek

re'den komünist tehdidi altında olan Yunanistan ve Türkiye'ye yardım yapılabilmesi için 400 milyon dolar ödenek ister.

Gerekçe olarak komünist ayaklanmalara ve Sovyet tehdidine karşı hür devleti koruma amacını
belirtmiştir.
Böylece, Japonya'ya atom bombası atarak Amerika'nın gücünü bütün dünyaya ve özellikle de Sovyetler Birliği'ne karşı gösteren Truman, Soğuk Savaşı da resmen başlatmış olur.
Bu adımı, NATO, CENTO (Türkiye ve Irak arasında 24 İubat 1955 de imzalanan Bağdat Paktı'na, 1959'da ingiltere, Iran ve gözlemci olarak ABD'nin de katılmasıyla kurulan savunma antlaşması) ve SEATO'nun (1954'te Avustralya, Fransa, ingiltere, Yeni Zelanda, Pakistan ve Filipinler arasında kurulan Güneydoğu Asya Savunma Paktı) kuruluşu yani NATO ve Yeşil Kuşak çerçevesinde Sovyetler Birliği'nin çevrelenerek yalıtılması projeleri izleyecektir.
ABD Dışişleri Bakanı emekli General George C. Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde bir konuşma yapar ve Avrupa için savaş sonrası bir iyileşme programı düşüncesini dile getirir.
Marshall Planı, Batı Avrupa'da sevinçle karşılanırken, Sovyetler Birliği tarafından Amerikan emperyalizminin bir aracı olarak kabul edildi ve Kominform'un kurulmasına yol açtı: Stalin, Eylül 1947 tarihinde, Amerikan emperyalizmini bir oyunu olarak gördüğü Marshall Planı'na karşı Sovyetler Birliği, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa, italya komünist partilerinin liderlerini bir araya getiren Kominform'u oluşturdu.
Kominform, Nazi-Sovyet Saldırmazlık Paktı ertesinde kaldırılan III. Enternasyonal'in fonksiyonlarını
yani dünyadaki komünist hareketlerin eşgüdümünü üstlenmekteydi.
Böylece dünya, artık Soğuk Savaş bağlamında örgütsel olarak da iki kampa ayrılmış bulunmaktadır.
Truman Doktrini'nin kabulünden sonra Marshall yardımı başlar; Türkiye artık Soğuk Savaş'ın bir aktörü olarak Batı ile bütünleşir.

Bu gelişmelere karşın, Soğuk Savaş çerçevesinde oluşturulan NATO savunma antlaşmasına da Türkiye zor girer.

Amerikan askeri yardımı almak için bu antlaşmaya dahil olmak isteyen Türkiye çok uzun süre bekletilir.

Bu arada Kore Savaşı çıkar, Türkiye bu savaşa Amerika'nın yanında katılır, askerleri büyük kahramanlıklar gösterir, Amerikalılar'dan sonra en çok kaybı verir ve sonunda 4 Nisan 1949'da kurulan NATO'ya, üç yıl sonra, 18 İubat 1952 tarihinde kabul edilir.

Soğuk Savaş Nasıl Yapıldı, Dünya Nasıl Etkilendi?

Sevgili okurlarım, Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğindeki Batı dünyası ile Sovyetler Birliği'nin önderliğindeki Doğu dünyası arasındaki Soğuk Savaş'ın üç mücadele alanı vardı: Birinci mücadele alanı doğrudan doğruya silah üstünlüğü alanı idi.

Bu alandaki rekabete Amerika, Hiroşima ve Nagazaki'ye attığı atom bombalarıyla önde başladı.

Arkadan Sovyetler de atom bombası yapınca bu alanda iki blok arasında bir dengeye ulaşıldı.

Derken Sovyetler, uzaya yapay uydu Sputnik'leri ve Gagarin'i yollayarak uzay yarışına dönüşen silah rekabetinde öne geçtiler.

Daha sonra Amerika, aya insan yollayarak bu yarışı kazandı.

Tabii bütün bu yarış müthiş bir yatırım ve ekonomik güç gerektiriyordu.

En sonunda Reagan dönemindeki "yıldız savaşları" projesi ile Amerika, bu yarışmanın maliyetlerini karşılayamayan Sovyetler'i iflas ettirerek çökertti.

İkinci mücadele alanı ekonomi idi.

Bu alandaki savaşım ekonomik verimliliğin arttırılması üzerine dayalıydı.

Batı, serbest Pazar ekonomisini kullanıyordu ekonomik verimliliğin arttırılması için.

Sovyetler'in buna yanıtı Planlı ekonomiydi.

Batı, tüketim mallarına ağırlık veriyor, kalkınmasını ve silah 181

yarışını finanse etmeye çalışan Sovyetler'de ise tüketim mallarına ayıracak çok fon kalmıyordu.

Sonuç olarak Batı ekonomisi daha verimli, Sovyet ekonomisi daha verimsiz bir noktaya ulaşınca, bu rekabetin sonucu da belli

oldu:

Bütün dünyayı pençesine alan, tüketim mallarına yönelik bir "yükselen beklentiler devrimi", Batı'nın Sovyet modelini çökertmesine yol açtı.

Üçüncü mücadele alanı siyasal, kültürel ve ideolojikti.

Yürütülen mücadele esas olarak her iki kampın da kendi rejimlerini öven, rakibinin rejimini ise eleştiren bir propaganda kampanyası biçimindeydi.

Sovyetler, kendi rejimleri için, herkesin adil biçimde yaşadığı, temel hizmetlerden yararlandığı bir

"komünist cenneti" propagandası yapıyor ve Batı demokrasilerini yoksulluk ve sefalete yol açan bir eşitsizlik rejimi, bir sermaye diktatörlüğü olarak niteliyordu.

Batı, gerçek özgürlüğün ancak demokrasi içinde yaşanabileceğini ve Sovyetler'in, bireylerin tüm özgürlüklerini kısıtlayan ve sınırlayan baskıcı bir proletarya diktatörlüğünden başka bir şey olmadığım vurguluyordu.

Batı, klasik özgürlüklere dayalı demokrasi modelini öne çıkaran bir kampanya yürütüyor, Sovyetler'i, bütün bu özgürlükleri reddeden baskıcı bir diktatörlük rejimi olarak eleştiriyordu.

Buna karşılık Sovyetler, klasik özgürlükleri küçümsüyor, iş bulma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut edinme hakkı, sağlık ve eğitim hakkı gibi temel hakları daha iyi sağladığını savunuyordu.

Batı, Sovyetler'in, Doğu Avrupa'yı işgal ettiğini, Avrupa ülkelerinin bağımsızlık ve özgürlüklerine el koyduğunu ve bu ülkeleri "peyk" yaparak kendi çıkarları için sömürdüğünü öne sürüyor, bu ülkeleri Sovyetler Birliği'ne karşı ayaklanmaya teşvik ediyordu.

Sovyetler ise, Amerika önderliğindeki Batı ülkelerinin ve Batı sermayesinin emperyalist bir güç olarak tüm dünyayı sömürdüğünü iddia ediyor, azgelişmiş ülkelerde Amerikan karşıtı duygu-182

lan ve hareketleri kışkırtıyor, sömürgelerde ve gelişmekte olan "' kelerde anti-emperyalist bağımsızlık hareketlerini destekliyordu.

Sovyetler Birliği, bütün ülkelerde sınıf savaşlarını özendiriyor, demokrasiyle yönetilen ülkelerde demokratik hak ve özgürlüklerin "İşçi sınıfının iktidarını" gerçekleştirmek için kullanılmasını

destekliyordu.

Batı, Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğinde, dinleri ve milliyetleri reddeden, kendisinin bir

"Proletarya diktatörlüğü" olduğunu öne süren Sovyetler Birliği'nde ve onun denetimlerindeki ülkelerde, klasik özgürlüklere dayalı demokrasi ile birlikte, dinci ve milliyetçi ideolojileri, hareketleri, oluşumları destekliyor ve güçlendiriyordu.

Bütün dünya, bu üç alanda acımasız yöntemlerle yürütülen Soğuk Savaş bağlamında tam anlamıyla ikiye bölünmüştü.

Batı, NATO, CENTO ve SEATO gibi askeri savunma örgütleri kurmuş, Sovyeder buna Varşova Paktı

ile yanıt vermişlerdi.

Sovyetler'in en büyük destekçisi önceleri Çin'di.

Sonradan araları açıldı, ama Çin, Batı'ya uzak durmaya devam etti.

Sovyetier'in (ve Çin'in) ideolojik, siyasal ve askeri desteği, Vietnam Savaşı'nı başlatmış ve bu savaş, Amerika'nın yenilgisiyle son bulmuştu.

Amerika'nın desteğiyle Çekoslovakya'da ve Macaristan'da Sovyetler Birliği'ne karşı isyanlar başlamış, ama Sovyet tankları bu isyanları kanlı bir biçimde bastırmıştı.

Buna karşılık Sovyetier'in Afganistan işgali, Amerika'nın desteğiyle örgütlenen (ve bugün El Kaide olarak varlığını sürdüren) Afganlı İslam mücahitleri tarafından durdurulmuş ve Sovyetler Birliği yenilgiye uğratılmıştı.

Tabii Güney Amerika'da da anti-emperyalist bağımsızlık hareketleri gelişmiş, bunların bir bölümü

Amerika'nın desteklediği ordular tarafından bastırılmış, Küba gibi Sosyalist bir deneyim ise bugüne kadar başarıyla gelebilmiştir.

Sevgili okurlarım, burada anlatmak istediğim olay, Soğuk Savaş döneminde bütün dünyanın tam bir kamplaşma yaşadı- 183

ğı ve dünya liderliğini ele geçirmek adma oluşturulan bu kamplaşma bağlamında pek çok mevzide sıcak savaş trajedisine tanık olunduğudur.

Tabii bütün bu kamplaşma sırasında her iki kamp da, karşı kampa karşı birtakım siyasal, ekonomik, kültürel ve ideolojik önlemler almıştı.

Sovyetler Birliği'nde kapitalizmi savunmak, tımarhaneye kapatılmak veya Sibirya'ya sürülmek için yeterli nedendi.

Amerika'da komünistler fişleniyor ve devlet memuru olamıyordu.

Türkiye'de komünist olmak yasalarla yasaklanmıştı, komünist olanlar hapse atılıyordu.

Sıcak savaşlar, Asya, Afrika ve Güney Amerika gibi azgelişmiş ülkelerin bulunduğu kıtalarda sürerken, kültürel, ideolojik ve siyasal savaşın esas alanı Avrupa'ya kaymıştı, çünkü Fransa, italya gibi ülkelerde Komünist partiler yasal olarak siyasete katılabiliyorlardı.

Sovyetler Birliği ve Amerika, toplumları etkilemek için bütün iletişim yollarından, edebiyattan, sanattan, radyodan televizyondan, sinemadan, dergilerden, gazetelerden yararlanıyorlardı.

(Burada ayrıntılarına girmeyeceğim bu kültürel savaşın ne gibi korkutucu boyutlara eriştiğini anlamak için Frances Stonor Saunders'in yazdığı ve Parayı Verdi Düdüğü Çaldı-CIA ve Kültürel Soğuk Savaş

adıyla Ülker Ince'nin Türkçe'ye çevirdiği, Doğan Kitap Yayınevi tarafından yayınlanan değerli kaynağa bakılabilir.)

Üçüncü Dünya adı verilen ve Yugoslavya, Hindistan gibi ülkelerden oluşan bir yeni kampın ortaya çıkması da bu geniş kapsamlı ve dünyayı derinliğine etkileyen, biçimlendiren Soğuk Savaş'ın ne şiddetini ne de etkilerini azaltabildi.

Soğuk Savaş ancak Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla sona erdi.

Ama bu acımasız savaşın etkileri hâlâ sürüyor.

Çünkü yapılan toplumsal, siyasal ve kültürel yatırımlar o denli geniş ve derin sonuçlar verdi ki bu sonuçlar dünyayı bugün de biçimlendirmeye devam ediyor.

Örneğin, Sovyetler'in dağılmasından sonra Yugoslavya'nın ve Çekoslovakya'nın bölünmesi, Balkanlar'da yaşanan ırkçı katliamlar, Soğuk Savaş döneminde yapılan milliyetçilik yatırımların bir sonucudur.

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı 11 Eylül 2001' deki terörist saldırıları gerçekleştiren El Kaide, (yukarda da belirttiğim gibi)

Soğuk Savaş döneminde bizzat Amerika tarafından yaratılmış bir örgüttür.

El Kaide'nin liderliği, Sovyetler yıkılıp hedefleri ortadan kalkınca, radikal İslam mücahitlerine uygun bir amaç aramış, Ortadoğu anlaşmazlığı çerçevesinde İsrail'i ve onun destekçisi Amerika'yı yeni hedef olarak seçmiştir.

örneğin, Sovyetler'i çevreleyerek sınırlamak amacına dönük CENTO ve SEATO'dan oluşan bir Yeşil kuşak, yani Islami bir kuşak oluşturulduktan sonra, Sovyetler yıkılınca, bu kuşak içindeki İslam ülkeleri üzerindeki Amerikan nüfuzu ve (Türkiye'ye Ilımlı islam modeli olarak yansıyan) yönlendirici etkisi, ABD'nin oluşturmak istediği Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde devam etmektedir.

Soğuk Savaş'ın Türkiye'ye Etkileri

Türkiye, Soğuk Savaş'ın etkilerini en çok hisseden ülkeydi.

Batı dünyasının ileri karakolu rolüne soyunmuştu.

Türkiye açısından bunun üç nedeni vardı:

Birinci neden, Sovyet tehdidiydi.

Türkiye ancak Batı dünyasıyla bütünleşerek bu tehdide karşı koyabileceğini düşünüyordu.

İkinci neden, askeri ve ekonomikti:

Batı ile bütünleşerek ve bütün orduyu NATO'nun emrine vererek askeri modernleşmeyi ve ekonomik yardımı en üst düzeyde gerçekleştirmek istiyordu.

Üçüncü neden siyasal ve ideolojikti:

Türkiye, çok partili düzene geçtiğinden beri, rejimini ve kalkınmasını Batı modeline uygun olarak biçimlendirmeye, Amerika'ya benzemeye çalışıyordu.

Batı (daha doğrusu Amerika) açısından ise Türkiye'nin jeostratejik durumu bu ittifakta en önemli rolü

oynuyordu:

Boğazlar'a egemen oluşu, Karadeniz, Akdeniz ve Ege'de kıyısı bulunması, Yakındoğu, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar dörtgenindeki konumu ve Rusya'yla komşuluğu onu, Sovyetler Birliği'ne karşı

gerçekten bir ileri karakol yapmaya çok uygundu.

Böylece Türkiye'nin istekleri ile Amerika'nın gereksinmeleri buluştu ve Türkiye, Soğuk Savaş'tan en çok etkilenen ülke oldu.
Türkiye'nin ileri karakol konumu ve bu konumun önemi, NATO ve Yeşil Kuşak açısından da son derece açık seçik bir biçimde ortadadır:

Türkiye, NATO'nun en güney ucunda ve Yeşil Kuşak'in en batı noktasında yer alıyordu.
Bu niteliğiyle, Sovyetler Birliği'ni çevreleyen ve çerçeveleyen Batı askeri ittifaklarının "köşe taşı"
işlevi görüyordu.
Tabii bu işlevine ek olarak Sovyetler Birliği ile komşu olması ona Soğuk Savaş bağlamında daha da etkili bir konum kazandırıyordu.
(Örneğin Amerika, Sovyetler'i tehdit eden nükleer başlıklı Jüpiter füzelerini Türkiye'de konuşlandırmıştı ve Küba krizi sırasında Sovyetler'in oradaki füzelerini geri çekmelerine karşılık, Amerika da bunları geri çekmişti. Daha sonra yine nükleer başlıklı başka füzeler Jüpiterlerin yerini aldı.)
iç ve Dış Dinamik Soğuk Savaş Döneminde Birleşti
Sevgili okurlarım, Soğuk Savaş dönemi ile Türkiye'deki çok partili düzenin başlaması aynı zamana rastlar.
Zaten çok partili düzene geçiş, bir anlamda Soğuk Savaş'ın bir sonucudur; ismet Paşa hem Atatürk'ü
tamamlamak hem de Batı ile yakınlaşmak için çok partili düzene geçmiştir.
Çok partili düzen, Demokrat Parti'yi iktidara getirmiştir.
Demokrat Parti, tanım gereği, muhalefet partisi olarak Cumhuriyet'i kuran partinin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşıtıdır.
Dolayısıyla iktidara gelince laik ve demokratik bir rejim kur-186

mak yolunda girişilen devrimci atılımlardan ödünler verilmiş, geri adımlar atılmıştır.
Atatürk Devrimleri, "Halkın benimsediği devrimler" ve "Halkın benimsemediği devrimler" olarak ikiye ayrılmış, halkın benimsemediği öne sürülen devrimlerden geri adımlar atılmıştır.
Böylece Demokrat Parti iktidarı ile Soğuk Savaş, tam anlamıyla üst üste çakışmıştır.

Hem Soğuk Savaş'ın yönlendirmesi hem de Demokrat Parti'nin programı, Türkiye'de beklendiğinden çok daha etkili olmuştur.

Çünkü 1945'ten sonra iç dinamik ögeleriyle dış dinamik öğeleri aynı yönde, birbirlerini destekleyen ve bu nedenle tek başlarına yaratabileceklerinden çok daha geniş ve derin etkiler yaratan bir süreç

oluşturmuşlardır.

Soğuk Savaş'ın (Demokrat Parti iktidarının uygulamalarıyla desteklenen ve pekişen) Türkiye'deki etkileri ve bu etkilerin sonuçları çok kısaca şöyle özetlenebilir: Komünizm yasaklandı, sol görüşler baskı altına alındı, bu çerçevede temel hak ve özgürlükler de sınırlandı ve kısıtlandı.

Bu uygulama, iktidara gelmeden önce komünistlerin de desteğini almış olan Demokrat Parti iktidarının 1951'deki ünlü komünist tevkifatı ile doruk noktasına ulaştı.

Sınıf esasına göre parti kurmak yasaklandı, sendikacılık tehlikeli bir uğraş halini aldı.

Eğitim, laik ve demokratik, Atatürkçü, devrimci kimliğinden saptırıldı.

örneğin Köy Enstitüleri kapatıldı, ilahiyat fakülteleri ve imam hatip okulları açılmaya başlandı.

18 yıldır Türkçe okunan ezan yeniden Arapça'ya çevrildi.

Arapça, okullarda yeniden eğitim diline girdi, örneğin "Anayasa: Teşkilatı Esasiye Kanunu",

"Genelkurmay Başkanı: Erkanı Harbiye-i Umumiye Reisi" oldu.

Anti-komünizm devletin resmi ideolojisi oldu.

Türkiye'nin gelişme ve kalkınma modeli olarak Amerika örnek alındı, Türkiye'nin "Küçük Amerika"

olacağı söylendi.

Din ve milliyetçilik yeniden siyasal önem kazandı, din istis-

man yeniden siyasete egemen oldu, Başbakan Adnan Menderes, Said Nursi'nin elini öperek bu değişmeyi simgesel olarak da halka ilan etti.

Toplumsal yaşam ve kültür bir yandan Arap emperyalizminin, öte yandan Amerikan emperyalizminin etkilerine açık hale getirildi.

Ordunun tüm birlikleri, daha çok yardım almak için NATO emrine verildi, bu durum Kıbrıs harekâtı

sırasında sıkıntı yarattı ve (harekâtta NATO birliklerinin izinsiz kullanıldığı gerekçesiyle) Amerika'nın silah ambargosu uygulamasına yol açtı; sonradan NATO dışında kalan Ege'deki Dördüncü Ordu kuruldu.

Tarımda makineleşme başladı, kırsal alanlardaki işgücü yani köylüler, kente akın etti.

Kentsel planlama yapılmadı, gecekondulaşma tüm Türkiye'ye egemen oldu. (Bugün de Türkiye'nin siyasal yazgısını büyük kentlerdeki gecekondu halkının oyları belirlemektedir) Devlet yatırımları büyük bir hızla sürdürülmekle birlikte, özel girişimin desteklenmesine başlandı.

Dış yardım başladı, ekonomi hareketlendi, enflasyon yükseldi, ülke giderek dış yardıma bağımlı hale gelmeye başladı; nitekim Menderes en son istediği (bugün için gülünç olan) ek 500 milyon dolar yardımı alamadığı için Sovyetler Birliği'ne gitmeyi düşünürken 27 Mayıs oldu.

Sevgili okurlarım, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi 1923-1945 yılları arasında, ancak 22 yıl sürmüştür.

1945'te Soğuk Savaş'ın başlamasıyla, yeni bir toplumun inşası projesi, yerini Batı liderliğindeki anti-komünist güdümleme-ye bırakmış, özellikle din istismarı ve demokrasi yerine çoğunluk diktatörlüğü

anlayışı topluma hâkim kılınmıştır.

Bu 22 yılda ne biçim sağlam (ve tabii insanlığın tarihsel gelişmelerine uygun) temeller atılmış ki, 60

yılı aşkın süredir erozyona uğratılan laik ve demokratik rejim hâlâ ayaktadır.

Demokrat Parti Niçin Demokrat Değildi?

Sevgili okurlarım, resmi tarihin saptırdığı en önemli konulardan biri, yakın tarihimizde Demokrat Parti'nin ve Adnan Menderes'in rolüdür.

Bunun iki nedeni vardır:

Birinci olarak, Demokrat Parti'nin iktidardan düşürülüşünden sonra iktidara gelen hükümetler onun devamı oldukları için, nesnel

değil, öznel (sübjektif) bir değerlendirme yapmışlar ve hem Demokrat Parti'yi hem de Menderes'i gerçeklere uygun olmayan bir biçimde yüceltmişlerdir.

Aynı yüceltme saptırması bir ölçüde Celal Bayar için de söz konusudur.

Demokrat Parti kapatıldıktan sonra kurulan Adalet Partisi (AP), o da 1980 darbesiyle kapatıldıktan sonra kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) doğrudan doğruya DP'nin devamıdırlar.

Süleyman Demirel, Tansu Çiller ve şimdi (bir ölçüde) Mehmet Ağar, Menderes'in halefleridir.

Tabii Demokrat Parti'nin devamı olan partilerin sürekli iktidarda olmaları, "resmi tarih" görüşünü de etkilemiş, Menderes'i, bu liderlerden birinin tanımıyla, bir "Demokrasi İehidi" mertebesine yükseltmiştir.

İkinci neden, Menderes'in (Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile birlikte) idam edilmiş olmasıdır.

Hiç kuşkusuz bir "siyasal cinayet" niteliği taşıyan bu idam, kamuoyunda Menderes'e bir

"mazlum"kimliği kazandırmış ve hatta onu bir "şehit" mertebesine yükseltmiştir.

Menderes'in ve arkadaşlarının idamı hiç kuşkusuz yanlış ve haksız bir eylem, yukarda da belirttiğim gibi "siyasal bir cinayettir"; ama bu haksızlık onun demokrasiyi rafa kaldırmış olduğu gerçeğinin gözden kaçırılmasına yol açmamalıdır.

Demokrat Parti iktidarının yaptıklarını çok kısaca anımsarsak, demokratik bir rejimin olmazsa olmaz koşulu olan muhalefet hakkını kısıtlamış, Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarına el koymuş, başta basın özgürlüğü olmak kaydıyla bütün temel hak ve özgürlükleri sınırlamış ve kısıtlamış, hapishaneleri gazetecilerle doldurmuş, üniversitelerdeki bilim özgürlüğüne müdahale etmiş, "ispat hakkı" isteyen basın ile "İsmail Hakkı mı, o da ne?" diyerek alay etmiş, kendisine oy vermeyen Kırşehir ilini ilçe yapmış, işçi haklarını ve sendikacılığı bastırmış, ülkedeki bilim, sanat ve edebiyat yaşamını anti-komünizm baskısı altına alarak özellikle kısıtlamış ve demokratik bir rejimde olmaması

gereken daha düzinelerce sınırlama ve kısıtlamayı uygulamaya koymuştur.

"Odunu aday göstersem milletvekili seçtiririm," diyerek milletvekillerini nasıl bir gözle gördüğünü

ifade etmiş, partisinin Meclis grubunda, "Siz isterseniz Hilafeti bile geri getirirsiniz," diyerek, laik ve demokratik rejime inançsızlığını dışa vurmuş, üniversite hocalarına, "Kara cüppeliler," orduya "Battal Gazi ordusu," ve "Ben orduyu yedek subaylarla bile yönetirim," diyerek, üniversiteyi ve orduyu aşağılamıştı.

Said Nursi'nin elini öperek, siyasetini, din istismarı üzerinden götürdüğünün işaretlerini vermişti.

En sonunda da sivil bir hükümet darbesi yaparak, Meclis'te kurduğu bir komisyon aracılığıyla demokratik rejime hukuken son vermiştir; bu anlamda 27 Mayıs askeri ihtilali, Menderes'in sivil darbesine karşı "demokrasiyi korumak için" yapılan bir karşı eylemdir ve ne yazık ki, siyasal nitelikli idamlarla ve askerlerin yönetime müdahalelerinin yolunu açmış olmakla, çok olumsuz sonuçlar da doğurmuştur.

Menderes'in Meclis'te "yargı yetkileriyle donatarak" kurduğu Tahkikat Komisyonu, 15

milletvekilinden oluşuyordu.

Hem askeri hem de sivil yargılama usullerini kullanmaya, yani hem askerleri hem de sivilleri yargılamaya yetkili kılınmıştı.

Böylece Anayasa'nın en önemli hükmü olan yasama ve yargı organları arasındaki ayrılık ilkesi ihlal edilmiş oluyordu.

Bu komisyon, hem savcı hem de yargıç görevi yapacaktı.

Yani hem suçlayacak, hem de karar verecekti.

Kararlarının temyizi yoktu, Komisyon'un verdiği hükümler kesindi.

Komisyonu'nun görevi ise "Muhalefetin rejim aleyhtarı faaliyetlerini" araştırmaktı; Cumhuriyet Halk Partisi yargılanacak ve (büyük bir olasılıkla) kapatılacaktı bu Komisyonda.

Bu komisyonun kurulma gereği nereden kaynaklanmıştı?

1960 yılına gelindiğinde, Demokrat Parti iktidarı iyice yıpranmıştı.

1950 seçimlerinde aldığı ve 1954 seçimlerinde yükselttiği yüzde 50'nin üzerindeki oy oranı, erken yapılan 1957 seçimlerinde yüzde 50'nin altına düşmüştü.

Urukta görülen bir seçimde büyük bir olasılıkla iktidardan düşecekti.

Menderes, "Ben kendime sabık başbakan dedirtmem," diyerek bu olasılığı kabul etmeye hazır olmadığını açıkça belirtmişti.

îşte artık erken seçimin gündemde olduğu 1960 yılında kurduğu bu komisyonla CHP'yi kapatacak ve seçime rakipsiz girerek iktidarını sürdürecekti.

Tahkikat Komisyonu yasasının kabulü üzerine 28 Nisan'da İstanbul, 29 Nisan'da Ankara üniversitelerindeki öğrenciler protesto gösterilerine başladılar. DP iktidarı bunların üzerine polis ve askerle gitti, öğrencilere ateş açıldı, üniversiteler tatil edildi, 27 Mayıs'ta da ordu yönetime el koydu.

Demokrat Parti'nin seçimleri kazandığı 14 Mayıs 1950 tarihi Türkiye'de, genellikle bir "Beyaz Devrim", bir demokrasi zaferi olarak görülür.

Bir anlamda öyledir de.

Ama bu zaferi kime borçludur Türkiye?

Menderes'e mi?

Yoksa ismet inönü'ye mi?

Tabii ki İsmet inönü'ye.

Dünya'da, İsmet İnönü'den başka, elindeki tüm egemenlik haklarını tek başına kullanırken, yani diktatörlük yetkilerine sahipken, demokrasiyi kuran bir başka lider yoktur.

Unutmayalım ki, onun çağdaşları, Sovyetler Birliği'nde Stalin, Portekiz'de Salazar, İspanya'da ise Franko'dur.

Salazar ve Franko'nun Batı dünyasıyla bütünleşmiş ülkelerin liderleri olduğunu düşünürseniz, İsmet Paşa'nın demokrasiye geçişini, Batı'nın zorunlu dayatması olarak görmenin yanlışlığını da fark edersiniz.

İsmet Paşa, Atatürk Devrimleri'ni, demokrasiyle taçlandırmak, yeni Türkiye'nin kuruluşu açısından tarihe karşı devrimci görevini yerine getirmek için çok partili düzene geçmiştir.

Tabii Menderes'in başarısızlığı bu geçişin "erken" olduğu konusunda çeşitli yorumların ortaya çıkmasına da yol açmıştır: İronik olarak Menderes'in başarısı ya da başarısızlığı İsmet İnönü'nün demokrasi deneyimindeki başarısını ya da başarısızlığını belirleyecekti.

Bu açıdan Menderes'in 1950 seçim zaferi inönü'nün başarısı, 27 Mayıs darbesi ile iktidardan uzaklaştırılması ve hele hele idam edilmesi ise yine İnönü'nün başarısızlığıdır.

İsmet İnönü'nün kararıyla çok partili rejime geçen Türkiye'de bu dönüşümden yararlanarak iktidara gelen Demokrat Parti ve onun lideri Menderes, neden kendilerini iktidara taşıyan demokratik süreci destekleyeceklerine ve güçlendireceklerine, tam ters bir yol seçtiler?

Neden "çok partili rejimi", "gerçek bir demokrasiye" dönüştüreceklerine, onu "çoğunluğun diktatörlüğü"haline getirdiler?

Sevgili okurlarım, sanıyorum bu sorunun üç yanıtı var.

Biri bireysel ve örgütsel, diğeri toplumbilimsel, bir diğeri de dış dinamiğe bağlı olan üç yanıt: Birinci neden, bireysel ve örgütseldir:

Demokrat Parti'nin kurucuları ve yöneticileri, tek parti döneminin Cumhuriyet Halk Partisi'nden yetişmiş politikacılardır.

Ne yazık ki bunlar, geçmiş dönemin tek parti uygulamaları geleneğinden kurtulamamışlar, kendilerini iktidara taşıyan sürecin önemini fark edememişlerdir.

İsmet İnönü'nün çok partili düzene geçerken yaşadığı yalnızlık, Atatürk'ün Cumhuriyet'i ilan ederken yaşadığı yalnızlığı andırır:

Demokrat Parti'yi kuranlar dahil, CHP içindeki politikacıların hiçbiri çok partili rejime inanmamaktadır.

Hepsi tek parti dönemindeki koşullanmalarının esiridirler; yalnız ismet Paşa bu rejimi desteklemektedir.

Dolayısıyla Demokrat Parti'nin liderleri, 1950 seçimlerinden önce yaptıkları bütün vaatleri, verdikleri bütün sözleri, sadece "günün koşullarına uygun olduğu için" yapmış ve vermiş, iktidara gelince, bütün bunları unutmuşlardır, çünkü zihinlerinin ve yüreklerinin derinliğinde çok partili değil, tek partili yönetim biçimi vardır.

Bir anlamda iktidar dönemlerindeki uygulamalar, tek parti döneminde CHP'nin yaptıklarının

"rövanşı", dolayısıyla aynısıdır.
ikinci neden, toplumbilimseldir.
1950 Türkiyesi, bir demokratik rejimin gerektirdiği bilinci geliştirmiş olan endüstriieşmiş ve kentleşmiş bir nüfusa, bir seçmen kitlesine sahip değildir.
Sevgili okurlarım, bildiğiniz gibi demokrasi, hem aydınlanma, endüstrileşme ve kentleşme süreçleri sonunda, hem de bu süreçlerin yarattığı sermaye ve işçi sınıflarına dayalı olarak ve çok kanlı bir biçimde gelişmiştir.
Bu süreçler ve sermaye ile işçi sınıfları yani çağdaş sınıflar, demokratik rejim için gerekli seçmen bilincini geliştirir ve korur.
Oysa 1950 Türkiyesi'nde ne Atatürk Devrimleri tam benimsenmiş, ne aydınlanma, endüstrileşme ve kentleşme süreçleri bütünüyle yaşanmış, ne de sermaye ve işçi sınıfları yeterince gelişmiştir.
Yani toplumsal yapı demokrasiye hazır değildir.
Bu nedenle, çoğunluğu din-tarım eksenli feodal kültür nitelikli olan seçmen, Demokrat Partinin, din eksenli ve Atatürk Devrimlerinden ve demokrasiden geriye dönüşleri içeren "çoğunluğun diktatörlüğü" modeline, bırakın karşı çıkmayı, tam tersine destek bile vermiştir.

Burada tek bir örnek vermekle yetineyim, sevgili okurlarım derhal olayı göreceklerdir: Pek kimse bilmez, DP, seçimleri kazandıktan sonra, Birinci Menderes Hükümeti'nin programında, iktidar, seçmene işçi haklarını geliştirme sözü vermiştir.
Hükümet programpda yer alan bu söz, artık seçim dönemi, propaganda kampanya süreci kapandığı
için boş bir vaat olmaktan öte bir uygulama programı, bir niyet ifade eder.
Ama Demokrat Parti bu sözünü yerine getirmez, işçi haklarını geliştirmez.
Sonuç ne olur bilir misiniz?
1954 seçimlerinde oyları artar.
Çünkü Türkiye'de, işçi sınıfı gelişmemiştir, seçmen işçi nitelikli değildir, demokratik hak ve özgürlüklerini geliştirmek için bir çaba sarfetmez.

Köylülük, muhafazakârlığa, dinciliğe destek verir ve Demokrat Parti, nüfusun bu gelişmemişliğini, kendi iktidarının otoriter eğilimlerini geliştirmek için kullanır.

Türkiye için demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olan "temel hak ve özgürlükler", sermaye sınıfının ve işçi sınıfının somut isteklerine dayalı olarak değil, bir avuç aydının ve politikacının soyut istekleri olarak ortadadır ve Demokrat Parti kolaylıkla bunları görmezden gelir, çünkü kendisi bunlara inanmamakta, onu bunları uygulamaya zorlayan bir seçmen kitlesiyle de karşı karşıya bulunmamaktadır.

Üçüncü neden, dış dinamik öğelerine bağlıdır:

Türkiye'yi bütünüyle pençesine alan Soğuk Savaş, anti-komünist niteliğiyle dinci ve muhafazakâr ideolojilere ve siyasete destek verir.

Batı, yani onun lideri Amerika için önemli olan, demokrasi değil, hele anti-emperyalist niteliği hâlâ

belleklerde olan Atatürk Devrimleri hiç değil, sadece anti-Sovyetler Birliği anlamını taşıyan anti-komünizmdir.

Türkiye, Yeşil Kuşak içinde bir tslam ülkesi olarak görülmektedir; Atatürk Devrimleri ve ideolojisi, bu nedenle, laik niteliğiyle de Amerika ve Batı tarafından pek rağbet görmez.

Böylece Soğuk Savaş'ın etkileri, Demokrat Parti'nin "çok partili rejimi" "demokrasiye" doğru değil,

"çoğunluğun diktatörlüğüne" doğru yönlendirmesine destek verir.

Demokrat Parti ve Menderes ellerine geçen "Demokrasiyi geliştirme" fırsatını tarihin çöp sepetine fırlattılar, hem kendilerine hem ülkeye yazık ettiler.

Kim bilir belki de gerçekten İsmet İnönü, çoğu kişinin "gerçek demokrasi" sandığı "çok partili rejime"

gerçekten de biraz erken geçmişti...

Cumhuriyet Tarihi Açısından Asker-Siyaset İlişkileri

Sevgili okurlarım, Türkiye'de "resmi tarih" ve "gayri resmi tarih" görüşlerinin en çok çatıştığı

alanlardan biri de askerlerin siyasal tarihimizdeki rolüdür.

Osmanlı'nın son zamanlarından ve Kurtuluş Savaşı'ndan gelen izlenimlerle, genellikle meşru anayasal akımların ve laik demokratik rejimin destekçisi olarak algılanan askerlerin yakın tarihimizdeki siyasal rolleri, bu akımlara ve bu rejime karşı olan "gayri resmi tarih" görüşleri tarafından büyük ölçüde saptırılır.

Tabii Cumhuriyet tarihinde bir ara çok sıklaşan askeri müdahaleler, bu müdahaleler sonunda oluşan otoriter rejimler, "resmi tarih" görüşünün de belli saptırmalara yönelmesine yol açmışlardır.

Üstelik askerler, Türkiye'de tutarlı olarak Latin Amerika ülkelerinde oynanan otoriter ve gerici role sahip olmamakla ve onlarla karşılaştırılamayacak kadar laik ve demokratik ilkelere sahip çıkmakla birlikte, sanıldığı gibi her zaman bu ilkeler yönünde müdahale etmemişlerdir.

Soğuk Savaş ve onun egemen ideolojisi olan anti-komünizm, zaman zaman onları da Latin Amerika modelindeki orduların davranışlarına benzer eylemlere itmiştir.

Bu nedenle, tarihimizin gerçeklerini aktarmaya çalıştığım bu kitapta, askerlerin yakın tarihimizdeki rollerine de kısaca bir göz atmak gerektiği kanısındayım.

Böylece hem resmi tarihin hem de gayri resmi tarihin bazı saptırmalarını düzeltebilmeyi umut ediyorum.

196

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Askerlerin Rolü

Türkiye Cumhuriyeti, Batı demokrasileri gibi endüstrileşme sonucunda değil, bir bağımsızlık savaşı

sonucunda kurulmuş bir ulus devlettir.

Dolayısıyla tarihsel köklerinde ve geleneğinde endüstrileşme değil, tam tersine endüstrileşmenin kaçırılması, bunu telafi etmeyi amaçlayan tepeden inme ideolojik devrimcilik ve onun ardındaki asker gücü vardır.

Batıdaki demokrasiyi kuran sermaye ve işçi sınıflarının, onu koruyan ve geliştiren gücü Türkiye'de olmadığı için, Cumhu-riyet'in kuruluşundan neredeyse bu sınıfların gelişmeye başladığı günümüze kadar, çağdaş sınıfların demokrasiyi koruma ve geliştirme görevini askerler üstlenmişlerdir.

Aslında bu tarihsel süreç, yani askerlerin demokrasiyi kurma, koruma ve geliştirme görevleri, çok partili düzene geçildikten sonra serbest seçimlerle gerçekleştirilen iktidar değişikliğiyle sona erebilirdi.

Çok Partili Dönemde îlk Askeri Darbe

1950 yılında, tarihte eşi olmayan bir biçimde mevcut tek parti diktatörlüğüne kendi iradesiyle son vererek, iktidarı serbest seçimlerle muhalefete teslim eden İsmet inönü'nün ardılları (halefleri), yani ondan sonra ülkeyi yöneten Demokrat Parti, ülkedeki demokrasiyi geliştirmek yerine, tek parti yönetimini taklit ederek rejimi yozlaştırdı, temel hak ve özgürlüklere dayalı demokrasiyi, çoğunluğun diktatörlüğüne çevirdi.

Çok partili dönemdeki ilk askeri müdahale, Demokrat Par-ti'nin rejimi yozlaştırmasına, demokrasi adına çoğunluğun diktatörlüğünü uygulamaya çalışmasına karşı yapıldı ve dünyadaki öteki askeri müdahale örneklerine bütünüyle ters bir biçimde, demokrasiyi rafa kaldırmak için değil, tam tersine, demokrasiyi işletmek için gerçekleştirildi.

Nitekim 27 Mayıs askeri müdahalesinin hazırlattığı 1961

197

Anayasası, bugün bile dünya anayasaları içinde en demokratik anayasa olma özelliğini korumaktadır.

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin demokrasiyi, geliştirmek yerine çoğunluğun istekleri doğrultusunda yozlaştırabil-mesinin esas nedeni, o tarihte de, Türkiye'de demokrasiyi kuracak, koruyacak ve kollayacak sermaye sınıfı ile işçi sınıfının yeterince güçlenmemiş olmasıdır.

Unutmayalım, yukarda da belirttiğim gibi, birinci hükümetinin programında, işçilere haklarını

vereceğini vaat eden Menderes bu sözünü tutmamış ama ülke yeterince endüstrileş-miş olmadığı için, sözünü tutmamasına karşın 1954 seçimlerinde oyları azalmamış, seçmenlerin çoğunluğu köylülerden oluştu-ğu için, tam tersine, artmıştır.

1957 erken seçimlerinde yüzde 50'nin altına düşen Demokrat Parti artık, sadece tek parti geleneğini sürdüren bir anlayışa dayalı

olarak basın, muhalefet ve üniversite özgürlüklerini sınırlayarak rejimi yozlaştırmakla yetinmemiş, iktidardan gitmemenin yollarını da aramaya başlamıştır.

1960 yılı Nisan ayında çıkarılan Tahkikat Komisyonu yasası, aslında iktidardaki Demokrat Parti'nin yaptığı bir sivil hükümet darbesidir.

İşte çok partili demokratik hayatımızın ilk askeri darbesi, bu koşullarda, sivillerin demokrasiyi rafa kaldırma teşebbüslerini engellemek için yapılmıştı.

27 Mayıs askeri darbesinin çok önemli üç özelliği vardı:

a) Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, DP hükümetiyle bütünleştiği için, darbe askeri hiyerarşi dışında, daha çok genç subayların girişkenliğiyle yapılmış ve eski Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel sonradan hareketin başına geçirilmişti.

b) Demokrasiyi yeniden kurmak için yapıldığı ve gerçekten de 1961 Anayasası ile bunu gerçekleştirdiği halde, Menderes, Zorlu ve Polatkan'ı asarak, üç siyasal cinayete yol açmış ve "Beyaz Bir Devrim"i kana bulamıştı.

c) Çok partili döneme geçildikten sonraki ilk askeri hareket olarak, kendinden sonra da askerlerin darbe yaparak siyasete karışmalarına öncülük etmişti.

27 Mayıs darbesinden bir buçuk yıl sonra 15 Ekim 1961'de yeni seçimler yapıldı ve hiçbir parti çoğunluğu alamadığı için, en yüksek oyu alan CHP'nin lideri ismet inönü'nün başkanlığında yeni sivil hükümet kuruldu. Askerler gerçekten de sözlerini tutmuşlar ve dünyanın en demokratik anayasalarından birini uygulamaya koyarak, çok kısa bir zamanda seçimleri gerçekleştirip yönetimi sivillere bırakmışlardı.

27 Mayıs 1960 darbesini yapan askerler sadece ordu hiyerarşisine uygun olmayan bir hareketi gerçekleştirmekle kalmayıp kendi aralarında da bölünmüşlerdi: Alparslan Türkeş ve on üç arkadaşı, daha uzun dönem iktidarda kalıp Türkiye'yi kendi "milliyetçi ideolojilerine" göre biçimlendirme arzusundaydılar.

Daha çok Latin Amerika tipi askeri müdahale modeline uygun olan bu niyet, Cemal Madanoğlu ve Cemal Gürsel tarafından

desteklenmemiş ve tabir caiz ise "demokrat" grup, on dört Milli Birlik Komitesi üyesini yurtdışı görevlere yollayarak tasfiye etmişti.

Ordu içindeki kıpırdanmalar 15 Ekim 1961'de yapılan seçimlerle durulmamıştı.

Darbe sırasında yurtdışında görevde bulunduğu için iktidara ortak olamamış olan Albay Talat Aydemir ve genç arkadaşları huzursuzdu.

Ankara'daki Harp Okulu'nun komutanı olan Talat Aydemir 22 İubat 1962'de askeri öğrencileri silahlandırarak bir darbe teşebbüsünde bulundu.

Halkın ya da ordunun başka kademelerinin desteklemediği bu darbe teşebbüsü ismet inönü Hükümeti tarafından bastırıldı. Talat Aydemir, 21 Mayıs 1963'te bir darbe girişiminde daha bulundu, yine bastırıldı ve bu kez idam edilerek cezalandırıldı.

Askerler, 27 Mayıs 1960'ı

ve 1961 Anayasası'nı Dengeliyor

1965 seçimlerinde 27 Mayıs darbesi ile iktidardan uzaklaştırılan Demokrat Parti'nin devamı olduğunu öne süren Adalet Partisi tek başına iktidara geldi.

199

Adalet Partisi'nin genel başkanı Süleyman Demirel, başbakan olduğu andan itibaren, 1961

Anayasası'nın Türkiye için bir lüks olduğunu, bu anayasayla ülkenin idare edilemeyeceğini söylemeye başladı.

Bir süre sonra sol örgütlerin öğrenci ve genç kökenli "goşist" anarşisi Türkiye'ye egemen oldu.

Ordu içinde de bölünmeler ve kıpırdanmalar ortaya çıktı.

Bir grup subay Celil Gürkan'ın liderliğinde Yön ve Devrim dergilerinde (kendilerince) "ulusal sol"

anlayışına göre düşünce üreten Doğan Avcıoğlu ile işbirliği içinde (kendilerince) "Atatürkçü" bir darbe hazırlığına girişti.

Celil Gürkan grubu kendi içinde anlaşmazlığa düşerek 9 Mart 1971 tarihinde planladığı darbeyi gerçekleştiremedi, 12 Mart 1971'de Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç liderliğindeki ordu, hiyerarşi içinde bir darbe yaptı.

12 Mart darbesi, ordu kendi içinde de sol düşünceli subaylar ekseninde bölündüğü ve bu subaylar birtakım sivillerle işbirliği yapmakta oldukları için, tam anlamıyla sola karşı bir nitelik taşıdı.

Ülkenin pek çok aydını, yazarı, düşünürü, "komünist" oldukları gerekçesiyle tutuklandı, işkence gördü. Aslında ordu kendi bünyesindeki bir tasfiye ve hesaplaşma içinde olduğu için, 12 Mart'in sağcı

Süleyman Demirel'i iktidardan uzaklaştıran darbesi, tam anlamıyla solu ezen bir uygulama yaptı.

12 Mart darbesi Soğuk Savaş'a uygun, tam bir anti-komünist darbe idi.

27 Mayıs darbesi, dünyayı yöneten Soğuk Savaş'a uygun bir darbe değildi.

Tam tersine, Soğuk Savaş'a aykırı bir darbe idi, çünkü gerçekleştirdiği 1961 Anayasası ile gerçekten demokratik bir düzen kurduğu, her türlü düşünceyle birlikte sol ve sağ düşüncenin de önünü açtığı

için, Demokrat Parti'nin "çoğunluk diktatörlüğüne" dayalı demokrasi yorumunun getirdiği katı ve baskıcı "anti-komünist" yapıyı sarsan nitelikler taşıyordu.

îşte 12 Mart 1971 darbesi 27 Mayıs'ın getirdiği 1961 Anaya-sası'na karşı yapılmıştı; askerler, askerlerin yaptığını bozuyordu.

12 Mart darbesi, 1961 rejimini bütünüyle değiştiremedi, son hesaplaşmayı ileriye attı: Son hesaplaşma 12 Eylül 1980'de yine askerler tarafından yapılacaktı.

Milli Güvenlik Kurulu ve Darbeler Arası Çelişkiler

Bugün Avrupa Birliği tarafından anti-demokratik olarak nitelenen ve değiştirilmesi istenen, sonunda önemli ölçüde sivilleşti-rilen Milli Güvenlik Kurulu da ilk olarak 1961 Anayasası ile oluşturulmuş bir kurumdu.

Anayasaya böyle bir kurum konmasının nedeni, askerler ile siviller arasındaki kopukluğu önlemek, etkileşimi sağlamak ve bir daha 27 Mayıs müdahalesi gibi bir darbenin ortaya çıkmasını engellemekti.

Ne yazık ki, Milli Güvenlik Kurulu'nun varlığı ve bu kurul içindeki sivil-asker etkileşimi 1960'dan sonraki askeri darbeleri önleyemedi.

Gerek 12 Mart 1971'de gerekse 12 Eylül 1980'de, askerler, hem de askeri hiyerarşi içinde yani Milli Güvenlik Kurulu üyeleri olan komutanların yönetim ve denetiminde iki darbe daha yaptılar.

Bu her iki darbe sırasında da Başbakan Süleyman Demirel'di ve her iki darbe sırasında da askerler tarafından iktidardan uzaklaştırıldı.

12 Eylül'den sonra ayrıca tutuklandı ve uzun süre siyaset yapması da yasaklandı.

Aslında 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri, esas olarak 27 Mayıs 1960 darbesinin sonucunda kabul edilen özgürlükçü 1961 Anayasası'na karşı yapılmıştı.

12 Mart'ta bu Anayasa önemli ölçüde sınırlanmış ve kısıtlanmış, 12 Eylül'de ise bütünüyle rafa kaldırılıp yerine baskıcı 1982 Anayasası kabul edilmişti.

12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin amacı, Soğuk Savaş bağlamında Batı'nın Sovyetler Birliği'ne karşı

savaşında, Türkiye Cumhuriyeti'nin dinci ve milliyetçi ideolojilere uygun olarak an-ti-komünist bir yapıda yeniden biçimlendirilmesiydi.

201

Böylece 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri arasında, sivil politikacılar ile askerlerin etkileşimi açısından garip bir sarmal ortaya çıkmıştı:

27 Mayıs sivil politikacıların (en azından iktidarda olan Demokrat Parti'nin) demokrasiyi yozlaştırmasına ve bir diktatörlüğe çevirmesine karşı yapılmış ama ondan sonraki iki darbe, bu darbenin kurduğu demokratik yapıyı ortadan kaldırmak amacıyla uygulamaya konulmuştu.

Yani demokrasiyi yozlaştıran sivillere karşı, askerlerin demokrat amaçlı darbesi, askerlerin yine kendilerinin yürürlüğe koyduğu anayasayı budamak ve değiştirmek için yaptıkları anti-demok-ratik amaçlı darbelere yol açmıştı.

27 Mayıs darbesini yapan askerlerin önünde, Demokrat Par-ti'nin rejimi yozlaştırmasına karşı

önlemler öneren CHP'nin "İlk Hedefler Beyannamesi" adı ile yayınladığı bir anayasa modeli vardı: Senatonun kurulması ve iki meclisli sisteme geçilmesi, Anayasa Mahkemesi, muhalefet özgürlüğü, basın özgürlüğü, özerk devlet radyo ve televizyonu, işçi haklarının ve sendikacılığın geliştirilmesi, özerk üniversite, nisbi temsile dayalı seçim sistemi, Devlet Planlama Teşkilatı gibi önlemler ve kurumlar bu modelle 1961 Anayasası'na girdi.

27 Mayıs, Cumhuriyet'in kuruluş dönemini anımsatıyordu:

Toplum, toplumsal, siyasal ve ekonomik süreçler sonunda sağlayamadığı gelişmeler aşamasına, tepeden inme bir yöntemle sıçratılıyordu.

Cumhuriyet, feodal bir toplumda, endüstriyel bir toplumun üst kurumlarını kurmuştu.

27 Mayıs ise henüz kapitalistleşmesini tamamlayamamış bir toplumda, onun bir ileri aşaması olan Sosyal Refah Devleti (laik ve demokratik sosyal hukuk devleti) modelini kuruyordu.

Dolayısıyla, Cumhuriyet'in benimsenmesi ve özümlenmesi nasıl çok zor ve çok sancılı olmuşsa, 27

Mayıs'ın getirdiği Sosyal Devlet'in benimsenmesi ve özümlenmesi de çok zor oldu ve belli hedefler açısından bütünüyle başarısız kaldı.

Ayrıca bu "tepeden inme" modernleşme modeli ile toplumun 202

geri kalmışlığı arasındaki çelişkilerin yarattığı sürtüşmeler ve dalgalanmalar 12 Martve 12 Eylül darbelerinin önünü açtı.

Cumhuriyet, ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, ismet İnönü'nün sürdürdüğü, yek vücut bir ordu ve tek parti sistemi ile 1946'ya kadar getirilmişti.

27 Mayıs'tan sonra ise ne tek partinin ne de yek vücut bir ordunun varlığı ve desteği söz konusuydu.

Tam tersine demokratik süreçler sonunda ortaya çıkmadıkları için, demokratik hak ve özgürlükleri yeterince özümleyememiş, bu hak ve özgürlüklerin başkalarının hak ve özgürlüklerini tehdit etmemesi gerektiği konusunda sorumlu ve bilinçli olmayan işçiler, politikacılar, aydınlar ve gençler, 1961

Anayasası ile kazandıkları hakları ve özgürlükleri, demokrasiyi geliştirmek için değil, ülkeyi kendi kafalarındaki modele göre yeniden ve zorla biçimlendirmek için kullanmaya kalktılar.

1965-1980 dönemi, demokratik haklar ve özgürlükler kullanılarak demokrasinin tahrip edilmesi ve yerine, herkesin kendi kafasındaki modele göre otoriter bir rejim getirme çabalarıyla belirlenir.

Kimisi sol, kimisi sağ eğilimli olan bu modellerin savunucuları, bir yandan orduya sızmaya ve devleti ele geçirmeye yönelirken, öte yandan eğitime, yani üniversitelere ve liselere el koymaya çalıştılar.

1965-1980 arasındaki olaylarda pek çok aydınımızı, gencimizi ve öğrencimizi yitirmenin temel nedeni budur.

Sivillerin bu hatasına, ordu içindeki çeşitli grupların da darbe eğilimleri eklendi, böylece 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbelerinin önü açılmış oldu.

CHP'nin Demokrat Parti diktatörlüğüne karşı yayınladığı "İlk Hedefler Beyannamesi" bir model olarak 27 Mayıs'ta nasıl işe yaramışsa, 12 Mart'ın önünde de Celil Gürkan ve arkadaşlarının Doğan Avcıoğlu grubundan esinlenerek uygulamaya koymak istedikleri (kendilerine göre) bir "Atatürkçü Kalkınma Modeli"Vardı. (Bu modelinin eleştirisini 21. Yüzyılda Türkiye adlı kitabımda yapmıştım.)
203

Fakat 12 Mart darbesi, esas olarak hem Celil Gürkan grubuna hem de 27 Mayıs'ın getirdiği özgürlükçü

anayasa yapısına karşı yapılmış olduğu için bu model asla uygulamaya konulmadı.

Sadece darbenin ilk aşamasında Demirel istifa ettirildikten sonra Nihat Erim'e kurdurulan hükümette Atilla Karaosmanoğlu gibi, Talat Halman gibi, Atila Sav gibi "Atatürkçü teknisyenler" denilen kişiler yer aldı.

Ama darbe esas olarak sola, özgürlüklere ve Celil Gürkan-Doğan Avcıoğlu grubuna karşı olduğu ve uzun dönemde dinci-mil-liyetçi çizgide bir oluşuma dayandırılmak istendiği için bu isimlerin kabinede yer alması önemli bir çelişkiydi.

Nitekim kısa bir süre sonra bu isimlerin tümü (onbirler adıyla) hükümetten istifa etti.

Atatürkçülük Adı Altında Atatürk Düşmanlığının Tohumlan Ekiliyor 12 Mart darbesi ilk kez "Atatürkçülük" adına baskıcı bir uygulamaya da yol açtı.

Daha sonra 12 Eylül darbesiyle pekişecek bu uygulama, günümüzde pek çok "İkinci Cumhuriyetçi"

diye nitelenen yazarın sergilediği "Atatürk düşmanlığının" tohumlarını attı.

12 Mart askeri darbesinin fikir babalığını bir anlamda Sadi Koçaş yapmaya çalıştı ama başaramadı.

Koçaş'ın sola ve demokrasinin geliştirilmesine yönelik açık fikriyatı, kendi iç hesaplaşmasına yönelmiş olan Silahlı Kuvvetler hiyerarşisi içinde, bu hiyerarşi anti-komünist bir yapıda olduğu için, rağbet görmedi ve etkisiz kaldı; darbe "Atatürkçülük" adı altında koyu bir baskıya ve sola karşı bir harekete dönüştü.

12 Mart ve Beklenmeyen Sonuçlan

12 Mart darbesine, bütün toplum katmanları ve aralarında işçi sendikaları konfederasyonlarının da bulunduğu bütün örgütler destek verirken, bir sivil politikacı buna karşı çıktı, "Darbe ba-204

na karşı yapılmıştır," dedi ve darbe sonrası yapılan seçimlerden de birinci parti olarak çıktı, başbakan oldu:

Bülent Ecevit'i hem "Kıbrıs Fatihi" yapan hem de Erbakan'm liderliğinde dinci anlayışın devlet içine sızmasına yol açan süreç böyle başlamıştı.

Aslında CHP'yi 1973 seçimlerinde birinci parti, Ecevit'i de başbakan yapan süreç, sadece Ecevit'in 12

Mart darbesine karşı açık ve cesur bir tutum almış olması değildi.

Celal Bayar ve arkadaşlarının eski Demokrat Parti'nin siyasal mirasını kullanan Demirel'e karşı cephe almaları ve Ferruh Bozbeyli'nin başkanlığında kurulan Demokratik Parti'ye destek vermeleri orta sağı

bölmüş ve Demokratik Parti yüzde 11.9 oy ile Meclis'te 45 sandalye kazanarak, Adalet Partisi'ni CHP'nin arkasına düşürmüştü.

Bülent Ecevit'in "Ortanın Solu" hareketi ile ele geçirdiği CHP'nin, seçimlerden birinci parti olarak çıkması sonunda CHP-MSP hükümeti kuruldu.

"Siyasal İslam" ilk kez Ecevit'in desteğiyle iktidara gelmiş bulunuyordu.

Böylece 12 Mart askeri darbesinin hiç beklenmeyen bir sonuca daha ortaya çıkıyordu.

Ecevit-Erbakan koalisyonu çok sorunlu oldu. Örneğin Milli Selamet Partisi, siyasal af konusunda koalisyon partileri arasında varılan anlaşmayı, sağdaki fikir suçluluları affedildikten sonra soldaki fikir suçlularının affına destek vermeyerek bozdu.

Kıbrıs müdahalesinden sonra CHP-MSP gerginliği iyice arttı ve Ecevit, biraz da Kıbrıs'ın kendine getirdiği prestije güvenerek, Demokratik Parti ile yeni bir koalisyon kurmak ya da yeni seçimlere gitmek amacıyla ortak hükümeti bozdu.

12 Mart darbesi Ecevit-Erbakan koalisyonuna ve siyasal îslamın ilk kez siyasal iktidara ortak olmasına yol açmıştı.

Ecevit'in koalisyonu bozması ise, sağda bir mucizeye yol açtı: Orta sağda birbirleriyle hiç anlaşamayan milliyetçi sağ ve dinci sağ partiler birleştiler ve Demirel'in Başkanlığında Birinci Milliyetçi Cephe hükümetini kurdular.

Böylece 12 Mart askeri darbesinin önceden görülemeyen so-

nucu da, oy depoları aynı olduğu için birbirleriyle kanh-bıçak-lı rakipler durumunda olan orta sağ

(isterseniz liberal sağ), milliyetçi sağ (isterseniz faşist) ve dinci sağ (isterseniz şeriatçı) partiler arasındaki bir koalisyonu iktidara getirmek oldu.

Demokrasiyi kullanarak, onu ortadan kaldırma ve kendi otoriter modellerine göre bir rejim kurma çabalan bu dönemde de devam etti.

Üstelik bu modellerin sağ kesimde yer alanları, iktidara da ortak olmuştu.

İktidar dışı sol gruplar da, "parlamento dışı muhalefet?' adı altında kendi modelleri için her türlü

çabayı gösterirken, terörist yöntemleri de kullanıyorlardı.

12 Eylül Darbesine Doğru

Artık iş çığrından çıkmış, sağ tarafı doğrudan hükümetçe desteklenen bir sağ-sol çatışması ve bu çatışmanın yarattığı terör başta üniversiteler olmak üzere tüm Türkiye'yi pençesine almıştı.

12 Eylül öncesinde günlük ortalama kurban sayısı 30'a kadar çıkmıştı. Ülke en değerli evlatlarını

siyasal teröre kurban veriyordu.

Bu durumda, bir süre sonra, sıkıyönetim ilan edilmesi gerekti. Fakat ordu, kısa bir süre önce iktidardan uzaklaştırdığı Demirel'e güvenmediği gibi, iktidarın da, bu rejimi değiştirme kavgasında bir taraf olduğunun bilinciyle sivil politikacılara tam destek vermedi.

Milliyetçi Cephe Hükümetleri'nin ülkeyi kana bulamasından bıkan seçmen, sosyal demokradara tarihin en büyük desteğini vererek CHP'yi 1977 seçimlerinde birinci parti yaptı ama Ecevit yine hükümeti tek başına kuracak çoğunluğa erişemedi.

Sonunda yine birtakım transferlerle, bağımsız on bir milletvekilinin desteğini alan Ecevit, bir hükümet kurdu ama bu hükümetin büyük başarısızlığı hem sosyal demokrasinin hem de sivil siyasetin sonunu getirdi.

Ecevit'in başarısızlıkla sonuçlanan hükümet denemesinden sonra azınlık hükümeti olarak iktidara gelen Demirel, ekonomik

bir "restorasyon" programını, Özal'ın hazırladığı ünlü 24 Ocak 1980 kararlarını yürürlüğe koydu.

Ekonomik sıkıntıların yükünü olduğu gibi geniş halk kitlelerinin sırtına yükleyen bu programın, demokratik bir ortamda seçilmiş bir siyasal iktidar tarafından başarıyla yürütülmesi hemen hemen olanaksızdı.

Bu olanaksızlığa bir de günde otuza varan terör kurbanı eklenince, iktidar, bir kez daha silahlı

kuvvetlere yani askeri darbeye yaldızlı davetiyeyle ikram edilmiş oldu.

Tabii bu arada Ecevit hükümetinin de denenmiş, yani sivil seçeneklerin bitirilmiş olması, bu davetiyenin hazırlanmasında önemli bir rol oynadı.

Tam Baskıcı 12 Eylül 1980 Darbesi

12 Eylül'ün tam baskıcı bir darbe olarak ortaya çıkmasının birden çok nedeni vardı: Esas neden, Türkiye'nin sınıfsal ve siyasal yapısının gerçek bir demokrasiyi üretecek ve besleyecek bir aşamaya henüz gelememiş olmasıydı.

Dünyada demokrasiyi kurmuş olan sermaye ve işçi sınıfları Türkiye'de yeterince güçlenmiş ve demokrasiyi benimsemiş değillerdi.

ikinci neden ise Soğuk Savaş'ın dünyada bütün hızıyla devam etmekte oluşuydu.

Türkiye'nin de içinde hemen hemen kayıtsız koşulsuz yer aldığı ve tümüyle teslim olduğu "Batı

Dünyası" Amerika'nın önderliğinde son derece katı bir "anti-komünist" yaklaşım içindeydi.

Batı Dünyası'nın komünizme karşı savaştaki "ileri karakolu" olan Türkiye'de sol açılımlı bir demokrasiye izin verilmesi, bu yaklaşıma tersti.

Dinci ve milliyetçi öğeler, hem uluslararası hem de ulusal iktidarlar tarafından anti-komünist bir yaklaşım içinde desteklenmiş, beslenmiş ve güçlendirilmişti.

Sonradan bütün belgeleriyle daha açık bir biçimde ortaya çı-

kaçağı gibi "sağ" teröristler, doğrudan doğruya iktidar tarafından desteklenmiş ve sola karşı

kullanılmışlardı.

12 Eylül darbesi bu durumu zora dayanarak "meşrulaştınyor-du".

Üçüncü neden ise ülkede gerçekten can güvenliğinin kalmamış olmasıydı.

Bu ortamda, tam bir anti-komünist, Soğuk Savaş mantığıyla hareket eden 12 Eylül darbecileri, Türkiye'nin tüm demokratik kurum ve kuruluşlarını yeniden düzenlediler: Anayasadan da önce eğitime el atan darbeciler, bilimin gereğini yerine getirmeye çalışan üniversiteleri, terörizmi beslemekle suçlayarak bilimsel düşüncenin önünü kestiler, demokrat biliminsanlarını tasfiye ederek, dinci ve milliyetçi kişileri öğretim üyesi ve yönetici yaptılar.

Oysa üniversiteler terörün kaynağı değil, tam tersine kurbanı idi.

12 Eylül 1980 darbesi esas olarak 1961 Anayasası'nı tümüyle rafa kaldırmak için yapılmıştı.

Soğuk Savaş dönemine uygun olmayan 1961 Anayasası ile ülkenin yönetilemeyecegini, en başta Türkiye'de 27 Mayıs sonrası dönemin sivil yönetim sorumlusu olan Demirel söylüyordu.

Nitekim 12 Mart'daki işkencecilerin, kurbanlarını salıverirken onlara, "Daha sizinle işimiz bitmedi,"

demeleri bu bilinci yansıtıyordu.

Gerçekten de 12 Mart, Soğuk Savaş taraftarlarının gözünde "Atatürkçülük" gibi "sapmalarla"
yörüngesinden kaydırılmış ve bu nedenle de amacına tam ulaşamamış bir darbe niteliğine bürünmüştü.
12 Eylül'ün amacı işte 12 Mart'ta tam sonuca ulaşamamış olan bu "anti-komünist restorasyonu"
tamamlamaktı.
12 Eylül'ün bu uzak ve temel nedenlerini çözümlerken, yakın ve güncel nedenlerini de göz ardı
etmemek gerekir:
Sivil politikacılar, rejimi işletmekte (belki askerlerin de isteksizliği ile birlikte) başarısız kalmışlardı.
Ekonomi tam bir çıkmaza girmiş, ülkede can güvenliği kalmamış, sivil iktidar seçeneklerinin hemen hemen tümü tüketilmiş
208
ve üstüne üstlük, güncel sorun olan Cumhurbaşkanı seçimi de Meclis'teki geleneksel yöntemlerle sonuçlandırılamamıştı.
12 Eylül öncesindeki bu "çöküntü tablosunun" ilk sorumlusu tabii ki sivil iktidarlardı.
Ama askerlerin de özellikle teröre karşı alınan önlemlerde, terör olaylarında artık kendileri de açık bir taraf haline gelmiş olan sivil politikacıların emrinde en etkin ve en yetkin bir biçimde görev yapıp yapmadıkları da tartışma konusudur.
Bir başka deyişle sivil politikacıların, özellikle de sağ kesimdeki radikal öğelerin ülkenin içinde bulunduğu terör çılgınlığında taraf haline gelmiş olmaları, askerleri sivil politikacılara karşı bir güvensizliğe itmiş ve bu güvensizlik askeri yöntemlerin etkinliğini azaltmıştı.
Herkes de bu durumun farkındaydı. Nitekim, 12 Eylül darbesinden sonra terör eylemlerinin bıçakla kesilir gibi durması, bu durumun bir sonucu olarak algılanabilir.
12 Eylül yönetimi, ülkeyi anti-komünist bir yapıda yeniden biçimlendirmek ve iktidarı sivillere devrettikten sonra da uzunca bir süre, örneğin en az on yıl, bu yeniden biçimlendirilmiş yapıda söz sahibi olmak istiyordu.
Bu nedenle de yeni bir Anayasa yapma girişiminden büe önce eğitime el attı.

Bir yandan üniversitelerin yapısını (özgür ve bağımsız yönetim biçimini ve biliminsanlarını tasfiye ettikten sonra) dinci ve milliyetçi personelle yeniden biçimlendirirken, öte yandan imam hatip okullarından üniversitelere doğrudan geçişi kolaylaştırıp genelleştirerek, ülkenin geleceğini belirlemek açısından en etkili önlemleri aldılar. (Bugün gerek üniversitelerimizde gerekse ilköğretimde yaşanan -

türban da dahil- sorunların pek çoğunun kaynağı 12 Eylül yönetiminin bu müdahalesidir.) 12 Eylül Anayasası, tam anlamıyla 27 Mayıs Anayasası'nın karşıtıydı.

Bir anlamda askerler, yine kendilerinin yaptırmış oldukları çok özgürlükçü bir anayasayı, çok anti-demokratik bir anayasa ile değiştirdiler.

Tabii her iki anayasanın hazırlanmasında sivil "biliminsan- 209

larının" ve kabul edilmelerinde de kamuoyunun desteği olduğu unutulmamalıdır.

12 Eylül yönetiminin en önemli ideolojik özelliği, tüm baskıcı önlem ve yöntemleri Atatürkçülük adına uygulamaya koymasıydı.

12 Eylül yönetiminin bu tutumu, ülkedeki demokrat, liberal, solcu, ilerici, Kemalist ya da Atatürkçü

pek çok düşünürün, yazarın Kemalizm'e ya da Atatürkçülüğe düşman olmasına yol açtı.

İstiklal Marşı'nın ve Nutuk'un cezaevlerinde zorla okutulması, Atatürk düşmanlığını körükledi ve kurumlaştırdı.

12 Eylül yönetimi, ideolojik olarak bugünkü Atatürk düşmanlığının ve İkinci Cumhuriyetçiliğin temellerini attı, pek çok solcu ve liberal aydının, demokrasi adına, Atatürk karşıtı cephede, dinci ve şeriatçı kesimlerle ya da etnik ayrılıkçılıklarla buluşmasına yol açtı.

12 Eylül yönetimi, kendi denetiminde yapılan 1983 seçimlerini, Amerikalıların da desteğiyle özal'ın kazanmasını sağlayacak koşulları oluşturdu.

Böylece Türkiye'de bir yandan ekonomik alanda dışa açılma gerçekleştirilirken, öte yandan hukuk düzeninin ve ahlakın çöküntüsü, hortumculuk, siyaset-medya yozlaşması başladı.

Sonuç olarak, 1960-1980 arasındaki "darbeler döneminin" son askeri darbesi olan 12 Eylül, ülkeyi hem şeriat tehdidine açık hale getirdi, hem ideolojik ve siyasal olarak bir Atatürk ve Atatürkçülük düşmanlığı başlattı, hem de medyadaki ve siyasetteki kirli ittifak ile yolsuzlukların ve hortumculuğun tohumlarını attı, hukuk devletinin temellerini çökertti.

Tabii özetlediğim bütün bu sonuçlar, asla 12 Eylül darbecilerinin öngördüğü hedefler değildi.

Onlar sadece, Türkçü ve İslamcı öğelerin de kullanılmasıyla oluşturacakları anti-komünist bir yapıyla denetim altında tutacakları bir toplum amaçlamışlardı.

12 Eylül darbesi Turgut Özal'ı ve Anavatan Partisi'ni yarattı.

Turgut Özal askerlerin ürünüydü ve askeri yönetimin ekonomik ve siyasal politikalarının 1991'e kadar devamını sağladı.

24 Ocak kararlarını kurumlaştırdı, yeni zenginler oluşturdu,

yoksulları daha da yoksullaştırdı, ekonomiyi tümüyle dışa bağımlı hale getirdi, ülkeyi büyük bir borç

yükünün altına soktu, bu arada dinci öğelerin devlet içinde yuvalanmasını sağladı ve bütün bunların karşısındaki tek olumlu iş olarak telekomünikasyon yatırımları yaptı.

12 Eylül yönetiminin ürünü olan özal'ın en büyük, en kalıcı ve en tahripkâr işi, ahlaksızlığı ve yolsuzluğu kurumlaştırmak oldu.

Bunun için hem Hukuk Devleti'nin temellerini yıktı, hem de siyaset-ticaret-medya-mafya ilişkilerini kurdu ve güçlendirdi.

Bu tahribatın sonuçları, 1990'lı yılların sonunda ve 2000'li yılların başlarında ortaya çıkan orta sağ

partilerin tasfiyesine, ekonomiye 40 milyar dolar maliyeti olan bankacılık skandallarına ve pek çok medya patronunun hapse girmesine yol açtı.

Küreselleşme Dönemi ve 28 İubat

12 Eylül'ün devamı olan özal'ın bu tahripkâr politikalarının skandallar, iflaslar ve hapislerle son bulması; sadece iç dinamik öğelerinin patlamaya yol açan yozlaşması sonunda ortaya çıkmamıştı.

Dünya değişmiş, Sovyeder çökmüş, Soğuk Savaş bitmiş, an-ti-komünizmin bütün bu yozlaşma ve yolsuzlukları koruyucu bir şemsiye olarak kullanılmasının olanağı kalmamıştı.

İşte 28 İubat 1997 tarihindeki Milli Güvenlik Kurulu kararları bu ortamda alındı: Sovyetler 1991'de fiilen ve siyasal olarak dağılmış, komünizm çökmüş, Soğuk Savaş bitmiş, fakat Türkiye, sanki bunlar hiç olmamış gibi anti-komünist yapılanmasını dinci ve milliyetçi bir çizgide sürdürmeye devam etmişti.

Oysa artık "Birinci derecedeki milli tehlike" komünizm değildi.

Üstelik bu değişmenin üzerinden tam altı yıl geçmiş, ama Türkiye, bu muazzam değişmeye karşı

gözleri, kulakları, beyni ve yüreği kapalı kalmıştı.

Milli Güvenlik Kurulu'nun asker üyeleri, ortadan kalkan "mil- 211

li tehlike" komünizmin yerine, yeni bir çözümlemeyle, ülkeyi komünizmle savaş adı altında ele geçiren irticayı öne çıkardılar.

Bu andan itibaren 12 Eylül'den beri orduya büyük destek veren ve YÖK başta olmak üzere 12

Eylülcülerin ve özal'ın bütün yaptıklarını alkışlayan sağcı ve dinci siyaset, bu kez tam bir tavır değişikliğiyle askerleri karşısına aldı, 28 İubat'ı reddetti.

Oysa ülke, "komünizmle ve PKK ile savaş" adı altında eğitimini dinci öğelere, güvenliğini ise aşırı

milliyetçi öğelere teslim etmişti ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaptığı sadece, komünizm çökünce çırılçıplak ortaya çıkan bu tabloyu saptamaktı.

12 Eylül'de büyük bir darbe yemiş olan sol ve liberal aydınların bir bölümü de hem Sovyetler Birligi'nin çökmüş olmasının getirdiği düş kırıklığı ile hem 12 Eylül'ün yarattığı Atatürk karşıtı

duygularla hem de 12 Eylül dönemindeki baskılara karşı ses çıkaramamış olmanın ezikliği içinde asker düşmanlığında, sağcı ve dinci siyasetle ittifaka girdiler.

Oysa tam 28 İubat 1997'den önce, Susurluk olayı patlak vermiş, ülkenin sadece irticanın değil, yine özal'ın yüzünden güçlenen PKK terörüne karşı yürütülen mücadelede yasadışı milliyetçi uygulamaların da pençesine düştüğü ortaya çıkmıştı.

Susurluk'ta ortaya dökülen kirli çamaşırların açıklanması için "Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık" adı altında tüm ülkede yaygınlaşan uygulama, bir süre sonra o dönem iktidarda bulunan Erbakan-Çiller koalisyonunun laikliği tehlikeye düşüren uygulamalarının protestosu haline dönüşmüştü.

Her gece saat dokuzda bütün ülkede ışıklar yakılıp söndürülüyor, insanlar ellerindeki tencere ve tavalara çatal kaşık vurarak çıkardıkları gürültü eşliğinde "Türkiye laiktir laik kalacak," diye slogan atıyorlardı.

Yani 28 İubat'ın büyük bir toplumsal tabanı oluşmuştu.

28 İubat'ta Sivil Çözüm Neden ve Nasıl Gerçekleşti?

28 İubat 1997 olayının Meclis içinde, sivil politikacıların girişkenliğiyim yumuşak bir biçimde çözülmesinin üç nedeni vardı. Birinci neden, Erbakan-Çiller koalisyonunun, seçim önce-212

si Çiller'in yürüttüğü kampanyaya tamamen ters bir yapı oluşuydu.

Seçim kampanyası sırasında Çiller, Refah Partisi'nin PKK'dan bile tehlikeli olduğunu öne sürmüş, Erbakan'ın iktidarının ancak kendisine verilecek oylarla engellenebileceğini söylemişti.

Sonradan Erbakan ile koalisyon kurarak onu başbakan yapması hem seçmen tabanı hem de partisinin milletvekilleri arasında büyük bir rahatsızlık yaratmıştı.

îkinci neden, Erbakan'ın hiçbir işlevsel sonuca hizmet etmeyen ama laiklik karşıtı tutumunu sergileyen Libya seyahati, Başbakanlık konutunda dinci giysili tarikat şeyhlerini ağırlamak gibi davranışlarıydı.

Bunlar halkı önemli ölçüde huzursuz etmiş, Susurluk olayını protestoyla başlayan "ışık söndürme"

hareketi, şeriatçılığın protestosu haline dönüşmüştü.

Üçüncü neden Cumhurbaşkanı Demirel'in devreye girerek, askerlere, olayın Meclis'te çözüleceği güvencesini vermiş olmasıydı.

Nitekim sorun, Çiller'in yaptıklarından rahatsızlık duyan bir grup DYP'linin partilerinden istifa ederek yeni bir koalisyona destek vermeleri yoluyla Meclis'te çözüldü.

Askerler, basının tutumundan, özellikle de ayrılıkçı etnik akımlara ve siyasal islamcılara destek veren eski solcu yazarlardan rahatsızdı.

Bu rahatsızlıklarını 28 İubat ortamı içinde dile getirdiler ama bu silah geri tepti, basında ünlü "andıç"
olayı patlak verdi.

Bazı yazarlara karşı tavır alan ve bunu yazılı olarak belirten askerlerin bu hareketi demokrasiye bir darbe olarak algılandı.

Bugünkü Durum

Bugün artık askerlerin siyasal ağırlığına karşı toplumda AKP hükümeti, eski solcu ikinci Cumhuriyetçi yazarlar ve Avrupa Birliği arasında tam bir ittifak ortaya çıkmış görünmektedir.

Bu ittifaka, Avrupa Birliği'nden yana olanların ve zaman zaman Amerika'nın da destek verdiği görülmektedir.

Türkiye'de demokrasinin henüz kurumlaşmadığını düşünenler, "Millet ne yaparsa güzel yapar," gibi Peronist bir yaklaşımın, yani Hitler'i iktidara getiren, Faşizme ve İeriata açık bir "çoğunluğun baskısı"
anlayışının, aynen Demokrat Parti döneminde olduğu gibi, her an siyasal iktidar tarafından uygulamaya konulacağından kaygı duyanlar, siyasal iktidarın şeriatçı özlemlerinin karşısında tek güç
(güvence) olarak orduyu gördüklerinden, bu gelişmeleri demokrasinin geleceği adına kaygıyla izlemektedir.

Böylece bugün Türkiye'de "Demokrasi adına" son derece ilginç bir çelişki ortaya çıkmıştır: İeriatçıların, etnik politikacıların, Avrupa Birliği'nin ve bu üçlüye destek verenlerin iddiası, demokrasi adına ordunun siyasal rolünün bütünüyle ortadan kaldırılmasıdır.

Buna katılmayan bazı çevreler ise demokrasinin, çoğunluğun baskısı yoluyla şeriat düzenine kaydırılacağı kaygısıyla, yine demokrasiyi korumak adına, ordunun siyasaTrolünden rahatsız değillerdir.

Tabii burada esas belirleyici "Demokrasi" kavramından ne anlaşıldığıdır:

"Demokrasi"den sadece milli egemenlik ve çoğunluk yönetimi anlaşılıyorsa, bu hiç kuşkusuz temel hak ve özgürlükleri göz ardı ettiği için sakat bir anlayıştır ve Türkiye'yi yine felakete sürükler.

Yok "Demokrasi"den temel hak ve özgürlüklere dayalı, çoğunluğun da bu temel hak ve özgürlüklere tecavüz edemeyeceği laik düzen anlaşılıyorsa, o zaman bir tehlike yok demektir.

Buradaki tarihsel sorun, ordunun zaman zaman her iki görüşe de yatkın olan yani kendi içinde çelişen müdahalelerde bulunmuş olması, bu nedenle de bütün gruplar tarafından kuşkuyla bakılan bir siyasal nitelik taşımasıdır.

Sonuç

Sevgili okurlarım, bu konuda son bir söz olarak, gerçek ve olgunlaşmış bir demokraside "ordunun bekçiliğine" gerek olmadığını belirtmeliyim.

214

Gerçek bir demokraside iktidar, elindeki siyasal gücü kullanarak, rejimi ırk ya da din ekseninde saptırmaya çalışmaz, bu nedenle ordunun ona "Dur" demesine de gerek kalmaz.

Demek ki sorun şurada düğümlenmektedir:

İktidar gerçekten demokrasiye inanmakta mıdır?

Demokrasiye uygun olarak, çeşitli inanç ve düşüncelerin laik bir yapıda birlikte yaşamasından yana mıdır, böyle mi davranmaktadır?

Yoksa elindeki olanakları hem cebini doldurmak, hem de rejimin temellerini şeriata doğru kaydırmak amacıyla mı kullanmaktadır?

Ordunun siyasetteki ağırlığının geleceğini bu soruların yanıtları belirleyecektir.

Atatürkçü Aydınların öldürülüşü

Sevgili okurlarım, "resmi tarih"in görmezden geldiği, "gayri resmi tarih"in ise saptırmaya çalıştığı en önemli konulardan biri, son yıllarda sistematik bir katliama uğratılan Cumhuriyetçi, laik ve demokratik düzeni savunan, çağdaş, Atatürkçü aydınlardır.

"Resmi tarih" bu katliamı, sanki her bir cinayet tek başına bireysel bir olaymış gibi, bir süreç olarak görmez.

Tabii bu umursamazlık, bu sürecin, gerek nedenleri gerekse sonuçları itibarıyla soğukkanlı biçimde değerlendirilmesini engeller.

"Gayri resmi tarih" ise, resmi yaklaşımın bu ihmalini, her bir olayı hem tek başına bireysel bir biçimde ele almayı pekiştirerek, hem de "faillerinin yakalanmadığı" gibi bir yalanı pompalayarak/- -kullanır ve

bu cinayet sürecini, nedenleri ve sonuçları bakımından iyice bulanıklaştırır.

Bu bölümde, hem "resmi tarih"in ihmalinden hem de "gayri resmi tarih"in saptırmasından kaynaklanan belirsizlikleri gidermeye ve bu cinayet sürecini tarihsel, toplumsal ve siyasal bağlamı

içine oturtmaya çalışacağım.

iki Farklı Cinayet Dalgası

Her şeyden önce, Atatürkçü aydınların öldürülme sürecinin iki farklı dalgadan oluştuğunu anımsamamız gerek.

Birinci dalga, 1970'lerde ortaya çıkan ve tüm ülkeyi pençesine alan, adına kabaca "sağ-sol çatışması"

denilen dönemi kapsar.

1970'li yılların sonuna doğru başlayan bu birinci cinayet dalgasında, pek çok Atatürkçü öldürüldü.

Bu cinayetlerin temel mantığı "Soğuk Savaş'ın Türkiye'ye yansıması" çerçevesindeki "sağ-sol çatışması" idi.

Aralarında Doğan Öz, Bedrettin Cömert, Bedri Karafakioğlu, Abdi İpekçi, Ümit Doğanay, Cavit Orhan Tütengil ve Ümit Kaftancıoğlu gibi aydınların bulunduğu ilk dalgadaki öldürülme olayları 1980

yılında son buldu.

Tam on yıl boyunca cinayet işlenmedi.

Fakat Atatürkçülere yönelik cinayetler, 1980 darbesinin cesaretlendirdiği radikal dinci akımların etkisiyle yeniden başladı.

Bu ikinci cinayet dalgasında, eskiden solcu ya da demokrat oldukları için öldürüldükleri öne sürülen aydınlar ve biliminsanla-rı bu kez, doğrudan doğruya Atatürkçü oldukları için katledilmeye başlandı.

İkinci dalgadaki cinayetler, 1990 yılında 31 Ocak'ta Prof. Muammer Aksoy'un öldürülmesiyle başladı.

Aksoy'un ardından 1990 yılında sırasıyla, Çetin Emeç, Turan Dursun, Doç. Bahriye Uçok öldürüldü.

1993 yılında Uğur Mumcu, 1999 yılında da Prof. Ahmet Taner Kışlalı katledildi.

Cinayet tarihleriyle açıkça görülen bu iki ayrı cinayet dalgasının varlığı Ahmet Taner Kışlalı

cinayetinin sanıkları yakalandıktan sonra, artık tarihe mal olmuş mahkeme kararlarıyla daha belirgin olarak ortaya çıktı.

Yakalanan sanıkların mahkemelerdeki ifadelerine göre de, 1990'h yıllara damgasını vuran cinayetler, Türkiye'deki siyasal iktidarların gözleri önünde, komşu bir ülkenin desteklediği şeriatçı örgütlerin katılmasıyla tezgahlanmıştı.

Bu yeni cinayet dalgasının arkasında, hem iran'ın rejim ihraç planı, hem de 12 Eylül dönemi askeri yönetimiyle, arkadan gelen Özal döneminin yarattığı yeni siyasal ve kültürel ortam vardı.

Tarih Sırasıyla Cinayetler

Önce özet olarak, radikal islamcı katillerin 1990'dan sonra işledikleri önemli cinayetleri tarih sırasıyla kısaca anımsayalım:

Prof. Dr. Muammer Aksoy, Ankara, 31 Ocak 1990.

Çetin Emeç, İstanbul, 7 Mart 1990.

Turan Dursun, istanbul, 4 Eylül 1990.

Doç. Dr. Bahriye Üçok, Ankara, 6 Ekim 1990.

Uğur Mumcu, Ankara, 24 Ocak 1993.

Ali Günday, Gümüşhane, 25 Temmuz 1995.

Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı, Ankara, 21 Ekim 1999.

Yukardaki listeye 18 Aralık 2002'de Ankara'da öldürülen Necip Hablemitoğlu da dahil edilebilir ama, öteki cinayeüerin sanıkları yakalandığı ve eylemlerini itiraf ettiği, buna karşılık Hablemitoğlu cinayetinin sanığı ya da sanıkları hakkında henüz bir ipucu olmadığı için onu ayrıca anımsatmakla yetiniyorum.

Bu cinayetlere, 2 Temmuz 1993'teki Sivas Katliamı'nı, Kasım 2003'te istanbul'da intihar saldırıları

yoluyla yapılan Sinagog, H5BC Bank ve ingiliz Konsolosluğu bombalamalarını ve yine istanbul'da 9

Mart 2004'te Kartal Mason Locası'na düzenlenen intihar saldırısını ekleyin, manzara bütün ciddiyetiyle ortaya çıkacaktır.

Bu dönem içinde, aralarında kendini "Islama feminist" diye niteleyen Gonca Kuriş de olmak üzere pek çok insanı öldüren Hizbullah adlı örgütün korkunç cinayetleri de kamuoyu tarafından hâlâ
unutulmamıştır.

Cinayetler Nasıl Aydınlatıldı

Aslında Türkiye'deki hem resmi yaklaşımın ilgisizliği hem de gayri resmi yaklaşımın saptırmaları
dikkate alındığında bu cinayetlerin aydınlatılması bir mucizedir.

Birbirinden bağımsız gibi görülen, bir makro, biri de mikro, iki gelişme sonunda aydınlatıldı bu cinayetler:

önce makro gelişmeye bakalım:

28 İubat süreci, Soğuk Savaş'ın sona erdiğini onaylamış ve bu nedenle "komünizmle savaş" adına siyasal Islama verilmiş olan devlet desteği, bu tarihten sonra genel olarak ortadan kaldırılmıştır.

218

Ayrıca, 28 İubat'ta, sadece siyasal radikal Islama verilen devlet desteği geri çekilmekle kalmamış, İranlı ajanların işbirliği yaptıkları, önceleri komünizmle mücadele adına, sonraları PKK ile savaş
çerçevesinde geliştirilmiş olan İslamcı ideolojiye sahip Türk Hizbullah'ı gibi terör örgütleri de çökertilmişlerdi.

Böylece bu cinayetlerin ardındaki, hem örgütsel destek, hem de bu örgütlere verilen siyasal devlet desteği etkisizleştirilmişti.

Tam bu sırada bir de mikro gelişme ortaya çıktı:

Sadettin Tantan gibi dürüst bir politikacı ve deneyimli bir emniyet mensubu, İçişleri Bakanlığı'na getirildi.

Tantan, bu faili meçhul cinayetlerin aydınlatılmasını bir görev bildi, özel çalışmalar yaptı ve sonunda sanıkları yakalayarak adalete teslim etti.

Biri dünyanın ve Türkiye'nin genel gelişmelerinden, öteki Türkiye'deki çok özel, tek bir bireye bağlı
bir öğeden kaynaklanan bu iki oluşum sonunda, Atatürkçü düşünce insanlarının katledilmesine yol açan bu süreç aydınlatıldı.

Mumcu ve Kışlalı Cinayetlerine Niçin Hâlâ Faili Meçhul Deniyor

Sevgili okurlarım, inanması zor ama, kamuoyunda hâlâ Mumcu ve Kışlalı cinayetlerinin "faili meçhul" olduğu konusunda yaygın bir önyargı var.

Bunun en önemli nedeni, büyük basına çöreklenmiş olan bazı "gayri resmi tarih" yazıcılarının, bu Atatürkçülerin ölüm yıldönümlerinde, "Cinayet hâlâ aydınlatılmadı", "Gerçek katiller hiçbir zaman bulunamadı" gibi başlıklar atarak haber yapmalarından kaynaklanıyor.

Bu haberler dikkatle okunduğunda, aslında tetikçilerin yakalandığı ama arkalarında bu tetikleri çektirenlerin belirlenemediği gibi bir iddianın yattığı görülür.

Oysa, yakalanan tetikçilerin ifadelerinden arkalarında kimlerin olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Nitekim bu bölüm bu ifadelere dayanarak yazılmıştır.

219

Cinayetlerin Arkasındaki Gerçek Nedenler

Bu cinayetler dizisi hiç kuşku yok ki, hem dünyada hem de Türkiye'de, radikal siyasal îslamın gelişmesi projesinin bir parçasıdır.

Manzara tüm açıklığıyla ve bütün acılığıyla ortadadır:

Laik ve demokratik düzene yürekten bağlı, üstelik üniversite hocası, yazar veya düşünür kimlikleriyle ön planda olan, önemli bir bölümü de kendilerini "Atatürkçü" diye niteleyen "kamuoyu önderleri"

teker teker öldürülmüştür.

Böylece bir yandan toplumun laik ve demokratik kesimlerine, kendilerini "Atatürkçü" diye niteleyen bireylerine korku salın-makta^öte yandan, demokrasiyi savunan liderler ortadan kaldırılarak, laikliğin ve dolayısıyla demokrasinin düşünsel planda gelişmesi önlenmektedir.

Bu manzaranın Türkiye'deki laiklik karşıtı akımları güçlendirdiğini görmek için insanın siyasal ya da toplumsal bilimci olmasına gerek yoktur.

Bu insanlık dışı cinayetler serisi, tek başına bile bir rejimi tehdit edebilecek boyutlara ulaşmışken, siyasetin ve bürokrasinin çeşitli yerlerindeki kadrolaşma hareketleri, türban eylemleri ve imam hatip eğitiminin genelleştirilmesi ve yaygınlaştırılması çabaları olayı daha vahim bir hale getirmektedir.

Buna bir de Amerika'nın ve Avrupa Birliği'nin "Ilımlı İslam" yaklaşımını ve Büyük Ortadoğu Projesi bağlamında Türkiye'ye

biçilmek istenen rolü eklerseniz, tehlikenin ne denli büyük olduğu açıkça ortaya çıkar.

Cinayetlerin önce komünizme, sonra da PKK'ya karşı desteklenen Hizbullah örgütü tarafından işlenmesi, Türkiye'nin (dış öğelerden de etkilenen) iç dinamiğini, îran ajanlarının olaya katılması ise sürecin evrensel boyutunu vurgular.

Aslında bu iki öge, yani evrensel olarak siyasal İslama verilen destek ile Türkiye'deki iktidarların dinci yaklaşımları bitmiş olan Soğuk Savaş ekseninde bütünleştirilmek istendi, ama uluslararası konjonktür buna izin vermedi, Sovyetler'in çöküşü 28 İubat'a yol açtı, 28 İubat'ın değiştirdiği ortamda, cinayetler çözüldü.

220

Cinayetler Ne Gibi Sonuçlar Verdi

Dikkat edilirse öldürülenlerin hepsinin aslında birer kamuoyu lideri olduğu kolaylıkla görülür.

Dolayısıyla bu kamuoyu liderlerin öldürülmesiyle bir taşla birkaç kuş birden vuruluyordu: Birinci olarak, bu cinayetlerle laik ve demokratik rejimi savunanlara gözdağı veriliyor, kendilerine Atatürkçü ya da Kemalist diyenler sindiriliyor, demokrasinin toplumsal ve siyasal tabanı yok ediliyordu.

İkinci olarak, bu değerli insanların toplumsal ve siyasal liderlik işlevleri sona erdirilerek, laik ve demokratik örgütlenme ve eğitim hareketi zayıflatılıyordu.

Üçüncü olarak laik ve demokratik bir ideolojinin düşünsel ve kültürel temellerini güçlendiren biliminsanları ortadan kaldırıldığı için, Müslüman bir toplumda demokrasinin başarıyla uygulanması

için gerekli olan bilimsel, kuramsal çabalar da durdurulmuş oluyordu.

îşin korkutucu yanı, bütün bu sonuçların, yani bir komşu ülke tarafından beslenen, Türkiye'deki çağdaşlaşma projesinin, cinayetlerle desteklenen bir siyasal ve kültürel eylem planıyla engellenmesi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bilgili fakat ilgisiz bakışları önünde cereyan etmesiydi.

Bu süreç çerçevesinde, artık hiçbir aydının, hiçbir Atatürk-çü'nün, hiçbir Kemalist'in, laikliği savunan hiçbir yazarın ve düşünürün can güvenliği yoktu ülkemizde.

Dördüncü sonuç, bu güvensizlik ortamının yaygınlaşmasıydı:

Toplumda, üniversiteler gibi, medya gibi "düşünce üreten kurumlar" ve bu kurumlarda çalışanlar baskı

altına alınmış, Atatürkçü, laik ve demokratik düşüncenin önü korkuya dayalı bir baskıyla kesilmişti.

Cinayetlerle Birlikte Gelişen iki Süreç

Bir yandan Atatürkçü aydınlar, kamuoyu liderleri öldürülürken öte yandan iki farklı süreç daha topluma egemen oluyordu:

Birinci olarak İkinci Cumhuriyetçilik adı altında Atatürk'e, laik ve demokratik Cumhuriyet'e saldıran ve genellikle eski solculardan oluşan bir grup yazar, düşünür, biliminsanı ortaya çıkmış ve medyanın belli köşelerine egemen olmuştu.

Bunlar, öldürülen Atatürkçülerin kamuoyundaki yerini ve kamuoyu liderliği işlevini (ters yönde geliştirmek için) devralmışlardı.

Bu noktada ikinci Cumhuriyetçilik hakkında da kısa bir açıklama gerekmekte: Bence Atatürkçülüğe saldıranlar arasında asıl tehlikeli olanlar şeriatçılar değil.

Çünkü kamuoyu zaten şeriatçı cepheyi bilmekte, tanımakta. ^-- Devletin doğrudan desteği olmadıkça onların propagandalarından da çok etkilenmez.

Atatürkçülüğe asıl büyük zarar verenler, 1980 darbesi sonrasında ülkeyi yönetirken, anti-demokratik uygulamaları, hukuk devletinden sapmaları, soygunları ve hatta Atatürk'ün kişisel vasiyetine aykırı

yasaları Atatürkçülük maskesiyle gerçekleştirenler, pek çok aydını, yazarı ve düşünürü, yalnız bu nedenden dolayı Atatürkçülükten soğutanlardır.

işte ikinci Cumhuriyetçi oluşumun temelinde esas olarak darbecilerin yol açtığı bu oluşum yatar.

Özal döneminde Atatürkçülüğe saldıran cephe, şeriatçıların yanında, işte "ikinci Cumhuriyetçi"

denilen bu bir grup aydın, yazar ve düşünür tarafından güçlendirildi ve genişletildi.

Bunların önemli bir bölümü eski solcu olan kişilerdi.

Bunlar belki eskiden de Atatürk'ü eleştiriyorlardı ama son dönemde bu eleştiribir saldırı niteliğine büründü ve böylece "şeriatçı

cephe" güçlü bir müttefik kazandı.

Bence bu konudaki asıl sorumlu, ikinci Cumhuriyetçi denilen grup değil, bu grubu Atatürkçülüğü

eleştirmeye yönelten, Atatürkçülük adına, darbe dönemlerinde yapılan anti demokratik uygulamalar, işkenceler, baskılar ve hatta Atatürk'ün kişisel vasiyetinin bile zedelenmesidir.

Darbecilerin, yaptıkları yanlışları "Atatürkçülük" adı altında savunmaları, Nadir Nadi'yi bile isyana yöneltmiş ve Ben Atatürkçü Değilim adıyla bir kitap yayımlamasına dahi yol açmıştı.

ikinci Cumhuriyetçileri ihanetle suçlamak yerine, onları üreten ortamı, birçok yazarı, aydını, düşünürü

Atatürkçülüğe saldırmaya yönelten yanlışları teşhis ve tesbit etmek, bu yanlışlara karşı çıkmak, daha akılcı ve dolayısıyla Atatürkçülüğe daha yaraşan bir yöntemdir diye düşünüyorum.

Topluma cinayetlerle birlikte, ikinci olarak egemen olan süreç, birtakım aydınlar öldürülürken, bir yandan kadmlann ikinci sınıf vatandaşlığını vurgulayan "türbanın" topluma bir özgürlük simgesi olarak sunulması ve öte yandan imam hatip eğitiminin yaygınlaştırılması çabalarıydı:

"Totaliter bir dinci siyaset anlayışının işareti" olan türban demokrasi adına savunuluyordu.

Bu çelişkiye koşut olarak ayrıca imam hatip eğitimi, genel eğitimin yerine geçirilmeye çalışılıyordu.

Böylece "türban" ve "imam hatip" eylemleri, bu cinayetlerle birlikte eşzamanlı olarak, "alttan gelen demokratik istemler olarak" topluma sunuluyordu.

Bu noktada siyasal radikal İslam ile Müslümanlık ilişkilerine de bakmak gerekli: Tabii her ideolojinin ya da inancın radikal taraftarları, şiddet eylemcileri olabilir.

Böyle katiller ya da fanatikler var diye hiçbir ideoloji, inanç ya da din, toptan suçlanamaz.

Nitekim, İslam adına eylem yaptıklarını öne süren bu katillere karşı da ilk önce Türkiye'deki bazı

gerçek din bilginlerinden ve politikacılardan tepkiler gelmiş, Müslümanlığın bu cinayetlerle bağdaşmadığı ve

özdeşleştirilemeyeceği vurgulanmıştır.

Günümüz dünyası, ne yazık ki Batı'dan da desteklenen bir Hıristiyan-Müslüman çatışmasının içine çekilmek isteniyor.

Danimarka'dan kaynaklanan "karikatür krizi", Arap-Israil çatışmasındaki keskin bölünmelerin dünya politikasına yansımaları, Huntington'un "uygarlıklar çatışması" kuramları, El Kaide'nin terörist saldırıları, Amerika'nın Irak'taki işgali ve orada ortaya çıkan din ve mezhep eksenli savaşım, dünyayı

bir dinler çatışmasının içine sürüklüyor.

Bunun mutlaka durdurulması gerek.

Ben demokrasiye inancımı hiçbir zaman yitirmedim.

Demokrasiyi sadece ülkem için değil, tüm dünya düzeni için de bir çıkış olarak görüyorum: İu anda dünyada görülen tüm olumsuzluklara karşın, bütün ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinde, demokratik bir yapı çerçevesinde, eşitlikçi ve adil, insan haklarına dayalı bir düzen içinde yaşayabileceklerine inanıyorum.

Ama demokrasi ideali için, insanların ve devletlerin çok çaba sarf etmeleri gerektiğini düşünüyorum.

fonunda her toplum ve genel olarak insanlık, ancak kendi çabalarıyla hak ettiği mutluluk ve refah düzeyine erişebilir.

İnsanlığı, Hıristiyan ve Müslüman dünyaları olarak ikiye ayırmanın ve bu iki dünyayı birbirine düşman etmenin son derece yanlış bir şey olduğunu görüyorum.

Demokrasinin, bir din sorunu değil, bir gelişmişlik sorunu olarak, bütün dünya dinleri ve ülkeleri tarafından paylaşılabilecek bir rejim olduğunu biliyorum.

Müslüman dünyasını "terörist", "anti-demokratik" olarak nitelemenin bir önyargıdan kaynaklandığını, Türkiye Cumhuriye-ti'nin varlığının bu önyargının yanlışlığını gösteren en önemli kanıt olduğunu düşünüyorum.

Asıl Yüzleşmek Sorunu

Sevgili okurlarım, yukarıda, birçok aydının katledilmesiyle birlikte eşzamanlı olarak yaşandığını

anlattığım bu iki siyasal ve toplumsal süreç bugün de bütün hızıyla devam etmekte.

Kitabın bu bölümü, tarih ile günümüz arasında bir köprü kurmak çabası olarak de düşünülebilir.

Belki de öldürülen Atatürkçü aydınların kanları üzerinde yükselen bu süreçlerle, bu ve benzeri süreçlerin ülkeyi nereye götürdüğüyle yüzleşmek, bu toplumun en önemli sorunu.

Bilmem ne dersiniz?...

Bitirirken: Yanlış önerme, Soru ve Söylemlere Doğru Yanıtlar

Sevgili okurlarım, tarih içinde yaptığımız bu gezintiyi bitirirken, günümüz düşünce biçimlerini belirlemekte kullanılan bazı yanlış kalıplar üzerinde durmak istiyorum.

Bu kalıplar hem tarihsel hem de güncel düşünce biçimimizi saptırmakta kullanılıyor.

Eğitim sistemimizin çökmesiyle, vatandaşlarımızın ve özellikle de gençlerimizin beyinleri yalan yanlış

köşe yazıları ve televizyon programlarıyla yıkanıyor.

Bir yandan "resmi tarih"in eksik ve yanlışları, öte yandan "gayri resmi tarih"in kasıtlı ya da cahilce saptırmaları, halkın ve özellikle de gençlerin kafalarını iyice karıştırıyor.

İimdi günümüzde sık kullanılan bu yanlış soru ve önermeler ve söylemler ile onlara verilecek doğru yanıtlar üzerinde durmak ve böylece elinizdeki kitabı biraz hoşça zaman geçirerek ve biraz da bugünkü Türkiye'nin düşünce yapısı üzerinde fikir yürüterek bitirmenizi sağlamak istiyorum.

Aslında tarihimizle ve hem felsefi, hem de siyasal düşüncelerimizle ilgili pek çok yanlış önerme, söylem ve soru ortada dolaşıyor.

Ben işi uzatmamak ve okurlarımın ilgisini korumak için sadece medyada egemen olanlar üzerinde durdum.

Yanlış Önermeler

Yanlış önerme: Demokrasi bir çoğunluk rejimidir; çoğunluk isterse laiklik kalkabilir, şeriat rejimi kurulabilir.

Doğrusu: Demokrasi sadece bir çoğunluk rejimi değil, temel hak ve özgürlüklerin korunduğu bir rejimdir; bunların başında da inanç özgürlüğü gelir; tek bir inanca özgü demokrasi olamaz, bütün farklı

inanç sahiplerini ve inançsızları devlet karşısında vatandaş olarak eşit görmeyen rejime demokrasi denemez.

Yanlış önerme: Seçilmiş iktidarlar her şeyi meşru olarak yapabilirler. >/. Doğrusu: Seçim, demokrasi için bir önkoşul, gerekli bir ilkedir, ama yeterli değildir. Seçilmiş iktidarlar, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı ve sınırlayıcı, çoğunluğun baskısını arttırıcı eylemler yapamazlar. Unutmayalım ki, Hitler de iktidara seçimle gelmişti.

Yanlış önerme: Laiklik, devletin dine, dinin de devlete karışmadığı bir rejimdir.

Doğrusu: inanç farkı gözetmeksizin vatandaşlarına eşit uzaklıkta duran laik devletin, farklı inanç

sahiplerini ve inançsızları korumak gibi etkin bir görevi vardır; dolayısıyla devlet, egemen inanç

sahiplerinin başkalarını ezmesini önlemekle yükümlüdür.

Devlet dine, din de devlete karışmazsa, dinci baskılar, sadece farklı din ve mezheplerdeki insanların üzerinde değil, egemen dinin veya mezhebin mensupları üzerinde de belli davranışların yerine getirilmesi için baskı yapar. (Türban olayını anımsayalım.)

İbadete karışmayan devlet, kamu işlevleri alanında din ya da mezhep kökenli tutum ve davranışları

önlemekle yükümlüdür.

Yanlış önerme: Devlet laik olabilir, bireyler laik olamaz. Doğrusu: Nasıl demokratik devletten yana olan bireye demokrat deniliyorsa, laik devletten yana olan bireye de laik denir. Bireyler, hem Müslüman hem laik olabilir.

Yanlış önerme: Türkiye'de cumhuriyet ve laiklik demokrasiye karşıdır, demokrasi geliştikçe laik cumhuriyet gerileyecektir.

Doğrusu: Türkiye'de cumhuriyet ve laiklik demokrasinin önkoşullarıdır; demokrasinin gelişmesi cumhuriyetin ve laikliğin

TY15

226

korunmasıyla olanaklıdır. Bu kavramlar birbirine karşıt değil, birbirini destekleyici ve geliştirici kavramlardır.

Atatürk döneminde Cumhuriyet terimiyle kastedilen rejim, demokrasidir; egemenlik hakkını halktan alan, Cumhuriyet niteliği taşıyan bir demokrasi.

Yanlış önerme: Türkiye tarihi Atatürk, İnönü, Menderes, Demirel, özal gibi liderler çizgisinde çözümlenmelidir.

Doğrusu: Türkiye tarihi, köylülükten ve toprak ağalığından, sermaye ve işçi sınıflarına dönüşüm, yani tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş dikkate alınmadan ve 1945'te başlayan Soğuk Savaş

belirleyici bir öge olarak düşünülmeden çözümlenemez.

Liderlerin yaptıkları, başarıları ve başarısızlıkları, ancak o sıradaki dünya konjonktürü, toplumsal yapı

ve iç koşullar dikkate alınarak açıklanabilir.

Atatürk'ün dehası da ancak böyle ortaya çıkar.

Yanlış önerme: Gazi Mustafa Kemal Atatürk her şeyi doğru ve güzel yaptı, İsmet İnönü geldi, her şeyi bozdu.

Doğrusu: İsmet İnönü, Atatürk'ün devamı idi. Çok partili düzene geçerek, Atatürk Devrimleri'ni tamamladı. 1945'ten sonra Sovyet talepleriyle Batı ittifakına savrulan Türkiye, anti-komü-nizme dayalı

Soğuk Savaş koşullarında, henüz köylülükten, feodal yapıdan kurtulamamış ve demokrasiyi kuracak, koruyacak olan sermaye ve işçi sınıflarını da geliştirebilmiş olmadığı için, çok partili döneme geçince sorunlar yaşadı.

Yanlış önerme: Türkiye için dıştan gelen en büyük kültür tehlikesi Amerikan emperyalizmidir.

Doğrusu: Türkiye için en büyük dış kültür tehlikesi Arap emperyalizmidir, çünkü inanç yoluyla kalpleri ve zihinleri fethetmekte, sadece kültürümüzü değil, siyasal rejimimizi de tehdit etmektedir.

Tabii bu tehlike, Amerikan kültür emperyalizminin gücünü ve tehdidini de azaltmaz.

Daha da tehlikeli olan, bu iki emperyalizmin ittifak halinde geleneksel ulusal kültürümüze saldırmasıdır.

Yanlış önerme: Adnan Menderes bir demokrasi şehididir.

Doğrusu: Adnan Menderes demokrasiyi geliştirmek için, demokrasi yolunda çalıştığı için değil, demokrasiyi gerilettiği, demokratik rejimi bir baskı yönetimine dönüştürdüğü için asılmıştır. Asılması

çok yanlıştır ama, Menderes bir demokrasi şehidi de-

Yanlış önerme: 27 Mayıs 1960 darbtsi, 12 Mart 1971 müdahalesi, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 İubat 1997 müdahalesi aynıdır.

Doğrusu: 27 Mayıs darbesi, 1961 Anayasası'nın kabulü ile Türkiye'ye demokrasi, insan hakları ve Sosyal Refah Devleti alanlarında çağ atlatmıştır.

12 Mart bu gelişmelerden geriye dönüşü, 12 Eylül ise tam bir Soğuk Savaş darbesi olarak baskıcı bir devletin kuruluşunu vurgular.

28 İubat, Soğuk Savaş'ın bittiğini belirtip anti-komünizmin sona erdiğini vurgulayarak şeriatın önünü

kesmiş, demokrasinin önünü açmıştır.

Yanlış önerme: İslam dini demokrasiye uygun değildir; insan hem demokrat hem Müslüman olamaz.

Doğrusu: Bütün dinler, dünyaya nizam vermek istediklerinden, ülkelerin siyasal sistemlerini de belirlemişlerdir; bütün semavi dinler egemenlik kaynağı olarak kullanılmışlardır.

Aydınlanma, Endüstri Devrimi ve demokrasinin gelişmesiyle birlikte Hıristiyanlık, demokratik siyasal sisteme uyum sağlamış, siyasal meşruiyetin kaynağı olmaktan çıkıp birey ile Allah'ın arasındaki bağın aracı haline dönüşmüştür.

Osmanlı'nın geri kalmış olmasından kaynaklanan bir biçimde, İslam bu değişmeyi ancak Türkiye Cumhuriyeti bağlamında yaşamış, öteki ülkeler demokrasiye geçememişlerdir.

insan, tabii ki hem Müslüman hem de demokrat olabilir.

¦

Yanlış önerme: Ulus devlet ölmüştür; bugün Türkiye'nin ulusal çıkarlarını savunmak olanaklı değildir.

Doğrusu: Küreselleşme olgusu, ulus devlet kavramını laik ve demokratik devlet bağlamında değiştirmektedir ama ulus devlet ne ölmüştür, ne de ölmektedir. Tam tersine, ulus devlet kavramı, temel insan hak ve özgürlükleri bağlamında kendini yenileyerek ve daha da güçlenerek devam edecek gibi görünmektedir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünü "tarihin sonu" yani kapitalizmin nihai zaferi olarak ilan eden ve bugünkü Bush iktidarına yakın olan

Amerikalı düşünür Francis Fukuyama bile son kitabında (Devlet İnşası) bu tezi savunmaktadır.

Yunanistan'ın, Ermenistan'ın, Suriye'nin ulusal çıkarlarının Türkiye'ye karşı gündemde olduğu bir coğrafyada, Almanya'nın, Fransa'nın kendi ulusal (azınlık) sorunlarına AB'yi karıştırmadığı bir Avrupa'da, ABD'nin, kendi ulusal çıkarları adına, "önleyici müdahale" doktriniyle dünyaya nizam vermeye çalıştığı bir ortamda tabii ki Türkiye'nin ulusal çıkarları savunulabilir ve savu-nulmalıdır.

Yanlış önerme: Lozan bir zafer değil bir yenilgidir, tarihteki en büyük toprak kaybını onaylayan antlaşmadır.

Doğrusu: Savaşta yenilen Osmanlı împaratorluğu'nu tasfiye eden antlaşma Sevr'dir. Lozan ise yenilmiş, işgal edilmiş, yok edilmiş bir imparatorluktan yepyeni bir devlet kuran bir antlaşmadır; toprak açısından karşılaştırılacaksa, Sevr ile Osmanlılara bırakılan Konya ve çevresindeki topraklarla karşılaştırılmalıdır.

Ayrıca unutulmamalıdır ki, Sevr, tarihin normal akışının sonucu, Lozan ise tarihin akışını değiştiren bir antlaşmadır.

Yanlış önerme: Mustafa Kemal Atatürk'ü Anadolu'ya Kurtuluş Savaşı yapması için Vahdettin yolladı.

Doğrusu: Mustafa Kemal'i, Anadolu'ya Padişah Vahdettin yolladı ama, kurtuluş savaşı yapması için değil, tam tersine İngilizlerin notası üzerine, oralarda başlayan direniş hareketlerini durdurması için.

(Bu konuyu ilgili bölümde de anlatmaya çalışmıştım.)

229

Yanlış önerme: Laiklik dinsizliktir.

Doğrusu: Laiklik, devletin bütün inançları korumasını öngördüğü için, dinsizlik değil, tam tersine din ve mezhep koruyuculuğudur.

Laikliği dinsizlik olarak niteleyenler, devleti din esaslarına oturtmak isteyen, bu nedenle de laikliği düşman görenlerdir.

/ Yanlış önerme: Laiklik de din gibi bir inanç sistemidir. J

Doğrusu: Laiklik bir inanç sistemi değildir, bir ilkedir; bir dinin ya da bir mezhebin yerine geçemez, tam tersine, aynen demokrasi gibi bütün dinler ve mezheplerle birlikte yaşayabilir.

Laikliği bir inanç sistemi olarak niteleyenler, yine laik ve demokratik rejime karşı din devleti düzeninin kurmak isteyen, bu

nedenle de laikliğe düşman olan çevrelerdir.
Yanlış önerme: Türkiye'de Sünni Müslümanların bile din özgürlükleri tam anlamıyla yoktur.
Doğrusu: Sünni Müslüman vatandaşlarımızın ibadet özgürlükleri hem tam anlamıyla vardır, hem de Diyanet işleri Başkanlığı'na Sünni Hanefi görüş egemen olduğu için, Sünni Müslümanları da, öteki İslam mezheplerini de yönlendirme eğilimi gösterirler.
Sevgili okurlarım, daha pek çok yanlış önerme ortalıkta dolaşıyor ama ben en yaygın olanlarını seçtim.
Yanlış Sorular
Tarihsel ve güncel gerçekleri saptırmak isteyenler, kimi zaman mantık açısından yanlış düzenlenmiş
sorular sorarak, düşünce sistemimize ambargo koymak isterler.
Mantıkta, bu sorulara örnek, "Eşinizi sadece Cumartesi günleri mi döversiniz?" biçimindedir.
Bu soruya evet de deseniz, hayır da deseniz, soru eşinizi dövdüğünüz varsayımı üzerine kurulu olduğundan, bunu onaylamış durumuna düşersiniz.

Yanlış soru: Madem Çanakkale Muharebesi'ni kazandık niçin hâlâ azgelişmişiz?
Doğru yanıt: Çanakkale zaferi ile azgelişmişliğimiz arasındaki ilişki ünlü Amerikan şakasındaki "fil ile maydanoz arasındaki benzerlik" gibidir:
Her ikisi de bisiklete binemez; yani aralarında hiçbir ilişki yoktur.
Çanakkale Muharebesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenildiği, yıkıldığı ve işgal edildiği Birinci Dünya Savaşı'nın bir muharebesidir; muharebe kazanılmış ama savaş kaybedilmiş ve imparatorluk sona ermiştir.
Yanlış soru: Ordudan yana mısın orduya karşı mısın?
Bu soruya "yanayım" diye yanıt verseniz de, "karşıyım" deseniz de suçlama hazırdır.
"Yanayım" diyenler faşist, karşıyım diyenler "vatan hainidir."
Oysa sorunun mantığı yanlıştır, böyle soru sorulamaz.

Doğru yanıt: Ben bağımsızlıktan ve demokrasiden yanayım; ordunun ne yaptığına bakarım; bağımsızlığımızı ve demokrasimizi

koruyan, geliştiren eylemlerden yanayım, bağımsızlığımıza ve demokrasimize zarar veren eylemlere karşıyım biçiminde olmalıdır.

Sevgili okurlarım, sizler de kimbilir daha kaç tane yanlış soru bulabilirsiniz... Ben bir-iki tanesi ile yetindim.

Yanlış Söylemler

Sevgili okurlarım bugün gazetelerde, dergilerde ve televizyonda özellikle saptırılan birçok söylem var.

Bunlar daha çok dinci politikacıların ve onlara destek veren köşe yazarlarının ürettiği söylemler.

Düşünce iklimimizi belirleyen egemen görüşlerin desteklediği, tarihsel ve mantıksal içeriğini tersyüz ederek değiştirdiği bu söylemlerin içyüzlerini açıklamak da, bu kitabın bitişinde size eğlenceli ve düşündürücü dakikalar yaşatabilir.

B?2.++.A

231

Ele almak istediğim tersyüz edilmiş ve kötüye kullanılan üç söylem var: Birinci söylem, "Değişmeye direnen statükocu kafa."

İkinci söylem, "Tepeden inmeci Jakoben görüş."

Üçüncü söylem, "Halk neylerse güzel eyler."

Bu üç söylemin de günümüzdeki özel kullanılışları tam bir demagoji örneğidir.

İimdi kısaca bu söylemlerin gerçek içeriklerine ve nasıl saptırıldıklarına bakalım.

"Değişmeye direnen statükocu kafa" esas olarak, mevcut yapıyı değiştirmek isteyenlere karşı çıkanları

belirtir.

Yani bir grup, mevcut üretim ilişkilerini, siyasal yapıyı değiştirmek istemektedir.

örneğin dinci padişahlıktan laik Cumhuriyet'e geçmeye çalışmaktadırlar.

"Statükocu kafa", yani mevcut durumu savunanlar buna karşı çıkarlar.

Peki bu söylem nasıl saptırılıyor?

Eski yapıya geri dönmek isteyenler, yeni getirilmiş olan düzeni eskiye doğru değiştirmek istiyorlar ve buna karşı direnenleri, "statükocu" diye suçluyorlar.

Yani siz laik cumhuriyet rejimini kurmuşsunuz ama dinci padişahlığa geri dönmek isteyenler, bunu değiştirmek istiyorlar ve bu geriye gidişe karşı çıkanları da "statükocu" diye suçluyorlar.

İşin eğlenceli yanı, gerçek statükocuların, değişmeden yana olan ve bunu kurumlaştırmak, geriye dönüşü engellemek isteyenleri statükocu olarak nitelemeleridir.

Gelelim, "Tepeden inmeci Jakoben görüş"e.

Bu söylem, halka kendi doğrularını zorla kabul ettirenler için kullanılır.

Geniş halk kitleleri genellikle dinci ya da milliyetçi çizgilerini kolay değiştirmediklerinden, tarihteki bütün demokratik ve laik devrimler (İngiltere'deki dahil) böyle yukardan aşağı, bir anlamda Jakoben yöntemle yapılmıştır.

Tabii demokrasi yerleştikten sonra, "tepeden inmecilik" terk 232

edilmiş ve haklı olarak anti- demokratik bir yöntem diye reddedilmiştir.

Peki bu söylem nasıl saptırılıyor:

Laik ve demokratik ilkeleri savunanlar, bu ilkelerden sapmayı kabul etmedikleri için, demokrasiyi ve laikliği değiştirmek isteyenler, onları "halkın isteklerine karşı çıkan" "tepeden inmeci, ja-koben"

kimlikli kişiler olarak niteliyorlar.

Yani çoğulculuğu ve inanç özgürlüğünü devletin güvencesi altında tutmak isteyenler, bu görüşlerinden ödün vermedikleri için, anti-demokratik olmakla suçlanıyorlar.

Demokrasiden sapma özgürlüğünü kabul etmemek, demokrasi yerine din devleti kurmak isteyenler tarafından "anti-demok-ratiklik, tepeden inmecilik ve Jakobenlik" diye suçlanarak saldırıya uğruyor.

İşin eğlenceli yanı, halkın demokratik hak ve özgürlüklerini güvence altında tutmak isteyenlerin, demagoglar tarafından tepeden inmeci diye suçlanmalarıdır.

"Halk neylerse güzel eyler" söylemi ise, demokrasinin çoğunluğun diktatörlüğüne doğru saptırılmasının en güzel örneğidir.

Biliyoruz ki, demokrasiyi, çoğunluğun diktatörlüğünden ayıran en önemli ölçüt, çoğunluk dışında kalan görüş, inanç ve düşüncelerin de yaşamalarının ve hatta iktidar olma haklarının korunmasıdır.

"Halk neylerse güzel eyler" söylemi, demokrasinin, çoğunluk yönetimi ilkesini temel alarak, azınlıkta kalanların haklarını yani demokratik düzeni, muhalefeti ve dolayısıyla dine yönelen bir tarım toplumunda veya dinci siyasetin egemen olduğu bir yapıda laikliği yok eden bir görüştür.

(Demokrat Parti dönemini irdelemeye çalıştığım bölümde demokrasinin nasıl "çoğunluk diktatörlüğüne" dönüştürüldüğünü ve bunun trajik sonuçlarını anlatmıştım.) İşin eğlenceli tarafı, demagogların, yani halkın duygularını okşayarak onlara gerçek dışı şeyler söyleyerek kendi yanlarına çekmek isteyenlerin, halkın çıkarlarını korumak isteyenleri, halk adına suçlamalarıdır.

Unutmayalım, seçim, demokrasinin önkoşuludur, gereklidir ama bir demokrasi için yeterli değildir, demokraside temel hak ve özgürlüklerin çoğunluğa karşı da güvencede olması gerekir.

Sevgili okurlarım, kitabı burada bitiriyorum.

Hangi görmte olursanız olun, görüşlerinizi savunurken ne denli gerçekçi ne denli doğru bilgilere dayalı, ne denli bilimsel olursanız, yanılma olasılığınız o denli azalır, ikna gücünüz o denli artar.

Bu kitabı yazarken sadece gerçeklere ve doğru bilgilere dayalı görüşleri aktarmaya çalıştım.

Dilerim keyifli bir okuma serüveni yaşamışsınızdır.

Eleştiri ve yorumlarınızı emre@kongar.org adresine beklerim.

Hoşça kalın.